

28609

કલાપીનો કેકારવ

પ્રકાશક

મણિશંકર રાનજી ભટ્ટ.

પાંચમી (સચિત્ર) આવૃત્તિ.

(કોપીરાઈટ રજીસ્ટર્ડ.)

આ આવૃત્તિના સોલ એજન્ટો

જીવનલાલે અમરશી મહેતા, અમદાવાદ.

અને

અબદુલહુસૈન આદમજી, ભાવનગર.

કિંમત ચાર રૂપીયા.

28609

અમદાવાદ ધિ 'યૂનિયન' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લિમીટેડમાં
શા. જોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યું.-અમદાવાદ.

૫
કલામી
૨૦૦૬

આ પુસ્તકના અધિકારમાં માલિકી તથા કૌપીરાઈનો હક

જોહનલાલ ચીમનલાલે મહેતાનો છે.

નિવેદન.

(ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિની.)

આ ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પ્રસંગે કલાપીના પોતાના સંબંધી વધારે કહેવાની જરૂર રહી નથી.

ચિત્રો પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર રા. રા. રવિશંકર મહાશંકર રાવળની કલાથી તૈયાર થયેલાં હોઈને ગુજરાત તેનો સત્કાર કરશે.

આ ખાસ આવૃત્તિ માટે લાઠીનાં નામદાર શેઠાવાળાં બા સાહેબે તથા બાઈ સાહેબ મોંઘીબાઈએ પોતાના ફોટોગ્રાફ પ્રસિદ્ધ કરવાની પરવાનગી આપેલી છે, તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવો ઘટે છે.

ભાવનગર, }
તા. ૮-૧૨-૨૦. }

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.

ચોથી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

કલાપીના કેકારવની બાર વરસમાં આ ચોથી આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પરથી સાબિત થાય છે કે ગુજરાતના હૃદયમાં તેની કવિતા પ્રવેશ પામી ચુકી છે. કલાપીને આહુનારા અત્યારે ગુજરાતમાં ઘણા છે. ચોડા તેની નકલ કરનારા પણ છે, અને કોઈક નિંદા કરનારા પણ નથી એમ નથી, છતાં તેની કવિ.

માંથી “ ઉતારા ” સ્થળે સ્થળે લેવાતા જોવામાં આવે છે. મહાશય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર જોવા પ્રસિદ્ધ ઉપદેશકે પોતાનું “ પ્રેમ પ્રેમ અને પ્રેમ ” નામનું અસાધારણ જીવસા અને સુંદર તરંગો-નું પુસ્તક કલાપીને અર્પણ કર્યું છે; અને “ કલાપીનો વિરહ ” નામનું અદ્ભુત કાવ્ય લખીને સૌરાષ્ટ્રના સમર્થ મસ્તકવિ ત્રિભુવન પ્રેમશંકરે ગુજરાતના સાહિત્યમાં તેનો અમર કીર્તિ-સ્તાંભ ઉભો કર્યો છે.

“ હમીરજી ગોહિલ ”નું કાવ્ય બહાર પડી ચૂક્યું છે; તથા “ માલા અને સુદ્રિકા ” નામે એક સુંદર ન્હાની નવલકથા કલાપીએ પોતાના છેલ્લા દિવસોમાં લખેલી, તે પણ પ્રકાશન પામી છે. આ બંને પુસ્તકોના પ્રકાશનની સેવા ઉઠાવવાને હું શક્તિ-માન થયો છું, તે માટે મારે ગુજરાતના કલાપી પ્રતિના સ્નેહ-નોજ ઉપકાર માનવાનો છે.

કવિતાની પરીક્ષા એ કંઈ સાધારણ કામ નથી. આજ કાલ અતિષ્ઠિત માસિકોમાં પણ નિર્માલ્ય કવિતા પુષ્કળ જોવામાં આવે છે. કોઈકે રસિકે એવી કવિતાને “ લવિતા ” નામથી ઓળખવાનું સૂચન કર્યું હતું, તે સ્વીકારવાની જરૂર લાગે છે. નામની પાછળ પૂંછડાં હોય, તેથી નામધારીની કવિતા સારીજ હોવી જોઈએ, એમ માની લેવાનું નથી.

કલાપીની બધી કવિતા સરખા મહત્ત્વની નથી, અને કોઈ પણ કવિતા હોઈ શકે નહીં. પણ કલાપીની કેટલીક કવિતા ઉપર અમરતાની છાપ છે. કેટલીક પંક્તિઓ તો એવી મનોહર છે, કે જે ગુજરાત કદાપિ ભૂલશે નહીં.

ભાવનગર,
તા. ૧-૫-૧૬.

}

મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ.

હાપીના કેકારવ

સ્વ. રાજકવિ હાપી.

કલાપીને સમ્બોધન.

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

ઉછળતા શા ઉરસાગર ઉદ્ધાસ જો !

નિર્ઝરતી સૌભાગ્ય સુહાગન જ્યોત્સ્નિકા :

નયને ગળકે નમણું નિર્મલ હાસ જો !

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

આંજો ને અજવાળે આંખડલી સખી :

અન્તર ઉપર ઉઘટે આલસનૂર જો !

“ હેત હયાનાં વહતી વાજે વાંસળી ” !

ઉંડે સ્વર આકાશે અન્તર દૂર જો !

સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

નન્દનવનના પ્રાસાદોની ટોચથી,

મધુરી કેકા આજે શી ઉભરાય જો !

સુરલીઓની સાથે સંસારે સરી,

અન્તર્દ્વારે ગીતા શી અથડાય જો !

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

“તત્ સ્મૃતિતાનૂં ભર્ગ વરેણ્યં ધીમહિ !”

આયત્રીનો જૂનો લેદક મન્ત્ર જો !

આજે અન્ય પ્રકારે આ માથું નમે :

નમતો સાથે આત્માનો એ તન્ત્ર જો !

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

અર્પણપત્ર.

પરમ પૂજ્ય બાઈ સાહેબ મોંઘીબાની પવિત્ર સેવામાં,
લાઠી.

બાઈ સાહેબ,

આપ સ્વર્ગવાસી કલાપીનાં સ્નેહરાસી છો, અને આ કેકોરવ
પ્રથમથી આપનેજ સમર્પિત છે, એ વૃત્તાન્ત ગુજરાતી
સાહિત્યના ઇતિહાસમાં નોંધાવા માટે પ્રસિદ્ધ
કરવાની રમ આપી આપે મને કૃતાર્થ કીધો
છે; અને તે માટે હું પોતાના તરફથી
અને આ પ્રસંગે તો ગુજરાત
તરફથી પણ આપનો
ઉપકાર માનું

હું.

આપનો આભારી સેવક

ઇ. સ. ૧૯૦૩.

મણિશંકર.

સ્ત્રીઓના પરિણામ રૂપે । નપજતી ખટપટ મારા ગૃહમાં મારી સંપત્તિની અભિરુચિને લીધેજ વહેલી આવી. ભલે આવી. રમાને હું સમજી શક્યો, અને આનન્દ થયો. * * * પણ હવે રમાને ત્યાં જમવા વગેરેની ગોઠવણ થતાં એ ખેદ અને એ આનન્દ બંને પેલી ન્હાની શોભના વિશેષ નિકટ આવવાથી ઉડી ગયા. * * * સૌથી વિશેષ કાંઈ એ તેની દાસીમાં હતું. તે મારી પુત્રી બની. કેવો નિર્મલ રહે ! હું તેને ગુજરાતી શિખવવા લાગ્યો. કેવું આલાક બાલક ! ત્રણ માસમાં તો તેની વાણીમાં કચ્છી પથરનો એક કાંકરી પણ ન રહી. તેને જોવામાં, તેને રમાડવામાં, તેને લાણાવવામાં, તેની ન્હાની ન્હાની હોંશો-માગણીઓ પૂરી પાડવામાં મારો બધો આનન્દ હતો. એ વર્ષ આમ વીતી ગયાં. હું પ્રવાસે ગયો. રમાનાં પત્રો સાથે તેનાં પત્રો પણ આવવા લાગ્યાં. મારી શિષ્યાત્વ પવિત્ર હૃદય વાંચતાં મને બહુ આનન્દ થતો. તેનો અભ્યાસ જારી રાખવા હું તેને અને રમાને લખતો. પ્રવાસ પૂરો થયો. તે કન્યામાં હવે શરમ આવી હતી એમ દેખાતું હતું, પરંતુ એ શરમ અમારી પવિત્ર ભાવના પાસે આવી શકતી નહીં. માધુર્ય વધ્યું હતું. ખેંચાણ વધ્યું હતું. રાતદિવસ જ્યારે હું શયનગૃહમાં હોઉં ત્યારે તે મારી પાસે પડી રહેવા લાગી. હું તેને કાંઈ વાંચતાં અને વાર્તાના કરુણ ભાગોમાં રોતાં કેવા આહ્વાદથી જોઈ રહેતો ! પણ મારા મનમાં એક ચિંતા જન્મી હતી. આ રત્ન તેની જ્ઞાતિમાં કયાં આપવું ? મેં એક છોકરો બોલાવ્યો, અને તેને ઈચ્છેજી લાણાવવાનું શરૂ કર્યું; કેમકે તેણે ગુજરાતી પાંચ ચોપડીઓ પૂરી કરી હતી. પણ વિદ્યા મૂળ સ્વભાવ લાગ્યેજ ફેરવી શકે છે. તે છોકરો નિમકહલાલ પણ સખત દિલનો હતો, તેવોજ હમણાં પણ અહીં મોબુદ છે, અને હજી અહીં લણ્યા કરે છે. એ બે વચ્ચે કાંઈ લાગણી જાગી શકી નહીં. ઉલટો તે છોકરાના મનમાં અમારા સમ્બન્ધ વિષે કાંઈ વહેમ આવવા લાગ્યો. એકાદ વખત શોભનાને કાંઈ બહાનું કાઢી ધમકાવી, ગાળો દીધી. પહેલીજ વખત તે સમજી, કે દુનિયા પવિત્રતાને અપવિત્ર માની શકે છે. બન્ધુ, તે બાળાનાં તે દિવસનાં આંસુ હું ભૂલી શકીશ નહીં. મેં તે

અશ્રુ ચૂમી લીધાં, તેને શાન્ત કરી. પણ હજી હું તેને એક પુત્રી જેવીજ જાણતો હતો; અને તેના મનના લાવ પણ તેવાજ નિર્મળ હતા. આવી રીતે પણ કેટલાક દહાડા ચાલી ગયા. પણ હવે વાતને ટૂંકી કરીશ. આજથી પાંચ વર્ષ પહેલાં મારો પગ મરડાઈ ગયો હતો. મને તાવ ચડી આવ્યો હતો. રાત્રિએ રમા કોઈ બાઈઓ મહેમાન પાસે બેઠી હતી. શોભના અને હું એકલાંજ એક ચોરડામાં હતાં. તે માફ માથું આંપતી હતી. તે હવે છેક બાળક ન હતી; બહુ કાળથી ન હતી, હું તે સમયનું વર્ણન આપી નહીં શકું. આપ સમજી શકશો. જ્યાં વિશેષ જાણવાનું હોય, ત્યાં હવે પછીની વાત “હૃદય ત્રિપુટી” કહેશે.

“પણ નીતિ અને પ્રેમના ખેંચાણમાં કાંઈ પણ નિર્ણય વિના બે વર્ષ વીતી ગયાં. નીતિ જીતી હતી, અને અમે પવિત્રજ રહ્યાં છીએ. અંતે તો—

“ત્યાં ખારી એક ગૃહની ઉઘડે જરાક;
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું મુખડું રમાનું;”

એ સમય આવી પહોંચ્યો. પણ જે વહેલું સમજવાની જરૂર હતી, તે માત્ર વધારે દુઃખ દેવા હવે સમજાયું કે, પ્રેમમાં બધી નીતિ સમાઈ જાય છે. હૃદયના એક્યમાં શરીરનો સ્થૂલ સમ્બન્ધ પણ પુણ્યરૂપજ બની રહે છે. મેં તે બાળાને બહુ દુઃખ આપ્યું હતું અને વ્યર્થ આપ્યું હતું, એ સમજાયું. તે દિવસને પણ હવે તો ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. તે બાલા અન્યની પણ થઈ, કરાઈ. આ સમયમાં હૃદય પર શું શું વીતી ગયું, તે લખવાની જરૂર છે? મારી કવિતાઓ બસ નથી? કશો સંકોચ નથી, કશો ભય નથી, આ વાત કહેવામાં કશુંજ છુપાવવાની ઇચ્છા નથી. પણ આ વાત કહેતાં હું મારા વિચારોને બરાબર ગોઠવી શકતો નથી. દર્દ રોવામાંથી જે કાંઈ આરામ મળતો, તે પણ હવે તો ગયોજ છે. હવે તો સંસારને કોઈપણ એક કિનારે આ હૃદય આવી પહોંચ્યું છે. સૌન્દર્યનો ભોગ ખોવાઈ જતાં દરેક ભોગવિલાસના ત્યાગ તરફ હૃદય ખેંચાયા જાય છે. એક ઘા,

એક ટકોરાનીજ અપેક્ષા છે. કુદરતે પકવ કરી રાખેલા ફળ લેવાને જરાજ કમ્પ આપતામાં ખરી પડશે. તે કોઈ આખનાર નથી; પોતાની મેળે સડી જશે, અને ધૂળ સાથે ધૂળ બની લાળી જશે. એ નિર્માણ પણ બહુ સુંદર છે. ”

કાન્તને પત્ર, તા. ૧૧ : ૧૨ : ૬૭.

પત્ર ૨ જો.

“ મારે માત્ર સહેવાનું રહ્યું છે, તે બહુ લાગતું નથી; પણ કાંઈ લાગે છે તે જૂઠું જ છે. જે બાળા કોઈ વખતે મારી શિષ્યા હતી, કોઈ વખતે પ્રિયા હતી, તેના આત્માનો વિકાસક્રમ શી રીતે ચાલે છે, તે જોવાની અને તેમાં કાંઈ મદદ કરવાની, તેને મારી સાથે દોરી જવાની મારી બધી આશાઓ તૂટી પડી છે, એ બહુ લાગે છે. તે બિચારી શી રીતે સહન કરી શકશે ? તેની પાસે પુસ્તકો નથી, કે નથી કોઈ હૃદયને ઊપાડનાર મિત્ર. જે ઔષધ મને મળે છે તે તેને કોણ આપે ? * * * કદાચ મને શાન્તિ મળશે પણ ખરી; પણ જ્યાં હું ઉભો હોઉં ત્યાં તે ન હોય, જ્યાં તે હોય ત્યાંથી એક તસ્તુ પણ ઉપર લેવાને મારી પાસે કશું સાધન ન મળે. અરે ! તે નિરંતર સળગતીજ રહે, એ તો મને ગમે ત્યારે એ કેમ લાગ્યા વિના રહેશે ? ”

કાન્તને પત્ર, તા. ૨૬ : ૧૨ : ૬૭.

પત્ર ૩ જો.

“ તમને આ વાંચીને બહુ ખેદ થશે, પરંતુ સર્વની પરવાનગી પછી, એના માલેકોની ઇચ્છા પછી, મેં ગઈ કાલે શોલનાને મારી કરી છે. દુનિયા બહુ બુઝું કહેશે. પરમાત્માનો ઇન્સાફ તો મૃત્યુ સુધી રાહ ન જોવા માટે જે થાય તે ખરો; પરંતુ તમને તો બહુ ખેદ થશેજ. પરંતુ જિંદગી એવી ખૂરી લાગતી હતી, અને ધીમે ધીમે દેહ એવું થતું જતું હતું, કે મને એ સાહસ કરવુંજ ગરબું ! પ્રભુ ત કાર્ય પર કૃપા અને ક્ષમાની દ્રષ્ટિથી જુઓ ! ”

કાન્તને પત્ર, ૧૨ : ૭ : ૬૮.

પત્ર ૪ થો.

લાઠી, તા. ૩૦ : ૧૦ : ૬૭.

“ પ્રિય મણિલાઈ,

“મહારા પત્રમાં આપે કાંઈ વધારે આશા જોઈ હોય, તો હું તે બરાબર લખી શક્યો નહિ હોઉં. મહારા હૃદયમાં વધારે ત્વરા છે, પણ આશાને બદલે વધારે તો નિરાશા છે. રમા આપના પરિચયમાં આવે, આપણે ત્રણ શોલનાની વાતો કરીએ તેટલા પરિચયમાં આવે, તે એટલી ઉદાર થાય કે મહારી ઇચ્છાને આનંદથી અનુસરે, એ બધું આ જન્મમાં તો નહિ થાય. એજ માર્ગ લેવાનો હોય તો મને આશા છોડી દેવાનું કહો. નિરાશ હૃદય, સૌ પાસાથી નિરાશ હૃદય પોતાને રચતું કરે તેમાં તેને છૂટું સુકો. એકની એક વાત લખતાં મને હવે અણગમો થાય છે, અને કદાચ આપને પણ સાંભળી સાંભળી તેમજ થતું હશે. જેનો અંત કાંઈજ નહિ તેની વાતો શી ? મહારા યશની, કીર્તિની મને કાંઈજ દરકાર નથી. દુનિયાની વાતો કે દુનિયા કોઈને ક્યાં સ્પર્શ કરી શકે છે ? એ તો શું છેક નકામી દરકાર નથી ? પણ આપને મહારા યશની દરકાર છે, તો તે પણ સાચવી શકાય ત્યાં સુધી ભલે સચવાતો. રમાની તૃપ્તિ ખાતર ખરું જોતાં મેં કાંઈજ નથી કર્યું. તેની તૃપ્તિમાં હું મારીજ તૃપ્તિ જોઈ શકતો, અને જે થયું તે બધું થયું. તે તૃપ્તજ રહેવી જોઈએ ? અત્યારે ક્યાં તૃપ્ત છે ? અને એમ છતાં હું આમ કહું છું ત્યારે પણ તેની ખાતર જીવ આપી દેવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે. પણ તે એ તે ક્યાં લે છે ? મહારી બાજુ અત્યાર સુધી સુધરેલી છે એમ આપ માનો છો, પણ આથી વધારે બગડેલી બાજુ કઈ હશે ? રમા આપને કદાચ મળશે, કદાચ ગુરુ તરીકે આપને પૂજશે, પણ એ હૃદય કદિ પણ ક્યાંએ પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ નહિ થાય. એની શ્રદ્ધામાં મને આશા નથી. હું એકલો થાકી ગયો નથી; તે પણ મહારી આવી સ્થિતિથી અને તેની પોતાની હાલની સ્થિતિથી છેક થાકી ગઈ છે. આમ કે તેમ કાંઈ છેડો લાવવા, આજ કાલમાં લાવવા મહાઈ હૃદય પુકારી ઉઠ્યું છે, અને રમા પણ કાંઈ ઉતાવળ બતાવે છે. આ વાતનો અંત ક્યાં ? વગર વાંકે મળેલી

શિક્ષાનો છેડો ક્યાં ? શું એ છેડો ખરું જોતાં કેદીનાજ હાથમાં નથી ? મને કોઈ અમુક સમય ખતાવી શકશે ? રમા પાસે પણ મેં મ્હારું હૃદય ખુલ્લું મૂક્યું છે. વર્ષો થઈ ગયાં કશી દયા મળી નથી, એક પણ લાગણી મ્હારા વિચાર તરફ વળી નથી, નખખાઈની એવી એક પણ ક્ષણ આવી નથી. હવે નહિ આવે. આવશે તો તેને કેટલાક યુગો જોઈએ. યુગો સુધી હવે હું રાહ જોવા માગતો નથી, જોઈશ નહિ. મ્હારો સખાલ તો આજે કાંઈ થઈ શકે તેમ છે ? કાલે કાંઈ શકે તેમ છે ? એ છે. મને મ્હારી થયેલી તે આપો, એ હું ક્યાં કહું છું ? મને કોઈ વહેલી તિરાશા પણ નહિ આપો ? મ્હારે માટે મ્હારાં બધાંએ નિરંતરતું સહન કરવુંજ નિશ્ચયું છે, એ જાણી મને બહુ આનન્દ થશે. મેં બધી આશાઓ રાખી હતી. આવતા જન્મ જેવી જુઠી જુઠી આશામાં એ આનન્દ માન્યો હતો. લાંબી આશા હવે નથી જોઈતી. એ લાંબી આશાઓમાં કશો સાર નથી. ‘Nothing venture, nothing have.’ કાંઈ સાહસની જરૂર છે. ઠહાપણથી હું કંટાળી ગયો. પણ આપ કહેશો, ઇચ્છશો, તેમજ રહેવાશે ત્યાં સુધી રહીશ. હવે તો છેલ્લીજ વખત બધું કહી દેતો હોઉં એમ લાગે છે, અને કહેવાનો કાંઈ આરો નથી. આપનું જે થયું છે તેનું આપ જાણો.”

આપનો
સુરસિંહ.

પત્ર પાંચમો.

લાઠી, ૬ : ૧૧ : ૯૭.

“ વહાલા મણિલાઈ,

“ કાંઈ નિરાકરણ, કાંઈ અંત-તિરાશામાં કે ઇષ્ટપ્રાપ્તિમાં, ગમે તેમ પણ આ લાંબાં વર્ષોની આશાનો હવે નિકાલ, તેને માટે રમા અને હું બંને બહુ દિવસથી આતુર છીએ. રમાને આ શિર પર લટકતો તલવાર અસહ્ય લાગે છે, અને બહુ ઉદાસ રહે છે. તેની અને

મહારી પોતાની ઉદારીતું મહારા હૃદયમાં કાંઈ બહુ દર્દીલયું મિશ્રણ થોળાયા કરે છે. મને કશા ઉદમમાં રસ પડતો નથી. શાન્ત વિચારમાં રહેવા ટેવાએલું હૃદય તે ક્યાંએથી મેળવી શકતું નથી, અને ઝિન્દગી એક મહોટા ખોળા રૂપ થઈ પડી છે.

“ અમે કાલે રાત્રે અમુક અંત પર આવવાના વિચારોમાં ત્રણ ચાર કલાક બેઠાં હતાં. સહજ વાતોમાંથી ગંભીર વિચારોમાં આવી પડ્યાં હતાં, અને કશા અંતપર આવ્યાં નથી—આવી શક્યાં નથી. હું નથી આવી શક્યો—પરંતુ નિકાલનો એક માર્ગ શોધાયો છે. એ માર્ગ, ફેંસલાતું એ ણિંદુ શોભાના અને હું જૂદા પડ્યાં તેજ દિવસે મળી ગયેલ હોત, એમજ થવું જોઈતું હતું; તેને આટલાં વર્ષો થયાં તેથી મહારી ચોક્કસ વિચારો પર વિચાર કરવાની બુદ્ધિતું બહુજ હલકું મત બંધાયા વિના રહેતું નથી. મને લાગી આવે છે કે હું અમે તેવાં લવ્ય પણ વ્યર્થ સ્વપ્નોનો આદમી છું; દુનિયામાં જેની બહુ જરૂર છે તેથી હું હતભાગી છું. પણ તેને માટે કશું દુઃખ નથી; હું મહારા સ્વપ્નમાં સુખી છું. તે સંબંધે ફરીયાદ કરવા જેવું કાંઈજ નથી.

“ પણ, કાળ જવાથી ચાલતી બાબતમાં હું વધારે મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો છું. એક બિના એવી બની ગઈ છે, જેણે મહારી બાલાને અન્યની બનાવી દીધી છે. પરંતુ કાળ જવાથી કાંઈ લાલ પણ થયો છે. અમારા પ્રેમની કસોટી લેવાઈ છે. જે પ્રેમમાં બલ વાપરી શકે છે તેજ પ્રેમને લાયક છે. હું શું કરી શકીશ, અને જેને મહાઈ હૃદય અપાયું છે તે શું કરી શકશે, અમે બંને શું કરી શકીએ છીએ, તે નિરૂપવાનો અમને સમય મળ્યો છે. આચાસે પ્રાપ્ત થયેલ બંનેને મધુતર થઈ પડશે—જો પ્રાપ્ત થશે તો.

“ બધી બાબતોને, બધાં સ્વપ્નને કોરે મૂકી ‘તે મને ચાહે છે?’ એ પ્રશ્નનું સ્પષ્ટ ઉત્તર મને મળવું જોઈએ, અને ‘હું તેને ચાહું છું?’ તેનું સ્પષ્ટ ઉત્તર તેને મળવું જોઈએ. એટલું થયા પછીજ કાંઈ ગતિ કરવી યોગ્ય ગણાય. મહારા સિવાય અન્ય કોઈ તે ઉત્તર

મેળવી શકશે નહિ. મ્હારે એક વખત તેને મળવું જોઈએ. રમા તેવી સગવડ કરી આપશે. જે આનન્દ અને જે મુશ્કેલીઓ અમે સાથે રહીએ તો અમને મળે, તે બધું મ્હારે તેને ક્ષપ્ત સમજાવવું જોઈએ. તે કેટલી તૈયાર છે અને હું કેટલો તૈયાર છું, તે ત્યારેજ જાણી શકાય. તેને મળવું એ બરાબર, પરંતુ તે તૈયારજ છે એમ સમજી મ્હારે મ્હારી બધી તૈયારી કરી લીધા પછીજ તે પ્રસંગ ચોજવો જોઈએ. તેને વ્યર્થ જખમ હવે ન આપવો જોઈએ.

“ તે તૈયાર છે એમ સમજતાં મ્હારે કેટલીક તૈયારી રાખવી જોઈએ, તેના વિચાર પણ મેં બિછાનામાં ઘોળ્યા હતા. ”

“ તેનો પિતા, તેનાં સંબંધીઓ, ખવાસ જેવાં હલકાં નથી, અને શૌભના મારી થાય છે, એટલું સમજતાં આબરૂની ખાતર તેઓ તેનો પ્રાણુઘાત કરે તેવી લાગણીના તેઓ છે. તેણે ‘હા’ એટલું કહ્યું તે ક્ષણથીજ તેને મારી કરી લેઈ તેના શરીરને સહીસલામતીમાં મુકી દેવું જોઈએ. મ્હારા પોતાના અંગ પર કશો ધસારો થાય એ ન બને તેવું છે; અને બને તો માણસ સામે માણસ હોય તેમાં કશો વિચાર કરવા જેવું નથી. મારા પર આવનાર જેટલો સહીસલામત હશે તેટલો તો હું હંધશજ. અમે બંને સહીસલામત હોઈએજ, તેમાં કશી શંકા રાખવા જેવું નથી. પરંતુ એક બીજોજ વિચાર કરવાનો છે. તેઓ કદાચ આત્મઘાત કરે. તેને માટે વિચાર કરવા હું બંધાયો છું ? ત્યાં રાજ્યનો કાયદો જેટલી અત્ય માટે સંભાળ રાખે છે તેટલી રાખતોજ હશે, અને વિશેષમાં મારી પણ ખાસ સંભાળ હોયજ. તેમ છતાં એવું કાંઈ બને તો આબરૂ સિવાય કશું જાય તેમ નથી; અને તેની તો પરવા બહુ કાળથી જોઈ છે. હું આ વાત આટલી હલકી ગણું છું એમ આપ માનશે નહિ. મારી શૌભના તેનાં પોતાનાં રક્તનાં સંબંધીઓનાં રક્તમાંથી મને મળે એ મને કેટલું દુઃખકર થાય ! પણ એની બધારે દરકાર રાખવા, એમ થતું હોય તો મ્હારે અટકવુંજ જોઈએ એવો ક્ષણવાર વિચાર કરવા, હું બંધાયો નથી, એમ મને લાગે છે. અને તે ન જ બને એવી બધી બાબતોમાં- એ બનેજ તો લલે બને, એવા નિર્ણય પર હું આબે છું. ”

“ નિર્ણય કાંઈ ઘાતકી લાગતો હશે. પણ એમ નથી. મને એ લોકો પર ખુદુ દયા છે. કાંઈ ડર છે તે વિશેષ તેના પિતાનો છે. તેનો પિતા કેવો હતો ? અને કેવો છે ? યૌવનમાં છેક વ્યભિચારી હતો. અત્યારે જ્યારે દાંત પડી ગયા છે, ત્યારે પણ પોતાની પુત્રી જેવડી સ્ત્રી હમણાંજ પરણી આવ્યો છે. પોતાની ભુની સ્ત્રીથી અસંતુષ્ટ હોય તો પણ આવી વયે શું પુરુષો સ્ત્રી વિના નથી રહી શકતા ? આવી વર્તણૂકના માણસને મારા આવા પ્રેમની આડે આવવાને કશોજ હક નથી.

“ રમા મારી સાથે નહીં રહી શકે, એ તેનો નિર્ણય છે. મારાં બાલકો અને તે મારાથી બુદ્ધાં થશે ? રમા લલે બુદ્ધ થાય. તે શૌભનાથી ડરે છે. મને તો એ બંને મારી સાથે હોય તેમાં ડરવા જેવું કશું ન જ લાગે, પણ રમા જેને પોતાની અને પોતાનાં બાલકોની સહી-સલામતી ગણતી હોય તે મારે તેને આપવીજ જોઈએ. તે સંબંધે તેણે શું કરવું ? તે તેની મુખત્યારો ઉપરજ રહેવું જોઈએ. હું તેના પતિ તરીકે આજ્ઞા કરું, તો તે અમારી સાથે રહે, પણ તે મેં કદિ કર્યું નથી અને કરી શકીશ નહિ. હા ! તે મને છોડી ચાલી જશે ? ઘડીક ઝિંદગી કડવી થઈ જાય છે. મારી રમાના અશ્રુમાંથી મળતી મારી ગમે તેવી શૌભના પણ મને આ આખી ઝિંદગી ત્યજ દેવા જેવી લાગે છે. નહિ, નહિ; તેનો વિયોગ આખી ઝિંદગી સહી લેવા જેવો લાગે છે. પરંતુ રમામાં મેં ખુદ મોટી આશાઓ રાખી છે, અને હજુ તાખી શકું છું. શૌભનામાં મારી કંઈ ઉંચી આશા ન હોય ? તે તેની દાસીજ રહેવાની. તેનું હૃદય રમાને પૂજતુંજ રહેવાનું. એને માટે મારા પોતાના હૃદય જેટલીજ તેની ખાતરી છે. તેને તેટલી ઉદાર તો બનાવી શકીશ.

“ ગમે તેવું અજ્ઞાન આશક હૃદય ગમે તેવાં ગાંભીર માણસ હૃદયને પણ પોતાનું ગાંભીર્ય સમજાવીજ શકે છે. પ્રેમ વધારે નહિ તો દયા તો મેળવેજ. દયા દર્દને સાંભળે તો છે જ. કર્ણ મળ્યો, સંભળાયું, એટલે શું નથી થઈ શકતું ? પ્રેમી સાથે હૃદયને મોકળું મૂકતાં આપણે બ્રહ્માંડના મધ્યગિંદુએ આવી જઈએ છીએ, જ્યાંથી સર્વ જોઈ શકાય છે, અને સર્વ બતાવી શકાય છે. શૌભનાનું હૃદય કેમ ઉદાર ન થાય ? જ્યાં મારી દષ્ટિ પડે ત્યાં તેની કેમ ન પડે ? મારું

મેળવી શકશે નહિ. મ્હારે એક વખત તેને મળવું જોઈએ. રસા તેવી સગવડ કરી આપશે. જે આનન્દ અને જે મુશ્કેલીઓ અમે સાથે રહીએ તો અમને મળે, તે બધું મ્હારે તેને સ્પષ્ટ સમજાવવું જોઈએ. તે કેટલી તૈયાર છે અને હું કેટલો તૈયાર છું, તે ત્યારેજ જાણી શકાય. તેને મળવું એ બરાબર, પરંતુ તે તૈયારજ છે એમ સમજી મ્હારે મ્હારી બધી તૈયારી કરી લીધા પછીજ તે પ્રસંગ ચોજવો જોઈએ. તેને વ્યર્થ જખમ હવે ન આપવો જોઈએ.

“ તે તૈયાર છે એમ સમજતાં મ્હારે કેટલીક તૈયારી રાખવી જોઈએ, તેના વિચાર પણ મેં બિછાનામાં ઘોળ્યા હતા. ”

“ તેનો પિતા, તેનાં સંબંધીઓ, ખવાસ જેવાં હલકાં નથી, અને શોભના મારી થાય છે, એટલું સમજતાં આખરૂની ખાતર તેઓ તેનો પ્રાણઘાત કરે તેવી લાગણીના તેઓ છે. તેણે ‘હા’ એટલું કહ્યું તે ક્ષણથીજ તેને મારી કરી લેઈ તેના શરીરને સહીસલામતીમાં મુકી દેવું જોઈએ. મ્હારા પોતાના અંગ પર કશો ધસારો થાય એ ન બને તેવું છે; અને બને તો માણસ સામે માણસ હોય તેમાં કશો વિચાર કરવા જેવું નથી. મારા પર આવનાર જેટલો સહીસલામત હશે તેટલો તો હું હંધશજ. અમે બંને સહીસલામત હોઈએજ, તેમાં કશી શંકા રાખવા જેવું નથી. પરંતુ એક બીજોજ વિચાર કરવાનો છે. તેઓ કદાચ આત્મઘાત કરે. તેને માટે વિચાર કરવા હું બંધાયો છું ? ત્યાં રાજ્યનો કાયદો જેટલી અન્ય માટે સંભાળ રાખે છે તેટલી રાખતોજ હશે, અને વિશેષમાં મારી પણ ખાસ સંભાળ હોયજ. તેમ છતાં એવું કાંઈ બને તો આખરૂ સિવાય કશું જાય તેમ નથી; અને તેની તો પરવા બહુ કાળથી જોઈ છે. હું આ વાત આટલી હલકી ગણું છું એમ આપ માનશે નહિ. મારી શોભના તેનાં પોતાનાં રક્તનાં સંબંધીઓનાં રક્તમાંથી મને મળે એ મને કેટલું દુઃખકર થાય ! પણ એની વધારે દરકાર રાખવા, એમ થતું હોય તો મ્હારે અટકવુંજ જોઈએ એવો ક્ષણવાર વિચાર કરવા, હું બંધાયો નથી, એમ મને લાગે છે. અને તે ન જ બને એવી બધી બાબતોમાં એ બનેજ તો લલે બને, એવા નિર્ણય પર હું આંચો છું. ”

“ નિર્ણય કાંઈ ઘાતકી લાગતો હશે. પણ એમ નથી. મને એ લોકો પર બહુ દયા છે. કાંઈ ડર છે તે વિશેષ તેના પિતાનો છે. તેનો પિતા કેવો હતો ? અને કેવો છે ? યૌવનમાં છેક વ્યભિચારી હતો. અત્યારે જ્યારે દાંત પડી ગયા છે, ત્યારે પણ પોતાની પુત્રી જેવડી સ્ત્રી હમણાંજ પરણી આવ્યો છે. પોતાની બુની સ્ત્રીથી અસંતુષ્ટ હોય તો પણ આવી વયે શું પુરુષો સ્ત્રી વિના નથી રહી શકતા ? આવી વર્તણૂકના માણસને મારા આવા પ્રેમની આડે આવવાને કશોજ હક નથી.

“ રમા મારી સાથે નહીં રહી શકે, એ તેનો નિર્ણય છે. મારા બાલકો અને તે મારાથી બુદ્ધિ યશો ? રમા લલે બુદ્ધિ થાય. તે શૌભનાથી ડરે છે. મને તો એ બંને મારી સાથે હોય તેમાં ડરવા જેવું કશું ન જ લાગે, પણ રમા જેને પોતાની અને પોતાનાં બાલકોની સહીસલામતી ગણતી હોય તે મારે તેને આપવીજ જોઈએ. તે સંબંધે તેણે શું કરવું ? તે તેની મુખત્યારો ઉપરજ રહેવું જોઈએ. હું તેના પતિ તરીકે આજ્ઞા કરું, તો તે અમારી સાથે રહે, પણ તે મેં કદિ કર્યું નથી અને કરી શકીશ નહિ. હા ! તે મને છોડી ચાલી જશે ? ઘડીક ઝિંદગી કડવી થઈ જાય છે. મારી રમાના અશ્રુમાંથી મળતી મારી ગમે તેવી શૌભના પણ મને આ આખી ઝિંદગી ત્યજ દેવા જેવી લાગે છે. નહિ, નહિ; તેનો વિયોગ આખી ઝિંદગી સહી લેવા જેવો લાગે છે. પરંતુ રમામાં મેં બહુ મોટી આશાઓ રાખી છે, અને હજી ત્યાંથી શકું છું. શૌભનામાં મારી કંઈ ઉંચો આશા ન હોય ? તે તેની દાસીજ રહેવાની. તેનું હૃદય રમાને પૂજતુંજ રહેવાનું. એને માટે મારા પોતાના હૃદય જેટલીજ તેની ખાતરી છે. તેને તેટલી ઉદ્ધાર તો બનાવી શકીશ.

“ ગમે તેવું અજ્ઞાન આશક હૃદય ગમે તેવાં ગંભીર માશૂક હૃદયને પણ પોતાનું ગાંભીર્ય સમજાવીજ શકે છે. પ્રેમ વધારે નહિ તો દયા તો મેળવેજ. દયા દર્દને સાંભળે તો છે જ. કર્ણ મળ્યો, સંભળાયું, એટલે શું નથી થઈ શકતું ? પ્રેમી સાથે હૃદયને મોકળું મૂકતાં આપણે બ્રહ્માંડના મધ્યખિંદુએ આવી જઈએ છીએ, જ્યાંથી સર્વ જોઈ શકાય છે, અને સર્વ બતાવી શકાય છે. શૌભનાનું હૃદય કેમ ઉદ્ધાર ન થાય ? જ્યાં મારી દષ્ટિ પડે ત્યાં તેની કેમ ન પડે ? મારું

હૃદય અને મારો આત્મા મેં તેનાં કર્યાં છે કે નહિ ? જો કર્યાં હોય તો ખીજો સવાલ રહેતોજ નથી. અને પછી રમાના આવા લક્ષણે રમા કેટલા દિવસ ત્યજી દઇ શકશે ? ફરી અમારા મકાનમાં આવી વસવા અમે નિત્ય તેના પગ પર આંસુ રેડીશું. એ અશ્રુ હૃદયનાંજ હશે, તો શું રમા અમારાથી તસુ પણ દૂર વસી શકે ? તે એવી હૃદય વિનાની નથી. તે મારી ફફીર છે. પણ તેનાથી પોતાનાં બાળકો કેમ છોડ્યાં છોડાય ? હું તેના વિનાનું માફ ધર કદપી શકતો નથી, પરંતુ હું પત્થર જેવો થઇને એવા નિર્ણય પર આવ્યો છું કે એ પણ મુખી થાય. એમ થાય એજ ન્યાય છે. મારી રમાની ખાતર મહારી શોભનાને ઝિંદગીભર દુઃખમાં રાખવા મને કરો હક નથી. હું કાંઈ ન કહું અને તે બિચારી બાલા માટે એક પણ આશા નથી, ત્યારે રમા માટે આશા છે. વળી રમા જાય એ મારી ઇચ્છા તો નથી જ. મારી ઇચ્છા તો એથી ઉલટીજ છે. રમા મારી સાથે છે તેમજ રહે, અને શોભના મારાથી દૂર અન્ય મકાનમાં રહે, એવી ગોઠવણ પણ રમા આગળ હું થઈ છું. એમ થાય તો મને પૂર્ણ સંતોષ છે. પરંતુ અન્ય સ્ત્રી આવે અને પછી એવી રીતે રહેવામાં કાંઈ રસ નથી, એમ તે માને છે. તે માને છે કે અમુક સમયે મારી બદલાઈ ગયેલી લાગણીથી અને તેના પોતાના જલદ સ્વભાવથી જુદાં થવાનુંજ પરિણામ આવે. આમાં હું તો રમાનો હક અને ટુંકી દૃષ્ટિ જોઉં છું. તેનો જલદ પણ શુદ્ધ સ્વભાવ મને કદી આકરો લાગ્યો નથી અને લાગવાનો નથી, તેમ મારી લાગણી અત્યારે પણ ફરી નથી, તો તેના આવા ઉપકાર નીચે આવ્યા પછી તો નહીંજ ફરે. હું હૃદય કેવી રીતે બતાવી શકું ? મારાથી તેને માટે જે કાંઈ થઈ શકે તે કરવા હું તૈયાર છું. તો પછી રમા તરફની મારી ફરજ હું બજાવી ચૂક્યો છું, અને લાગણી પોતાની ફરજ મૃત્યુ સુધી બજાવ્યા કરશે એવી આશા રાખું છું.

“હાલ તુર્ત રમાને આપ સમજાવી શકશો. એવી આશા રાખશો નહિ; અને શોભનાનાં સંબંધોએ-રમાના એ નીમકહલાલ પુપુએ કોઈથી પણ સમજે એ આશા રાખશો નહિ. રમા પોતે તેઓને સમજાવવા મારી ખાતર તૈયાર છે, પણ તેની પોતાની એક અક્ષર

પણ બોલવા હિસ્મત નથી ચાલતી, કેમકે ત્યાં તેને બિલકુલ આશા નથી. તોપણ આપ આશા આપી શકતા હો, તો તેપર જીવવા હું તૈયાર છું.

“ એક ગૃહસ્થ તરીકે આટલા વિચારોં કર્યા પછી મારી રાજાની સ્થિતિની ફરજ તરીકે પણ એ વિચાર કરવાના છે:—

“ રમાને દુઃખ અપાયું બાણી અહીંનો કામદાર બેદિલ થાય અગર આલ્યો જાય. રમા એમ થશે એમ માને છે. હું કાંઈ ચોક્કસ કલ્પના કરી શકતો નથી. મને એવો પણ વિચાર આવે છે કે તે મારો પક્ષ શા માટે ન લે ? તેને મારા જેવા અનુભવ છે. અન્યના પ્રસંગમાં આપવીતી ભૂલી જાય તો તેની એટલી બધી દરકાર શા માટે હોવી જોઈએ ? રાજ્યમાં કદાચ એક મોટો ફેરફાર કરવો પડે પણ તેથી શું ? એજન્સીમાં હું અસ્થિર વિચારનો કદી દેખાઉં તો તેથી પણ શું ? એજન્સી ઈશ્વર નથી. એ એક એવી તરવાર છે જે તેનાથી ડરનાર માટે તરવારજ છે, અને જ્યારે તેનો ડર ગયો ત્યારે એક નેતરની સોટી પણ નથી. રાજ્ય અન્ય કારભારીથી પણ ચાલી શકશે. હાલના કારભારીને આવી રીતે જવાનો કદાચ પ્રસંગ આવે તો મને દુઃખ થશે, પણ એ બહુ નથી. કારભારી તો કે તે જેવો કારભારી હતો તેવોજ રાખવા હું પોતે જ તૈયાર છું.

“ પરંતુ એક બાબત બહુ સમ્મ છે. મેં તો તેને પણ ફેંકી દીધી છે, પણ તેમ કરવામાં હું અંતઃકરણનો પ્રતિધ્વનિ એળવી શક્યો નથી. ત્યાં હૃદય ચીરાતું હોય તો ચીરો ફેંકી દેવા પણ મારે તૈયાર રહેવું જોઈએ, એમ મને લાગે છે. જે કાળ ખોવા દીધો, તેણે એક આજ બિના ઉત્પન્ન કરી છે, અને તેજ મોટી અને જરા ઠેરવા જેવી છે. અહીં ધર્મસંકટ છે.

“ અન્યની ક્ષીને ઉપાડી જનાર રાજા પ્રજાને કેમ ન્યાય આપી શકશે ? પ્રજા એવા રાજા પાસે શી આશા રાખી શકે ? મને તેમ કરવાને શો હક્ક છે ? હું નબળો બેદરકાર રાજા છું, મહારા રાજ્યમાં નિત્ય કેટલા અન્યાય થતા હશે, તે પણ કદાચ હું જાણતો નહિ હોઉં

એવો મૂર્ખ છું. છતાં અન્યાય થતો હું જોઈ શકતો નથી, અને અન્યાય કરતાં મને અત્યંત ત્રાસ આવે છે. આ બિના કાયદા આગળ મૂકી હોય-તેનો વર ન સમજે તો જે બનવા સંભવ પણ છે-તો ચુકાદો મારા ગેરલાલમાં થાય. અન્યની ખાળતમાં હું પોતે પણ તેમજ કહું. ત્યારે મારા સ્વાર્થની ખાતર કે શોભનાની ખાતર પણ હું અન્યાય કહું ? મારે હાથેજ જાણી જોઈને હું અન્યાય કહું ? સમાજના ધારાને જોતાં તો તેમ કરવાને હું અધિકારી નથી. પરંતુ સમાજ કરતાં ઈશ્વર મોટો છે. પ્રભુ પાસે આ હકીકત મૂકાય તો શું માફ કૃત્ય વાજળી ન ગણાય ? તે બાલાની ખાતર જન આપવા કોણ તૈયાર છે ? તે બાલા કોને આહે છે ? તેનો હાથ કોને સોંપવો જોઈએ ? શું સમાજે માફ જે હતું તે લૂંટી લીધું નથી ? અન્યાય મને વધારે નથી મળતો ? તેનો એ પતિ શું આબરૂની ખાતરજ પોતાનો દાવો આગળ કરતો નથી ? એથી વિશેષ શું ? તેની સ્ત્રી મને આહે છે, એટલું જાણતાં તો તે તેનો નાશ કરવા તૈયાર થશે. પ્રેમ ક્યાં છે ? પ્રેમના પદાર્થને શું દુનિયાની ઉપાધિ લૂંટી જશે ? મને મારો હક તે બાલા પર વધારે લાગે છે. માફ અંતઃકરણ પણ એવીજ સાક્ષી પૂરે છે. મને લાગે છે કે, મહારી પ્રજાને એ પગલું ભર્યા પછી પણ હું અત્યારે ન્યાય આપું છું તેવોજ આપી શકીશ. લોકો અન્યથા દેખશે તો ભલે દેખે. લોકો શું જીવે છે તે જોવાને હું બંધાયો નથી. એઓ જે જીવે છે, તે જોતું છે, એટલું હું હમણાં રાખું છું તેથી વિશેષ કાળજી રાખીને બતાવી આપીશ. પણ આમાં એક વાત હજી છે જે હૃદયમાં ખંટકે છે. હું શોભનાને મેળવવામાં મારી રાજાની સ્થિતિનો ઉપયોગ કહું છું. અન્ય કોઈ કદાચ તેમ ન કરી શક્યું હોત. પણ જે સ્થિતિએ મને ખરું જોતાં બધી સુશકેલીમાં નાંખ્યો છે, તે શું એક વખત પણ હૃદયની વાતમાં ઉપયોગી ન થાય ? એ સ્થિતિનો ઉપયોગ કરવામાં અન્યાય શું છે ?

“ પરંતુ કદાચ આ બધા માંહેનું કશું જ ન બને, કદાચ આમ થશે અને તેમ થશે એ બધી કલ્પના જ હોય. હું તો આ બધા વિચાર કરતો ન હતો, એ વિચાર મને આવતા ન હતા.

હું જાણુતો હતો અને હજી જાણું છું કે દુનિયાનાં તોફાન ચોતાની મેળે શમી જાય છે, અને જે તોફાન આવશે તો તેનું ત્યારે જોઈ લેવાશે. રમાએ આ વિચારો આપ્યા છે. તેણે આપ્યા તેનો મેં નિકાલ કરી નાંખ્યો. પરંતુ તે સાચી છે. આ બધા વિચારો કરવાની જરૂર હતી. આપ પણ કરશો.

“પણ તે ખાલાનું હૃદય અને નહીં ચાહતું હોય તો ? મારા તરફ હવે તેને ધિછાર આન્યો હશે તો ? અહો ! એક વખત જેને હૃદય ચાહતું તેને છોક ધિછારવા જેવી સ્થિતિ કેટલાં દઢો પછી આવે છે ? મને તે સ્થિતિનો અનુભવ નથી, પણ હું કલ્પી શકું છું કે પ્રેમ ધિછાર થઈ જાય ત્યાર પહેલાં હજારો વખત હૃદય ચીરાઈ જતું હશે. એ ધિછાર કેટલો બધો ચાહવા જેવો છે ? અને હું તો એ ધિછારને લાયકજી છું. કદાચ દુનિયાદારીની શરમથી હવે તે મારી થવા નહિ ઇચ્છે એ સ્થિતિમાં તેને મૂકનાર હું જ છું. તેને માટે હું સિવાય બીજા કોને શિક્ષા થવી જોઈએ ? તે મને ચાહતી એ માનતાં મને બહુ વર્ષો જોઈશે, ને એટલું સમજાયા પછી એ શું ? હું તેને નહિ ચાહતો હોઉં, એ આ જિંદગીમાં ન બને તેવું લાગે છે. હું તેનો ફકીર થઈ રહીશ, બધા સ્થૂલ વૈભવને ફેંકી દઈશ. તેની એક છબી રમા પાસેથી માગી લઈશ. શું રમા મને છેલ્લે એટલું નહિ કરાવી આપે ? મારાથી જીવાશે તેટલું હું જીવીશ. નહિ જીવી શકાય તો મરી જવું એ વાત બહુ ટૂંકી છે. પણ શા માટે મરીશ ? મારી જિંદગી રસ વિનાની નહિ હોય.

“મેં આપને બહુ ઉપાધિમાં નાંખ્યા છે, પરંતુ ‘ચારો મસ્તોની ખુવારીની તૈયારી છે.’

“અને ઉત્તર લખવા આપ ચિંતામાં પડશો નહિ. કાંઈ ચોક્કસ વિચારો આપને આપવાનું પ્રાપ્ત થતાં તે મેં કર્યું છે. હું ફરી ઉતાવળ કરું છું, એમ માનશો નહિ.

સર્વદા આપનો

સુરસિંહ.

કથામંજરી-ભાગ પહેલો.

(સોનેરી નામનું સુંદર પુઠું—કિંમત-રૂ. ૩. ૫૦.)

પહેલા કોઈ સંગ્રહમાં ન આવેલી વિદ્વાન્ લેખકોની ખાસ ચુટી કાઢેલી સ્નેહજીવનની નીચેની સોળ વાતો પુસ્તકમાં છે:—

૧ વેષધારી. (રા. રા. જગનલાલ હરિલાલ પંડ્યા; ખી. એ.),
૨ તારાનું અભિજ્ઞાન. (રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ),
૩ એક રાત્રી. (ડૉ. સ્વીન્ડનાથ ટાગોર), ૪ અપરિચિતા.
(રા. રા. ભગવાનલાલ ગીરજશંકર ભટ), ૫ મણી. (રા. રા. વૈકુંઠ-
લાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર; ખી. એ.), ૬ વીસમી સદીની શકું-
તલા. (રા. રા. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર; ખી. એ.) ૭ દોલત
(સ્વ. ભાઈ રણજીતરામ વાવાભાઈ મહેતા; ખી. એ.) ૮ સુમનનો
સંતાપ (રા. રા. ઈન્દુલાલ કે. યાસિક; ખી. એ. એલએલ. ખી.)
૯. લગ્ન. (સૌ. શારદા મહેતા; ખી. એ.), ૧૦ “ગરબાવાળી.”
૧૧ પૈસો કે પ્રેમ? (રા. રા. ચંપકલાલ એચ. ભગુડીઆ; ખી. એ.)
૧૨ વિચિત્ર સ્વયંવર. ૧૩ રેણુકા. (રા. રા. ગોકળદાસ ડી.
રાયચુરા), ૧૪ સ્નેહપ્રેલોડ કે સાન? ૧૫ પ્રિયબાલા. (રા. રા.
હાલાભાઈ લક્ષ્મણ પટેલ) ૧૬ લલિત-માધુરી. (રા. રા. જગજીવન
કાળીદાસ પાટક. લગભગ ૮૦ પૃષ્ઠની મોટી સ્નેહવાર્તા.)

આ પુસ્તક સુખ્ય યુનિવર્સિટીએ ૧૯૨૩ ની સાલની સ્કૂલ-
લિવિંગ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં ટેકસ્ટબુક તરીકે પસંદ કર્યું છે.

ધર્મપાળ.

(બુદ્ધ સમયની ઐતિહાસિક નવલકથા). ગુજરાતી સાહિત્યમાં
પ્રાચીન ભારતવર્ષની જાહોજલાલીનું દિગ્દર્શન કરાવનાર ઐતિહાસિક
નવલકથાઓ માત્ર આંગળીના વેદા ઉપર ગણી શકાય એટલીજ છે.
અંગ્રેજી સાહિત્યમાં મિસર અને બાબીલોનના પ્રાચીન ઇતિહાસના
આધારે ઘણી નવલકથા રચવામાં આવી છે, અને તેથી સહ્ય
જગતમાં એ બંને પ્રાચીન દેશોની સારી પેઠે ખ્યાતિ પ્રસરી ગઈ છે.
પ્રસ્તુત નવલકથા પણ તેવાજ હેતુથી ભારતવર્ષના પ્રાચીન ઇતિ-
હાસના આધારે તથા બૌદ્ધ સમયને અનુસરી લખવામાં આવેલી
હોવાથી તેની વસ્તુસંકલના અત્યંત ઉત્તમ હોવા ઉપરાંત તદન
નિર્દોષ છે. પાકું પુઠું છે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

કથામંજરી-ભાગ બીજો.

(મોટાં પૃષ્ઠ ૩૦૦ સોનેરી સુંદર બંધાઈ-કિમત રૂ. ત્રણ)
આ ભાગમાં વિદ્વાન્ લેખકોની નીચેની ચૌદ વાતો-કથાઓ-છે.

૧ નિર્મળા (લગભગ ૧૦૦ પૃષ્ઠની અપ્રસિદ્ધ પવિત્ર સ્નેહ-કથા), ૨ ગુલછરીના આગમાં ગુલાબ. (લેખક મી. શિયાવલ્લ નસરવાનજી મોજીઆ; પારસી સંસારી સ્નેહકથા.) બે મૃગનાયક. (જીવનલાલ અમરશી મહેતા, આત્મભોગ વડે પરમાર્થ સાધનની અપ્રસિદ્ધ કરણ કથા.) ૪ સુખા રાજકુમાર. (રા. રા. સવાઈ-લાલ તુનીલાલ યાજ્ઞિક, ઉપલીજ કથાના સિદ્ધાંતવાળી કથા.), ૫ એક સ્વપ્ન. (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા, એમ. એ. એલએલ. બી.), ૬ મહનનો સનોરથ. (રા. રા. મોહન-લાલ પાર્વતીશંકર દવે, એમ. એ. એલએલ. બી. ચાલુ જમાનાના ઉછરતા યુવક અને પ્રેમી જીવનનું એક સુંદર દ્રશ્ય.) ૭ નિર્લય-તાની મૂર્તિ. (લે. શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી.), ૮ માછીની છાકરી (રા. રા. ઠાણાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.), ૯ અતુર્ક-ચાર મુખનું કૌતુક. (રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ, બી. એ. એલએલ. બી. બુદ્ધિચાતુર્યની અદ્ભુત વાર્તા), ૧૦ બુદ્ધ-દાર બંધ (રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ, બી. એ. એલએલ. બી. બુદ્ધિચાતુર્યની અદ્ભુત વાર્તા), ૧૧ વિચિત્ર વિલ. (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા) ૧૨ હીરા માણિકની મોટી ખાણ. (રા. રા. મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ.), ૧૩ દુઃખમાંથી સુખ. (સ્વ. રાજકવિ કલાપી.), ૧૪ માતૃભૂમિ પ્રત્યેનો પ્રેમ. (એક સત્ય ઘટના).

હાસ્ય કથામંજરી-ભાગ પહેલો

(કથામંજરીના ત્રીજા ભાગ રૂપે.)

રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામે લખેલો ઉપોદ્ધાત, રા. રા. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીને લખેલી “ પટેલપોથી ” ની પ્રસ્તાવના તથા રા. રા. મોહનલાલ માર્વતીશંકર દવેનો “ હાસ્યરસ ” વિશેનો નિબંધ, અને સામાજિક તથા સાહિત્યવિષયક હાસ્યરસિક કટાક્ષમય ૨૭ લેખો, વાતો, સ્કેચ વગેરેનો આ અત્યંત રસુજી સંગ્રહ છે. આ માપતાંજ પૃષ્ઠ ૨૫૦ ઉપરાંત ગ્લેજ કાગળ ને સોનેરી નામનું સુંદર પુઠું. કિં. રૂ. બે.

પાપ અને પ્રશ્નાત્તાપ.

આ નવલકથાના પુસ્તકની ઉપયોગીતા અને ઉત્તમતા માટે સા. શ્રી રણછોડભાઈ કદ્યરામ, સા. શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, ભાવનગરના દીવાન રા. રા. મોરારજી આણંદજી તત્તા. વગેરે ગૃહસ્થોના ઉત્તમ અભિપ્રાયો છે. પહેલો ભાગ ખલાસ થવાથી બીજી આવૃત્તિ થઈ છે.

આ નવલકથામાં માણસ પોતાની રહેણી કરણી ઉપર કામુ ન રાખે તો તે અબળાતામાં પણ પાપના ખાડામાં કેવી રીતે ઉતરતો જાય છે, અને તેનું પરિણામ કેવું ભયંકર આવે છે તે, તેમજ તેનું ભાન તેને થતાં કેવો પશ્ચાત્તાપ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, અને અંતરના સાચા પશ્ચાત્તાપથી અગડેલી બાજી ધ્રુવર કેવી રીતે સુધારે છે, વગેરે બહુ સરસ રીતે દર્શાવેલું છે. ગ્રન્થરચના એવી ઉત્તમ થયેલી છે કે પહેલો ભાગ વાંચ્યા પછી બીજો ભાગ વાંચ્યા વગર મનને સંતોષ વળતો નથી, ને બીજા ભાગમાં પણ છેવટનો કેટલોક ભાગ એવો ઉત્તમ છે કે તે વાંચતાં “સરસ્વતીચંદ્ર”ના ચોથા ભાગમાંના સરસ્વતીચંદ્રના સ્વપ્નદર્શનનો ખ્યાલ આવે છે. બે ભાગ સાથે પાકા પુંઠામાં બાંધેલાની કિંમત રૂ. બે.

ચક્રવર્તી અશોક.

અર્ધ ઐતિહાસિક તેમજ ધાર્મિક નવલકથા.

મોટા કદનાં ‘પૃષ્ઠ ૩૫૦ પુઠું’ પાકું. કિંમત રૂ. અઢી.

બૌદ્ધ ધર્મના પ્રવર્તક સમ્રાટ અશોકના જીવનમાંના અનેક ધર્મયુદ્ધોમાંના એક કલિંગ યુદ્ધના મુખ્ય કથાભાગ ઉપર આ નવલકથા રચાઈ છે. અશોક એક સમયે ધાતકી અને ક્રૂર સ્વભાવનો હતો તે જ કલિંગના યુદ્ધ પછી એકદમ કેવો બદલાઈ ગયો તેમજ તેમનું જીવનસૂત્ર કેવી રીતે ફરી ગયું તેના તાદૃશ ચિત્ર ઉપરાંત કપરી બુદ્ધિમતિ, સંપુષ્ટાચાર્ય, અને કાવત્રાંખોર કલાવતી, વગેરે દ્વારા રાજકીય ખટપટનો સુંદર દેખાવ આમાં દૃશ્યમાન થાય છે. કલિંગ યુવરાજ જીતેન્દ્રનું ઉત્તમ ચારિત્ર, મૃગેન્દ્રરાજની કન્યા શોભના તેમજ ઇન્દિરાનો નિર્મળ પ્રેમ, વિદ્વાનંદ, ઉપગુપ્ત, અને યોગલીપુત્ર તિષ્ઠ્ય જેવા ધર્માચાર્યોની ધર્મપરાયણતા વગેરે વડે આ નવલકથા એટલી તો શોભક તથા બોધક થઈ છે કે પુરી કર્યા વગર હાથમાંથી મુકવીજ ગમે નહીં, આવી ઐતિહાસિક નવલકથા આ એકજ છે.

લખો—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા.

દે. પીરમશારોડ—અમદાવાદ.

શુદ્ધિ પત્ર

(મહત્વની ભૂલોનું)

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯	૨	પષ્ટ	સ્પષ્ટ
"	૨૩	તે	ને
૧૨	૨૨	દદ	દદા
૧	૧	ઝાલિમ	લાઝિમ
"	૮	કરુ	કરું
"	"	લિયાબાને	બિયાબાને
"	૧૨	પરેશાણુ	પરેશાની
૪	૯	હયું	હૈયું
"	"	અશુથી	અશ્રુથી
"	૧૧	અશુ	અશ્રુ
૫	મથાળું	તા	તારા
"	૧૦	માલા	માલા
"	૧૨	કર્ય	કર્યું
"	૧૭	ચે	મેં
"	૨	રહાં	રહું
૮	૫	સુભ્ર	સુભ્ર
"	૯	નિકાસે	નિકાસે
"	"	સ્ત્ર	સ્વ
૮	૧૮	પ્રહર્ષ	હર્ષ
૧૯	૫	દ્ય	હૃદય
૨૧	૭	સાધુ	સાધુ
"	૧૦	હૃદય	હૃદય
"	૧૭	ધૂંધટ	ધૂંધટ
"	૧૮	સો	સૌ
૨૨	૮	વિદ્યુત	વિદ્યુત
"	૯	શીતાળ	શીતળો
૨૪	૨	ન્યન	ન્યૂન
૩૧	૨૧	અશ્ર	અશ્રુ
૪૧	૧૪		

પંકિત
 ૯
 ૧૦
 ૧૩
 ૭
 ૧૬
 ૬૯
 ૭
 ૧૮
 ૨૧
 ૧૩
 ૯
 ૮
 ૪
 ૪
 ૧૩
 ૩
 ૭
 ૨૨
 ૧૧
 ૧૩
 ૪
 ૧૧
 ૨૨
 ૧૯
 ૧૦
 ૧૨
 ૭
 ૧૯
 ૩
 ૧૧
 ૪

અશુદ્ધ
 ભરમ
 દુઃખદાહ
 દ્વિધ
 પુભડાં
 હમાર
 દે
 મેધ
 યધને
 રમ્મ
 નથી
 વળ
 તે પ્રિયાની
 દ્યન
 વીણુ
 રૂઃખકર
 સજતો
 અ
 થોડ
 સમ સે
 તુ
 માગ
 આત્મા
 ત
 અ
 પ્રણુશ્રી
 પ્રાદ
 હયાં
 મમ
 રમ
 એમે
 જલયાન

શુદ્ધ
 બની ભરમ
 દુઃખદાહ
 દ્વિધા
 કુલડાં
 હમારા
 દો
 મેધની
 થધને
 રિસ
 પ્રીતથી
 વેળા
 તેની પ્રિયાના
 નયન
 વીણા
 દુઃખકર
 સમજતો
 એ
 થોડા
 સમજશે
 તુજ
 માર્ગે
 આત્મા
 તે
 અ
 પ્રણુથી
 પ્રોદ
 હૈયાં
 નામ
 રમા
 અમે
 જલપાન

પ્રક્ર	ક્રિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫૧	૧	કયાથી	કર્યાથી
૧૫૨	૧	ની	નીતિ
૧૫૭	૧૧	જોતો	જોતો
૧૫૮	૧૯	ખર્જી	ખર્જી ને
૧૬૦	૧૪	પ્રયુ	પિયુ
૧૬૫	૬	વઘક	વૈઘક
"	૭	કૂપી	કુંપી
"	૯	સારે	સારે
૧૭૦	૧	થાતા	થાતાં
"	૧૪	બલ વૃન્દ	બાલવૃન્દ
૧૭૧	૨	ધસી	ધુસી
"	૧૩	ક	ક
૧૭૨	૧૦	ઉઘેડનારા	ઉઘેડનારાં
૧૭૪	(મથાળું)	ટેલીયા	ટેલીયો
૧૭૫	૮	આવવો	આપવો
૧૭૬	૧૩	ચેટી	ચોટા
"	૧૫	રહેતા	રહેતાં
૧૭૮	૧	જહા	જહાં
૧૭૯	૧૩	વસન્તા	વસન્ત
"	"	રૂપાળો	રૂપાળો
૧૮૪	૩	કાં કીડીઓ	કાકિડીઓ
૧૮૪	૧૬	સુતા	સુતાં
૨૦૦	૪	દનો	દિનો
૨૦૧	૪	દળો	દળો
"	૫	એ	ને
૨૦૪	૬	દિવખર	દલખર
૨૦	૧૨	છાંટી	પાસે
"	૧૩	કંઠ પાસે	છાંટી
૨૦૬	૧૬	હૃદય	હેદય
૨૦૭	૧૮	અશ્રુ	અશ્રુ
૨૦૮	૧૪	હૃદય	હેદય

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૦૯	૮	હૃદય	હૃદય
૨૦૯	૧૦	હૃદય	હૃદય
૨૧૦	૨	હૃવદય	હૃદય
૨૧૧	૧૧ અને ૧૨	હૃદય	હૃદય
૨૧૨	૧	ને	ન
"	૯	અ	આ
"	૧૦	હૃદય	હૃદય
"	૧૩	જિગરનો	જિગર તો
૨૧૩	૭	અહો !	અહો ! એ
૨૧૫	૧૬	હૃવદય	હૃદય
૨૧૭	૨૦	પ્રિય	પ્રિય
૨૧૮	૮	એ દિલ	એ મુજ દિલ
"	૧૧	કાણુ	કાણુ
૨૨૦	૯	મેળદાસને	મૂળદાસને
૨૨૦	૧૮	પ્રિય	પ્રિય
૨૨૦	૧૯	ઠેરસે	ઠેરશે
૨૨૧	૬	બારણેથી	બારણે તેથી
"	"	મહારે	મહારે તો
"	૭	થાશે	થશે
"	૧૦	કપમ	કપમ
૨૨૩	૭	અકરંગી	એકરંગી
૨૨૪	૧૨	એ	એજ
૨૨૬	૪	હૃદય	હૃદય
૨૨૮	૬	જીવિક	જીવિત
"	૧૮	છઠે	ઉઠે
૨૩૦	મથાળું	મેન	મને
"	૧૫	હરત	હસ્ત
૨૩૧	૧૧	દા	દયા
"	૧૫	ધડયાં	ધડકયાં
"	૨૦	થયુ	બને
"	૨૧	અધરે છે	એ ધરે છે

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૨	૧૦	હયે	હૈયે
૨૩૩	૨	સાધવાનાં	સાધવાનાં
”	૪	મોહ	મહ મોહ
૨૩૫	૪	ચક્રશે	શક્રશે
૨૩૯	૨	ગંદકી	ગંડકી
૨૪૦	૨	સ્થિતિન	સ્થિતિની
”	૧૪	હયું	હૈયું
૨૪૧	૧૪	ચિન્ના	ચિન્તા
૨૪૪	૬	ઉન્દારો	ઉદ્ગારો
”	૧૬	અદધિ	ઉદધિ
”	૧૮	અસક્ત	આસક્ત
”	૨૧	ચક્ર	ચક્ર
૨૪૫	૬	સનેહ	સ્નેહ
૨૪૬	૩	સ્થિર નહીં	નહીં
૨૪૭	૮	અમ	એમ
૨૪૮	૫	આજે	આજે
”	મથાળું	રૂળ	ઋળ
૨૪૯	૬	જે	જે
”	૨૧	નવ ભેદ	ભેદ
૨૫૦	૮	ખેયોં	ખેયી
”	૧૭	હસ્ત	હસ્ત
૨૫૨	૧	ખેંચાધ	ખેંચાધ
”	૧૫	કોને	તેને
૨૫૪	૧૭	મૂર્તિ	મૂર્તિ
”	૧૮	હયાનાં	હૈયાનાં
૨૫૫	૨	બ્રહ્માંડ	બ્રહ્માંડ
”	૨	રહે	રહી
૨૫૫	૬	ચોડી	ચોડી
૨૫૬	૭	એ	એજ
૨૫૭	૧૦	સ્વમ	સ્વમ
૨૫૮	૧૦	જે	જે
”	૧૧	ધણાં	ધણાં

પૃષ્ઠ	પાંક્ત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
"	૧૭	મખે	સખે
૨૫૯	૪	સાન્તિ	શાન્તિ
"	૧૧	સ્મરે	સ્મરે
"	૧૨	સ્થિતિ	રિથિતિ
"	૧૪	અધિ	આધિ
૨૬૦	૩	સ્વાદ	સ્વાદ
૨૬૨	૪	દય	દય
"	૯	બની	બધીની
"	૧૪	નહીં	તહીં
૨૬૫	૪	ધડી	ધડી
૨૬૬	૧૪	પ્રતિજ્ઞા	પ્રતિજ્ઞ
૨૬૯	૪	શહુ	સહુ
"	૭	વૃક્ષો અમરથી	વૃક્ષોથી અમર
"	૧૯	કવિનયથી	કવિનયનથી
૨૭૦	૨	સંચુ	ચંચુ
"	૧૨	શ્રષ્ટિ સળી	સાષ્ટ સધળી
"	૧૭	કણુ	કણુ પડે
"	૧૯	કુશુભ	કુસુભ
"	"	શું મૃદુતા	શું ન મૃદુતા
૨૭૧	૨	મીઠી	મીઠી
"	૬	હયુ ક્રમ	હૈયુ ક્રમ
"	૧૬	પ્રેતિ	પ્રતિ
૨૭૨	૨	અક્ય	ઐક્ય
"	૧૬	સ્થલ	સ્થૂલ
૨૭૩	૩	આર્દ્ર	આર્દ્ર
"	૨૧	જ્ઞેય	હૃદય
૨૭૪	મયાળું	ત્હોરી	ત્હારી
૨૭૬	૯	કૂર	કૂર
૨૭૭	૧૧	ચિંતા	ચિતા
"	૧૪	સાની	શાની
"	૧૬	ખાલી	ખાલી
૨૭૯	૮	તહીં	તહીં
૨૮૦	૧૮	હૃદય	હૃદય

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધ
૨૮૧	મથાળું	એક	ઘક
૨૮૨	૪	ગીતી	વીતી
૨૮૬	૩	દ્વી	દ્વી
૨૮૭	૨	સિથિલ	શિથિલ
૨૮૮	૨૦	નયને	નયનેના
૨૮૯	૧૪	પ્રિતમા	પ્રતિમા
"	૨૮	પ્રિત	પ્રતિ
૨૯૦	૧૦	હનદ્ય	હદ્ય
૨૯૧	૧૬	રહીશ	કહીશ
"	૧૯	શ્રણી	શ્રેણી
૨૯૪	૮	વ્યાપો	વ્યાપ્યો
૨૯૫	૩	હયું	હ્યું
"	૪	લુટવાનું	લૂટવાનું
૩૦૦	૧૭	અનન્તી	અનન્તની
"	૨૧	જપથીજ	જપથીજ
૩૦૨	૩	અભુર	અસુર
"	૧૦	દ્વી	દ્વી
૩૦૩	૧૩	રશ	રસ
૩૦૭	૧૫	કે	કું
૩૦૮	૨	એ	એ તે
"	૫	પ્રથય	પ્રણય
"	૮	સંયોગની	સંયોગોની
"	૧૬	કોષ્ટની	કોષ્ટ
૩૦૯	૪	ભેડવાને	ભેડવાને
૩૧૨	૧૨	રંગ	રંગે
૩૧૪	૩	ખરી	ખારી
૩૧૭	૧૩	ચડતી	ચડતી ભરતી
"	૧૪	પ્રથય	પ્રણય
૩૧૯	૧	તું	તુંજ
૩૨૦	૯	યાય	થાય
"	૧૮	અ	આ
૩૩૩	૧૯	થહે	ગ્રહે

૫૪	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૩૫	૧૩	સિન્ધ	સિન્ધુ
૩૫૩	મથાળું	નું	હું
૩૫૫	૧૩	છે	છો
૩૫૭	૩	પ્રયાશ	પ્રયાસ
૩૬૨	૫	મુણતા	મુણતાં
૩૯૩	૭	અહોઅહો	અહો
૪૦૫	૪	સા	સૌ
"	૬	દૂર	દૂરે
૪૧૩	૬	શ્રમિન	શ્રીમત
૪૧૯	૨૦	ત્યાં	ત્યાં મુજ
૪૨૧	૨	ઉપર	ઉર
૪૨૫	૧૪	અ	એ
૪૩૬	૪	રે	રે
૪૩૭	૧	વાતવા	વાત
૪૪૦	૮	ર હા	રહ્યા
૪૪૩	૯	કહીશ	કહી
૪૪૫	૧	વતી	વળી
૪૫૨	૨	મરણ નંદ	મરણ નદ
૪૬૭	૧૬	ખોલતાં	ખોલેલા
૪૬૯	૯	વરીનું	વૈરીનું
૫૭૫	૧૦	ગ્રહીઉપગ્રહો	ગ્રહઉપગ્રહો
૪૭૭	૩	સ્મિતવાળા	સ્મિતાળા
"	૨૦	મલિત	મલિન
૪૭૮	૨	વિતા	વિના
"	૧૫	ના ખોવાયાં	ના ખોવાયાં
૪૮૦	૧૯	હુંજ	હુંજ
૪૮૫	૧૧	સૌ	સૌજ
૪૮૬	૧૩	જે	છે
૪૮૭	૮	દેવાદરનો	દેવાદરને
૪૮૮	૧૦	ખોલ	કાં ખોલ
૪૮૯	૧૮	ચાહે	ચાહે:

વનમાં એક પ્રભાત.

હું હું હું શુંજ પ્રેમી પટપટ કમલે અર્ધ ખીલ્યું રહ્યું એ,
જે, તે ખાલાકં ઘેલો નિજ કર જલમાં ધૂજતો આ ઝગોળે !
માની ખ્યારી મનાવે મુખ પર ખરતાં આંસુડાં લૂછતો એ,
અંકે લીધી, હસાવી, નરમ વચન એ નેત્ર કેવાં વઢે છે !

કાન્તા ને કાન્ત હીંચે, તનમન દ્વયનાં એક છે સ્નેહલીનાં,
નાનાં મોટાં સુરંગી મધુર ચળકતાં હીંચકાવે રસીલાં;
રાતી નીલી મધુ પી કુમુદિની પરથી કૂદડી રંગવાળી,
પીળો ખ્યારો હિમાંશુ નિરખી લટકતો ખાપડી ચિમળાઇ !

કુંળું મ્હોં એ છળીલું હૃદયજ્વરખળાપે નીચાણું નમ્યું છે,
કમ્પે ખાલા ખિચારી થરથર, બદને સ્વેદન રેલ ચાલે;
આહા ! સ્નેહી ! તમારે જળ પર વસવું, સાથ છો રાત દહાડો
બુદ્ધાં પ્રેમી તમારાં દિલ પણ અળગાં, આમ રોવો હસો છો !

ત્યાં પેલું જો હરિણું નદતટ પર એ આવતું ઘાસ લીલું,
આછાં ફડાં ફેપેરી કિરણ રવિતણાંએ બધું ઘાસ છાયું;
વૃક્ષોનાં ઝુંડ ઉંચાં પર ઢળકી રહી વેલડી કુંમળી જો,
પુષ્પોના પુજ ઝૂમ્યા વિવિધ વિલસતા આ ફાળા લગ્યા, જો !

કુંજોમાં ત્યાં ઉડતું બુલબુલ રમતું ખેસતું ને ફરતું,
ઓ ! ત્યાં ખેડું લપી ચંડુલ શુભ પર જો વાણી, મીઠી લવનું;
ત્યાં આકાશે પડ્યો છે સ્થિર ઘનકટકો શ્વેત ને પિંગળો તે,
તેજસ્વી એ ડગે છે નિજ રૂપ બદલી, શાન્ત પાછો થયો છે.

તારો તૂટ્યો નલેથી ખરર ખરતો, તોપગોળો વછૂટ્યો,
 રાતો વનિહલભૂકો ભડભડ ખળતો આભમાં ઉડી ચાલ્યો;
 ગંગાનો ઘોઘ ફાટ્યો ગિરિશિર પરથી, રામનું બાણ છૂટ્યું,
 તેવો તે શૂંગવાળો મૃગ જલઝરાણું ફાળથી ફૂદી ચાલ્યો !

ઉભો ત્યાં સિંહરાજા ઘરઘર ઘરે, જોરથી ત્રાડ દેતો,
 ડોલાવ્યા ડુંગરોને, રવિ પણ ચમક્યો લાલ અંગાર જેવો;
 પક્ષી ખોલે ન ચાલે, દ્રુમ પણ ધણણ્યાં, પૃથ્વી ધ્રુજી રહી આ !
 આ તે બ્રહ્માંડ ફાટ્યું ! પ્રલય થઈ ગયો ! શંભુએ શંખ ફૂંક્યા !

આલિંગે લવ્ય લીલા નહસરજલને, પ્રેમમાં મસ્ત ડોલે,
 ઉડી બાકે સુન્દેહી હૃદય હૃદયના સત્ત્વને જેમ પ્રેમે !
 ઘેલો હું એ રમું છું ! તનમન લપટયાં ! રમ્ય છું, એક હું છું !
 વેલી, વૃક્ષો, નદી, ને ગિરિ, નભ, ઝરણે લીન હું સર્વદા છું !

૧૯-૯-૨૨.

૩૪૩

કલાપિનો કેકારવ.

ફકીરી હાલ.

અરે ઉલ્કૃત ! અયે યેગમ ! લીધી દિલખર, હતું અલિમ ?
હતું-જે યેહિશ્ત યધ જહાન્નમઃ ફકીરી હાલ મહારો છે !

ગયું આ ઝિંદગીનું નર : હવે જહાંગીર યે પરવાઃ
તું લૂંટીની નથી પરવાઃ ફકીરી હાલ મહારો છે !

ન ધારું હું કદી કફનીઃ દગ્ગે દિલ પર ન સારું ખાકઃ
ન પરવા વા છે કિસ્મતનીઃ ફકીરી હાલ મહારો છે !

હવે દરખત પર ચડવું : ખુલખુલ મહારું હું હું હું :
કર નાગો ખિયાલાનેઃ ફકીરી હાલ મહારો છે !

હતો જ હું, હતું જ હું, નથી તે તો, નથી હું હું :
ગયું છુટી : ગયું ઉડી : ફકીરી હાલ મહારો છે !

હવે આ દમ નથી દમમાં : ફકીરી હાલ મહારો છે !
પરેશાણુ જ છે રાહત : ફકીરી હાલ મહારો છે !

૧૫-૧૦-૯૨.

મધુકરની વિજાસિ.

૨૨૨૨૨૨૨૨

અરેરે ! પુષ્પ ! આ ભમરો મરે છે હો : મરે છે હો !
નમેરું થઈશ શું, બહાલા ! હું ત્હારો છું : તું મ્હારો થા !

તું ખીડાતાં હું ખીડાઉં : તું ખીલે, તો હું ગુંબુ છું ;
ન ભાગી પુષ્પ ખીજનો : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

અરે ! તું જુગ ખીજ ને ભ્રમણ કરતા કુલે કુલે ;
કદી મ્હારી ન રીતિ એ : હું ત્હારો છું તું તું મ્હારું થા !

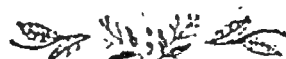
કંટક કાપી નાખી દે : ભ્રમર છાતીથી ચાંપી લે ;
તું શેલે સર્વદા હુ થી : હું ત્હારો છું તું મ્હારું થા !

હું ત્હારો ને ન તું મ્હારું, ન રીતિ એ રતિની છે ;
કદર તુ પ્રેમીની કર, તો હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

તપું છું હું : બળું છું હું મરું છું હું અરે ખ્યારા
તું મકરંદ છાંટી લે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

આ તો સ્વપ્ન દુકું છે : હું ગુંબુ લઉં : તું ખીલી લે !
થશે પત્રમાં અરે ! હા ! શું ? હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

સુકોમલ તું ખરી જાશે : ભ્રમર ત્હારો મરી જાશે :
આખિરની ગતિ એ છે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

હૃદયકમલની જૂઠી આશા.

રે લોખી ! જલંમુલતી કમલિનિ ? કાં ભુલ ? વહાલી સખી—
નેઠ પુર્વ દિશામુખે પ્રસરતી લાલાશ આ ઉજળી ?

આશા વ્યથે ધરે રવિ મુકરની સંધ્યાસમે, બાપલો !
એ તો હિમપતિ શશી નિકળશે, ના નાં પતિ, હે હલા !

આ પોચું દિલ તું સમું સુમન છે, તેણે ગ્રહી આશ'તી :
જાણ્યું સૂર્ય થઈ પ્રકુલ કરશે પ્રેમી તણી પ્રીતડી :

ના તે તે નિકળી હતી શશી સમી, હિમે હણ્યું કાળજી :
જૂઠી આશા દઝાડતી સુમનને, ભુલે ન તે આવ તું !

૪-૧૧-૯૨.

મોઝાં પ્રેમી.

કમલ ભોળું, કુમુદ ભોળું, અમર ભોળો, દિવાનાં છે,
જે જેનું ન તે તેનું, પ્રેમી પ્રેમી જૂઝાનાં !

અમર ગુંજે કમલ કુમુદે, ન જેને છે કદર તેની,
દિલ તેઓ તણા નભમાં, પ્રેમી પ્રેમી જૂઝાનાં !

કમલ પ્રેમી રવિનું જે, કુમુદ બાઝ્યું શશીને જે,
ફરે ઊંચા તે યેપરવા, પ્રેમી પ્રેમી જૂઝાનાં !

કમલ, લમરા, કુમુદ જેવું હૃદયે મ્હારૂં ખરે ભોળું,
કુદે, બાજે, પડે પાછું, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

ઇચ્છે દાસ થાવાને, ન કોઈ રાખતું તેને,
બિચારૂં દિલ આ કહે છે, “ પ્રેમી પહાડ પાણી છે ! ”

મનુની પ્રીત દીઠી મેં, ઝાકળમોતી જેવી તે,
લાડુ લાકડાનો સ્નેહ, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

હવે અનજી સુસાફર તું; બહેતર જા બિયાબાંન;
કરી લે પ્રીત પક્ષીથી, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

નિઃશ્વાસે ભર્યું હયું, અશુથી ભર્યાં ચક્ષુ;
મગજ બળતું કહે છે : “ હા ! પ્રેમી પહાડ પાણી છે ! ”

૯-૧૧-૯૨.

પરિતાપ.

દિલ અશુ થકી પલળ્યું, છલક્યું :

દખડ્યું દિલમાં દિલનું દુખડું :

ન સખો ન સખિ દિલથી લપટ્યું :

ફટકયો ભટકું ! ફટકયો ભટકું !

નથી ભાન હવે :

નથી હામ હવે :

નવ પ્રીતિની દોરીથી હું લટકું :

નવ કે મનમાં કદી હું ખટકું :

નથી આશ મનેઃ અવકાશ મનેઃ
ભટકું ફટકયો ! ફટકયો ભટકું !

મન હર્ષ હવે—

મન શોક હવે—

તજ નિર્લજ ! તું તજ તું તંજ તું !
સુજ પ્રેમ હવે દરીયે પટકું !

સુજ પ્રાણ ન કાં દરિયે પટકું !
ફટકયો ! ફટકયો ! ભટકું ! ભટકું !

૨૭-૧૧-૯૨.

તા મૈત્રિક મુગ્ધ પ્રેમ.

સંધાડી પ્રેમદારી મેં, અચાવી મિષ્ટ ગોષ્ઠી મેં,
ખેડરાવી પ્રેમમાંલા મેં, જગાવી પ્રેમજ્યોતિ મેં !

ઉડાવ્યું પક્ષી પ્રીતિનું, ઝીલ્યું સુપુષ્પ ચક્ષુનું,
કરાવ્યું સ્નાન પ્રીતિનું, કયં મેં પાન પ્રીતિનું !

સુધાના નીરમાં નહાયાં, અમે પ્રેમી રસ્યાં મહાલ્યાં,
પડયાં ત્યાં સ્નેહફાંસામાં, છુટયાં તે ના વછુટયાં ના !

મદિરા નેત્રનખરાંનો પી પી ભાન ભુલ્યો હું :
થયો હું હોલો ! તે હોલી ! થયો તે હું ! થઈ તે હું

પછી રતિનાવ ઝીંક્યું ચં કપાળે હાથ દઈ દરિયે !

આળે કે અચાવે તે સુકાની પ્રાણખ્યારી છે !

૩૦-૧૧-૯૨.

અશ્રુસ્થાન.

ના પાડ હે મન અરે ! કહિ પ્રેમખિન્દુઃ
ના ઢોળ હે મન ! અરે ! કહિ પ્રેમસિન્ધુઃ
ના રેડ અમૃતઝરો કહિ પ્રેમધન્દુઃ
નીચાવ ના રસભયુ' કહિ પ્રેમલીંબુ !

નિશ્વાસ અશ્રુ દપટી ધર ધીર સ્નેહી :
ના રોળ ક્ષાર ભૂમિમાં કુલડાં સુપ્રેમીઃ
હેયે દબાય કહિ જો કુમળું સુહૈયું,
રો રો ભલે દપકલે નયને પછી તું

રો વા ભલે વિજન કેા કહિ' સ્થાન શાધીઃ
આંસુ ભલે વિખરતાં રડતાં સુમોતીઃ
જા જંગલે નિડર તું પડ વૃક્ષખોળે,
આંસુઝરો જલઝરેજ વરાળ ખોળે !

૧૩-૧૨-૯૨

एकप्रेम.

હુકીમ કે તળીખની તલબ નથી મને !
નફ્સની પરવા નથી : ન ઇશકની મને !

માશુક નથી મિસ્કીન છું : જહાંગીર છું મને !
ખલ્દની તમા નથી : સુલતાન છું મને !

પરિવાર મહારો હું જ છું : મસ્તાન છું મને !

બેઝાર હું ચાલે રહે : ગલતાન છું મને !

પ્રેમગુલ ચુમ્યાં ઘણાં : ખાર લોંઘાયા મને !

દફે-ખૂન દિલ દર્દ-કર્તા દસ્ત લાઘ્યું ના મને !

સખા જોયા મેં ઘણા : સખી જોઈ એક મેં !

ઉમેદ ખર ચાવી નહીં : શું કહું ખાલેક નકમે !

દૈત પ્રેમી ન હતો અદૈતપ્રેમી હું થયા !

અલ્લાહ મહાર : પ્રત્ન મહાર : પ્રત્નવાદી હું થયા !

૧૪-૧૨-૯૨

૬:૬:૬:૬:૬:૬

દિલને રજા.

૬:૬:૬:૬:૬:૬

ફાટે કે ન ફાટે તું, ચીરા કે ન ચીરા તું,

અરે દિલ ! તેં કર્યો બેહાલ : મારે કે ન મારે તું

ભલે મેડકી રહે છાતું, ભલે ખળી કોયલો થા તું

ખરીજ છું મને તો શું ? ડરી જા તું મને તો શું ?

રખે કાંટો તને લાગે, કમલ જાણી તને રાખ્યું,

પરંતુ તું ન કાંટો છે, ઉડી જા તું : ગળી જા તું !

હુનિયા છે તને ખારી, હવે છે તું મને ખાઈ,

તું કોઈનું નથી તો હું ન લ્યારો છું ન મહારું તું !

જૂનિ પ્રીતિ ગઈ તૂટી ! નથી તૂટી તણી ખૂટી !
ખૂટી ગઈ વાટ દીવાની, પછી બળવું રહ્યું ક્યાંથી ?

હવે બ્રહ્માંડમાં હું છું : હવે બ્રહ્માંડમાં તું છે:
પ્રીતિ તો આપણી એ છે ! મિલાવો આપણો એ છે !

૨૨-૧૨-૯૨

કેલિસ્મરણ.

લતા સુખની ચડતી વિલાસે:
પયોધરો ગાઢ હલે હુલાસે:
વિશાળ નેત્રો રતિમાં વિકાસે
પ્રકુલ સુખલવ લાલ લાસે !

સીત્કાર શબ્દો સુખથી નિકાસે
પ્રભા પ્રિયાના સુખથી પ્રકાશે:
ઉરોજ કંપે કૃશ ઉદરીનું
કપોલમાં છે પરસ્વેદ બિન્દુ !

નયુર છંદો ઝમકી રહે છે :
પુષ્પો ગતિથી સરકી પડે છે:
છૂટેલ ખાલો વિખરાઈ જાયે:
શ્રમિત અંગે લપટાઈ જાયે !

શિથિલ ખાલા સુકુમાર કાર્યે:
સ્ર હસ્ત દીલા જરી ના હલાયે:

નિતમ્બભારે લચકી પડે છે :

કટિ સ્તનોના લયથી લડે છે !

અઢેલી ખ્યારા પિયુને ઉલે છે :

પતિથી ટેકો દઈને હલે છે :

જરા ખસી ચુંખનને જીવે છે :

કટાક્ષ મારી ચપલા હસે છે !

“પ્રભુ!” કહી તે પતિ સાથ લે છે :

અગાસિયે તે ઝટ સંચરે છે :

જીવે પતિનું મુખ સર્વ ખેલેલી :

જીવે નિશા ચાંદની પ્રેમ છેલી !

પ્રિયા ન એવી નિરખી, અરે ! મેં :

પ્રિયા ન એવી રીઝવી, અરે ! મેં :

પ્રિયા ન એવી લીધી ઉર, રે ! મેં :

વસંતકેલિ ન મીઠી, ખરે ! મેં !

૧૮૬૨

ઠગારો સ્નેહ.

હૃદય દગલખાજી જાણશે ના કહી આ,

હૃદય હૃદય આલે જૂનવું છે પછી, હા !

હૃદય ધવલ સર્વે દુગ્ધ જાણી પુલાયે,

શુવરપય ગળેથી ઉતરી આગ બાળે !

ધન ગડગડ ગાજ્યો ચાતકું ચિત્ત ફૂલે,
પથર વત કરાનો મેઘ આવી મળ્યો તે !
પટપટ મકરન્દ લુપ્ધ રીઝો રહે શું,
ધવલ કમલ ના આ છીપલીને કરે શું !

મૃગજલ સમ સ્નેહી સ્નેહસિન્ધુ ધરે છે,
હૃદયમૃગ બિચાડું આશ રાખી મરે છે
સરપશિર મણિને પ્રેમ પ્રેમી તણો આ,
વિષ રગ રગ વ્યાપે પ્રાપ્ત થાયે કદી ના !

૧-૧-૯૩.

સ્નેહશંકા.

જાણું તાવ્યું-ધાણું ટપકયું-બિચાડું મીણનું હૈકું :
દ્રવ્યા કરશે હજી એ તો બિચાડું પ્રેમનું ખ્યાલું !

ન થા ન્યારી : ન થા ઘેડી : ન થા બહેમી : ન થા મેડી !
કરી મહાડું હૃદય તહાડું હવે શંકા પ્રિયા, શાની !

કદી દિલને ન દે દિલ તું : નીધું દિલતો ન લે તે તું :
હૃદયનું સત્ત્વ ખીધું તે : હૃદયહીણા કરે તો શું !

કહે ને પ્રાણ, દિલમાં ક્યાં રહી તુજને હજી શંકા ?
શાખી દઉં તે નાખી હું : ન છે તેની મને પરવા !

કાંઠો જે તને લાગે મને બાહો તે ભોંકાયે :
હૃદયચીરે કાંધિર રાતું વહે છે તે તપાસી લે !

હૈયું ઉતુમાનતું ચીર્યું, નિહાળી રામની મૂર્તિ :
હૃદય માડું અરીસો છે ઉઘાડી તું લલે ને તે !

૯-૧-૯૩.

કુમુદિનીનો પ્રેમોપાલમ્ભ.

સગાડી મોહની, પ્યારા ! કઠિન હૈયું કર્યું શાને;
અહો હો ! નાથ કપટી રે ! બલિહારી તહમારી છે !

સ્મૃતિ છે એજ સુખડાની, ન દેખી હું દુઃખી છું રે !
અહી ને બાંય, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

બકું છું હું તમે માનોઃ જિગરમાં ઘા મને ઊડા !
ઉમળકા આ હૃદયના હા ! કહો ક્યાં ઠાલવું ફાડી !

કરો ના બૂજ દર્દીની, ન મારો બાંધીને મ્હોડું :
અહી ને બાંય, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

વનોમાં આગિયા ઉડે, પલક ચમકી રહે છાના :
સુપ્રેમી આગિયા જેવા તમે તોયે પ્રભુ મ્હારા !

ન તાણો પ્રેમની દોરી, બહુ તાણ્યે જશે તૂટી:
અહી ને બાંય, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

હું તો આ પુષ્પ છું કુમળું, ઝર્દ આ દર્દથી કીધું:
થલે સ્વપ્ને કરુણ, બહાલા ! હણાઉં હેતવાળી હું !

હતાં સાથેઃ ગયા ઉડી વિચારો હો ! વિસારો શે ?

ગ્રહી જો ખાંચ, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

જીવન આ ચંદ્રથી ઓખ્યું : શરીર પાણી પરે લટક્યું !

દુઃખિયણ હું દુભાયેલી જીવું તો શું ! મરું તો શું !

અમીની આંખની ખ્યાસી કુમુદ આ તો તહમારી છે :

ગ્રહી જો ખાંચ, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

અરે રે ! યોગ થાશે માં ! થયો તો સ્નેહ જાયો ના !

મૃદુથી એપરવા યા બેઢરકાર પ્રેમી જડાશે માં !

અજાયબ સ્નેહના રસ્તા ! અજાયબ ગાંઠ પ્રેમની !

ખુમારીને ખુવારી છે : અજાયબ પ્રેમની મસ્તી !

૧૫-૨-૬૩

મસ્ત ઇશ્ક.

અયે કાતીલ ! સીને તું સૂતું રહેજે : પડ્યું રહે તું

નથી તકસીર તહારી એ : ગુનેહગારી હમારી છે !

ખિસમિદ્વાહ ખતમ થઈ જાઃ જિંકર કર નાઃ જિંગર ગમ જાઃ

હૃદય નાદાન પ્રેમીલા, દિગમ્બર રાખ ચોળી થા !

કિતાબો ઇશ્કની ખોળી : ઉથામ્યાં પ્રેમનાં પોથાં :

વિષમ છે ડંખ પ્રીતિના : વિકટ છે સ્નેહરસ્તા ત્યાં !

આશક આ પડ્યો બેહોશ : મરી જાશે એ હિજરાઈ :

આ રંરહાદની કબરે નથી શિરીન સૂવાની !

બસ કમળખત દિલ લોળા ! ઉધામા છોડ ઉદ્ધતના

ન કર તું મુક્ત અફસોસી : મળશે દાદ ના અહિયાં !

આ દરબાર દરવાજે ડંકા પ્રેમના બાજે :

પરન્તુ બેવફાઈનાં ઉપર નિશાન ફરકે છે !

કરી આમોશ પછડા માં : આ તો ખવાબનાં નખરાં :

આ ગુલઝાર બાદ્શો : ફરેખી ને દગાવાળો !

મળે જો ના તને હીરો લગાવી કોયલો કાળો :

બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું અખંડાનન્દમાં રાચી !

આયિક પ્રેમ તરછોડી અનલ છેકનો તું કર દાવો :

બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું : મસ્તીનો તું લે લહાવો !

૭-૪-૬૩.

કદુ પ્રેમ.

અશ્રુ હવે નયનનાં નયને જળે હો !

નિઃશ્વાસ આ હૃદયના હૃદયે રહો હો !

આશ્રા બધી દિલ તણી દિલ ત્યાગજો હો

આનન્દ આ નદ તળે જલમાં પડો હો !

આસક્ત આ હૃદય કેર વિરક્ત તે હા !
હૈયું કઠોર પ્રિયનું : કુમળું અરે આ !

આ પુષ્પ, એ ઝરફ નો કડકો ખરે છે :
આ યોગ એ વિધિબદ્ધે નિરમ્યો અરેરે !

શૂળી પરે પણ પ્રિયા પલ ના વિસાડે ,
મહારી ગણી તન મને સમ પ્રાણ બાણું ;

તે તો ન કિન્તુ સમજી મમ શાન્ત ચિન્તા !
આયું વહું વહી જશે કટુ પ્રેમ પીતાં !

પીયૂષ આ છલકતું છલકયું ઢળ્યું ત્યાં ,
આ સ્નેહશીતલહરી લપટી પડી ત્યાં ;

ત્યાં તો હલાહલ રહું મુજ આશસ્થાને,
જ્યાં સ્વચ્છ પ્રીતિ મુજ મૃત્યુ સુધી વિરામે !

૨૪-૪-૯૩

પ્રેમ અને મૃત્યુ. *

ફેંકી દીધો મિથ્યા પરન્તુ સત્ય પ્રેમ મીઠો મીઠો :

જણી મિષ્ટ છે મૃત્યુ ખરે જે અન્ત લાવે કષ્ટનો :

જોળું હૃદય બાણે નહીં : તો બાણું નહીં મધુતર કયું !

હે પ્રેમ ! તું મધુ છે ભલા ? તો તે બને મૃત્યુ કટુ :

પ્રેમ ! તું કડવો ખરે ? મૃત્યુ મને તો છે મધુ :

અહો પ્રેમ ! જો મૃત્યુ મધુતર, તો મને મરવા જ દે !

મધુ પ્રેમ કરમાઈ જવા પેદા થયો જે ના દિસે,
મધુ મૃત્યુ સૌ જનને દિસે કરતું નિઃસ્નેહી બાક જે,
જેમાં મગજ સમજે નહીં : જાણું નહિં મધુતર કયું

પ્રેમમાં ઘસડાઈ જવા ઇચ્છું જો કદી તે બને :
દોરાઈ હું મૃત્યુ થકી બોલાવતું તે ત્યાં મને :
બોલાવ રે ! હું આવું છું ! હું આવું છું ! મરવું હવે !

૨૮-૪-૯૩

પ્રેમ અને શ્રદ્ધા. *

પ્રેમ પ્રેમ હોય જો, પ્રેમ આપણો જો હોય,
તો પ્રેમમાં શ્રદ્ધા અશ્રદ્ધાનું સંઘાતે બલ ન હોય :
અશ્રદ્ધા આણું માત્ર તે અશ્રદ્ધા છે બંધી બરે !

અદૃશ્ય ને ઝીણો પડે ચીરો કો વીણામાં જરી,
ધીમે ધીમે તે મધુર રવને કુદ કરી નાખે કદી :
પહોળો થતાં મહોટો થતાં તે સ્વરહીણું કરી નાખશે !

પ્રેમીદલવીણા મહીં ચીરો કદી ઝીણો પડે,
કે સુરખ્યાની બરણીમાં ફલ એકને ચાંદી પડે,
તો પ્રેમ સ્વર ઉડી જશે : ફલ મિષ્ટ સૌ બગડી જશે !

અશ્રદ્ધાનું બીજ પણ નથી ગ્રાહ્ય : ફેંકી દે તું એ :
પણ એ જશે ? રે ! રંગ કાળો પ્રાણ સાથે તે બસે !
રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહિં તો નહીં રતિભાર પણ !

* ઈંગ્લેન્ડ રાજકવિ ટેનિસનના એક ગીત ઉપરથી.

મુજ નામ જે મહારૂં હતું તહારૂં થયું : બન્યું એક એ :
મને કીર્તિ જો મળે તો તે બધી તહારી જ છે :

લાગે તને કદી ડાઘ કાળો તો મને લાગી ચુક્યો :
તો રાખ શ્રેદ્ધા પૂર્ણ ને નહીં તો નહીં સતીભાર પણ !

૯-૫-૯૩.

ચંચલ પ્રેમસુખ. *

—:૦:—

કટાક્ષમાં ફિજ્જાશ કે અવકૃપા શબ્દમાં,
વા બ્રાન્તિ માત્ર એવી સ્નેહી હૃદયમાં—

નહાના આવા સખબથી દિલ પ્રેમી અરે ! લરે !
નિર્મલ વાતાવરણમાં નૌકા આલ્યું સિન્ધુ :

તરંગ ઘન લોકાનમાં નડ્યાં ન ડુબ્યું કિન્તુ :
પણ શાન્ત નભ જ્યારે હતું ખેડું જઈ તળે !

જરા વારમાં કસેલું દિલ આમ જ ફીટી પડે !
જે હરદમ હતું ગમીના વખતમાં પ્રેમી અરે !

હા ! જે ડગતો ના જરી વાજોડામાં પ્રેમ,
ફૂંકે ઉડ્યો તૂટી પડ્યો ફૂટે સીસો જેમ !

ચીરો શબ્દો ફૂરથી પડ્યો પ્રેમમાં જેહ,
ફૂરતર વાક્યો વરસશે મહોટો કરવા તેહ !

તારામૈત્રી જે જામતી પ્રેમી નયનની,
માધુર્ય તે ઉડી જશે નેત્રપાતથી !

પુષ્પાવલિ દીપાવલી પ્રેમખોલ ને,

છુટી જશે : તૂટી જશે : વિખરાઈ પડશે તે !

મુક્તાહાર તૂટી પડ્યે માતીડાં પડી જાય :

પ્રીતિ સરસર સરી જશે તેમ જ દિલથી હાય !

પ્રીતિલયખંધ ને હતાં ભોળાં હૈયાં નેક,

વાદળ વિખરાયાં સમાં છુટાં બનશે છેક !

હાસ્યવદનું નાચતું ઝરણુ ગિરિ પર :

અખુટ ને અમાપ દિનરાત જલ ઢળે :

વહું : ગયું : ફાંટા પડ્યા : રાજુમાં ગયું સમાઈ

નાચવું, હસવું, ધુધવવું—સર્વે રહું છુપાઈ !

તેમ દોર પ્રેમ-સ્નેહ-પ્રીતિનો તૂટે !

નહાના સુના સખખથી દિલ પ્રેમી કલહ કરે !

* * * * *

સુખ જેનો દુઃખ અન્ત છે તેને ધ્રુષ્ટ કોણ !

અન્થિ જે પલપલ તૂટે તે પર નાચે કોણ !

અનન્ત કાલ ઘોરવું અધકારમાં,

પણ ન મોહ માનવો અપલ જ્યોતિમાં !

તેજસ્વી સૌ ઉપદશે કાચા રંગ સમાન !

વધુ તેજસ્વી વધુ અપલ વિજળી તેનું પ્રમાણ !

મિષ્ટ સૌ પેદા થયું પ્રેમ સૃષ્ટિમાં :

હાથમાંથી મિષ્ટતમ થતાં ઉડી જવા !

* * * * *

ઉદ્વસિત ને સુખમગ્ન ના સુખમુદ્રા તુજ રાખ

કેમકે ભય આવે હજી લપટો જાણે વાધ !

તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
 કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી લઈ જશે !
 તિમિર દીપ ખાછળ રહ્યું, કિરણ પુકે રહી છાય,
 તેમ સર્વ સુખ શાન્તિમાં લય-દુઃખ સાથે જાય !
 તે સૂચવે પ્રેમાન્ધને “ તુજ સુખ ઉડી જશે, ”
 જ્યારે પ્રેમી બિચારો સુખરેલમાં હશે !

તો ઉદ્વસિત સુખમગ્નના સુખસુદ્રા તુજ રાખ,
 કેમકે લય આવે હજી ઉડતો જાણે બાજ !
 તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
 કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી ગળી જશે !

અરે ! અરે ! આવાં હશે વિધિનાં કથમ નિર્માણ !
 પ્રિયતમ, મધુતમ, મન્મુતમ અતિ વેગે ઉડી જાય !
 સુવર્ણ રંગી ભલક સુખપાંખ પર ચડે,
 કે પળ એકમાં ખેંચી કરી આકાશમાં ઉડે !
 જનનયને અશ્રુ મૂકી ઘોતાં ફૂંકા જાલ,
 નિજ સુરંગ સંકેલી લે રૂડું અમ્બુદયાપ !
 તેમ દુર્વહ દુઃખઅંત સેવવા મૂકી,
 સુખ દૃષ્ટિ બહાર જાય ફરી મળે નહીં !

તો ઉદ્વસિત સુખમગ્ન ના સુખસુદ્રા તુજ રાખ,
 કેમકે લય આવે, અરે ! છુપતો જાણે સાપ !
 તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
 કે તુર્ત ખેદ, દુઃખ, શોક લઈ તને જશે !

પ્રેમીનો આશિષ.

(પીલુ.)

હર્ષશોકના રંગીન પાટા ચિત્ર વિચિત્ર પડયા ઝિન્દગીમાં :
 સિન્ધુતરંગની વહે છે પરંપરા એક પછી બીજા તેમ વહે આ !
 કાળો પટો કોઈ, કો સોનેરી, કોઈ રડાવે ને કોઈ હસાવે !
 અશ્રુ સૂકયાં ના હાસ્ય થયું ત્યાં, હાસ્ય પછી અશ્રુ પલમાં પડેછે!
 નયન હસે છે, સ્મિત મુખડે છે, પ્રહર્ષ પ્રપુલ્કિત હૈયું કરે છે :
 તે મુજ સ્થિતિ નિત્ય રહેના, આનંદઉલ્લાસ કાલ હશે ના !
 ઝિન્દગીનો છે રણનો રસ્તો, શુષ્ક અને જલહીન તપેલો :
 પુષ્પ ખીલેલાં ત્યાં નહિ મળશે, મળશે તે ક્ષણમાં કરમાશે !
 જે દિલ પુલથી બહુ મલકાશે, જે હૈયે પુલથી અતિ હર્ષ થાશે,
 તે હૈયે કાંટો તુર્ત ભોકાશે, તે હૈયું ભોળું તુર્ત ચીરાશે !
 દુનિયાના આ પ્રવાસની મધ્યે મુખ લેવાનું તે લઢાવો ખરે છે :
 નાચ તો બહાલા ! નાચ રસીલા ! કુમકુમથાપા દે હૈયામાં !
 હાસ્યવિરાજિત આનંદાશ્રુ પ્રેમીનાં પ્રેમીલાં નયને વસાને
 અથવા અશ્રુ અનુકંપાનાં હાસ્ય ભૂંસી પ્રેમીને મળાને !
 જીવનદોરી બનત અકારી પ્રેમ સંયોજિત હોત નહીં તો :
 એજ સત્ય છે, તો મુજ આયુ પ્રેમ તૂટયા પછી ક્ષણમાં તૂટો હો !
 પણ નિષ્કલંક ને વત્સલ પ્રેમી પ્રેમનશે ચક્રચૂર થયેલાં :
 મધુર સ્વપ્ન સૌ ઉડી જવાથી આશાલંગથી બહુ છે રાયાં !

પ્રેમ ઉપર વિશ્વાસ ધરીને સ્વસ્થ હૃદય નિઃશંક સુવે તે,
કદી જો કપટથી દુભાય નહીં, તો સુભગ અને સુખવાળું ખરે છે
પણ જન હૃદયે પ્રેમ વસે છે, પ્રેમીને તો સુખ આશિષ એ છે :
“પ્રેમરવિ સૌ હૃદયે પ્રકાશી, સ્નેહશશી સૌ પર અમૃત ઢાળે.”

૨૧-૮-૬૩

પ્રેમનું પૃથક્કરણ.

સુકે નિઃશ્વાસો ત હૃદય દુખડાંનાં નહિ નહીં !
રહે, ખેરે અશ્રુ નયન પલળેલાં દિલ સૂકાં !
ઘડી પ્રેમી સાથે લટપટ બની ગેલ કરતાં,
પછી “ઠહાલી,” “ખ્યારી,” “પ્રિયતમ,” “પિયુ” નામ જ રહે !

નમે સૌ દેવોને, હૃદય ન નમ્યું કોઈ સુરને !
કરે પ્રીતિ સૌથી, જીગરવત એકે નહિ નહીં !
અધાં નેત્રો ઠહાલાં નયન પ્રિયનાં સાત્ર પ્રિય ના !
પડે કો અન્ધે તો નહિ નહિ નહીં સ્થાનમણના !

રહે પ્રીતિ નેત્રે, નહિ જ હૃદયે પ્રેમ વસતો !
ઉડે સ્થાને સ્થાને, હૃદય સ્થિર ના કોકિલ સમું !
અંરે ! આવી મૈત્રી જગત પર દિસે લટકતી !
ઘણાં હૈયાં ચીરી હૃદયરુધિરે રાસ રમતી !

*

*

*

*

*

સુવા, વૃદ્ધાવસ્થા, સુખદુઃખસમે, નિર્મલ અતિ ।
 ડગે ના પ્રીતિની દિલ પરની જવાલા અગકતી ;

ખગીઆ, મહેલોમાં, ઘટ વન અને જંગલ વિં
 રહે શાન્તિ હૈયે, પ્રિયતમ પ્રિયા એકજ રહે

ભર્યાં હૈયાં પ્રેમે : વધુ ઘટુ થતાં જીવ નિકળે,
 વધે તો આનન્દે, કમી થઈ જતાં શોકથી મરે ।

દ્રવે, નીચોવાયે દય રસ મીઠો છલકતો,
 પરંતુ બહોળો દિલરસજરો ના ખૂટી જતો.

ખલિહારી આવાં મધુર રસવાળાં હૃદયને !
 અહો સાધુ હૈયાં ! વિમલ શુભ સ્થાને ચિર રહે !

પ્રભુ ! આવી પ્રીતિ જન હૃદયમાં વાસ કરજો !
 ઉડો પૃથ્વી ઊંચે ! સુર જન ખનેા દિવ્ય સરખાં !

૯-૯-૯૩.

મરણશીલ પ્રેમી.

—:૦:—

આયુ સ્વલ્પ મનુષ્યને દઈ કર્યાં પ્રેમી ઇશે કાં ભલાં !

શું ખીચાય સુહૃત્માં રસઘડા બહાલાં દિલે જે વસ્થા ?

સન્તોષે સુખમાં રહેત દિલ આ જે હોત હપે ભયું :

મોશું ના કદિ દીધું આ જીવિત જે તે હોત આનન્દનું !

આઠાં સંકટમાં પડ્યાં હૃદય કેા ચીરાય ભોળાં, અહો !

ઝાણા ધૂધટમાં છુપાઈ સરતો આનન્દ તેઓ તણો !

આશા એજ મનુષ્યનું જીવિત છે તો આશં રાખું ભલે !
મૃત્યુ ખાદ મળેા અખંડ સુખનો કો દેશ સા પ્રેમીને !

આંહીં તો કદિ હાસ્ય થાય પ્રિયથી, વા હસ્ત મેળા ખને :
જાણી ના રતિ કોઈના હૃદયની ત્યાં મૃત્યુ આવી મળે !

બહાલા ! દુર્લભ હુર્ષ છે અતિ અહીં, તો મુલ્ય મોઘું નથી :
તેને આદરભાવથી હૃદયમાં રાખેા જીવે ત્યાં સુધી !

આવે રંગિન પક્ષિઓ મધુન્વાં, ભાગે વસન્તાન્તથી ,
કો વેળા ત્યમ હુર્ષ એા હૃદયમાં આવી ઉડે છે ફરી !

હોજે વિદ્યુત સાંકળી અળકતી પ્રેમાદ્ર હૈયાં વિષે !
રંગેા હુર્ષ જરી જ કો હૃદયને તો સર્વ વ્યાપી ખને !

ને કુંભ અમૃતનો ભરી ઉદધિ થકી ચંદા કુંદે,
તે વાળ ખંખેરી રૂપેરી સુધા છલકાવી હસે ;
સ્ફટિક તણે ગગને ધરે ધન પાટલો તે પર ઉભે.
ને અધર ફરકાવી લવે કંઈ મંત્ર મીઠા તે સમે !

ખુરખો નવો મુખ પર ધરી ડગલાં ભરે ત્રણ ચાર, ને
મૂંઝાઈ ફેંકે દૂર તે ત્યાં સ્વેદબિન્દુડાં ખરે ;
તિલ ગાંલ પરનો ધનુષ ભૂ ને શ્યામ કાજળ નયનનું,
હીરા જડિત ગહોટા અરીસામાં બુવે કરી ડોકિયું !

કુમુદી નહાની યેનડી મુજ નહાલ ચંદા પર ધરે,
ચંદા કુંખા કર સ્પર્શ મૃદુથી ફેરવે મુખડા પરે ;
ભગિની મહોરી લાડકી તે જાગતી આખી નિશા,
મુજ પાસ જલશૈયા પરે નિદ્રા કરે દિનમાં સદા !

સખી સાથે સ્નાન કરીને ચાલી ચંદા દૂર ત્યાં,
ખરફ ગોળા પર મુકી પગ રિમત કરી કંપી જરા ;
તે દ્રાષ્ટ ચૂકાવી પડી, સરકી ગઈ, જલમાં ઢળી,
ને ખાપડી હુસકાં ભરી રડતી રહી પ્રિય કુમુદિની !

તે વેળ ખંધી મુજ ભૂંગ ને હું તો હતા સુખરેલમાં,
કંઈ ગોષ્ટીના પડદા ઉઘાડી પ્રેમમાં વેલાં હતાં ;
હૃદયનો વિનિમય થતા 'તો, શાન્ત રસ દ્રવતો હતો
ને દિવ્ય અમકારા થતા 'તા હૃદય ખંનેમાં અહો !

છૂટી સમાધિ હું ઉઠી સુણી હિખકતી કુમુદી આ,
પંપાળી વાંસો લહોઈ નીલી પર સુવાડી શાન્તિમાં ;

ફરર ફર ફર ફૂંકતો ને મન્દ ગતિથી વહી જતો,
નિઃશ્વાસ વિરહિણીના સમો ત્યાં અનિદ્ર આંચો શીતાળ !

ચડી તે પર, સુરખ સાડી ધરી, આવી ઉપા રૂડી,
અતિ શ્રમ થકી તેના અધર ને ગાલ પર લાલી હતી ;
પવન તો સરકી જયો તે એકલી રહી ઉડતી,
તારા ઝીણાની પંક્તિ તેની પાંખમાં શોભી રહી !

ધૂજતાં ધીમે રહ્યાં તેનાં સુનેરી પીંછડાં,
ને શુકની ચોડી હતી રમણીય ટીલી ભાલમાં ;
કદ રાક્ષસી નું પણુ રહ્યું તેમાં હૃદય અતિ કોનાળું,
‘ તમ દંપતી સુખમાં રહો, ’ તેણે મને લેટી : હું !

પલમાં અહીં જલમાં પડી, પલમાં ગઈ નલમાં ઉડી,
કિન્તુ સુનેરી રેશમી સાડી અહીં સરકી પડી ;
ધીમે ધીમે તે દિવ્ય બાળા પિગળી ગઈ કુંભળી,
ને પૂર્વમાં પલ એક રહી ગઈ શ્વેત જ્યોતિ ઝગકતી !

જાળ જાળકુળ તેજ ગોળો લાલ ત્યાંલટકી મયો,
તેજસ્વી તે રવિને શિરે કંઈ મુકુટ કંચનનો રહ્યો ;
હું તો ઉઠી છોડી દઈ પિયુ-અમર મહારી બાથથી,
તે પર ફિદા આ શરીર વગા હું પ્રેમ રવિ પર ધરું અતિ !

ફિફ્ફા પડે શ તારલા મેંઠાં સમા વિખરી પડ્યા,
ગોરાલ-રવિના માત્ર દર્શનથી ડરી નડાસી ગયા !
દંડ પ્રહર્યો એક તેણે પહાડ ધૂમસના ઉપર,
પલ એકમાં પિગળી ગયાં આકળ તણાં શિખ શિખર !

બહાલમ ગયો રમતો અને ઉડતો બંગીચે એકલો,
 પેલી તણી વેણી અને વૃક્ષો મહીં છુપી ગયો ;
 ફુંજ પેલીમાં કરે છિત્કાર તમરાં ત્યાં કર્યો,
 ને હવે નાબુક છોડના તે શુભ ઉપર ધૂમી રહ્યો !

અપ્સરાઓ નિત્ય આવી સંરકિનારે ખેલતી,
 મુજ ભૂંગને પૂજે પીળી ચંદન તણી અર્ચા કરી ;
 તેઓ ફરે પુદ્ગી, ઉડે ગુચ્છા સુનેરી વાળના,
 રવિકિરણમાં રવિકિરણ જેવા રેશમી તે અળકતા !

મેં સ્નાન સરજલમાં કર્યું ; મુજ ગાત્ર ભીનાં કંપતાં,
 આ ચોતીડાં કે બિન્દુડાં જલનાં ભર્યાં મમ કેશમાં ;
 રવિ હોળતો મુજ વાળ તેને તો કર્યો મેં જ્ઞાત છે,
 તેની અને મહારી છળી આ જલ બિલોરીમાં પડે !

ખળક ખળકે તરંગોની લહરી શીતલ માધુરી,
 ને કઈક બુદ્ધબુદ્ધ જન્મ પામી શમી જતા પાછા વળી ;
 રવિકિરણથી નવરંગના તે શીકર જલના ઉડતા,
 છંટાઈ તે મહારા ઉપર મમ શરીરને શૃંગારતા !

ઝોણી રૂપેરી માછલી ફૂદી ઉડી જલમાં પડે,
 રવિખિમ્બ તો ધ્રુજ રહે ને ચકર પાણીમાં બને ;
 રૂડા મુક્તાહારમાં હીરા તણા ચકદા સમી,
 નાબુક રૂપાળી હાસ્યવદની એકપલ રહું ડોલતી !

શંખ જયમ લપસી પડે કે ચોક મણિના ઉપરે,
 ત્યમ હંસજોડી ધવલ કટકા ચંદ્ર જેવી ત્યાં તરે ;

પાંખ જલથી આફળે ને તરંગો રહે છબજખી,
એ પૃથ્વીનાં પક્ષી નહીં, છે દિવ્ય દેવી કેા નહીં !

શી ડોક તેઓની રૂડી રાલર તણી ચાલા કરી,
ને હિમપર્વતશૃંગ પરના બર્ફથી ઘોળી ઘણી ;
છે લાલ અંચુ લાલ કે દારૂમ તણી જેવી કળી,
તે પવનવેગે જલ પરે શી ચળકતી ચાલી ગઈ !

હવે તો સઘ્યાફાળે ધોમ ધણિયો વરોસમાં,
સૌ જગત સૂતું શાન્તિમાં ને પુષ્પવેલી ઢળી ગયાં ;
પણે સારસયુગલ ઉતરે કુંજમાં ઉડતું ધીમે,
ને એક સમળી ચીસ પાડી શાન્તિનાં પડને ચીરે.

કંઈક પુલથી હાસ્ય કરતો, કંઈક પુલ વંજડતો,
મમ કણેપુલકું હૃદય રાજા મધુર મધુકર આવીઓ ;
પત્ર-થાળી, દાંડલી-કર, બિન્દુજલનાં મોતિડાં
તેને વધાવું તે થકી ને અથ્રુ છાંટું નયનનાં !

સંયોગની પલ ટૂંકડી વીતી ગઈ સ્વપ્ના સગી,
રવિ પશ્ચિમે ડુગર ઉપર ઉભો રહ્યો દોડી જઈ ;
લંખાવી કરકિરણો જગાડ્યાં વૃક્ષ સૌ-ધંધેણીને,
ને ત્યાં ઉડાડ્યાં પક્ષીઓ કુમકુમ સમું કંઈ છાંતીને.

કેડીલ તણી કીકી સમો રસ દ્રાક્ષને ઢાળ્યો પણે,
ને ચળકતાં પુલડાં ગુલાબી વેળિયાં નલમંડપે ;
ત્યાં ગાર આછી ચોકમાં લોંબી રૂડી કેસર તણી,
મણુ ભાલું તો ડુબી ગયો ને શાન્ત સઘ્યા રહી ગઈ !

આ આલને અસામાની પડદે કિરણ સો રેળી ગયાં,
 ને એક બાજુ વાદળીમાં નવીનરંગી થઇ રહ્યાં ;
 ને પછે વાદળ ગરુડ જેવું કનકતું લટકી રહ્યું,
 તે તો હવે રથ થઇ જઇ ઢોળાઇને પિગળી ગયું !

ત્યાં વૃક્ષના ઘટ છું ડમા કેા ભુરજ ઉભો એકલો,
 તે સ્થાનમાં ગીણા, મધુર. ગલીર વાસે શાંખ કેા ;
 તે મો પ્રદ્યોત ઉપર ડોળા ફાડતી નાત્રી ધસી,
 અંધારપડદે છાંય લીધું વિદ્યે ખંડાળું દાણ મહી !

વાંસવૃન્દો આરડે ને પવન હાંફે ભેરથી,
 ને આંખ-એ આંખાર જેવી સિંહની ત્યાં ચળકતી ;
 પણ ત્યાં ઉભું તટ પર દિમે દોઇ દળાયું દુઃખથી,
 માનવ હું ! જિના વિના આ કુખી જગતમાં કેા દુઃખી ?

દુઃખમાં ખડચું માનવ અને દુઃખદાહ તે પાછળ જીવે,
 નહિ જ્ઞાન તેને ભાગ્યું પણ કદપી દુઃખ ડરતું રહે ;
 કંઈ સ્વાસ્થ્ય, સત્તા, દંભ, એવા બન્ધ તેને ફરી વળે,
 સુખનય અચરી જ્ઞાત તેની ખહાર તે તો ટળવળે !

૧૦-૧૧-૯૯.

રસેચ્છા.*

પૃથ્વી ! સમુદ્ર ! પવન ! પ્રિય ભ્રાતૃભાવ !
 જે હિય લેશ હૃદયે મુજ ધર્મ, ને જો—

* ઉચ્છેદ કવિ શેક્ષીના એક કાવ્યનાં શ્લોકોના કકડા પરથી.

સન્ધ્યા—પ્રભાત—રવિનાં કિરણો રૂડાંથી—
 રંગેલ લાલ પડદા નક્કના સુનેરી.
 પુષ્પો પરે ટપકતાં સુતુષારબિન્દુ,
 ને સ્નિગ્ધ પાંખ પ્રુલની મકરન્દભીની,
 અન્ધાર ઘોર વિધુહીન નિશાની શાન્ત,
 વા શ્વેત દ્વિજ સમ રેલ રૂડા શશિની,
 ઘેલાં વસન્તથી બનેલ મહાન વૃક્ષો,
 વર્ષા કરે હરિત નાજુક જે સુગુદ્મો,
 ને બર્ફના ઢગ ભરેલ તુષારકાલ—
 આં સૌ મને દિલ સમાં પ્રિય હોય, ને જો—
 કોઈ પશુ ગરીબડું, જીવજન્તુ કોઈ,
 વા પક્ષી કો ચળકતું કદિ નહોય દ્વિજ્યુ,
 હોઊં રહ્યા સ્વજન સૌ ગણી સાથ હું જો,
 બન્ધુ ! તમે હૃદય આ રસથી ભરો તો !

૧૭—૧૨—૯૩.

—:૦:—

તુષાર.

—:૦:—

હું છું ઉભો ગિરિ તણા શિખરે ચડીને
 કલ્લોલમાલ સમ ગીચ તુષાર નીચે—
 મેઘાન નીલવરણા ઉપરે ઝુમ્યો છે :
 બાણે જડયું સર રૂડું નક્કને તળે તે !

મોનાં વહે ચળકતાં ભુખારાં રૂપાળાં,
 રેસા સમા રવિકરો સુરખી ભરે ત્યાં ;
 થંડી સમીરલહરી થકી ગોલ ધૂમે,
 ભૂરાં કબૂતર તણાં જ્યમ ગોટ ઉડે !

આ મેખલા સમ ઊંચો ગિરિશૃંગ ઘેર્યો,
 ત્યાં બેઠાકળા ઉપર હસ્તી સમે રહ્યો, જો !
 તે ખીણમાં પથરનો કરી કેટ ઉભો,
 તે વૃક્ષની ઉપર તીડ સચો પડ્યો, જો !

રૂપ તણા રસ સમે જલ ઘોઘવો તે—
 આ ગીચ ધૂમસ તણા મુખમાં પડે છે !
 ત્યાં પક્ષીઓ કિલકિલે પણ ના દિસે કો :
 અન્ધારમાં જગત આજ પડ્યું, અહો હો !

ત્યાં દૂર સિન્ધુ ધુધવે, નદ ત્યાં મળે છે,
 ત્યાં એ તુષારઢગના ખુરજો ઉભા છે !

ત્યાં રાક્ષસો સમ ઉડે બહુરૂપધારી—
 કાળો તુષાર નલના પડદા સુધીથી !

ત્યાં બર્ફનો અતુલ ખડાડપડ્યો ઢળીને,
 નીચે ધસી લઈ જતો બહુ વૃક્ષને તે ;
 મહોટો કડાક કડકાટ થયો દિશામાં,
 તે એ ડુબ્યો ગરજતો ધૂમ સિન્ધુનામાં !

મૃત્યુ.

મેં આપડું રમકડું કુમળું. ઉછેર્યું ;
આ પ્રેમના હૃદયનો રસ પાઈ પોખ્યું ;
પારેવડા સમ હતું બહુ ભોળિયું એ,
તે ગીતડું પ્રણયનું, મુજ બાલુડું તે !

મ્હારી પ્રિયા હૃદયનું પુલડું હતું એ,
પ્રીત તણું મન હતું, સુખીયું હતું તે ;
પોઢ્યું હતું મુજ કને દિન એક કાલું,
સૌએ રહી કળકળી પુલ તે ઉપાડ્યું !

લોકો કહે ‘ મરી ગયું,’ સમજ્યો ન હું તો,
ચાલ્યાં લઈ ‘ કુસુમ,’ પાછળ હું ચ ચાલ્યો ;
જેને કહે જન ‘સ્મશાન’ તહીં ગયાં સૌ,
મ્હારી પ્રિયા પણ હતી જન સાથમાં ત્યાં .

ત્યાં કાજના ઢગ પરે પુલ તે સુવાડ્યું !
લોકો કહ્યું ‘ શબ’ ભલે, ‘પુલ’ મેં કહ્યું ‘તું’ ;
મેં તો કહ્યું, “ અરર ! ભાઈ, જરાક થંભો,
આ લોકડું કહિન અગ્નિ વતી ન બાળો !”

રે સાંભળો ! પણ તહીં ભડકો ઉઠ્યો શું.
મૂંઝાં તળે દુઃખ ભૂલી ધરણી ઢળ્યો હું ;
તે ફૂર સૌ જન ગયાં નિજ ઘેર ચાલ્યાં,
આ એક જે મુજ હતી રહી પાસ તે ત્યાં.

હું તો ઉઠયા, સળગતું મુજ કાળજું 'તું,
 હુંઢયું, ન તહોય નજરે મમ પુષ્પ આંચું;
 ત્યાં દૂર વૃદ્ધ અવધૂત હતો ગુફામાં,
 તેણે સુણી રુદન આવી મને કહ્યું આ :—

“ તહાં ગયું કમલ મૃત્યુ તણે બિછાને,
 “ ત્યાં સૌ જશે, જગત તો ભ્રમછાળડું છે ;
 “ આ પ્રેમ શો ! રુદન શું ! દુઃખદાહ શાને ?
 “ તું કોણ ? તે સમજ, બાપ ! જરા ઉભો રહે !

“ તહાં ચીરે હૃદય વ્યર્થ રડી રડીને,
 “ તહાં ગયું ન વળશે કદિ પુષ્પ, ભાઈ !
 “ સ્પર્ધા કરી જલાધિ વ્યોમ ભણી કુદે છે,
 “ ને સૂર્ય આ લઈ ગ્રહો ફરતો ફરે છે :

“ આવા અનેક ઉદ્ધિ ઉછળ્યા કરે, ને—
 “ બ્રહ્માંડમાં રવિ મળી આણુ શા ઉડે કે ;
 “ અસ્તિત્વ એ સહુ તણું નહિ હોય કો દી,
 “ કો દી હશે નભ બધું પરિશૂન્ય આ તો !

“ તહોયે દતાં સહુ જ તત્ત્વ રૂપાન્તરે આ,
 “ કો એ નવું નથી થયું, નવ થાય કાંઈ ;
 “ કો કદી વળી પ્રલયનો સહુ ભોગ થાશે,
 “ ત્યાંદેય બીજરૂપમાં સહુ આ સમાશે !

“ ત્યાંદેય ન્યન રતિભાર નહીં થવાનું,
 “ ને કાંઈ એ અધિક હાલ નથી થયેલું ;

“ દોરાય કેા ગતિ અનન્તથી વિશ્વ આણું,

“ ચીલો પડેલ પણ રાહ તણો દિસે ના !

“ તે માર્ગનાં પાંચક ત્હોય બધાં દિસે છે,

“ છે મૃત્યુ, જન્મ, જીવણુ, સહુ ભાસ માત્ર ;

“ તો મૃત્યુથી રુદન, જન્મથી હાસ્ય શાને ?

“ વૈરાગ્યમય રહી આયુ ન ગાળ શાને ?”

તે દિનથી મન વિરાગ ધરી રહ્યો છું,

ને તાહરું સ્મરણુ, મૃત્યુ ! કર્યાં કરું છું ;

તું શાન્તિતું ભુવન છે, દુઃખઅન્ત તું છે,

પ્રેમે બળેલ દિલનો મધુકાલ તું છે !

તું હાસ્ય છે રુદન કે હૃદયાસિ રૂપે,

ને અશ્રુના ઝરણુમાં સ્થલ જ્ઞાનતું છે ;

તહારાં સુખી ચરણુમાં સહુ ઘોર બિંધે,

ત્હોયે તને મનુજ કેા કદિ એ ન જાણે !

અન્ધાર તું, જગત જે કદિ એ ન જોશે,

અંજાય વા નયન સૌ, બહુ દિવ્ય તું છે ;

જ્યાં સૌ રહે, બડબડી કર હાસ્ય ત્યાં તું,

તહારું અધિપતિપણું સહુ કાલ ચાલે !

રે ભાઈ મૃત્યુ ! ગત કાલ બધોજ તહારો,

ભાવી તણાં તિમિરમાં ઉજળો તું દીવો ;

તું, હું પ્રિયા મુજ, સહોદર શાં રહેશું,

તે મિષ્ટ કાલ સુધી સાચવ બાલ મહારૂં !

- પુષ્પ

—:૦:—

અહો ! સીઠા આત્મા ! રસિક કુમળું મ્હોં તુજ હસે,
પુલેલા અંગેથી મનહર રૂઝો ગન્ધ પ્રસરે ;

વસન્તી વાયે છે સમીરલહરી ગેલ કરતી,
રમી તહારી સાથે સધુર રવથી બાય વહતી !

શિરે તહારે વૃક્ષો નવીન ચળકે કુંપળ ભર્યાં,
સૂતું તું મધ્યાહ્ને સુખમય રહ્યાં છાય ધરતાં ;
હવે સંધ્યાકાલે કુસુમ સરખી મ્હોરકળીની—
કરે વૃષ્ટિ ધીમી તુજ પર ધરી ંહાલ દિલથી !

ભુનેરી દીપે છે નભ પર તરે વાદળ રૂઝું,
ડુળે નીચે પેલું શિતિજ પર ત્યાં બિમ્બ રવિભુ ;
તને આલિંગે છે સુકર રવિના ચુમ્બન કરી,
તરે તે આકાશે ગરક મકરન્દે તુજ થઈ !

રૂઝો જાંબુરંગી સુરસ રસ સંધ્યા સલુણીનો,
ધરી મીતિ હૈયે તુજ પર અભિષેક કરતો ;
ગુલાબી પાંખો આ, સુમન ! તુજ તેજે ચળકતી,
દિસે તું સાક્ષાત મેળુય, રેત ને મૂતિ સુખની !

અરે ંહાલા ! વાશે પવન અધિકો ઉણ્ય બળતો,
હશે આ કાલે વા તુજ તંરફ એ કૂર ધસતો ;
તને ચિન્તા ના ના ! સુલગ તુજ હૈયું સુખભર્યું,
તને ના સ્પર્શે કો વિષમ હઃખ આ કૂર જગતું !

સુખી આ સંસારે સુખમય નહીં કેા તુજ સંસુ,
અમારે આનન્દે દિલ પર રહે છે દુઃખ છુટ્યું ;
દુઃખી જો ઓછું તો સુખ બસ થયું એમ ગણશે,
ખિચાડું ભોળું એ મનુજ સુખ પૂરું ન સમજે !

અમારાં મીઠાં તે રુદનમય છે ગીત સઘળાં,
દુઃખે શિખેલાં એ કવિદિલ શિખાવે દુઃખ બધાં ;
ન નિદ્રામાં એ છે પરમ સુખ વિશ્રાન્તિ અમને,
ખૂરાં સ્વપ્નો આવી જનહૃદયમાં કંટક ભરે !

ન આનન્દે ત્હારા ખિલકુલ હશે ધ્વંસ કદિએ,
ઉઠાસીની છાયા તુજ દિલ પર ના રજ વસે ;
કરે છે પ્રીતિ તું, સરવ તુજ પ્રેમે ખુશ રહે,
અતિ તૃપ્તિની તું સમજ નહિ પીડાપણુ ખરે !

સુખી આત્માનું ને પ્રણય જગ ને મૃત્યુ ભવનુ—
હશે ઊંડું સાચું તુજ હૃદયમાં જ્ઞાન વસતું,
ન જે જાણે છે કેા મગજ કપટીમર્ત્ય જનનું :
નહીં તો આવું તું સુખભર રહે કેમ ખીલતું !

ન જાણું તું શું છે ! તુજ સમ હશે શું જગતમાં ?
ન ત્હારા જેવી મેં નિરખી ખુશખો કેા કુસુમમાં ;
નહીં તું પૃથ્વીનું સમ સુજ કહે કયાં અવતર્યું ?
વસ્યું 'તું' કેલાસે ? શિવશિર પરથી સરી પડ્યું ?

ન તું સ્વર્થી ને ના કૃપણ તુજ હૈયું જન સંસુ,
થાહી આશા તેથી હૃદય મમ કુંળું તુજ કર્યું ;

સને દે તું દીક્ષા, મધુપ તુજ વંહાલો કર મને,
અલેદાનન્દો હું શિખવીશ પછી આ જગતને !

૨૦-૨-૬૬

—:૦:—

મ્હારું કબૂતર.

—:૦:—

સુખે ચાલ્યો જતો દિવસ સુખમાં ના ગત થશે !
મળ્યા અલ્પાનન્દો મનુજ દિલને તે ખરી જશે !
રહેશે રોવું ! તે રૂઢન મનુતું બાન્ધવ ખરું :
અધું વંહાલું ખીજું મરણશરણે જાય વહતું.

હતું મેં પાળ્યું ને કબૂતર રહ્યું 'તું' ધ્રુવવતું,
ઉછેર્યું 'તું' પ્રેમે, કનકમય આ પિંજર પૂર્યું ;
પહેનાવ્યાં મુક્તાજડિત રૂડલાં ઝાંઝર પગે,
ફરતું લોણું તું સુરખ પગ નહાના ઠમકતે !

અરેરે ! પૂર્યું કાં ? જડ કનક ખ્યારું ન તુજને,
સુવર્ણે લોભાયા કૃપણ શઠ એ તો જન અમે ;
તને નીલી વંહાલી ઘટ વનઘટા નીલમ સમી,
ગણે મોતી હીરા વિભવચના તુચ્છ સઘળી.

તને બન્ધે નાંખ્યું ! દિલ મતલબી કાં સુજ થયું ?
અરે ! તહોયે તહારું પજ પર હતું વંહાલ અધિકું !
અહો ! તહારું હેયુ પ્રણયરસભીતું પરગણું,
હુઃખી હું હોભી તો મન રીઝવવા નૃત્ય કરતું !

તને કેદી કીધું ! હૃદય મમ પ્રેમે ન સળગ્યું !
હતું સ્વછંદી તું, પરવશ કયું મેં અહ પ્રભુ !
મનુષ્યો સહારી સુખદ રતિળન્ધે કુદરતી—
અરે ! ભોળાં પ્રાણી ઉપર ચલવે રાજ્ય જીલમી
મીઠાબોલી ભીરુ કબૂતરી વિયોગે મરી હશે,
મયું આજે તું એ જુરી જુરી પ્રિયાતા જ વિરહે ;
વિયોગે ભૂલાયે પ્રીતિ, જન વૃથા એમ વદતાં,
ભૂલાયે ભૂંસાયે પ્રીતિ નહિ જ, એ સ્વાર્થસ્વપનાં !
પૂરું આનન્દી ને પરમ સુખીયું બ્રહ્મરૂપ તું,
અહો ! “ ધૂધૂ ” શબ્દે પ્રણયધ્વનિ ઊંડો ગજવતું ;
અરે ! પંખી ! મહારૂં પતિત દિલ આ પાવન કરી,
સ્વધામે ચાલ્યું તુ, કસુર મમ શું માફ ન કરી ?

પ્રિયે ! બચ્યાં બહાલા ! તમ સમ હતું તે મરી ગયું,
જતાં તે પારેવું ગૃહ મમ થયું શૂન્ય સરખું ;
થયું થાવાનું તે, થઈ ગયું ‘ થયું ના ’ નહિ થશે,
ઉન્હાં અશ્રુત્હોયે દિલરુધિર શાં વ્યથેવહશે !

અરે ! કેા ખ્યાલામાં શરબત લઈ તે પડી ગયું,
હજ્યું પાણીમાં ને હિદયીવીચિ માંહી મગી રહ્યું
ન પીવાયું, ખોયું, પણ નવ ગયું પૃથ્વી પરથી,
રહ્યાં તરવો મીઠાં ઉદ્દિધિ કડવામાં ભળી જઈ !

અહો ! આ પારેવું શરબત હતું, અમૃત હતું,
ખૂસાં ભાગ્યે મહારા મમ ગૃહ તબ્યું, એ મરી ગયું ;

મયું, ખોવાયું, વા ઢળી ગયું કહો, કે ઉડી ગયું,
ભૂત્યાં ભૂતે ભૂતો ; લય નથી થયું એ કખુતડું !

૨૨-૩-૬૪.

સમુદ્રથી છંટાતું બાલક.*

—:—

નિગૂઢાર્થો આવા તુજ નયનને કેણુ શિખવે ?
ઉઠાસી લાવો આ, શિશુ ! તુજ દિલે કેણુ છુપવે ?
વિચારો ઊંડામાં શિથિલ સહુ છે આ અવયવો,
ભર્યો તારાબ્રૂમાં ગમગીન અને શાન્ત બડકો !

વહી જતાં વહાણો ગગ સમ દિસે દૂર દરિયે,
જીલંતાં પાણીમાં શિખર વત ખોજા ફૂદી રહે ;
વિના હેતુ ના ના જલધિ ધરતી કાયે કરતાં,
ન પક્ષી નહાનાં આ ભ્રમણ કરતાં વ્યર્થ અથવા.

તને તો લાસે છે વિષમય બધાં હુદ્ર સુખ આ,
વિચારો તહારા છે ગભીર અતિ કોથી ન ડગતા ;
સમાધિ સાધી તેં સજડ તુજ આ-મારદનની,
હુખો તારાં ધેયે વહન કર આશા દિલ ધરી.

પિગાળે, ગાળે છે, સમય કરે છે, જગત જે,
અહો ! એ નેત્રોથી દિલસૂતરાનું જલ વહે ;
જનેતા તહારી ના હૃદય તુજ ભોળી સમજતી !
મનુષ્યો શું જાણે ગહન રચના દિવ્ય દિલની ?

* ઉગ્રિય કવિ મેથ્યુ આર્નોલ્ડ ના Gipsy Child એ નામના એક કાવ્ય પરથી.

થતાં તારામૈત્રી નયન તુજ ગોષ્ઠી સચવતાં ,
 મીઠા ઝીણાં વેરા પ્રણયરસના નાદ કરતાં ;
 પડો એ મોહિની મુજ પર મને મત્ત કરતી,
 અહં ભૂલાશું ને રતિ રહી દિલે આ ટપકતી !

અરે ! તહારા જેવા ગમગીની ન ગંભીર નિરખી !
 ખરે ! શાન્ત સ્થાનિ તુજ જીગરની તીક્ષ્ણ વિજળી,
 અહો ! સ્થાનિ મીઠી મુરખ જગની વૃદ્ધ સખળી,
 દુઃખો સંસારીનાં પરમ સુખનાં સાધન નહી.

ખરા મધ્યાહ્ન જ્યાં મૃગજલ ઢળે દૂર સઘળે,
 નીચે જામેલું ત્યાં શૂરવીર તાણું યુદ્ધ ગરજે,
 નિહાળે એકાન્તે ગિરિ પર ચઢો કેા મતુજ એ,
 ખરે ! તે જેવું મહોં કુતૂહલભયું, ખાલ ! તુજ છે !

નહીં ભીરુ તેવું—વનપતિ સમાં ગાત્ર તુજ આ,
 હજારો સેનાને કતલ કરનારાં દૃગ ખરાં ;
 લલાટે આગ્ર છે, અધર પર છે તેજ બળતું,
 મર્યું યુદ્ધે તેવું મુખ તુજ દિસે રુદ્ર સરખું !

સ્મરી વીત્યાં સુખો મરણસમયે પાન્થ રડતો,
 બધી આશા ત્યાગી દૃઢ્ય પર તે હાથ ધરતો ;
 અરે ! આવું હૈયું તુજ દિલ સમું ના દુઃખભયું,
 નિરાશાનું ભેડું જગ પર દિસે ના તુજ સમું.

બહુ ભેયું, બહુયું, ખટપટ પ્રયંચો પણ કર્યા,
 ગયું આયુ આખું, ધવલ ગિર ને ભૂ થઈ ગયાં ;

વહો મહોટો બોલે શિર પર પ્રજ્ઞના દુઃખ તણો,
હવે કાંઠે આવી નરપતિ રહ્યો કાલ સ્મરતો.

વિચારો વર્ષો ને દુઃખવતી મુખે છે કરચલી,
અહુ ચિન્તા વેઠી, જીવન પર ના પ્રેમ અરુચિ !

અરે ! એવું, બાપુ ! તવ મુખ દિસે પાત્ર દુઃખનું !
ગયા જન્મોનું શું તુંજ દુઃખ સ્મરે જે અનુભવ્યું !

તને ખામી લાધી જગત પર કાંઈ કદુ અતિ,
અધું ધિક્કારીને મન તુંજ વળ્યું શું વન સાળી ?

અરે ! જ્ઞાની ! જ્ઞાની ! જડ વત કર્યું તેં હૃદય શું ?
ખરો જ્ઞાની પ્રેમી, સમજ રજ તો પ્રેમ ધર તું !

અહો પ્રેમી ! જ્ઞાની ! પ્રીતિ વિણ હશે શું દુઃખ તને ?
દયા, આશા, મ્લાનિ પ્રણયઝરણના શીકર છે ;

તને એ છંટાયાં, હૃદય તુંજ પ્રેમે નિગળતું,
વહે, ધીકે, ફૂટે, રુધિર તુંજ પ્રીતિભર ઉન્હું.

ઠગારી આશાનું કપર સમજ્યું છે જરૂર તું,
અગાડીથી ભેયું ભવિષ્ય તુંજ તેં ત્રહાય જીવ તું !

અહો ! પૂર્વજ્ઞાની ! દિલ તુંજ નિહાળે ધ્રુવ દુઃખો,
શક્યો જે ભેઠ કો ખુદ સમ ન વિદ્વાન સરખો.

અમત્કારો કેવા વખત તુંજ હૈયે છુપવશે !

કયા ંહેતા દા'ડા રુદનસ્વર ઉત્પુલ્લ કરશે !

કઈ રત્નગર્ભા રવિ ગ્રહ કયા તું સમજશે !

કયાં તારાં કાર્યો જગત વશ આજુબ કરશે !

અરે ! સર્વાંશી આ મરણુ તુજને બાથ ભરશે,
 નિશા કાળી પેલી તુજ પર ભરી ફાળ પડશે ;
 અરે તે પહેલાં તેં જનજીવિત તાગ્યું પૂરું હશે,
 હશે જાણ્યું સર્વે, નહિતર ગયું ભૂલી સઘળું !

નિશા અન્ધારીમાં જગત ઘસડી કેા લઈ જતું,
 બધી જ્ઞાનેન્દ્રી ને દુઃખની વય તેણે પડ ધર્યું ;
 હજારો નિદ્રાથી જન મગજ લેપી જડ કર્યું,
 ઝીણા તન્તુ, સ્નાયુ, રૂધિર, નસમાં જાડુ હપટયું !

મહાત્માનું હૈયું પણ જરી ડરે ના તિમિરથી,
 હશે ના માયાથી સમજી સહુ એ જાણ કપટી ;
 કરોડો જાડુને તૃણવત ગણી જે વિહરતું,
 ચૂકે તે કન્દોમાં નહિ નહિ કદી લક્ષ્ય નિજનું.

કરી જાડું પાણી પય જ્યમ ખીજે હ્રસ્વ સઘળા,
 ભલે તુંએ તેવું ગુણ ગ્રહી રહે આ જગતમાં ;
 ભલે ઝૂંઝે યુદ્ધે જગત પર છે યુદ્ધ સઘળે,
 વિના લોભે કીર્તિ તુજ બલ ભલે મેળવી થુમે !

ભલે તેજસ્વી તે રવિ તુજ પરે કિરણ ધરે,
 ભલે તાડ આયુ-કટુ ઝગણ-તેજે જળહળે ;
 દત્તી અંજલે તો નયન તુજ તે તેજથી ભલે,
 ભલે શાન્તિ પામે હૃદય તુજ આનન્દ ઉભરે

અરે હોયે છેલ્લે જીવનરવિના અસ્ત સમયે,
 છત્રનેલી સંધ્યા સરકી જતી જ્યારે નિરખળે,

પહેરી લેશે તું શરીર પર તે શાન્ત ઝલકું,
અને પાછું ત્યારે થીશ દુઃખ તે ઉઘ બળતું !

૧૬-૫-૯૪

—:૦:—

જ્યાં તું ત્યાં હું.

—:૦:—

ચિન્તાકાન્ત મુખે ખરે ટપકતાં અશ્રુ ઉન્હાં ભોતી શાં,
તહારાં શાં વિગલિત ગાત્ર વનમાં વૃક્ષે અઢલી રહ્યાં !
મીઠું કાંઈ મુખે લગી પ્રિય, અહા ! નિશ્વાસ ધીમે મૂક્યો ;
તે સૌ હું નજરે રહું નિરખતો સૌભાગ્યશાલી બન્યો !
કેવી શાન્ત નિશા ! જરી પવનથી ના ડોલતું પાંદડું !
કેવું અન્દ્રપ્રકાશથી ચળકતું આકાશ આ ઉજવળું !
હા હા ! આ સમયે, પ્રિયે ! હૃદયથી કાં ના લપેટે મને ?
કાં તહાઈં મન શોકથી ઉભરતું શંકા ભરેલું ? અરે !
હા ! નિદ્રાવશ તું બની, કમલ શાં નેત્રો મિચાઈ ગયાં ;
નીલા ઘાસ તણી બિછાત પર આ અંગો પડ્યાં શાન્તિમાં ;
આંસુના પડદા વતી નયન તો મહારાં થયાં આંધળાં !
લૂછ્યાં ના પણ ઉણુ શ્વાસ દિલને અશ્રુ સૂકાવી દીધાં !
સૂજે, પ્રાણ ! મુખે રહી નિડર તું તહારો ઉભો દાસ આ,
તે સ્પર્શીં તુજ ગાંધ લાલ અધરે ચૂમી ન લેશે પ્રિયા !
શાન્તિમાં તુજ ભંગ એ નહિ કરે આલિંગી બન્ને ભુજે,
સૂતી સિંહણ, કોણ કુંદ કરશે તેને જગાડી ? કહે !

જેશે ભાગ્ય ખણી ઉભો અધર જે જૂદો રહ્યો યોષથી,
જેણે કેા દિન શબ્દ મિષ્ટ ઉચરી શાન્તિ પમાડી નહીં ;
માયાળુ નહિ તહોય કૂર દિસતી નિદ્રસ્થ પ્યારી નહીં,
એવા દર્શનને વિલોકી બનશે પ્રેમાર્દ્ર હૈયું સુખી !

બહાલી પૂર્ણ સદોષ છે, જખમ આ કારી કર્યો કાળજે,
તહોયે તે મમ ગીતની અસરથી નિશ્ચિન્ત સૂતી રહે !

મહાઈ વજ્ર સમું કઠિન દિલ આ ચીરાય ઘાથી નહીં,
હું તો ના નહિ તો રહું ટળવળું જ્યારે સુખે એ સૂતી

સુયોગી તુજ ના બન્યો, વિરહમાં જીવું ભસ્મ હું ;
પ્યારી ! શું દુઃખદાહ શું જીવિત છે પ્યાઈ મને એવડું ?
એવું શું બનશે, પ્રિયે ! જગતમાં તહારા વિના હું જીવું ?
તહારી ખાક લગાવી અંગ પર શું ખાવો બની હું ફરું ?

તહારાથી મુજ આ દ્વિધ નહિં બને હૈયું, પ્રિયે ! મૃત્યુથી,
મહારી તું નવ લેશ યોછી બનશે એ કાલરાત્રિ થકી ;
તું બતાં નહિ હું રહું જીવિતનો લોભી નથી હું નકી,
તું સ્વર્ગે કર વાસ, કે સમજજે આદાસ ઉભો તહીં !

તહારાં કોમલ ગીતડાં મધુરવાં હું સાંભળી એકલો—
ઘેલા મસ્ત બનીશ સ્વર્ગભૂમીમાં કેા ખાલ નહાના સપો ;
કેવી સુન્દર લહેરીઓ અનિલની, તહારા રૂડા ખાલનો—
સેરો રેશમના સમી નિજ કરે સ્પર્શીં હશે ચાલતી !

કેવી મોહક વાટિકા વનઘટા પુખ્તો પરાગે ભર્યાં !
કેવા રંગીન ત્યાં હશે મધુકરો સંઘ્યા સમે ગુંજતા !

તહારી શાલ સુવર્ણરંગી ચળકે સાડી ઝીણી ઉપરે,
તેમાંથી તુજ દિવ્ય સૌ અવયવો દેખાઇ આછા રહે !

ત્યાંયે નાનુક વૃક્ષની વનઘટા માંહી છુપેલો રહી,
તહારા સૌ સુખના વિચાર રસીલા કલ્પી બનું હું સુખી ;
હા ! અદૃશ્ય સદા રહી તુજ કને જ્યાં તું ભમે ત્યાં ભસું,
જેથી હું નવ કલાન્ત એક પલકે તહારાથી જૂદો રહું !

તું ચૂટે મધુ ધુળ્ય કોમલ કરે તે ના બ્રહ્મ હું કૂદી,
વા ના દાખીશ સિન્ધ તે અધર હું લોભાઇ પીયૂષથી ;
તહારાં ચંચલ નેત્રના ઝરણુમાં ડૂબ્યો રહું સર્વદા,
તહારી નાનુક પાદપંક્તિ પરની ધૂલી લગાવું શિરે !

હિંડોલા સમ ઝુલતું જલભર્યું કાસાર ત્યાં સ્વર્ગતુ-
પુષ્પોની ખરતી સુગન્ધી રજથી ખડેકી રહેલું બધું ;
સોનેરી ઢગ રેતના ચળકતા ભીના બનેલા જલે,
આવી શાન્ત નિર્જા શશી સહ હવે તે સૌ પ્રદેશો પર.

શોધી તીર કદમ્બની સુખભરી છાયા ઘડી ત્યાં ઉભે,
રેલી છે સહુ પાસ રેલ શશીની તે જોઇ તું તો હસે ;
ઇચ્છા સ્નાન તણી થતાં ચમકીતું ચોપાસ ભીરુજીવે,
ના ના ! હું નજરે કદિ નહિ પડું : છું વૃક્ષડાળી પરે !

તોડે ગાંઠ ન છૂટતાં કરવતી તું એક ચોળી તણી,
લજ્જણું મન નીવિબન્ધ છૂટતાં શર્માઇ સ્તંભે જરી ;
તહોયે વસ્ત્ર સરે, પડે સરકતું, તે વિશ્વ જોતું રહે,
ને એ કૌતુક તો બધું નયનથી પી જાઉં હું હું ખરે !

હા હા ! દેહકળી દિગમ્બર બની પ્યારી બીલી નીકળી,
ઉડ્યા કેશ લપેટવા સ્તનતટો ને કેસરી શી કટિ ;

ખે ખાહુ કમલો તણા રસિકડા છે દંડ રહાના સમા,
સ્કન્ધોને સ્તન કોતરી બરફના પહાડથી જાણે લીધાં !

ધીરી ઉદ્ધત છે ગતિ તુજ, પ્રિયે ! તું મોહમાયા દિસે !
તહારું લબ્ય કપાલસ્ફટિક સમું તેજે ભયું છે ખરે ;

જંઘા છે કદલી, શુભાળ પુલકાં હાથેલીયો હાથની,
લાંબી ડોક કપોત શી તુજ પ્રિયે, બૂની લતા ચાપ શી !

ચાલે ખે ડગલાં નિરંકુશ બની ખેડાંચા કિનારે હવે,
તહારી નાનુકે તું છબી નિરખતી, ઉભી તટે, વારિએ ;

કેવાં સ્વર્ગતડાગનાં મધુરવાં મોખાં ફૂદી આફળે !
તે કેવાં તુજ પાદને રમતમાં ચુમ્મી ઉડે છે હવે !

મહારી અસ્થિર છે છબી સલિલમાં તે જોઈ કંપી જરા,
રીસાઈ મનમાં, ડરી ચમકી તું, ધૂણ પડી વારિમાં ;

નીચી મંજુલ આકૃતિ જલ તણું ચીરી કલેજું ગઈ,
કુંડાળું જલમાં પડયું બળકતું હું તો રહ્યો જોઈ તે !

આવું સ્વર્ગ વળી જહોં પ્રિય વસે તે હું ન છોડું કદી,
તું સ્વર્ગે કરવાસ કે સમજજે આ દાસ ઉભો તહોં ;

પ્યારી ! કાં રડ તું ? અરે ! દુઃખભર્યા સ્વપ્ને વિંટાઈ હતી !
પ્રેમીલા તુજ દાસને દુઃખ દીધું તે શું વિચારી હતી ?

રે ! નિદ્રા ! રજની મહોં સ્તવન હું તહારું કરું છું સત્તા,
ઈચ્છું હું પ્રિયની સખી સમજીને તહારી કને માગવા :-

“ બહાલીને સમબલ પ્રીતિ કરવા : કાંઈ દયા લાવવા :
 “ જેથી એ સુખમાં ઉઠી હૃદયથી આંખી મને લે પ્રિયા ! ”

૨૪-૬-૯૪

હમારા રાહ.

કટાયેલું અને ખૂટું ઘસીને તીક્ષ્ણ તેં કીધું;
 કયું પાછું હતું તેવું, અરે ! દિલબર ! હૃદય મ્હાણ !

ગમીના જામ પી હરદમ ઘરી માશૂક ! તને ગરદન;
 ન ખંજરથી કર્યા ટુકડા ! ન જામે ઇશક પાયો વા !

પછી બસ મસ્ત દિલ કીધું, ઉઘાડી ચરમ મેં બેચું;
 સિતમગર તહોય તું મ્હારો ખરો ઉસ્તાદ છે ખ્યારો !

ગુલો મેં ખાગનાં તોડી દીધાં સૌ ધુળમાં ચાળી;
 બિછાતું ખારતું કીધું, ઉપર લોટી રહ્યો તે હું !

સુખારક હો તહોમોને આ તહમારા ઇશકના રસ્તા
 હમારો રાહ ન્યારો છે, તહોમોને જે ન ફાવ્યો તે !

તહમારા માર્ગમાં મેઝનૂં અને હૈલી શીરીં ફરહાદ—
 ચીરાયેલાં કપાયેલાં પડયાં છે લોહીથી લીનાં !

ગુલામો કાયદાના છે ! લલા એ કાયદો કેનો ?

ગુલામોને કહું હું શું ? હમારા રાહ ન્યારો છે

અને ઘેરો કહી, લોકો ! હજારો નામ આપો છો !
હમે મેં સૂરના ચેલા ખુદાથી ખેલ કરનારા !

નહોં જાડોજાલીના, નહોં કીર્તિ, ન ઉદ્ધતના—
હમે લોભી છીએ, ના ! ના ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

હમારી ખેવદારના. હરામી ને હલાલીના—
ચીરાં પડદા હમે ન્યારા ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

હમે મગફર મસ્તના ! ગિયાળાંમાં રઝગતારા !
ખરા મહબૂબ સિંહો ત્યાં ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

કુરંગો જ્યાં ફૂટે ભોળાં, પરિન્દાનાં ઉડે ટોળાં,
કબૂતર ઘુવવે છે જ્યાં હમારા મહેલ ઉભા ત્યાં !

લવે છે ખેત નદીએ જ્યાં, ખઝર દરખત રજાં ગાતાં,
હમે ત્યાં નાચતા નાગા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

હમારા કૃષ્ણ ને મેં હમદ, હમારા મેં શ, કાલિદાસ,
ખિરાદર એ ખયા મકુરા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

હતાં મહેલો અને ચીરાં ખરાં ઇંદમી ખરાં શૂરાં
હમાર કાફલામાં એ મુસાફર એ હતાં પૂરાં !

પૂજારી એ હમારાં ને હમે તો પૂજતા નાને,
હમારાં એ હતાં માશૂક, હમે તેના હતાં દિવખર !

હમારા રાજ્યદારોના ખુની લગકા નથી ગમતા;
અતઃખની મુરખત ત્યાં, ખુશામદના ખઝાના જ્યાં !

હમો તમને તથી અડના, હમોને છેડશે કે ના !
લગાવી હૂલ હૈયે મેં નિચોવી પ્રેમ દીશે છે !

હવાઈ મહેલના વાસી હમે એકાન્તદુઃખવાદી !
હમોને શોખ મરવાનો ! હમારો રાહ છે ન્યારો !

ખુવારીમાંજ મસ્તી છે ! તમે ના સ્વાદ આખ્યો એ :
હમોને તો જગત ખાડું થઈ ચૂકયું ! થઈ ચૂકયું !

૫૨-૯-૬૪.

—*::*—

કુદરત અને મનુષ્ય.

—o:—

પહોંચે ના મળે કલકલ દેવની આ જગતના,
વહુ ધીમાં ધીમાં ખગ ખળ અહોં શાન્ત ઝરણાં
પડે ધોધો ગાળ મધુર જયમ માતંગ ગરજે,
રૂઠાં બચ્યાં નહાનાં ચપલ હરિણોન કૂદી નહે !

સૂતો છું આ કુંજે શરીર ચનમાં શાન્તિ પિગળે,
હજારો મીઠા ભાશન સ્વર ભરે છે મગજને ;
વિચારો આનન્દી મુજ દિલ કરે છે દુઃખમયું !
અહો ! રૂડારૂ હયુ સુખમય દુઃખોથી ઉભરતું !

અને ગા આત્માને કુદરત ગ્રહી લે નિજ કરે,
હિડાડી દે ઊંચો, પકડી વળી ચાંપે નિજ દિલે ;
મૂકે નેને ગછો હસી મૃદુલ શેઝાલ પરને
પછી પપાળે છે ફરી ફરી દંઈ ચુસ્તન મુખે !

અરે ! એ માતા છે ભગિની મુજ કે શાન્તિ મુખ છે,
નવાં કાર્યો પ્રેરી મુજ હૃદયમાં અગ્નિ છુપવે !
નિહાળી વિચારી મુજ દિલ બની કાષ્ટ સળગે,
અહીં આ જે રીત જન પ્રતિ ચલાવે જન અરે !

નીલી કુંજોમાં છે સુમન મકરન્દે ભલકતાં,
નીચે જાયે ઉડે પુદ્ગી નવરંગી રમતમાં ;
અને હું ધાડું છું પ્રતિ પુલ રૂપાળું હસમુખું—
બને છે ભોગી આ અનિલલહરીરૂપશ્ચુપ્તનું !

અહો ! પક્ષી—એતો ફૂદી ફૂદી રમે છે મુજ કને,
વિચારો તેઓના સમજી શકતો હું ન જરી એ;
અહો ! કિન્તુ તેની અતિ અપલ સૌ અદ્યગતિએ—
મને તો ભાસે છે પુલકિત થતો હર્ષ અમટે !

પ્રશાળા ગુદમોની વ્યજન નિજ વિસ્તીર્ણ કરતી,
ભરી લેવા હૈયું દિનકર તણા આ કિરણથી ;
નકી હું માનું છું, તરૂ પુલ બધાં હર્ષમય છે,
ફૂંડેલાં સર્વે છે પ્રણયમધુના મિષ્ટ ઝરણે !

અરે ! આ શ્રદ્ધા ભે કુદરત-પ્રભુ-પાથરી રહે.
અને યોજી દે છે વિભુપતિ જ આ ધર્મ સહુ ને,
નહીં કાં તોઈ તો રુધિર દિલનું હું નિરખીને—
અહીં આ જે રીત જન પ્રતિ ચલાવે જન, અરે !

નદી ભે રોશે તો રુદન કરશે પહાડ પથરા,
અને ઝીણું ઝીણું રુદન કરશે ચક્ષી સઘળાં;

વનોના આજારો— તરુ સહુ બિચારાં દુપકશે ,
ઝરાનાં હૈયાં તો છણુ છણુ તપીને ઉકળશે !

અને આંસુ દહોતો પવન નદીનો મિત્ર બનશે ,
નલે ઝૂમેલાં તે ઘનદલ તણાં અશ્રુ ખરશે !

કૃતિ આવી મીઠી કુદરત તણો જે કમ કહે ,
જનોમાં એ ના ના ! જડ સમ નહીં શું જન અરે !

કહું શાને હાવાં ઉદ્ધિ જડ ને આ જડ નદી ?

ગાણું તિર્યચોને હૃદયહીણુ હું તો કયમ કદી ?

ખરે ! હું જાણું છું જગત સહુ ચૈતન્યમય છે ,
નહીં તો કયાંથી આ પ્રણય, કરુણા ને રતિ, અરે !

ભલે કાલિદાસે નિજ દિલ કહ્યું વાદળી કને ,

પ્રિયાનો સદેશો ઘન સહુ દીધો તે પણ ભલે ;

નકી માન્યું છે આ મુજ દિલ અને એ કવિદલે,

પહાંચાડ્યું મેઘે કવિરુદન તેની રમણીને !

કવિ આ ભોળો તો કુદરત તણો બાન્ધવ હતો ,

જનો તે શું જાણે ? જન પર રહ્યો સ્વાર્થ લપટયો ;

વિના અશ્રુ ભેશે જનદુઃખ જનો જ્યાં સુધી, અરે !

કવિતાના ભોક્તા સુખમય રસીલા નહિ બને !

નવા રંગો ધારી સુરધનુ અહીં આજે વિરમે ,

જનોથી મ્હારે શું ? કુદરત મહીં આ દિલ રમે ;

ફી સંધ્યા રેલી સરિત સર ને પહાડ પર છે ,

ઘનુ સંકેલાયું , હિમકર તણું શંગ ચળકે !

ઝહો તારા સાથે ધવલ નલગંગા ખળભળે ,
 રૂડાં પીળાં પીછાં શશી પર ધરે વાદળી હવે ;
 થકેલી તેને આ અનિલ લઇ ચાલ્યો રમતમાં ,
 અને પેલી ચન્દા થરથર રહી દ્રશ્ય જલમાં !

અહા ! કેવા પન્થે કુદરત કરે છે ગતિ, અને—
 અરે ! કેવા પન્થે કુદરત તણાં ખાલક ભમે !
 વિચારી વિચારી મમ દિલ ખને ભરમ સળગી,
 અરેરે ! જે રીતિ જન પ્રતિ ચલાવે જન અહીં !

૨૯-૮-૬૪.

—:૦:—

પાન્થ પંચીહું.

આ જો, ઘોર તિપિર શો જીવિતનો ખડોળો ખડયો પન્થ છે :
 નિર્માયો સહુ કાજ એ કયમ પછી પાછો ફરી તું શકે ?
 લેવાનો શિર ભાર તે લઇ અને આશ્રયમાં ઉડવું ,
 જવું જ્યાં લઇ જાય વાયુ તુજને વિશ્રાન્તિ લેતાં જવું !

જો તે કાશ્મીરદેશના મધુરવા મીઠા ઝરા આવશે ,
 બહાલા પાન્થ ! તહો જરી વિરમજે, એ દેશ બહાલો મને ;
 ત્યાંના તે અતિ રમ્ય ને દપકતા મીઠા રસે કુંજમાં—
 ગુચ્છા દ્રાક્ષ તણા બિલોરી જવમાં છાયા રહે ચાડતા !

પુષ્પોની રજની ભર્યા અનિલ ત્યાં વૃક્ષો ધુણાવી રહે ,
 ત્યાં તું ટોચ પરે ચડી, સ્થિર થઇ, મીઠાં ફલો ચાખજે ;

સોનેરી તુજ પીંછડાં શ્રમિત તે તાળાં કરી લે લલે ,
જવાનું બહુ દૂર તોય તુજને ત્યાં થાક લાગ્યો હશે !

જાણ્યો તેં નથી માર્ગ ને વિકટ છે ત્યાંનાં વનો ને ગિરિ ,
કિંતુ સુંદર સૌ પ્રદેશ નિરખી પ્રેમે વહેવું તહીં ;
ત્યાંની કો સરિતે તરી , ઠરી જરી, કીડા કરનતાં જરા ,
ચંગો તખ્ત થયેલ શીતલ થતાં આનન્દ આવે મહા !

સંધ્યાએ વળી હિમપર્વત તણાં શૃંગો શુભાળી બને !
ખીણેખીણ, ઝરેઝરા, સર સહુ ત્યારે રૂપેરી બને !
ત્યાંનાં તે ગાર શાં તરુ ગિરિ નભે તારાથી વાતો કરે ,
તે સૌ દિવ્ય ઉત્તમમાં ગરક થૈ હૃષે ભર્યાં ખીલશે !

ત્યારે તો પ્રિય જે હશે તુજ દિલે તે યાદ સૌ આવશે ,
ગાજે તો તુજ ચિત્તકું દુઃખભર્યું ને અશ્રુ જે ખેળે !
રૂમઝૂમ કો પડી આપતું વહી જરે ને કૈંક કહેતું જશે ,
ત્યારે તું પ્રિય તે ઉદાસ સુખમાં ડૂબી ભલે મહાલજે !

ઠહાલા, હું ગુરુ ને વળી તુજ સખો, તે ભક્ત સંભારજે ,
ખાલુડા ! મુજ પ્રાણ ! તે વખત તું રોજે અરેરે ભલે !
ઉછેર્યું તરુ એક મેં વન મહીં ત્યાં તું વળી ખેસજે ,
ઠહાલા ! મેં લઘુ એક કોતરી લખ્યું તે કાવ્ય તું વાંચજે !

હા, હું એ ઘસડાઈ એક વખતે ઠહાલા ! ગયો ત્યાં હતો ,
ઠહાલાંના વિરહી બની હૃદયને ચીરી રડ્યો ત્યાં હતો ;
તે અશ્રુઝરાણું જ શોણિત સમું તે કાવ્ય માંછે ભર્યું ,
સ્વેચ્છાએ ભરી ચંચુ લાલ મુખથી પીજે ભલે આંસુકું !

ને જો શુષ્ક રણે જવું તુજ અને ઝોળંગી સિન્ધુ, અરે !
 રેતીના ઢગ ત્યાં ઉડે, પવન ત્યાં ફૂંકી ઉન્હા આફળે ;
 તું મહારૂં, તુજ હું, બની પણ સળે ! હું ભોમિયો ના શકું ,
 જોવા સંકટમાં અરે ! મદદ ત્યાં આપી જરી ના શકું !

પાંખો સુન્દર ત્યાં અતિ શ્રમરતી ચોળાઈ ચીરાઈને—
 કંઠે સોસ પડ્યો હશે જલ વિના બાપુ ! અરેરે તને !
 પાંખોને તુજ શક્તિ ત્યાં ગરુડની દેળે પ્રભુને સ્તવી ,
 ને જળે જલદી ઉડી, ઘાટલ ના રોકાવું ત્યારે ઘડી !

હારા માર્ગ પરે ઘણા તુજ સમા ખાન્યો ગયા ઉડીને ,
 માર્ગે તેજ જવું, ભલે સુખ તને આવી મળે ના નળે !
 નિર્માયું જવું તો જવું દુઃખ દહી, આનન્દ ધૈર્યે વહી ,
 આ તો ઝિંદગીભાર પુણ્ય સરખો સૂચો ન સિદ્ધ કરી !

ખેંડોએ જ્યાં સુખી સ્થાન તું અવધિનું, તે અન્ત આવ્યા સુખી—
 આકાશે જલદી અગાડી ઉચકી તે ભાર તું જા ઉડી ;
 પૂરા સાહસથી બલિષ્ઠ દુઃખને સન્તોષથી પી જવું ,
 ને આનન્દ વિશેષ પ્રેમસુખથી તે દુઃખમાં માનવું !

હું આ વૃદ્ધ રડું ન તે ઘટિત છે, લૂછું હવે અશ્રુને ,
 જા તું, થા સુખિયું, ન આમ રડવું, છાતીથી ચાંપું અયે !
 રક્ષે ઇશ્વર પાપથી હૃદય ને દેરે સુમાર્ગે તને ,
 બહાલ પાન્ય ! સુખી સુખી સુખી થજે ! આશિષ મહારી તને !

વિરહસ્મરણ.

દેશેદેશે નવીન નિરખી ધૂમતો 'તો પ્રિયે ! હું,
ત્યાં તહોયે હા વિરહભડકે દાઝતો 'તો પ્રિયે ! હું;
નહોતું ત્યારે તુજ છખી શું ને શાન્ત રોષ થવાનું,
નહોતું કાંઈ વિરહભડકો ખૂઝવી નાંખવાનું

ક્યારે એ જો વિસરી દુઃખ હું લેશ આનન્દ લેતો,
ત્યારે નહાલી દ્વિશુણુ દુઃખમાં ડૂબતો હું ફરી તો;
“હું આવો શે અનુભવી શકું હર્ષ પ્યારી રહે ને ?” —
હૈયું મહારૂ સળગી ઉઠતું કાંઈ એવા વિચારે.

જૂઠાં થાતાં મુખ તુજ હતું ગ્લાનિપૂરે છવાયું,
સ્વપ્નામાં એ નિરખું છખી તો આંસુંડાં ઢાળતો હું;
હૈયામાં એ ચિતરી કાંદે હું હાસ્ય તહાડું શક્યો ના,
રોતો હું ને રડતી પ્રિય તું એજ ચિત્રો હતાં ત્યાં.

મીઠાં તહારાં નયન દિલના લક્ષ્યમાં એક ધારી—
જોતો હું જ્યાં નિમિષ તજીને અન્દરનું બિમ્બ પ્યારી;
આલોખાતું તુજ મુખ તહીં ધૂજતા ઓછવાળું,
ને એ તહાડું શરીર દુખળું શોકઓઘે છવાયું !

રોપાતો ત્યાં વિનિમિત્ત થઈ શોક મહારે દિલે હા !
રોતી તું ને મુખ મુજ બધું ભીંજવી અશ્રુ દેતાં;
એ આંસુ કે વિરહઉદ્ધિ ઉછળી ઉછળીને—
અત્યારે એ વિગત દુઃખમાં ડૂબવી દે મને છે.

અત્યારે એ હૃદય ગળતાં અશ્રુની ધાર ઠહેતાં,
 ભીંજ્યાં તહારાં કમલ સરખાં નેત્રના લાલ ખૂણા;
 હોયે ખ્યારી મધુર સ્મિત છે સ્તિગ્ધ ઓળે છવાયું,
 ને હા ! ંહાલી, વપુ તુજ દિસે હર્ષના ઘેનવાળું.

ઓળંગી તું ઉદ્ધિ દુઃખનો ત્યાં નિહાળી રહે છે,
 મ્હાલે છે તું સુખઅનિલમાં હાસ્ય તેથી કરે છે;
 ંહાલી ! આવા સરલ હૃદયે પ્રેમ જે દાખવે તું—
 તેના સામે નિરખી શકું હું એજ સામર્થ્ય યાચું !

૧૪-૨-૬૫.

:O:

વિષપાન.

:G:

અહો દોળી પીધું મધુર વિષખ્યાલું પ્રિય સખા !
 હવે હું ભૂલું છું જગત સઘળું તે લહરીમાં !
 ધીમે ધીમે મૂરછાં મુજ મગજને ચુમ્બન કરે,
 અહા ! હું ગાતો તે અનુભવી શકું છું સુખ હવે.

તીરે ભેદાયેલા મુજ હૃદયને તો કળા વળી,
 અમી ઢોળાયું શું ધગધગી રહેલા ઉર મહોં !
 નથી આશા ઇચ્છા, ગત દુઃખ તણું ના સ્મરણ વા;
 અહા ! મેં તો પીધું નહિ વિષ, નહીં અમૃત સખા !

ંહાલા ! જ્યાં ઘસડાઇ જાય જગ ત્યાં મ્હારે ખુશીથી જવું

એ ચિન્તા પણ શાન્ત છેલ્લી ઘડીએ થાશે નહીં હા સખા !
એ જવાલા પણ અન્તરે ડૂબી જશે આન્દની દહેરમાં.

આશામાં ડૂબતું અને ધડકતું ફાળો ઘણી સાંધતું,
તે હૈયું મુજ આમ આજ વિષથી વિશ્રાન્તિ લેવા ઢળ્યું;
ના તે કોદિ હવે ઉઠી સળગી કે ચીરાઈ રોશે, સખા !
ના તે કોદિ ફલંગ આરી પડશે પ્રીતિ તણી જાળમાં.

નહીં મહારે જાંવું, રુદન નવ બહાલા ! કર હવે.
સુખી હું થાતાં તું રુદન કર તે તો નવ ઘટે ;
સુખી હું થાતો ત્યાં હૃદય તુજ હર્ષે ઉલરતું ,
અરે ! તો કાં હાવાં મુજ સુખ તને દુઃખી કરતું ?

અહો ! તારાં આંસુ પિગળી મુજ અન્તઃકરણમાં—
ગયા સંસ્કારોથી સ્મરણ ત્રય આત્મા કરી જતાં ;
હશે મહારે માટે રુદન કરવું મૃત્યુસમયે—
પ્રભુએ નિર્મ્યું તો ઉર મુજ ઉખેળું તુજ કને.

એને જાઈ ! તહીં રહી મલપતી તે મોહની કરતા,
તેમાં તે અતિ રમ્ય આકૃતિ રહી જેને કહી મેં “ પ્રિયા ; ”
ધૂંચાયાં મુજ તે અરે પ્રણયીઓ એ જાળ માંહીં દિસે,
ભોળાંને નિરખી ડૂબ્યાં ડૂબી જતાં ચીરાય હૈયું મજે !

તે સૌ આમ જ આજ માર્ગ પર હા ! રોઈ રહી આવશે,
તેઓનાં દુઃખથી દુઃખી થઈ અરે ! કે પ્રેત મિત્રો રહે ;
તેઓની કબરો તણા પથરમાં અશ્રુજરા ચાલતા,
તેઓના જળી લસ્મ જે થઈ ગયા તે અંશ સૌ કંપતા !

મોહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં હશે પ્રેમ ક્યાં ?
આંહી ખીજ વવાય છે વિષય ને સૌ સ્થાનમાં મોહનાં ;
કાંટાળાં તરુ તે ઉગી હૃદય કે લોળાં બિચારાં ચીરે,
ક્યાંહીં છે રુધિરે ભર્યા ઉઝરડા, ક્યાંહીં ઘણો ગાઢ છે.

રે ! તોયે મુજ ભક્તિનું પ્રણયનું મેં ખીજ વાળ્યું, સખા !
છે તો ક્ષાર ભૂમિ પરન્તુ ઉગીને બાણ્યું થશે વૃક્ષ આ;
આશાએ દિલ આ તણા ઝરણુના વારિથી પોણ્યું, છતાં—
તે તો ત્યાં જ બળી ગયું પણ વળી માન્યું જ મેં તે ન કાં ?

મનાયું ના હુંથી તરુ મુજ કદી તે નહીં થશે,
અરે ! માન્યું નિત્યે લલિત ફણગો કાલ પુટશે;
અરેરે ! દહાડો એ પણ કદિ મળ્યો ના સુખ તણો,
અને આશાતન્તુ જીવિત સહુ આજે તૂટી ગયો !

તને ને બહાલીને ફલ સહુ ઘરં એ પ્રણયનાં,
હતી આશા એવી પણ ન પ્રભુને કેં હતી દયા ;
તમે બહાલાં ! બહાલાં ! સમજી મમ ઇચ્છા નવ શક્યાં,
હવે ના રાવું તો મુજ મરણકાલે પ્રિય સખા !

મોહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં વિના સ્વાર્થ શું ?
ક્યાં પ્રેમી દિલમાં હશે સુખ, સખે ! વૈરાગ્ય સાથે વસ્યું ?
'છે વૈરાગ્ય જ પ્રેમ, પ્રીતિ સુખ છે, પ્રેમી વિરાગી બરો,'
બૂઠી એ મમ માન્યતા થઈ અને હું પ્રાણ ત્યાગું, અહો !

સૂકાયાં ના આંસુ હજી પણ અરેરે ! નયનથી,
તજાઈ ના પ્રીતિ મરણ સમયે એ હૃદયથી.

તહમારું બહાલાનું નવ હજી ગયું ચિન્તન અહો !
 ન ખૂંચાયો બહાલા ! પ્રણયભડકો આ દૃઢયને.

થાકેલું હસણું અન્તસમયે ચોકાન્ત ને શાન્તિમાં
 બેસીને નિજ પ્રાણ ત્યાગ કરતું નિઃશ્વાસ અશ્રુ વિના ;
 હું તો કૈક વિચાર ને દુઃખ મહીં આ પ્રાણ ત્યાગું, અખા !
 ને હું જેમ જ સૌ મનુષ્ય દુઃખમાં રોઈ ત્યજે પ્રાણ હા !

૯-૪-૯૫.

—:૦*૦:—

સારસી.

—:~:—

મીઠી દીધેં દેવનિ વતી વન મધું હુષે ભરે કોકિલા,
 ઝીણી વાંસળી શા સ્વરો સુખભર્યા ચંડોળ આલપતાં;
 ખિસ્કોલી તરુના મહાન વિટપે ઝૂકી રહી ત્યાં કૂદે,
 ને રંગીન શુકો ઘણાં મધુરવાં આકાશ ઉડી રહે !

આવી આનન્દ વેળાએ ખિચારું કોણ આ દુઃખી !
 હશે એ પ્રેમનું માર્યું હૈયું કોઈ રહ્યું તપી !

ગંભીર નાદ કરતી સરિતા વહે છે,
 સીંચી જલે પુલિન શીતલ એ કરે છે;
 ત્યાં દીન સારસી ઉભી જલપુર નેત્રે,
 સૂણી, અરે ! શિર નમાવી રહી રહે એ !

અહોહો ! પાંખ પ્રીતિની તેની તૂટી ગઈ દિસે,
 આવું આ પક્ષી, તેને એ આવી પીડા ખરી ! અરે !

રેરે ! તેનો પ્રિયતમ તહો પાદ ખાસે પડ્યો છે,
 ખડોળી પાંખો સિથિલ બની છે મૃત્યુનો હવત લાગ્યે;
 પારાધીએ હૃદય પર હા ! તીર માર્યો દિસે છે,
 ખૂંટ્યો છે ત્યાં રુધિર વહતું અંધ હાવાં થયું છે.

જીવવું જીવ લેઇને આંહી એવી દિસે રીત !
 કોઇને દુઃખ દેવાથી તૃપ્તિ કેમ હશે થતી ?

મૂકી ગયો કયમ શિકાર હશે શિકારી ?

આવી હશે દિલ દયા કંઈ સારસીની ?

બચ્યાં અને પતિપ્રિયા તણી એ ઘડીની
 નાશ્યો હશે હૃદય ચીરતી ચીસ સુણી !

ગાળે છે પ્રેમનાં અશ્રુ વજ્ર જેવાય દિલને,
 કે વેળા પારધીને એ પ્રેમનાં દંશ લાગતો.

આવું આવું નિરખી દિલમાં કાંઈ કેવુંય થાય,
 કેવો છે રે રુદનમય આ દૂર દેખાવ હાય !
 નહાનાં બચ્યાં દળવળી રહી માત સાચું જીવે છે,
 ને પંખાળે વિજ જનકના કંઠને ચંચુથી એ.

હજી તો ખેલવા પૂરું શીખ્યાં આ નથી બાહુડાં,
 રે ! તે શું મૃત્યુને જાણે લોળાં આ લઘુ પંખીડાં

દુઃખ સહુ ઉડી જશે કાલ આ બાલકોનાં,

રમત ગમત માંહી હવે લેશે ફરી આ ;

પણ ઝુરી મરશે રે સારસી બાપડી તો,

જખમ નહિ રુઝાશે પ્રેમનો કારી લાગ્યો.

સારસી.

(પૃ. ૫૮)

જ્ઞાનાં બચ્ચાં ટગવળી રહી માત સામું જીવે છે,
ને પંપાળે નિશ જનકના કંઠને ચંચુથી એ.

પ્રેમીએ પ્રેમી જાતાં કે બીજાથી પ્રેમ જોડવો,
આવું કાં ન કરે સૌએ પ્રેમી જોડે મળે ખરો ?

જોડવી એક જોડીને જોડે ખંડિત થાય તો,
અનેનાં એકબીજાથી એાછાં જેથી બને દુઃખો.

અદેલી બાઝીને તરુ સહુ રહે બીલતી લતા,
દંધ પુષ્પો પ્રેમે લલ્લ રસ જીવે છે પ્રણયમાં;
સુખી આવા દહાડા સરકી કંઈ જતા રમતમાં,
અને એ વેલીને સરણ પડદામાં લઈ જતા.

મરેલી વેલીનું સ્મરણ નવ ભૂલે તરુ કદી,
અને પ્રેમી ગાળે દિવસ દુઃખના કે રડી રડી;
પરંતુ આંખે છે હૃદય પર બીજી લઈ લતા,
અને પ્રેમ રોકે મધુર રસ તેના હૃદયમાં.

ધીમે ધીમે આવું તરુ થઈ જઈ વૃદ્ધ મરતું;
અને વેલી વીલી રુદન કરતી કે દુઃખલયું;
છતાં ટેકો બીજા તરુ પર લઈનેય જીવતી,
અને આપી પુષ્પો જીવિત નિજ તે પૂર્ણ કરતી.

ન કિન્તુ સારસી આ તો આવો માર્ગ કદી ગ્રહે,
એકને દિલ અપ્યું તે બીજા કોનું નહીં બને.

પ્રેમને કારણે સાથે સમ્બન્ધ કાંઈ એ નથી,
કારણ પ્રીતિનું પ્રીતિ: પ્રેમીની લક્ષ્મી તે બધી,

ઝૂરી ઝૂરી મરવામાં સ્નેહ સન્તોષ માને,
 નહિ કદિ રસ શોધે સારસી અન્ય સ્થાને ;
 રસ હૃદ લઈ લીધો ધધિરે છીનવી તો,
 હૃદયહીણ બિચારાં પ્રેમીને મૃત્યુ આપો.

પ્રેમીનો હોય બેલી કે તો આવું કેં થવું ઘટે,
 પામે છે ત્રાસ મ્હરો તો આત્મા આ દુઃખ જોઈને

ત્યાં ઠાંઠ આ વન મહીં હીલચાલ થાય ,
 પક્ષી બધાં ઉડી ઉડી અહીં શાં તણાય !
 સર્પો, હરિણ, સસલાં, સહુ દોડી આવે,
 લાંબો ધ્વનિ લયભર્યો શ્રવણે પડે છે.

ઉડકાપાત થયો ઠાંઠ હૃદયે આ વનની મહીં,
 પ્રતીતિ થાય છે એવી જોઈ આ ગાંત સૌ તણી.

હા ! અગ્નિ ત્યાં સળગી ઘાસ પ્રજ્વળતો, રે !
 વૃક્ષો તણાં કુંપળ બાળી ઉડાડતો તે;
 ભૂખ્યો ધસી જીવ અનેક ગળી જતો તે,
 દિશો બધી ધૂમવતી છવરાવી દે છે !

ઠંડાલો છે જીવ પોતાનો ઠંડાલાંથીય વધુ ! અરે
 ઠંડાસે છે સિંહ પેલો ત્યાં સૂતી સિંહણ છોડીને.

પણ અડગ સમાધિ સારસીની ન છૂટે,
 મરણશરણ બાવું હૃદયે તેને દિસે છે ;
 લહલહમહ થાતી અગ્નિની આજ આવી,
 બળી મરી પ્રિય સાથે સારસી પ્રેમચેલી.

હર્દીના હર્દની પીડા વિધિનેય દિસે ખરી,
અરે ! તો હર્દ કાં દે છે, ને દે ઔષધ કાં પછી ?

૧૬-૪-૬૫.

—:~:—

પ્રિયતમાની ઝેંઘાળી.

—:~:—

હતું મીઠું જેવું વિરસ પણ તેવું બની રહ્યું,
અરે ! તુંને કહેતાં “ કુસુમ ” દિલ મ્હાડું જળી રહ્યું
ગઈ કહો કયાં પેલી સુરભ, રૂપ ને કોમલપણ ?
ગયું કહો કયાં એવું અમીલર હતું તેહ મુખડું ?

હસન્તી ત્હારી તે ઉછળી ઉછળી પાંખડી બધી,
હવે તો એવી એ સૂકી સૂકી જ સંકુચિત બની !
ખને મીઠો એવો મધુલર હો. મોહ સઘળે,
હે સર્વે બહીલું રસરહિત ભાસી રહ્યું જગે !

હવે પેલો વાયુ તુજ સહ લપેટાઈ ઉડતો—
પરાગે ભોળાઈ સકલ દિન રહેતો મહકતો—
નહીં સ્પર્શે તુંને ! નહિ જ નિરખે મુગ્ધ નયને !
નિહાળી દૂરેથી નકી જ વળશે અન્ય જ સ્થળે !

હવે સંધ્યાભાનુ કરથી થઈ ત્હારા અધરને—
અમી પીતાં દેતો દ્વિગુણી ત્રિગુણી લાલી સુખને,
જરાએ ના ભેશે પ્રણયી નજરે તે તુજ પરે !
નહીં ભાવે ધારી રમત તુજથી આચરી શકે !

હવે પેલો લોગી મધુપ તુજ ગન્ધે કુખી કુખી —
 ધરતોં મૂર્છા જે તુજ ઉરપદે દેહડી ધરી—
 તને પાસેથીએ નિરખી નહિ જાણીય શકશે !
 હવે આંચો એવો શિથિલ બની ગુંજી ઉડી જશે !

દશાને કેવો આ ક્રમ જ સઘળો આમ ઉત્પટ્યો ?
 અરે ! તે દિનોનો પલટી જ ગયો રંગ સઘળો !
 ગઈ તે બહાલી ને ફકીરી ધરીને આજ ભટકું !
 વિલાઈ એંધાણી તુજ સમીય ! ખ્યારા ! શું કરવું ?

ગઈ તે બહાલી ને વરસ દશ ગાળ્યાં તુજ પરે !
 વિલાયું તું હાવાં ! રહ્યું શું ! અવલમ્બુ શું ઉપરે ?
 વિલાયું તું તહોયે નહિ જ તબ્બું તુને મન થકી
 વિલાયું એવુંએ હજી મુજ પ્રિયાનું મટયુ નથી.

તજે વાયુ, લાનુ, મધુપ, સહુ તુને તજી શકે,
 ગયાં પેલાં બહાલાં સ્વરૂપ સદગન્ધી સકલ તે ;
 મને તો તું હૂતું પ્રિયથી મળ્યું તે તેવું જ હજી !
 સરે અશ્રુ ત્યારે હૃદય શું ધરૂં ને ધરી રહું !

હવે હું પૂજી છું મૃતપુલ ! તને એ પ્રણયથી,
 હવે તું મ્હારે છું વધુ પ્રિય થયું આ મરણથી !
 જશે છેલ્લો શ્વાસો, મુજ પ્રિયતમામાં મળીશ હું,
 ત્યાહાં સુખી ચાંચ્યું હૃદય શું તને ધારીશ જ હું.

દગો.

કદન વિણ લાશ વેરાને દિવાનાની પડી, દિલબર !
ખફા તેની ઉપર થાતાં અરે ! તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

દુવાગીર આં તમારાથી લઈ જહાઠની તલવાર—
ખૂની તુજ હાથ કરવાથી અરેરે ! હાથ શું આંબ્યું ?

દઈ દિલદારને ધકકો કળના હાથમાં દેતાં—
અરે ! એ પેશકદમીથી કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

કદમ તુજ ખોસવા ગલર પડ્યો ' તો પેરમાં તહારા—
જફામાં ફેંકતાં તેને અરે ! તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

હતી જ્યાં વસ્લની ખ્યાલિશ મળ્યું ત્યાં ઝેરતું ખ્યાલું !
મગર તે જામને ભરતાં કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

મુકદ્દરમાં હતું તેવું બન્યું તુજ હાથથી, માલિક !
પરન્તુ એ દગો દેતાં કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

હતો ખસ મોતનો ખ્યાલો ! ખુશીથી જાત પી ફિદવી !
રહેતાં ચૂપ તો એવું કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

“ જામે શરાબ માથૂકને ભગી દે આ લલા સાફી ”—
હસીને જોલતાં એવું કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

ભરા દેતાં રડ્યો સાફી ત્યારે તું થઈ ગુસ્સે—
તેને લાત તે દેતા કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

બુદ્ધ પાસે દુષ્ટા ત્હારી રડીને માગતું 'તું' દિલ,
ખંજર લોકતાં તેને કહે તુજ હાથ શું આન્યું ?

“પુલોની ગેંદ છે, માશૂક ! ” છુરી છુપાવી બોલી—
અહો ! ખિલાફ એ કહતાં અરે ! તુજ હાથ શું આન્યું ?

છગર અશરાફ આ મ્હારે ખતા તુજ માફ કીધી છે;
હવે તોખા સદા કરજે બુદ્ધ માફી તને અજશે.

રહે આમાદ તું દિલબર ! અને ખંજર અને ખ્યાલું !
અરે યશુ ઈશક કરવાથી હમારે હાથ શું આન્યું ?

૩૦-૧-૯૫

—*::*—

તું મ્હારી હતી.

—*::*—

બહેતર બોલવું ખ્યારી, “નથી ને ના હતી ચારી”;
પરંતુ ના કહેજે તું, “હતી ન હતી થઈ ત્હારી” !

નહી આ ઇશકદરિયાનાં ચડમાં મેં જા ઉતરવાનાં;
નથી તું ચાર આજે તો હતી દિન કોઈ ના ચારી !

કર્યું કુરખાન આ દિલ મેં “હતી હું આહતી તેને”
કહેતાં બોલ તું એવા નહીં શરમિંદ શું થાશે ?

નજરથી દૂર હું થાતાં, અગમ દોલત ઉડી જતાં,
જ્યાંથી બોલશે શું તું, “હતી હું આહતી તેને” ?

કબજ આ રૂ થશે તપાસે જમીમાં ગારશે બુદ્ધિ—

પુલો ફેંકી ઉપર તે શું કહેશે “ આહતી તેને ” ?

કબર નીચે—ખુદા ઉપર નથી કેં દૂર—ઓ દિલબર !

છતાં “ દિન એક તેની હું હતી ” એવું કહેશે શું ?

કહેવાનું કહી ચૂકી ! હવે ફરિયાદ શી ગાવી ?

લલે તો ખેર કિસ્મતમાં ફકીરી ખાક છે લાગી !

હવા તુજ વસ્તની પલટી, ચમન મહારો ગયો ફીટી ,

હવે આ હાડપિંજરને રહી અંજામની ખરકત !

અરે ! એ મસ્ત ચારીમાં ખુદાઈ શી હતી ખરકત !

હવે તો બેહયાઈ ને રહી બેઝારીમાં ખરકત !

રહેવું મોજમાં માથૂક—તને આમીન એ ખરકત !

હમારી પાયમાલીમાં હુમોને છે મળી ખરકત !

અમીરી બો અને ઇજ્જત રહે હરગિઝ તુજ કમીલ !

ફકીરોની ફકીરીમાં ફકીરોને ખરી ખરકત !

મગર અફસોસ—ઓ માથૂક ! હતું દિલ આ ઝબે કરવું—

નિવાઝી કોઈને તેને હતું ખેરાતમાં દેવું !

પરન્તુ છેવટે ભોળી હતું કહેવું રહીને કે—

“ અરે ! તું છે હબુ મહારો અને હું છું સદા તહારી ” !

ગ્રામ્ય માતા.

—:~:—

હોગે છે સુરખી ભરી રવિ મૃદુ હેમન્તનો પૂર્વમાં,
ભૂરું છે નલ સ્વચ્છ સ્વચ્છ, દિસતી એકે નથી વાદળી ;
થાંડો હિમલયો વહે અનિલ શો ઉત્સાહને પ્રેરતો,
જે ઉત્સાહ ભરી દિસે શુભ ઉડી ગાતાં મીઠાં ગીતડાં !

અધુર સમય તેવે ખેતરે શેલડીના
રમત કૃષિવલોનાં ખાલ ન્હાનાં કદે છે ;
કમલ વત ગણીને ખાલના ખાલ રાતા,
રવિ નિજ કર તેની ઉપર ફેરવે છે !

વૃદ્ધ માતા અને ભાત તાપે છે શગડી કરી,
આહો ! કેવું સુખી બેડું કર્તાએ નિરમ્યું દિસે !

ત્યાં ધૂલ દૂર નજરે ઉડતી પડે છે,
નેત્રઅંધ ઉપર ચડી નર કોઈ આવે ;
ટોળે વળી સુખ વિકાસી ઉભાં રહીને,
તે અંધને કુતૂહલે સહુ ખાલ બેતાં !

ધીમે ઉઠી શિથિલ કરને નેત્રની પાસ રાખી
વૃદ્ધા માતા નયન નખળાં ફેરવીને જીવે છે ;
ને તેનો એ પ્રિય પાત હજી શાન્ત બેળી રહીને
બેતાં ગાતો શગડી પરનો દેવતા ફેરવે છે !

ત્યાં તો આવી પહોંચ્યો એ અંધ સાથે સુવાન ત્યાં ;
કૃષિક એ ઉઠી ત્યારે “ આવો ” કહી ઉભો.

ગ્રામ્ય માતા.

—:~:—

હોં છે સુરખી ભરી રવિ મૃદુ હેમન્તનો પૂર્વમાં,
ભૂરું છે નલ સ્વચ્છ સ્વચ્છ, દિસતી એકે નથી વાદળી ;
થાંડો હિમલયો વહે અનિલ શો ઉત્સાહને પ્રેરતો,
જે ઉત્સાહ ભરી દિસે શુદ્ધ હીડી ગાતાં મીઠાં ગીતડાં !

અધુર સમય તેવે ખેતરે શેલડીના
રમત કૃષિવદ્યોનાં ખાલ ન્હાનાં કરે છે ;
કમલ વત ગણીને ખાલના ખાલ રાતા,
રવિ નિજ કર તેની ઉપરે ફેરવે છે !

વૃદ્ધ માતા અને ભાત તાપે છે શગડી કરી,
આહો ! કેવું સુખી બેડું કર્તાએ નિરમ્યું દિસે !

ત્યાં ધૂલ દૂર નજરે ઉડતી પડે છે,
ને અશ્વ ઉપર ચડી નર કોઈ આવે ;
ટોળે વળી મુખ વિકાસી ઉભાં રહીને,
તે અશ્વને કુતૂહલે સહુ ખાલ ભેતાં !

ધીમે હીડી શિથિલ કરને નેત્રની પાસ રાખી
વૃદ્ધ માતા નયન નખળાં ફેરવીને જુવે છે ;
ને તેનો એ પ્રિય પાત હજી શાન્ત બેગી રહીને
ભેતાં ગાતો શગડી પરનો દેવતા ફેરવે છે !

ત્યાં તો આવી પહોંચ્યો એ અશ્વ સાથે યુવાન ત્યાં ;
કૃષિક એ હીડી ત્યારે “ આવો ખાપુ ” કહી ઉભો.

“ લાગી છે મુજને તૃષા, જલ જરી દે તું મને ” બોલી ને,
અશ્વેથી ઉતરી યુવાન ઉભીને ચારે દિશાએ જુવે;
“ મીઠો છે રસ ભાઈ ! શેલડી તણો ” એવું દયાળી કહી.
માતા ચાલી યુવાનને લઈ ગઈ જ્યાં છે ઉભી શેલડી !

ખાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરીક કાતળી એક કાપી ;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ને કેં વિચાર કરતો નર તે ગયો પી.

“ બીજું ખાલું ભરી દેને હજી છે મુજને તૃષા ”
કહીને પાત્ર યુવાને માતાના કરમાં ધર્યું.

કાપી કાપી ફરી ફરી અરે કાતળી શેલડીની,
એકે બિન્દુ પણ રસ તણું કેમ હાવાં પડે ના !
‘ શું કાચ્યો છે પ્રભુ મુજ પરે ? ’ અંધમાં આંસ લાવી.
બોલી માતા વળી ફરી છુટી ભોંકતી શેલડીમાં.

“ રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ ;
“ નહીં તો ના બને આવું, ” બોલી માતા ફરી રડી.

એવું યુવાન સુણતાં ચમકી ગયો, ને
માતા તણે પગ પડી ઉઠીને કહે છે—

“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, બાઈ !

“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, ઈશ !

“ પીતો’તો રસ મિષ્ટ હું પ્રેમુ અરે ત્યારે જ ધાર્યું હતું—

“ આ લોકો સહુ દ્રવ્યવાન નકી છે એવી ધરા છે અહીં;

“ લાગી છે મુજને તૃષા, જલ જરી દે તું મને ” બોલી ને,
અશ્વેથી ઉતરી યુવાન ઉભીને ચારે દિશાએ જુવે;
“ સીઠે છે રસ ભાઈ ! શેલડી તણા ” એવું દયાથી કહી,
માતા ગાલી યુવાનને લઈ ગઈ જ્યાં છે ઉભી શેલડી !

ખાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરીક કાતળી એક કાપી ;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ને કેં વિચાર કરતો નર તે ગયો પી.

“ બીજું ખાલું ભરી દેને હજી છે મુજને તૃષા ”
કહીને પાત્ર યુવાને માતાના કરમાં ધર્યું.

કાપી કાપી ફરી ફરી અરે કાતળી શેલડીની,
એકે બિન્દુ પણ રસ તણું કેમ હાવાં પડે ના !
“ શું કાપ્યો છે પ્રભુ મુજ પરે ? ” અંખમાં આંસુ લાવી
બોલી માતા વળી ફરી છુટી લોકતી શેલડીમાં.

“ રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ ;
“ નહીં તો ના બને આલું, ” બોલી માતા ફરી રડી.

એવું યુવાન સુણતાં ચમકી ગયો, ને
માતા તણે પગ પડી ઉઠીને કહે છે—
“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, બાઈ !
“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, ઇશ !

“ પીતો'તો રસ મિષ્ટ હું પ્રભુ અરે ત્યારે જ ધાર્યું હતું—
“ આ લોકો સહુ દ્રવ્યવાન નથી છે એવી ધરા છે

એવામાં ત્યાં શબ જલ પર કોઈ આપે તણાતુ ,
હોડી તેને સમજી જલદી જોરથી ઝાલી લીધું ;
ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની યેસી,
હવે જોલ્યો “ પ્રિય, નકી થશે આજ તો આશ પૂરી.”

ત્યાં તો અંધે ધવલ સડકા વીજળીએ કર્યા શા,
તેથી સને તરુ નદી અને ખડાડ તેજે છવાયાં ;
ગાજી ઉઠ્યું ચમકી રન આ મેઘની ગર્જનાથી,
નિદ્રામાંથી મચૂર ટહુકયા હર્ષથી જાગી ઉઠી !

છો ઉઠીને મચૂર ટહુકે, ખડાડ ગાળે ભલેને,
તેમાંથી તે મગજ નરતું કોઈથી એ ન જાગે !
દૃષ્ટિ તેની શબ પર હતી તોય જોઈ શકે ના ,
છોને આપું જગત સળગી વીજળીથી બળે આ !

તેની પાસે હૃદયવિભૂતિ રનેહની જે સરિતા,
તેની પાસે જીવન ધસડી બચા છે લેઈ હાવાં ;
આલેખાયું હૃદયપટમાં ચિત્ર બહાલી તણું છે,
અંગોમાંથી જીવન સઘળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે.

દોરાતો આ પ્રિયજન કને આમ આશા ધરીને,
ખેંચી ઉભો શબ ઉપરથી ઉતરીને કિનારે ;
પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વદે છે :—
“ દીવા મહારી પ્રિય સખી તણા ચોરડાના દિસે તે.”

અન્ધારામાં ત્વરિત ચમકે ડોલતો ચાલતો આ
આવી ખેંચી પ્રિયચૂક કને જોઈ જાયે ઉભો ત્યાં ;

“ છે તોયે મુજ લાગ કે નહિ સમા તે હું વધારું હવે,
 “ શા મટે બહુ દ્રવ્ય આ ધનિકની પાસેથી લેવું નહાં ?

“ રસે હવે દે ભરી પાત્ર, બાઈ !

“ પ્રભુકૃપાએ નહીં એ ભરાશે ;

“ સુખી રહે બાઈ ! સુખી રહે સૌ,

“ તહમારી તો આશિષ માત્ર માગું !”

ખ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માત',

છુરી વતી જરી જ કાતળી એક કાળી ;

ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,

બહોળો વહે રસ અહો ! છલકાવી ખ્યાલું !

૧૪-૧૦-૬૫.

—:૦*૦:—

વિલ્વમંગલ.

છુપી ઊંઘે ધનપડ મહોં તારલા વ્યોમઅંકે ,
 બિદ્રા મીઠી ગિરિ નદી અને વિશ્વ આખુંય લે છે ;
 ને રૂપેરી શ્રમિત દિસતી વીજળી એક સ્થાને
 સૂતી સૂતી હસતી સધુરું સ્વપ્ન માંહોં દિસે છે !

આવી રાતે દર્શન કરી મહા શ્યામ બહેતી યંમુના ,
 તેના બહોળા જળ ઉપરની લેખડે કેણુ છે આ ?
 ફૂટી નીચે જળ સમીપ તે માનવી આવી ઉભું ,
 ને શોધે છે કંઈ પણ કશું હાથ તેને ન આવ્યું .

એવામાં ત્યાં શખ જલ પર કોઈ આપે તણાતુ ,
હોડી લેને સમજી જલદી જોરથી ઝાલી લીધું ;
ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની ખેસી,
હુવે બોલ્યો “ પ્રિય, નકી થશે આજ તો આશ પૂરી. ”

ત્યાં તો અલ્પે ધવલ ભડકા વીજળીએ કર્યા શા,
તેથી સર્વે તર નદી અને ખુદાડ તેજે છવાયાં ;
ગાજી ઉઠ્યું ચમકી રન આ મેઘની ગર્જનાથી,
નિદ્રામાંથી મયૂર ટહુક્યા હુર્ષથી જાગી ઉઠી !

છો ઉઠીને મયૂર ટહુકે. ખુદાડ ગાજે લલેને,
તેમાંથી તે મગજ નરતું કોઈથી એ ન જાગે !
દૃષ્ટિ તેની શખ પર હતી તોય જોઈ શકે ના ,
છોને આખું જગત સળગી વીજળીથી ખળે આ !

તેની પર્ણા દૃઢ્યવિભૂતિ રનેહની જે સરિતા,
તેની પાસે જીગર ધસડી બચ છે લેઈ હાવાં ;
આલેખાયું દૃઢ્યપટમાં ચિત્ર બહાલી તણું છે.
અંગોમાંથી જીવન સધળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે.

દોરાતો આ પ્રિયજન કને આમ આશા ધરીને,
પહોંચી ઉભો શખ ઉપરથી ઉતરીને કિનારે ;
પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વદે છે :—
“ દીવા મહારી પ્રિય સખી તણા ચોરડાના દિસે તે. ”

અન્ધારામાં ત્વરિત પગલે ડોલતો ચાલતો આ
આવી પહોંચી પ્રિયચૂક કને જોઈ જાય ઉભો ત્યાં ;

જોખેથી ત્યાં ભટકી જૂલતું કાંઈ દોરી સમું છે,
આવી તેને ઉપર ચડીને જોખ માંહીં ઉભો તે.

હીઠી તેને હૃદય ધડકે જેમ ચીરાઈ જાતું,
હીઠી તેને અવયવ બધા પિંગળી જાય છે શું ;
દિસે તેને ચક્ર ફરતો કંપતો ચોરડો એ,
કામી પ્રેમી અનિશ્ચિત રહી પ્યારીને નિરખે છે !

જોઈ લેજે ફરી ફરી સુખે પ્રેમનું સ્થાન પ્રેમે,
આવી મીઠી સુખની વખતે કોઈ વેળા ન આવે ;
આવી પ્રીતિ તુજ ન વખતે હાથ કાલે પ્રભાતે,
આ આશાનું મધુર સુખ તો આજ ઉડી જ નાશે.

જોઈ લેજે ફરી ફરી ભલે દુરથી જોઈ લેજે ,
ઘરે છે તેવું સુખ અનુભવી આજની રાત લેજે ;
તહારે માટે દિવસ ઉગતાં કાંઈ જૂઠું જ ભાગ્યં,
તહારે નિમ્નો કરુણ મેલુએ કાંઈ જૂઠો જ માર્ગ !

જોને લારી યુવતી રમણી શાન્ત નિદ્રસ્થ આ છે,
ને વેલી શું શરીર સુખમાં શાન્ત શૈયા પરે છે ;
નિદ્રા મીઠી કર સુખભર્યા ફેરવે છે કપાલે ;
શું મૃત્યુથી કળજ ઘર્ષન અંગ સર્વે ઢલ્યાં છે !

નિદ્રાનું આ સુખ ત્યજી દઈ ઉઠીને સુંદરી તું ,
ચાંપી લેને હૃદય હૃદયે મિત્રનું સુંદરી તું ;
એ હૈયાનો રસ તુજ પરે ખૂબ વર્ષાં રહ્યા છે ,
રાત્રિના બે પ્રહર સુખમાં પૂર્ણ માણી હવે લે !

આ રાત્રિમાં તુજ પ્રિય કને મીઠકાં ગીત ગાવાં,
તહારી તેની જરૂર કરવી આજ તો તૃપ્ત આશા ;
તહારે કાંઈ મધુર સુખમાં આજ છે જૂલવાનું,
કાલે તો કેા નવીન રસના સિન્ધુમાં ડૂબવાનું.

પેલો કામી પુરુષ હજી ત્યાં ગોખ માંહી ઉભો છે,
તેનાં કામી પ્રણયી નયનો પ્રેમીને નિરખે છે ;
ત્યાં દીવામાં ચડચડી મર્યું એક લોળું પતંગ,
જેવા લાગ્યો સ્થિર નયનને ફેરવી ત્યાં યુવાન !

બોલી ઉઠ્યો, “ અહહહ પ્રભુ ! સ્નેહની આ દશા શી ?

“ બોહો કર્તા ! તુજ કરણીમાં આવી તે કૂરતા શી ?

“ પ્રેમી ભોક્તા પ્રણયી હૃદયે ભોજનની પાસ આવે,

“ તે ભોક્તાનું જિગર કુમળું ભોજન તે કેમ બાળે ?

“ કાંઈ મીઠું સુખ નકી હશે પ્રેમીને બાળવામાં,

“ ને કેં તેથી વધુ સુખ હશે પ્રેમીને દાઝવામાં ;

“ બાળી દે તો—પ્રિય સખિ—મને !” એટલું બોલી દોડી,

સૂતેલીના હૃદય સહ તે ધ્રૂજતી છાતી ચાંપી !

જાગી બોલી ચમકી લલના, “ જીવના જીવ મહારા !

“ શું અત્યારે તુજ સખી કને આમ આવ્યો જ બહાલા ?”

ને બન્ને એ હૃદય ધડકયાં સાથ સાથે દબાઈ,

ભાને ભૂલી પ્રણયી સુખિયાં શાન્ત પામ્યાં સમાધિ.

આ બન્નેની દૃઢ ક્ષણ મહી છૂટશે અનિચ્છ હાય !

કેવે મીઠો સમય સુખનો તહાય કેવો ક્ષણિક

જૂનાં થાતાં મધુર સુખડાં ચિત્ત શોધે નવાંને,
ને આશામાં વખત સઘળો આમ પ્રેમી ગુમાવે !

સ્થાયી ક્યાંએ સુખ નવ મળે, સ્થાયી આશા ન ક્યાંએ,
રે ! સંધ્યાની સુરખી વત સૌ સ્નેહના રંગ લાસે ;
ને આશામાં મધુર સુખ તે તૃપ્તિમાં કેમ છે ના ?
રે ! તોયે સૌ હૃદય ધરતાં તૃપ્તિની કેમ આશા ?

જે છે તે છે સુખ હું જાને તૃપ્તિ આશા અહીં તે
જે પામે તે અનુભવી સુખે સ્નેહી લેજે તમે તો ;
સંયોગી એ સુલગ દિલડાં તૃપ્તિનું આજ દહણુ,
હો હો અતિ સુખ મહી સાન ના તૂલવાનું.

ધીમે અર્ધી રવિકર વતી પોયણી જેમ ખીલે,
ખન્ને તેવી મૃગનયનીની આંખડી ઉઘડે છે;
એ આંખો તો પીયૂષ પ્રિયુનાં અંગને લેખી દેતી,
એ આંખોથી વશીકરણ શી પ્રેમમૂર્છા વહેતી !

ને ઘેરાતાં નયન પ્રિયુનાં ઉઘડ્યાં દીર્ઘ સ્નિગ્ધ—
અર્પી દેગં હૃદય પ્રિયના પાદમાં જેમ હોય ;
પી લેઈને શરીર પ્રિયનું નેત્રથી નેત્ર ચોટ્યાં.
મીઠા લાવે રતિમય તહીં પૂર્ણ સત્કાર પામ્યાં

એ દૃષ્ટિના અમીઝરણમાં ગાન દેવી ગંવાતું,
ખન્ને આત્મા રસમય થતાં અંકુશનું પાન થાતું ;
એ દૃષ્ટિમાં લય ધઈ ગઈ વિશ્વની સૌ ઉપાધિ,
વેળા બહેતી સતત ગતિએ તેમ ત્યાં સ્તભી ઉભી

ના ના રે રે ! વખતનદ તો બચ ચાલ્યો સપાટે,
તે રોકાતો પણ પણ નહીં પ્રેમીનાં કાચં માટે ;
ખિચારાંની સફળ થયીઓ લેશ ના દીર્ઘ થાતી,
ઓહો ! એ તો જલદી જલતી આવી કે ઉડી જાતી.

જ્યારે ખન્ને રસમય દિવો સાથે સાથે ઢખાયાં,
ત્યારે તેના ગૃહ ઉપર કેં વાદળાં ઢોડતાં 'તાં;
ને હાવાં તો ઘનદલ સહુ વિખરાઈ ગયાં છે,
તારા સાથે શરી ચળકતો પશ્ચિમ ઉતરે છે.

ઓહો મીઠું જરૂર દિસતુ તૃપ્તિનું આજ દહાણું,
કેવું ઘેલું ફૂદી ફૂદી ઉડી મીત ગાતુ અકોરું !
કેવાં નાચી પ્રાત વીથિ ઉરે ચન્દ્રનું ચિમ્બ ધારે,
ને વાયુના અધર ફરકે પુણ્યના ઓષ્ઠ સાથે.

હિમે ઢાંકયા ઝિરિવર તણા શંખ શંખે શક્તી છે,
ને ગુલમોના પ્રાંત પુલઉરે ભૂમ ખાંઝી રહ્યા છે ;
આજે કયાંએ વિરહદુઃખનાં મ્લાન કે અશુ છે ના,
કયાંએ છે ના જગત પરની સર્વવ્યાપી કુકુતા.

પૂર્વે લાલી ચળકતી દિસે આલમાં કેસુડાં રી,
જે જોઈને કલરવ કરી ઉડતાં કૈક પક્ષી ;
પિયુ સાથે શયન કરતી સાંભળી સુન્દરી તે
બોલી “ મહારા પ્રિયતમ ગઈ રાત્રિ ચાલી અરે રે !”

“ આહા !” અન્તે જન દહયને બોલવાનું “ અરે રે !”
કંપી રહેતાં ભ્રમર મુખમાં ઉષ્ણ નિઃશ્વાસ આવે ;

આંસુડાં જ્યાં નયન પરથી હર્ષનાં ના સૂકાયાં,
ત્યાં તો નેત્રો દુઃખમય બને આંસુની ધારવાળાં !

ચોંટી મ્લાનિ પ્રિયુ હૃદયને સોંભળી તે “ અરેરે,”
તે અંગોમાં દુઃખમય અરે મ્લાનિની સુસ્તી આવે ;
દેંદ્રી દૃષ્ટિ અતિ દુઃખભરી ખ્યારીનાં નેત્ર સામે,
જે દૃષ્ટિમાં દુઃખમય અંમી ઝડાલતુ વર્ષી રહે છે.

બન્ને ઉઠી શિથિલ પગલે ગોખમાં આવી ઉભાં,
ભારે હૃંચે કુદરત તાણું શાન્ત સૌન્દર્ય જોતાં ;
ઉગે છે ત્યાં જળહળ થતો પૂર્વમાં લાલ ગોળો,
નાચી રહે છે કિરણ સલિલે રેડ નાં રંગ રાતો.

“ કેવું ઝડાલા ખૂબસૂરત છે વિશ્વનું રૂપ લબ્ય !

“ નાચે ખેલો સુખમય તહીં ઢેલ સાથે મયૂર !

અશ્રુ ઝીલે પ્રિયતમ કને તથી તે મયૂરી,

તે તે દે છે મયૂર પ્રણયી પ્રેમની ગીસ પાડી.

“ ચુમ્મી અશ્રુ તુજ પ્રિય સખે ! ગાલમાં વૂછી નાખું,

“ જલું ના ના સુજ મહ રહે એટલું નાથ વાચું ;”

ખોલી એ ત્યાં નજર ચમુનાતીર પાસે પડે છે,

તે ત્યાં પેલું શબ નિરંખતાં નાથને એ પૂછે છે

“ જોને ! ઝડાલા ! મૃત શરીર કે કેમ ત્યાં છે પડેલું !

“ રે રે ! શું તારા જગત પર છે કોઈએ મિત્ર તેનું !

“ રોવા તેને જગ પર નથી કોઈ ના દાહ દેવા !

“ ઝડાલા, તેનું સુખમય હૃદયે મૃત્યુ કેવું થયું હા !”

જોઈ તેને પ્રણયી વદતો શાન્ત શંભીર વાણી :—

“હું આંચો છું ઉતરી યમુના રાત્રિએ હોડી માની ;

“ઠહાલી ! તે એ શબ જરૂર છે, મિત્ર તેનો ખતું હું,

“ચાલો તેને નદીતટ જઈ અગ્નિનો દાહ દેશું.

આભારે કે પ્રણયઉભરે શીષ નીચું નમાવે,

તે ખ્યારાનાં હૃદય આહ એ સુન્દરી ગાલ આંપે ;

ત્યાં તો “ઠહાલા, સરપ લટકે ગોખની ખારીએ છે,”

ખાલી એવું ફૂદી પડી નીચે સુન્દરી ગાલરી એ.

જોઈ તેને પ્રિયતમ કહે ઉરથી ઉર આંખી :—

“આંચો હું તો ઉપર ચડી એ સાપને દોરી માની ;”

સુણી આવું ચકિત થઈને મૂક વિચારતી કે,

ચિન્તાવાળાં સજલ નયને સ્વામીને જોઈ રહેતી.

ત્યાં હોલાયે છત ઉપરથી ઝલતો એક દીવો,

હાંડીમાંથી સરકી નિકળ્યો ધૂમ્રનો શ્યામ ગોટો,

તે જોઈને દૃઢ થઈ જરા ઉચ્ચરે આમ શ્ય મા :—

“મહારા ઠહાલા ! સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

“ફાની છે આ જગત સઘળું અન્ત આ ઝવવાને,

“જે છે તે ના પડી કદિ રહે સર્વદા કાલ કયાંએ ;

“શોધી લેને પ્રિય પ્રિય સખે ! સર્વદા જે રહેશે,

“આશા તૃપ્તિ વિભવ સુખની તુચ્છ સો છોડી દેને !

“હું તહારી ને મુજ પણ સખે ! પ્રેમી આ દિલ તહાકું

“તે જાણીને હૃદય મમ તો આજ ચીરાઈ ખતું ;

“ તહારું તે ના તુજ રહી શકે તૂટશે સર્વ મહારું.
 “ માટે છોડી ‘ તુજ ’ ‘ મુજ ’ હવે દાસ થા ઇશનો તું.

“ આ દીવો જો તુજ ગૃહ બધું તેજથી પૂરી દેતો,
 “ દીપ્તિહીણો તિમિરમય છે ધૂમ્ર તો અન્ત તેનો;
 “ લોખા તહારા હૃદય સહ આ પ્રેમનું જે શરીર,
 “ તેનો વાયુ વતી ઉડી જતી આખરે અન્ત ખાક !

“ શું છે હુંમાં ? સુખકપ તને દેહ આ ના થવાની,
 “ બહાલા, તેને મરણ પછી તો કાષ્ટમાં બાળવાની ;
 “ ટેકો જ્યારે તુજ હૃદયનો કોઈ કયાંએ ન રહેશે,
 “ રોતાં ત્યારે જીવિત સઘળું પૂર્ણ તે કેમ થાશે !

“ તૈયારી તું પ્રિયતમ કરી મૃત્યુની લે બગાડી,
 “ ને મહારો તું કર ગૃહી મને સાથ લેને ઉપાડી ;
 “ તોડી ભીંતો તિમિરગઢની દિવ્ય સ્થાને ઉડી જા;
 “ ને તે માટે સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઇશનો થા !

“ તેં શીખાવ્યો રસ ઉર ભરી પ્રેમ સંસારનો જો,
 “ દોરો જા તું મુજ ઉર હવે દ્વર સંસારથી તો ;
 “ શુ શીખાવું શિખવ મુજને પ્રેમ વરાગ્યમાં તું,
 “ જાગી ચેતી ઉઠ ઉઠ હવે જિઘ્વા વા સર્વદા તું !

જિંદું જિંદું હૃદય ઉતરી સાંભળી આ રહ્યું ’ તું,
 “ ને પ્રેમીના મગજ ઉપર ઉપ્પલોહી ફરવું ;
 “ નિદ્રામાંથી દિવસ ઉઘાટાં ઉઠતો જેમ હોય,
 “ સત્તું તેનું મુખ ત્યમ દિસે શાન્ત મંબીર ભવ્ય !

દષ્ટિ ફેંકી પ્રિયમુખ લાણી પ્રેમઔદાર્યલીની
ખોલ્યો વાણી ગદગદ થઈ મેઘની ગર્જના શી :—

“ રે કલ્યાણી ! સખિ ! ગુરુ ! પ્રિયે ! પ્રેમની દિવ્ય જ્યોતિ !

“ તહારે પન્થે વિહરીશ હવે જાળ જંજાળ તોડી !

“ સંસારીને શિખવીશ હવે સ્નેહ વૈરાગ્ય ભક્તિ,

“ ને અન્તે હું મરીશ સુખમાં ઇશનું નામ ખોલી ;

“ ચાલો ચાલો નદીતટ પરે ઝુંપડી બાંધશું, ને

“ બહાલા મહારા પરમ પ્રેમનાં ગીત ગાશું જ પ્રેમે !

“ શુંગારી આં હૃદય તુજ ક્યાં ? શાન્ત વૈરાગ્ય તે ક્યાં ?

“ સંસારી આં તુજ હૃદયમાં જ્ઞાનનું ઉગવું ક્યાં ?

“ શું વિચારું ? સુજ સગજ તો આવડું આ બને છે,

“ શું વિચારું ? સુજ હૃદયમાં આંસુડાં ઊભરે છે,

“ જન્મ ને જીવનાં કૃત્યો છે આકસ્મિક સૌ અરે,

“ પાસા ફેંકે જનો સર્વે દા દેવો ઉરિહાથ છે.

“ કહે છું ને ‘કયું’ છે મેં’ બૂઠું એ અભિમાન હા !

“ કરી તે શું શકે પ્રાણી આ અનન્ત અગાધમાં ? ”

પણ પિયુકરમાં લટકી પડી,

“ નહિ પિયુ” લવતી રહી સુન્દરી !

પિયુ રહ્યો મુખ એ નિરખી, અને—

જલ તણી ઝંરી પાંપણને ભરે !

કન્યા અને કૌંચ.

—*:o:*—

ખળખળ વહે ંહેળું ગાતું ધ્વનિ મધુરા જહીં,
ફરફર સરે વાયુ ધીમે લતા તરુ ગૂલવી ;
રુચિર વનમાં તેવે જ્યારે ડુબે રવિ પશ્ચિમે,
કિરણ કુમળાં પીળી પીળી પ્રભા રૂડી પાથરે !

વિટપ વિટપે વૃક્ષોની ત્યાં વિહંગ કૂદી રહ્યાં,
મધુર ગીતડાં ગાઇ ભોળાં નવી પ્રોતિ બાંધતાં ;
ચિર સમય એ પક્ષી ંહાલાં ! રહો તમ જોડલાં,
ચિર સમય સૌ પાંખે પાંખો રહો દૃઢ જોડતાં !

પણ વળી તહીં દેવી મીઠા સ્વરો કંઈ આવતા,
રમણીય પ્રભાની લાલીમાં મળી સહુ રેલતા ;
પરભૂત સમા કંઠે આવા સુનિર્જન સ્થાનમાં,
મૃદુ મૃદુ વીણા સાથે ગાતી સુકોમલ કન્યકા !

કૌંચી એક ફરે પાસે, કન્યાને પ્રિય તે હતી;
ફરે છે તે, ચણે છે, ને જોળામાં વળી જોસતી.

વદનકમલે કન્યાના છે હજી અનભિજ્ઞતા,
દુઃખ નથી સહ્યાં સંસારી કે ન કૈંજ કઠોરતા ;
પણ સુખભરી બાદ્યાવસ્થા વહી ગઈ છે, અને
મધુસમય શી યુવા તેના શરીર પરે જીમે !

ન કિન્તુ પુષ્પો સૌ મધુસમયમાં પૂર્ણ ખીલતાં,
ખીલેલાં પુષ્પો એ નવ સહુ મળે કંટક વિના ;

મીઠી ધૂન મચેલી એક દિવસે જ્યારે હતી ગાનની,
પૂવે લાલ ઉગ્યો હતો રવિ અને આમેર લાલી હતી ;
પક્ષી કોઈની ગીસ ત્યાં દુઃખભરી કન્યા સુણીને ઉઠી.
મૂકી ખીન શિલા પરે ત્વરિત તે ખેંચી કિનારે ઉભી.

ઠંડેખામાં જલ નૃત્યથી ઉછળીને આલ્યું જતું ત્યાં હતું
કોઈ કૌંચી પડી હતી જલ કને તીરે ઘવાઈ મેલુ !
સામે ભીલ તહીં નિશાચર સમો ઉભો હતો ઘાતકી
કૌંચોનું ચૂથ અજ્રમાં ઉડી ઉડી ચાલો હતું પાડતું !

એ કન્યાના મુખ ઉપરથી આંસુની ધાર ઠહેતી,
તે પારાધિ કુતૂહલ વતી જોઈ કન્યા રહ્યો ' તો ;
એ બન્ને ને તડફૂતી એ કુંજની છાંય લાખી
ધીમે ઠહેતો સાલલ ઉપરે ધ્રૂજતી છે છવાઈ !

મર્યું છે સુદ્ધ પ્રહારે દેવદાનવનું સદા ;
હુણે છે કોઈ તો કોઈ રક્ષાનું કરનાર છે !

આલ્યો ભીલ ગયો વને મૂકી દઈ એ કૌંચ કન્યા કને,
કન્યા તે પર ચિંચતી જલ અને જોઈ રહી'તી દુઃખે ;
ત્યાં કોઈ નરની પડી જલ મહીં છાયા પછાડીથી ને
જોઈ આકૃતિ સખ્ય સુંદર જરા ઝંખાઈ કન્યા ગઈ !

પણુ કણ મહીં ગાલે મોઝે તાશ ભરાઈ, ને
વળા કણ મહીં તે ચહેરામાં કિનાશ ફરી વળી ;
હૃદય પડદા ફૂલી જતા તૂટી ધડકી જતા,
કર પ્રેમ જતાં—સ્વેદે ભીના—પડી ગઈ કૌંચી ત્યાં !

નયન તિરછાં પેલાનાં એ નિહાળી રહ્યાં હતાં,
 પરવશ કરી કન્યાને એ થતો પરનો હતો ;
 પરવશ થવું ંહાલું શાને યુવાન દિલે હશે ?
 પરવશ થઈ રોવું શાને યુવાન દિલો અહે ?

શું જાણે કે પરવશ થઈ આંસુ છે ંહોરવાનાં ?
 શું જાણે કે હૃદય ધરતાં ઘા જ છે લાગવાના ?
 આ સંસારે પ્રથમ પ્રીતિએ કાણ જાણી શક્યું છે,
 કે પ્રીતિનું રુધિર સઘળું ઉણુ અશ્રુ તણું છે ?

“ શ્રમ આવો જવા દેને, ધોઈ હું તુજ કૈાચને, ”
 એઠો પાસે વહી એવું, ને પક્ષી કરમાં લીધું.

નયન રસિલાં ગોઠા મીઠી ચલાવી રહ્યાં હતાં,
 હૃદય ધડકે—તે લાવો એ ઉરો સમજ્યાં હતાં ;
 ગભરુ ઉભયે મુગ્ધ પ્રેમી વહી પણ ના શકે,
 કર કર વતી આંખી દેવા ન ધૃષ્ટ બની શકે.

પરન્તુ પ્રીતિમાં શરમ ટકી તે ક્યાં સુધી રહે ?
 તુફાની સિન્ધુની ભરતી અટકી તે ક્યમ શકે ?
 અડેલાં ઉફાળે કુદરત તણે જ્યાં ઉર વહે,
 વહે ંહેતાં એ તો, જગતપ્રતિબન્ધે ન અટકે.

વહ્યાં ંહેતાં એ ને શપથ પણ લીધા પ્રણયના,
 હતું હૈયાંમાં તે ઠલવી પણ ચૂક્યાં કુસુમડાં ;
 ક્ષણે બે વીંટી ને અધરે અધરે એ દર્શ ચૂક્યાં,
 કુમારાં બન્ને એ દિલ હજી કુમારાં પણ હતાં.

અગાડી દેવાને પ્રણયરસની દેવી સરિતા
 વિકારો સંસારી જરી પણ અડયા ત્યાં નવ હતા ;
 હતાં અર્પી દેતાં હૃદય કુમળાં માર્દવલયાં,
 હતી એ ઇચ્છા ને જગત તણુ શુ અન્ય જણતાં.

વાતો કેક થઇ અને જીગરનાં ખુલ્લાં પડો એ થયાં,
 તેમાંથી આત દિવ્ય કેા રસ તણાં ફેરાં ઉડી ત્યાં રહ્યાં :
 તે આત્માદય એકમેક થઇને જિંચે રહ્યા ઉડતાં,
 ઉડી પૂણું અલેદના ઝળકતા આનન્દકેન્દ્રે ગયા.

ન લાગે કેં વેળા પ્રણયી પ્રણયીથી મળી જતાં,
 રહે ના કેં ભીતિ રતિરસ તણું એકય બનતાં ;
 ભલે પ્રીતિ ખેડલાં પરિચય કદી લેશ નવ હો,
 ભલે ખેડેલી દષ્ટિ પ્રણય કરવાનો સમય હો.

અપેક્ષા પ્રેમીલું હૃદય ન પરીક્ષા તણી કરે,
 વિના શંકા કયાંથી જરી પણ પરીક્ષા થઇ શકે ?
 અને કોઇ ડાહ્યા કરી કરી કસોટી મીતિ કરે,
 અરે ! તહોયે તેમાં બહુ જન બિચારાં રડી મરે.

પ્રણયી રસિલાં ઝૂકાવ્યું તો ભલે તમ ંડાણ આ,
 બહુ બહુ ડુખ્યાં ને તો ભોળાં તમે તરી ઉતર્યા ;
 જગત હસશે, રોશે ંડાલાં અને મરશે દુઃખે,
 પણ પ્રણયના દહાવા લેવા સુમાગ જ આ જ છે.

ધીમે ધીમે પણ રવિ હવે ંયોમની મધ્ય આંચો,
 નહાના મહોટાં શુક લપી જઇ છાંયમાં આવી બેઠાં;

કોઈ ક્યાંએ જરી નવ હશે કોઈ ક્યાંએ ન બોલે,
તે આવે જે ધ્વનિ લઘુ બધા શાન્તિનું રાજ્ય સ્થાપે

પ્રિયતમ કરે ટેકો લેતી અને હસતી જરા
ગભરુ સરખી થાકી જેવી ઉઠી સુખી કન્યકા ;
ઉછળી ઉછળી જવાલામુખી શમે જ્યમ શાન્તિએ.
ત્યમ દિલ નવા પ્રેમે ધૂમી અચેષ્ટ સમું બને.

પેટ્રી કૌંચી હવે જરા દુઃખ થકી નિવૃત્તિ પામી હતી,
તેને લેઈ યુવાન ઉઠી કરમાં તે પ્રિયાની ધરી;
બોલ્યો, “ રે પ્રિય ! રે સખી ! તુજ થકી હા ! દૂર જાવું થશે !
“ કિન્તુ હું દશ દિનમાં ફરી પ્રિયે. આવી મળું તુજને ! ”

આપતાં ટોલ આ કિન્તુ કરપારી છૂટી અંગમાં;
શંકા કાંઈ હતી હૈયે છુપાવી પણ તે દીધી.

જૂહું કેમ થવાય ના સ્મજતી કન્યા ખિચારી હતી,
જૂદાઈ કદિ આવશે ત્યમ વગી તે ધારતી ના હતી;
હૈયું તો પિગળી ગયું નયનમાં અશ્રુ ભરાયાં અરે !
જાણે જીવ ઉડી જશે ફડફડી હૈયું ચીરાઈ જશે !

રજા ના દેવાયે, “ પ્રિયતમ રહે ! ” ના કહી શકે,
ગળે બાઝી બાઝી હઠ પણ કશે ના કરી શકે ;
બનેલાં રાતાં એ નયન રડતાં માત્ર વહતાં :—

“ ત્વરા આવી શાને ? પ્રિયતમ ! ભલે જા રહી જરા. ”

અને આવી આજ્ઞા પ્રણયી કદિ લોપી કયમ શકે ?
તહીં બન્ને બેઠાં પણ સુખ હવે ના કંઈ મળે;

ઝૂંમે જ્યાં પાસે વિકટ દુઃખ શિરે વિરહનું,
તહીં સ્વપ્ન એ ના કદી મળી શકે લેશ સુખનું.

વળી યત્ને ના ના સુખ તણી પ્રતિભા ઉઠી શકે,
અલાત્કારે પાછી મધુર ખત વેળા નવ મળે ;
પલો નિર્માયેલી સુખ દુઃખ તણી ના ફરી શકે,
કદી સિન્ધુમાં ના ભરતી ચડતી ચોટ વખતે.

આવતા કષ્ટની કિંતુ તૈયારી કરી એ શક્યાં,
પંપાળી પ્રેમથી હંયાં ઓછો ભાર કરી શક્યાં.

પણ વખત એ આવી પહોંચ્યો થવા વિખુંટાં તણો,
ટમટમી રહ્યા નેત્રે અશ્રુ, દિલે દ્રવતાં રહ્યાં;
હૃદય હૃદયે ચંપાયાં ને છૂટાં થઈ એ ગયાં,
પ્રણયી નયનો છેલ્લી છેલ્લી સલામ કરી ચૂક્યાં.

અરે ! એ કન્યાનાં મગજ દિલ આત્મા લઈ ગયે,
રહ્યું ખાલી ખોખું ઉદધિ દુઃખનામાં ઉછળતું ;
ન મૂરછાં આવી કે મરણ નવ આવ્યું સુખભયું,
નિસાસો ના આવે, નયન થકી ના અશ્રુ ખરતું.

ઊંડું ઊંડું હૃદય ઉતરી કાંઈ વિચારતું 'તું',
વીતી વેળા પરથી પડ સૌ ખેંચી નિહાળતું 'તું' ;
પૂરાયું એ પણ જગતનું પિજર તોડી નાખ્યું,
પૂરાયું એ પણ નવ હતું કેદનું કષ્ટ જાણ્યું.

દ્રષ્ટિ કન્યા તણી ત્યાં એ પડે છે કૌંચી ઉપર.
ખોળા માંહી લઈ તેને ધીમેથી કર ફેરવે.

બને છે દર્દ કેં ઓછું દર્દીને દર્દી લાધતાં ;
ભાગી કેા દર્દમાં થાતાં પોતાનું દર્દ જાય છે.

કન્યા ખોલી “ પ્રિય વિરહિણી કૌંચડી ખાપડી રે !
“ મહારાથી તું વધુ દુઃખી નકી કાંઇ આશા વિના છે ;
“ ઉડી આલ્યો તુજ પ્રિય અને વાયદો કેં ન આપ્યો,
“ આશા રાખી જીવિત તુજ તું ધારજો તહોય બહાલી !

“ આશામાં છે દિવસ દશ આ ગાળવા માત્ર મહારે,
“ તહોયે શંકા મમ હૃદયમાં કાંઇની કાંઇ આવે ;
“ પ્રીતિવાળું ખીકણુ દિલ આ વિદન કલ્પે હુજારો,
“ રે ! આશાથી કઠિન વિધિએ વિદનની ખીક ભેડી !”

ઉડી ધીમે નિજ ગૃહ ગઈ કૌંચની સાથ કન્યા,
થાકેલા એ દિલ પર ધરી હસ્ત સૂઈ ગઈ ત્યાં ;
આવી નિદ્રા મગજ દિલનું દર્દ સૌ દૂર કીધું ,
ગલાનિતા સો વિખરી પડદા મહોં પરે સ્મિત આંખ્યું.

કૌંચે તેની સખી પર ધરી ડોક લાંખી સુખેથી
નિદ્રા જેવી સુખદ મધુરી શાન્તિ આવાહતી 'તી ;
નિદ્રા લેભેઃ મધુર નકી છે જીવવું જાગવાથી
જો છે મૃત્યુ મધુર વધુ આ વિશ્વમા જીવવાથી .

ઉડીને પણ એ ગઈ વન મહોં પ્રેમી મળ્યો જ્યાં હતો,
નિદ્રા ઉડી ગઈઅને નવ પડયું કેં ચેન તેને મૂકે ;
સાથે કૌંચી લઈ ગઈ પ્રિય થઈ તે તો દયાથી હતી,
લીધું ખીન હતું વળી હૃદયના ભાવો બબલા તહોં.

નિત્યે આમ જ આવતી વન મહીં આશાભરી કન્યકા,
સંધ્યાએ દિન એક પૂર્ણ બનતાં આનન્દ તેને થતો ;
ખીજે કોઈ સ્થલે જરી હૃદય એ વિશ્રાન્તિ ના પામતું,
ખીજે કોઈ સ્થલે ન અશ્રુ પડતું આશાભર્યા પ્રેમનું.

મળ્યું જ્યાં પ્રેમી તે સ્થલ પ્રિય બને છે પ્રણયીને,
ભરાયું જ્યાં હૃષે જિગર ફરી યાચે સુખ તહાં ,
ખરે વૃક્ષો વેલી અમહુઃખિત ત્યાં સૌ જડ દિસે,
તહીં હોનારાંની ઉપર અનુકમ્પા સહુ ધરે !

સ્મૃતિનાં ખીખાં ત્યાં હૃદય પર ચોકખાં પડી શકે
અને મીઠી મીઠી સ્મૃતિ વિરહીનું તો છવિત છે ;
કદી સન્તોષી ના સ્મૃતિ થકી પરન્તુ દિલ બને,
અરે ! તને ખેંચી હૃદય ધડકીને તૂટી પડે !

* * * * *

ખીલતી કળીને ભોગી ભુંગે કહ્યો દિન આજ છે,
પ્રિયતમ તણું ભેટો થાવા વકી પ્રિય આજ છે ;
દિવસ સઘળો આશા ચાંડીં ક્ષણો ગણતાં ગયો,
રવિ પાણુ ગયો ના ના ત્હોયે પતિ નજરે પડ્યો !

તૃણ જરી હલે, વાયુ વાયે, ઉડે શુક કોઈએ,
ધ્વનિ જરી થતાં હૈયુ ભોળું અરે ! ધડકી રહે ;
“ નકી નકી જ મો બહાલો મહારો, ” વદી ઉઠીને જીવે
કંઈ નવ અરે ! ભેતાં ખેસે વળી ઉઠીને ફરે !

કંઈ પણ થતાં એવું હાવાં ઉઠે નવ આપડી,
 પણ “ જરૂર છે બહાલો આ તો ” નકી ત્યમ ધારતી ;
 મૂગનયનને મીઠી ક્યારે થઈ ચૂપ બેસતી
 “ વચન પ્રિયથી ચંપાશે આ,” નકી ત્યમ માનતી

નિચોવી અશ્રુને હૃદય નિજ કૈં ખાલી કરવા,
 પછી વીણા લીધી રુદનમય તે નાદ કરવા ;
 ન આળી ધારા એ નયન પરથી પૂર વહતી,
 ન કમ્પી છાતી કે અધર ફરકયા ના દુઃખ વતી.

પ્રભુ! રોવું દેજે દરદમય ભોળાં ભગરને,
 નકી રોવું એ તો તુજ હૃદયની આશિષ ડિસે;
 ચિતારાનાં ચિત્રે કવિત કવિનાં ને ધ્વનિ મહીં
 પ્રતિભાની દહેરો દરદમય મીઠું રુદન છે!

ભગિનિ એ કન્યા ! ફરી ફરી ભલે તું ફરી રહે,
 ભલે ખાલી હૈયું રડી રડીને તુજ કરે ;
 મહા કળ્થો સાથે રુદન પણ આપે પ્રભુ તને,
 અને હૈયું તહાઈ રુદન વતી એ સાફ કરજે !

પણ હૃદયમાં રોતાં રોતાં નવીન થયું કશું,
 પ્રિયતમ તણી છાયા જેવું પડયું નજરે કશું ;
 ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
 નવ સ્મિત હતું રહેરામાં વા હતું સુખ ના જરી !

કહી ગઈ અરે ! આવું, કે એ કહું ત્યમ ધારતી :—

“ દશ દિવસ આ વીત્યા, આબ્યોહવે મળવું નથી !”

શરદી વતી એ કન્યા કમ્પી અતિ દુઃખમાં લવી :—
“દશ દિવસ આ વીત્યા, આઠ્યો હવે મળવું નથી!”

પડી એ બાપડી બાદા ધૂજતી ધરણી પર,
મયા એ તાર તૂટી ને વીણ એ કરથી પડી.

* * * * *

એ વેળા એ તન ત્યજી ગયો પ્રેમી કન્યા તણે એ,
કો શત્રુના કર વતી થયો શીશનો છેદ રે રે !

મૃત્યુ આઠ્યું પ્રિય નવ મળી હોંશ પૂરી થઈ ના,
“બહાલી, હું આ.....” જીવ ઉડી ગયો એટલું

શકા મૃત્યુની આ હતી હૃદયમાં જ્યારે પ્રિયાની કને
બાદ્યો, “હું દશ દિનમાં કરી પ્રિયે આવી મળું તુજને
કોઈ ગામ પરે નાકાઈ કરીને તે હી જવાનું હતું,
ને એ પ્રેમ તણુ રુધિર સઘળું ત્યાં અર્પવાનું હતું !

અર્ધાયાં શિર ઝિંદગી રુધિર એ શોણિતની નીકમાં,
તેને પ્રેમ અને છબી પ્રિય તણી ને હર્ષ હેયે હતાં;
યુધ્ધે બાહુ મર્યો હતો પ્રલય શો સંહારમાં શત્રુના,
ઉઠ્યા દોહી તણી હતી નિકળતી શેકો સહુ અગમાં !

તેમાં ઇંદ્રધનુ રૂઢું ચળકતું સૂર્ય પુરેલું હતું,
તેમાં છાપ પડી હતી હૃદયના આદાર્ય ને શૌર્યની ;
વીંઝાતાં વળી ખડગ એ રુધિરની શેકો મહીંથી હતાં,
અહાં કે ભૂમિ પરે પડેલ શબનાં ધોવાઈ જતાં હતાં.

શૂરા ત્યાં સુખથી પ્રહાર કરતા ને હર્ષથી ઝીલતા,
 શૂરા હર્ષથી મૃત્યુના સુખ મહીં જાતા અને આવતા ;
 આ મૃત્યુ, ખસ આજ મૃત્યુ, જન સૌ જેથી ડરો છે તમે,
 આ શૂરા વળી આજ શૌર્ય જન સૌ જેને વખાણો તમે !

વખાણો ચાહો છે વળી કયમ ડરો છે મરણથી ?
 લહમારા લોહીથી વળી કયમ કરો સ્નાન સુખથી ?
 બનો છે આ લોખાં જન વતી ડરીને ખૂની તમે,
 અરે ! વીરો શૂરા ! હૃદય તમ તો ખીકણુ ખરે !

ઘરા માટે કાપી શિર જન તણાં તું કયમ શક્યો ?
 ઘરા માટે પ્રેમી ! વિસરી તુજ બહાવી કયમ શક્યો ?
 પડી છે મૂર્છામાં તુજ પ્રિયતમા બાપડી અરે !
 અરે ! તેના હૈયા ઉપર ખરડાયું રુધિર છે !

* * * * *

“ દશ દિવસ આ વીત્યા, આબ્યો ! હવે મળવું નથી !”
 લવી ઉઠી વળી કન્યા બોલી, “ અરે ! મળવું નથી !”
 સ્મૃતિ નવ ખસે એ શબ્દોની, ડરે દિલ બાપડું,
 નવ વળી શકે માની સાચો પ્રહાર પડેલ તે.

હરિ હરિ અરે ! છુપા ઘા આ ઘટે કરવા તને ?
 પ્રણયી દિલને વિના દોષે ઘટે હણવાં તને ?
 કહિ કંઈ દશે દોષો લેણે ક્ષમા નવ શું ઘટે ?
 તુજ સખત આ શિક્ષાથી રે વિધિ ! શુભ શું થશે ?

હુટે છે પ્રિયને વૃથા રખડતી આશા વિના બાપડી,
આશા મેળવવા ફરી હૃદયને પ્રેરે વૃથા બાપડી ;
આશા ને ગઈ ને પડી જગતમાં કેં ફાળ પ્રેમી વિષે,
ચાંદી તો ઉખડે નહોં ફિકર એ ચત્નો હાલરો લડે.

આશાનો તાન્તુ તોયે ના તૂટી છેક પડ્યો હતો ;
આશામાં ને નિરાશામાં ઝિંદગી લટકી રહી !

આવી રીતે દિન પછી દિનો કળતના કેંક વીચા,
રીખાતું ને હૃદય જૂરતું તોય તૂટી પડે ના ;
થાકેલી એ ભટકતી ઘણું કૌશલે સાથ લેઈ,
નિશાની એ પ્રિય તણી ગણી જોઈ તે રોઈ રહેતી !

આશા મીઠી કટુ થઈ હવે તોય છોડી ન છૂટે,
જૂઠી તેને મગજ સમજે તોય હૈયું ન છોડે ;
આશા એ તો મધુર કડવો અંશ છે ઝિંદગીનો,
છેદાયે ના ભવિત સુધી એ છેદતાં ભ્રમ જાતો !

રોતાં રોતાં રવિ ઉદયથી અસ્ત તેના નિહાળ્યા,
રોતાં રોતાં શશી ઉદય ને અસ્ત તેનાય જોયા ;
સ્પર્શ્યો જોને પ્રણયતણખો આમ એ દાઝવાનું !
સર્વાંગે આ અનલભડકે આમ એ દાઝવાનું !

ગમે તે વેળાએ જન કદિ અહીંથી નિકળતું ;
કહુ કારી તેનું રુદન સુણીને તે અટકતું ;
અને ઉઠી કન્યા પૂછતી પ્રિયનું નામ લઈને,

“ કહી દો કે તેને ? ” જરૂર મળતું ઉત્તર “ નહીં ! ”

વળી રોતી ગાતી ભમતી હિજરાઈ ગળી જતી,
પડી છાની જોતી નલ પર જતી વાદળી વળો;
ઉઘાડાં નેત્રોથી કદી વળી કશું ના નિરખતી,
મહા અન્ધારામાં ઉતરી ઉતરીને અટકતી

સૂતી એક દિને હતી દુઃખ તાણા અન્ધારમાં આમ એ,
તે છાયા તરતી હતી મગજમાં ચોંટી હતી દૃષ્ટિએ;
ખીજું કે દિલ સ્નેહના દુઃખ વતી ત્યાં વૃંધવાતું હતું,
કન્યાને પણ ભાન એ હૃદયનું કેંએ રહ્યું ના હતું

કપાતું રેસાતું વિરહી દિલ એ કૌંચડી તાણું,
દિલાસો કે આશા વગર જીવતું એ ગરીબકું;
દયા કન્યાની એ ઉપર હતી તો તેથી પણ શું ?
ઇલાજોતું તેને પણ નવ હતું સાધન કશું

વિના શક્ત ઇલાજોની દયા તો દુઃખ માત્ર છે;
દયાનાં અશ્રુ માં તોયે ઊંડી કાંઈ મીઠાશ છે !

જ્યારે કન્યા હૃદય સરસી ચાંપતી કૌંચને આં,
ત્યારે કોઈ મધુર રસમાં જીવતાં આર્દ્ર હૈયાં;
થડી કાંઈ પ્રણ પર થતી ઔષધિ એ દયાથી,
ને જોળામાં સુખમય ખની કૌંચી તો સૂઈ જતી

હવે કન્યા આવો તુજ દિલ ન લહાવો લઈ શકે,
દયાની શાન્તિ એ અરર નહિ રહેશે તુજ કને;
કરી લે તૈયારી દુઃખમય થવાની ભગિનિ રે !
નિશાની છેલ્લી એ તુજ સુખ તણી આ ઉડી જશે !

વાગે છે પાંખ આકાશે ને ફાચો ઉડતી દીસે ;
કણકી એક તેમાંની આ નીચે ઉતરી પડે,

ઝડપથી ઉડી કન્યાની ત્યાં ચડી ગઈ ફૂંચી એ,
હૃદય હૃદયે બન્ને ફેાચો દબાવી નીચે પડે ;
દૃઢ દૃઢ અતિ લાંબી ડોકે પડી ગઈ અનિચ છે,
ફૂડ ફૂડ થતી પાંખો ખડાળી નીચે લડી આફળે.

ઝબકી ઉઠીને કન્યા તેને નિહાળતી ગાભરી,
પણ પુરત એ પ્રેમી જોડી તહીં પગમાં બડી ;
નવ ચંછી હલી પાંખો ભૂરી સ્ફુરી નવ છાતી વા,
જરી રુધિરનાં બન્ને નાકે ટીપાં દીસતાં હતાં.

અકર ફરીને તેને "કાચો સ્વમાર્ગ" ઉડી ગઈ,
હલકલ થતા એ ટોળામાં હશે દિવ સૌ દુઃખી ;
સુખ દુઃખ ભલે જે હો તે હો ! સુખી મરનાર છે !
મરણ સુખમાં વીત્યું તો શી પછી દરકાર છે ?

કન્યાથી આ હૃદય ભરતું દેખતાં મિષ્ટ લહાણું,
અંગો નહાનાં શિથિલ બનતાં ત્યાંજ બેસી જવાયું ;
વીણા લેવા ફરી કર મહીં કાંઈ સામર્થ્ય આપ્યું,
ને હૈયાથી રુદનમય આ ગાન મીઠું ગવાયું :—

“ અરે નહાલા ! મહારી ગરદન પરે ખડગ ધરીને
“ ઉપાડી લે શાને ? જખમ કયમ કારી નવ કરે ?
“ ઉગામી અન્ધારે અસિ સુજ પરે તું કયમ શકે ?
“ ઉગામે તે શાને વધ નવ સુખેથી કરી શકે ?

“ અરે ! હું જાણું છું, વિરહ પ્રણયીનું મરણ છે,
 “ વળી જાણ્યું છે, કે મરણ વિરહીને સુખદ છે ;
 “ અરે ! કિન્તુ આશા મરણ વચમાં છે પડ ખરે,
 “ મને તે કાં સોંપી ? મરણ નવ સોંપ્યું કયમ મને ?

“ મળ્યાથી મૃત્યુ છે ! તુજ મરણ જાણ્યે મરણ છે !
 “ અરે ! એ જાણ્યાથી વધુ દુઃખદ આશા જરૂર છે ;
 “ સુખી તું છે જાણી મુજ દુઃખ સુખેથી ત્યજીશ હું,
 “ અરેરે ! હું ધારું તુજ સુખ જ માટે જીવિત છું.

“ નહીં જોડું બહાલા ! કયમ દશ તું દિને નવ મળ્યો,
 “ રખે તેને માટે તુજ સુખ છુપાવી દૂર રહ્યો !
 “ અરે ! એ આશાના પ્રિયતમ ! નકી બહેમ સઘળા,
 “ ઠગાઉં છું લોળી દૂષિત નવ હો તું પ્રિય સખા !

“ દુઃખી ધાનારું છે રૂઝકર થનાસથી સુખિયું,
 “ અને એ બહાલા ! હું દુઃખકર નથી ને સુખી જ છું ;
 “ છતાં હું જાણું કે દુઃખ દઈ મને તું સુખી જન્યો,
 “ મરું તો અન્તોરે ! સુખી બહુ તને ઈશ્વર કરો !

“ કહે પ્રજો, કે ના પ્રણય કર્યો વ્યકિત સહ કે—
 ઘટે બ્રહ્માંડોના પ્રતિ જીવ પરે પ્રેમ સરખો ;
 વળી ગુણો સાથે અનુભવી કહે પ્રેમ કરવા,
 મધ્યાં વારે વ્યકિત સહ પ્રીતિ કરી કેદ પડવા.

“ ગુરુ લાક્યો આવો અનુભવી તને શું પ્રિય સખે ?
 “ કહ્યું સાચું તેણે, મમ અનુભવે તેમજ કહે !

“ તને સ્વતિ સ્વતિ ! પ્રણય તુજ તેવો ખીલવજે,
 “ બધામાં હું એ તો મુજ હૃદયને ના વિસરજે.

“ લલે એ સત્તાથી સહુ જીવનું કલ્યાણ કરજે,
 “ લલે એ હૈયાનો બાંધ વત ગણી સોગ કરજે ;
 “ મને શીખાવા તે પણ ન કદિ તું ચાલ કાજે,
 “ શીખી હું જે શીખી ! શીખીશ નહિ બીજું કદિ

“ રહી ઉડી બાવા તુજ સહ ન તાકાત મુજમાં,
 “ નથી ઈચ્છાશક્તિ પકડી તુજને કેદ કરવા ;
 “ તને જે બહાણું તે ચિર સમય બહાણું તુજ રહે,
 “ અરે અસ્તુ અસ્તુ ! પ્રિય મુજ દિલે તો મરણ છે.

“ કદી તહારા માર્ગે ભટકત સખે ! હું તુજ સહે,
 “ અરેરે ! તેથી એ તુજ જગતનું શું શુભ થતે ?
 “ કદી મહારાથી કે શુભ થઈ ગયું તહોય પણ શું ?
 “ અને તહારા હાથે બહુ શુભ થશે તહોય પણ શું ?

“ ગયા અન્ધારામાં જગત ત્યજી મ્હોટા સહુ અરે !
 “ અને એ કીર્તિ એ અમુક સમયે ઉડી જ જશે ;
 “ સખે ! એ કાર્યોની અસર પણ રહે છે અમર શું ?
 “ અરે બહાલા ! તે જો અમર કદિ હો તહોય પણ શું ?

“ સખે ! ચૂરા થશે જગત રવિ તારા સહુ અરે !
 “ બધાં ચત્નોની ત્યાં અસર સઘળી વ્યર્થ બનશે ;
 “ સખે ! શું તો મહારૂં મુખમય નથી કેદ પડવું ?
 “ અરે ! તું ભોળો ને જરૂર બહુ ભોળો તુજ શું !

“ અરે એ આશાના પ્રિયતમ નકી બહેન સઘળા,
 “ નકી તેં તો છોડ્યું મમ કમનસીબે જગત આ !
 “ ભલે જે હો તે હો મરણ પણ મહારં તરત હો !
 “ મન જે બહાલું તે મરણ સુધી બહાલું મુજ રહો !”

પણ હૃદયમાં ગાતાં ગાતાં નવીન થયું કશું,
 પ્રિયતમ તણી એ છાયા શું પડ્યું નજરે મશું ;
 ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
 સ્મિતભર હતું મોં ને અંગો દિસે ભર હર્ષથી.

કહી ગઈ અહા ! આવું કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :—

“ પ્રિય પ્રિય અહો ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !”

શરદી વતી એ કન્યા કમળી અતિ સુખમાં લવી :—

“ પ્રિય પ્રિય અહો ! ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !”

પડી એ ધૂજતી ખાલા વેલી શી ધરણી પરે ;

વીણા નીચે પડી તૂટી કન્યા ઇચ્છતી તે ખની !

૧૫-૧-૬૬.

—*:*—

પુત્રીમરણથી હસતો પિતા.

—*:*—

ભલે રાતાં લોકો હૃદય મમ તો આજ હસશે,

હવે શું કર્યાવું કરચલી પડેલા અધરને ?

જાહુ ધોવાયા છે રુદન વતી આ ગાલ ધરડા,

અને લોટા મહોટા દુઃખ વતી પડ્યા છે નિગરમાં.

અરે ! એ લીંટા એ દુઃખ વતી પૂરાઈ સહુ ગયા,
હવે અશ્રુ ઠહેવા જરી પણ નથી માર્ગ દિલમાં ;
અરે ! આ હૈયાની ઉપર વળી વહ્નિ વરસતો,
હવે તો સૂકાવી હૃદયજલ પોતે ખૂઝી ગયો.

અહો ઠહાલી બાપુ ! મરણ તુજ આજે થઈ ગયું,
નિરાશાનું લહાણું સુખમય મને એ દઈ ગયું ;
મરણ તેવું લાંબું જીવિત મુજ બાકી નહિ હશે,
હશે તહોયે છો હો, કરીશ સઘળું પૂણું હસીને.

અરે ! રોવું એ તો જરૂર નખખાઈ જ સઘળી,
અશ્રુદા એ પૂરી કુદરત તણા કાર્ય પરની ;
રહે એ તો સ્વાર્થી, જરૂર હસનારો જ પ્રણયી,
ન સ્વાર્થી મહારે તો નવ રહી બનું હું મતલબી.

ગયો તહારો ભાઈ રુદન કરતાં છોડી અમને,
હતી તું તો નહાની હસતી શખ સામું નિરખીને ;
છતાં મહેરો તહારો રુદન કરતાં જોઈ અમને
જરા ઝંખાયો ને ખડખડી હસી તું ફરી અરે !

ન તહારી માતાને જખમ કદિ રૂઝયો જિગરનો,
છતાં છુપાવા એ કરતી બહુ ચત્નો મુજ થકી ;
ન રેવાતું હતી, “ રુદન વતી થાશે દુઃખી પ્રિયા,
અરે ! એવું ધારી અમખમી રહેતું હૃદય આ.

પરાણે એ આવે રુદનમય હૈયે સ્મિત લલા ?
હસ્યાથી એ છુપું પ્રણયી થકી હૈયું કયમ રહે ?

કશું કેા દી છાનું પ્રિય થકી ન જ્યાં હોય ફિલનું,
તહીં પ્રેમી ક્યાંથી જરી પણ શકે વેશ લજવી ?

પ્રિયાના હૈયાનું દરદ સઘળું હું સમજતો,
અને આ હૈયાનું સમજતી પ્રિયા કષ્ટ સઘળું ;
નથી છાનું હુંથી નિજ દરદ તે એ સમજતી,
નથી છાનું તેથી દરદ મુજ તે હું સમજતો.

છતાં બોલી તેનો લરમ નવ લાગ્યો કદિ અરે !
અચર્યો પામું છું પ્રણયીથી બન્યું એ કયમ હશે ?
કહે છે લોકો, કે દુઃખકથાથી તો સુખ મળે,
અરે ! તો તે શાન્તિ પણ ન કદિ કાં મેળવી અમે ?

ઉમેરો કેં થાશે રુદન વતી પ્રેમી હૃદયમાં.
અમે એ ભીતિથી સમજણ છતાં ચૂપ જ રહ્યાં ;
અમે સાથે રહેતાં ગુમસુમ કલાકો કંઈ જતા,
પરાણે શોધીને વિષય પછી કેં વાત કરતાં.

અરે ! આવી રીતે દિવસ બહુ લાંબા ગત થયા,
ગયા નહોતા આજા પણ બહુ ગયા એમ દિસતા ;
ઉદાસી એ આવ્યા દુઃખી દિવસ વર્ષાક્રંતુ તણા,
અને વેરાયેલું ઘન વતી રહેતું નભ સદા.

મચેલું અન્ધારું અતિ અતિ હતું એક દિવસે,
પડે ધારા તેથી જલમય બન્યું 'તું જગત, ને
બહુ પાસે આવી ગડગડ થતી વાદળી ફરે,
અહો ! જોના મહોત્ત નભ ઉપરથી શું રહી પડે !

તને જાતી સાથે દળવી મમ બેઠી પ્રિય હતી,
અને હું બેઠો તો મુજ કર મહો પુસ્તક લઈ ;
હતી થડી તેથી શગડી બળતી 'તી ગરમ ત્યાં,
અને અંગારાની પ્રસરી હતી લાલી તુજ મુખે.

ઉઠી ઓચિન્તી ત્યાં શયનગૃહમાં એ જતી રહી
ગઈ તે શાને તે તુરત સમજ્યો હું મન મહો ;
ગયો હું ના ઉઠી શયન પર એ જ્યાં પડી હતી,
અને હીઠી તેને રુદન કરતી ને હિબકતી.

ઉપાડી બહાલીને હૃદય સરસી ચાંપી કુમળી
અને રોવા દીધી મુખમય બની જ્યાં સુધી હતી ;
મને તો રોવાનું હૃદય ગળતાં ભાન ન હતું,
છતાં એ રોઈને હૃદય મમ ખાલી થઈ ગયું.

અરે ! જેને આટે બહુ દુઃખ મહું તે થઈ ગયું,
થયું ને તે સાથે દુઃખ પણ બધું એ ઉઠી ગયું ;
પછી ઢાળી પ્રીત ગત કુસુમની તુ ઉપર, ને
ગયેલાને બૂલી તુજ પર ઘરી આશ સઘળી.

પછી બાપુ અશ્રુ ફરી કદિ ભરાયાં ન હૃદયે,
પ્રભુ જાણ કેવાં સુખમય બન્યાં 'તાં ફરી અરે ;
પછી વર્ષા સ્ફાળી તુજ સહ અને એ પ્રિય સહે,
સુખે ચુમ્મી લેતાં ફરી વળી શીખ્યાં 'તાં અઘરને.

હતા ! કિન્તુ આવા દિવસ બહુ થોડા તકદિરે,
બહુ થોડા તો ના પણ સુખથી થોડા બહુ દિસે ;

પછી લેવાયું એ પ્રિય શરીર ઝીણા જવર વડે.
બહો ! આજે કાલે હૃદય સમજાયું કે મુખ થશે.

મનાયું ના હુંથી સુપરત થશે તું સુજ કરે,
અને માતા ત્હારી જગત ત્યજીને સ્વર્ગે વસશે ;
મનાયું ના તે તો પણ બની જતાં માનવું પડયું,
અને સોંપાયેલું ધન પણ ગયું આજ સઘળું.

ગઈ એ ત્યારે તું, પ્રિય ! મરણ શું તે સમજતી,
“ નહીં માતા પાછી કદિ પણ મળે ” એ સમજતી ;
અરે ત્હાડું મ્હોં તો રડી રડી બન્યું લાલ સઘળું,
ન જોવા તે સ.મે જરી પણ હતી શક્તિ સુજ માં.

થયું મ્હાડું તો જે અનુભવી બધા એ સમજશે,
કહું શું ? રે યાદી કિચિત નવ એ લાવવી દિલે !
અરે ! એ વેળાથી હૃદય સઘળું આ તુજ થયું,
છતાં માની ખામી કદિ પણ અરે ના પૂરી શકયું.

ન રોતી તું ત્હોયે દિલ તુજ નિસાસાભર હતું,
અરે ! એ વેળાથી ગરીબ તુજ મ્હોડું થઈ ગયું ;
હતી તું એ શીખી દુઃખ તુજ છુપાવા ગરીબડી,
છતાં ઊંડા છાના રમત કરતાં શ્વાસ મૂકતી.

નિસાસા લેતાં ને રમત કરતાં તું સૂઈ જતી,
અને ત્યારે ત્હાડું રુદન કરતો મુખ નિરખી ;
ખરે ! ખર્યાં પાસે રુદન કરવું પાતક ગણી
અરેરે ! ના ધોયું તુજ મુખ કદી મેં રુદનથી.

હવે તો તું બહાલી મુજ પ્રિય તણી થાપણુ જતાં
 ઘટે ભૂલી જાવો દુઃખમય ઈતિહાસ સઘળો ;
 કહે છે “ પ્રીતિ” તે જગત પર તો રાગ જ બધો,
 ખરી પ્રીતિમાં ના કહિ પણ રહે કષ્ટભડકો.

ભણ્યો તુંથી આજે પ્રણય કરવા આ જગતથી,
 ત્યજી સ્વાર્થી અશ્રુ પિગળીશ દયાના રુદનથી ;
 અહીં ત્યાં સર્વેમાં અનુભવીશ હું પ્રેમમયતા,
 વિના સ્વાર્થે ભાગી ખનીશ છહુના હું રુદનમાં.

હવે સુસ્તી છોડી લૂછીશ જગનાં અશ્રુ સઘળાં,
 ખની અંગારો હું ભાગી જઈશ દાવાનલ મહોં ;
 અરે બિધ્યો આજું, પણ થઈ પૂરી છે રજની આ,
 નવા સૂર્યે પૂર્યું નવીન અજવાળું દૃઢ્યમાં.

હવે બાણું છું કે તિ ગતિ તણી છે અસર, ને
 બધાં બ્રહ્માંડોને અસર કરનારી પ્રતિ ગતિ ;
 ગમે તેવી નહાની કૃતિ અસર વિના નવ રહે,
 ગમે તેવું નહાતું જન શુભ બહુ એ કરી શકે.

જરા ફેંકયે ખૂણે અગર વચસાં કોઈ પથરો
 વહે કુંડાળું તે ઉદ્ધિ સઘળામાં નકી નકી ;
 ભલે ના દેખાયે પણ અસર તેની જરૂર છે,
 મહા તેની ને જનકૃત તણી એ અસર છે.

નકી માત્રું છું કે અસર વળી સર્વે અમર છે,
 ન એ બ્રહ્માંડોના પ્રલય બનતાં એ કહી ખસે ;

રહેશે જે તરવો અતિ અતિ અતિ સૂક્ષ્મ જગના,
રહેશે તેમાં એ અસર સઘળી સૂક્ષ્મ બનીને.

અરે ! આવું છે તો રડીશ નહિ હું તો કદિ હવે,
હવે તો કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ;
હવે તો જ્યાં સુખી મમ જીવિતનું તેલ જળશે,
અરે ! ત્યાં સુખી હું ધૂનીશ પ્રીતિદાવાનલ મહી !

૫-૨-૯૬.

બેકદરદાની.

—*:o:*—

બેકદરની બેકદર હું કેં કદર ન કરી શક્યો,
બેકદરના વરલમાં હું બેકદર માર્યો ગયો !

કદરદાનીની કદર જે તે કદરદાની ખરી,
બેકદરદાની નકી છે બેકદરથી ધરક તો !

જૂઠી લ્યાકતને નમી કુરનિશ હબરો મેં કરી,
તાઝીમ ન માગું કે લીધી ! મોહતાજ હું તે કાં બન્યો !

સુખન મહોબતનાં કલાં તે બિદ મહબૂબે ગણી,
તકલીર ! રે બરબાદ કીધી ચારીની એ ગફતગો !

નઝર દિલ મેં આ કર્યું તેનેય બસ રિશ્તત ગણી,
ફરમાન રખસતનું મળ્યું હું તોડેય કાં ઉમો રહ્યો !

મુનાસિબ આ દિલ ઉપર તેને હતું લાવું પ્રિદા,
બરદાશત કે એવી યશે ઇતવા રમાં હું એ રહ્યો !

એ બામના કટકા પરે તુજ ચશમથી પાણી પડ્યું,
તે માતીડાં ચાંપી દઈ ચાલ્યો ગયો હું તો અરે !

લિખાસ લેઈ ફકીરનો તું હું પછાડી આથડી,
ધતરાઝીની ત્રેના ઉપર ઢાળી ખૂરી ગરમી અરે !

ત્હારા નિખાલસ દિલ પરે એ તો કરી બદી બેશુમા
ખૂને જિગર પીવા થયો તૈયાર ખામોખા અરે !

ત્યાં એ ખડી થઈ બન્દગી તુજ આંખમાં આંસુ ભર્યાં,
એ બેશના એ ઝોરથી ખુરકો ગયો ભીંજાઈ એ !

આ સખ્ત સીનાનો જતાં ફિલ્લો તૂટી પણુ ખાખરે
ત્હારા તુફેલે હૂર અચ ! નસીહત મળી આજે મને !

રે ! લફઝ કહેવા ઇશકના મહારી ન છે કેં એ મબલ,
“ આ ઘાતકી દિલ રાખ તું,” એ બોલવા હિમ્મત ન છે

ઇશકના ચોગાનમાં અલિમ નફી ખેલો ન હું,
જે છે વફા તેને જફા એ તો ખુદાઈ દોર છે !

ચુલ વીંધીને ગેંદો કરે એ ખુદમ અહિર છે અડાં,
ચુલ ચશમથી ના ચાંપવાનાં એમ આદમ બતને !

પણુ આ જહાંમાં માફી તો છે નૂર અલ્લાહનું નફી,
હા ! બેહાયઈ ઇશકદારીમાં ભળીને જ્યાં પળે !

તો માફ કર ! દિલદાર થા ! ગઈ ચુઝરી તું ભૂલી જા !
આ બેવફા બન્દો હવે ઉગારી લે ઉગારી લે !

एक स्वप्न.

—*:o:~:—

અહો ! કેલું મીઠું સમ જીવિતઁહેણું વહી જતું !
અરે ! તેમાં કેલું વિષ લણી ગયું કયાંથી છડવું !
અહો ! એ રાત્રિથી સમ જણુ પડી આ જગતની ,
અને એ ગાફેલી મધુર સઘળીએ ઉડી ગઈ !

હતો મહારી નિદ્રા ઉપર શીતળો ચન્દ્ર દ્રવતો ,
હતો વાયુ થંડો ફરફર કરીને સરકતો ;
હતો ંહાલો નહ મો મમ ઉર પરે હસ્ત પ્રિયનો ,
હતો કયાંએ ના ના હૃદય પર છાંટેો દુઃખ તણો .

અમે જિંધ્યાં ત્યારે સ્મિતલર ફનાં મ્હોં મલકતાં ,
હતી ચિન્તા ના ના જરી પણ કશાની મગજમાં ;
અરે ! તેમાં કયાંથી દુઃખમય થયું સ્વપ્ન મુજને ?
નથી એ જૂઠાતું : હજુ પણ પીડે છે જિગરને !

* * * * *

અહાહા ! મેં દીઠાં વન, વણી વને કેક ઝરણું ,
જાના ગુફામાં ખળખળ થતા ધોધ પડતા ;
શિકારે ઉડતાં ધુવડ રજનીમાં ધુવડનાં ,
પતંગો વૃક્ષોમાં ઉડી ઉડી મશાલો પ્રગટતાં !

તહીં સર્પાકરે વહી જતી હતી એક સરિતા,
તરંગો વિલાસી ફૂદી ફૂદી રમતાં વહી જતા;
પડી કે પોલાણે ધ્વનિ કરતી શેવાલ પર તે—
અહો ! વૃદ્ધાવસ્થા અતિ દુઃખલરેલી જયમ રહે !

શિલાઓમાં ક્યારે રમતે યથા નૃત્ય કરતી,
હજારે શેડા ત્યાં શરીરમય બનીને ઉછળતી ;
અને તાળી હેતી ડ્રમકર રૂડાં પાર્ણ પર તે—
મીઠી બાલ્યાવસ્થા હસતી તિજ માગ જયમ વહે.

સપાટીની પીમાં વહતી પછી ધીમે મેઠલરી,
બધાં હૃદયોને ને કુમળી કળીઓને હિલે ધરી
બધી એ છાંયોમાં પ્રણયરસ મીઠા ટપકતો,
સુવા જેવા લેતુ વહનમય પોતે બધ જતો.

પ્રિયાની વાણી શું ઝરણુધ્વનિમાં ડાંઘ સુણતાં
દ્રવી મ્હારો આત્મા ચૂપ થઈ રહ્યો શાન્ત સ્થિર
ડયો મ્હારો આત્મા રહન કરતી સાંભળી પ્રિયા,
અને ચોકમાં આવી મમ અવણુમાં અક્ષર પડ્યા

“ અરે ! રે બહેનારા ! ગહન તુજ છે ગૂઢ વહણું

“ કયા માર્ગે ત્હાંકે વિમલ જલ બેઠે છે બળકણું !

“ રહી ચોકખી તુંમાં મમ અવિતની છે પ્રતિકૃતિ

“ અરે ! ચિત્તીરા એ કંઈ કલમથી કેમ ચિતરી ?

તે ચીઠા શશી ઉપરે નયન એ છેલ્લાં વિરામ્યાં હતાં,
તે તેની સહ ગોખી કેં પ્રણયની મીઠી મંથાવી રહ્યાં.

હરાયું એ જ્યારે ગિરિખંડકમાં શૂંઝ શશીનું,
ફરનું 'તું' ત્યારે શિથિલ ગતિએ રક્ત પ્રિયનું ;
પછી નીચે નીચે ઉતરી પડતો એ શશી હતો,
હતો ઊંઠો ઊંઠો પ્રિય ઉદરમાં શ્વસન ફરતો.

શશીના છેડનાં જરીકે જ હતાં બિન્દુ દ્રિસતાં,
રહ્યા એ નાડીમાં પ્રિયજીવનનાં બેજ ધડમાં ;
પછી અન્ધારામાં કુદરત બધી આંધળી બની,
અને અન્ધારામાં પ્રિયરહિત હું એ થઈ રહ્યાં.

પડ્યો જાણે હું તો દરદમય આગે સળગતો,
પડ્યો હું મૂર્ચ્છામાં નવીન કંઈ ભૂતો નિરખતો ;
વળાં એ દરખામાં દુઃખમય દેખે સૂર્ય બળતો
ઉઠી તેની હુંકે " પ્રિય ! પ્રિય ! " કહી સાદ કરતો.

ઓગિનતો હું ચમકી લઠનાં પ્રાસથી હસ કોઈ
ઉઠી અલ્પે કૂડ કૂડ કરી શ્વેત પેછા પનાય ;
મહારી દૃષ્ટિ ઉડતી ગતિની સાધાચારી ઉડતી,
ને હૈયુ એ સળગી ઉઠતાં નિકળે આજ આવી:—

" ઉઠી ઝટ જજે તહારી હું સી, પછી તુમને મળે ;

" દુઃખ રસીલું એ હું ધારું તને નકી નોરે ;

" અપલ નયને તેનાં તુંને તહો આલિનન્દશે ,

" ખવલ વળી એ શ્રીવા બાળી રહે તુજ કંઠને.

પ્રેમની ઓર.

—*::*—

હું જ પ્રેમ લાગી ગઈ છોડ, સખી !
 મમ પ્રેમની આ ભરતી ઉપડે !
 બીબિયા દિલની મમ કયાં કરશે ?
 ધુધવાટ હવે જઈ કયાં સમશે ?
 હસી હોંસી મમ બાંધી આવ, સખી !
 મમ ખાલી પડ્યા પાશુ કાચ, સખી !

અર્ધ ફર, સખી !

અર્ધ ફર, સખી !

બિય યોગી મને કયમ આપ ? સખી !
 વ્યવહારી બન્યા પ્રભુથી ટળીને !
 વ્યવહાર શિખાવ મને ન સખી !
 હું જ પ્રાદ મમ દિલ, ખાલક હું ;
 ખન પ્રેમી દરી બાંધી ખાલ સખી !
 “હું જ લાલક હું ન” કહીશ નહીં,
 હું જ મેં બદલું નહિ પ્રેમ, સખી !
 “નથી પ્રેમ બદલો” કહી કેમ શરે ?
 કમલ કાચુ હું થી સવાવ ? સખી !
 હું જ કાચુ લાળ મને ન કહે !
 નહિ કાચુ પ્રેમ હસી સખી !

ફરી નેન ગયું !

ફરી દિલ ગયું !

હું કાગળમાં સુજ તામ ફરું !
 હું “ પ્રેમ ફરો ન ” કહે તું મને !
 હું સાબિત શું કરું ‘તું’ મને !
 હું પ્રેમની યોદ્ધા થઈ જાઉં મને !

સમા.

—*:~*:—

હું જુઓ તુંથી ન આવ મને કહિ જો !
 કાલે જે હુઃખ તો સુખી તેજ હુઃખો !
 પછી આજ કંઈ હું જાણું ? મને !
 વિશ્વ ખીજ તરુ ઉપર કહિ જો ?
 જંગમાં કહિ માત્રી મને ન મળે !
 મળી માત્રી ભલે સદુ દોષ કહે !
 દિલ દાગ પડ્યો “ ન પડ્યો ” ન ભલે,
 પછી ત્યાં કંઈ જાણ ક્યાંથી ? મને !
 નિસરી ન જાણ્યો ભલે (ખબર !
 પછી “ આજે જાણું ” ક્યમ થાય ? મને !

તૂટી દોર ગયો !

પછી જોઈ થયો !

કાલે જોઈ ભલે, મને ! કહિ હો !

પછી જાંઠ ભલે !

પછી સાંધ ભલે !

વહી દોર લૂટેલ લૂટેલ રહે !
 બનશે નહિ તે બનશે ન સખે !
 પણ માગ સમા મુજ ના કહિ શું !
 નથી કાંઈ નુશ્વં પછી સાંધીશ શું ?

વિણ દર્દ દવા કરવી ન મટે ,
 વિણ દર્દ દવા કરવું વિષ છે.

જન માફી બલે પ્રભુતા ગણતાં !
 પણ જોજ સમા મુજ ને દુખકાં !
 કયમ દોર વહી જન તોડી ચડે ?
 કયમ અર્પી હીથેલ લઈ જ સડે ?
 બળી દે ! બળી લે ! ફરી દે ! ફરી લે !
 સહુ જોજ બુરાઈ ફૂડાઈ સખે !
 મધુરી નહીં જો દરિયે મળતી ,
 મધુરી મલીને કહવી બનતી !
 પણ ના દુઃખ કે દિલમાં ધરતી !
 નવ પાછી ફરે ! નવ માફ કરે !

મુખ પ્રેમી દિયે !

દુઃખ પ્રેમી દિયે !

પણ લાગણી જોક જ જોક રહે !
 નવ માફીની કેંજ જરૂર રહે !
 ખરી જોજ પ્રીતિ ! ખરી જોજ સમા !
 પછી માફ કરે તુજને શું ? સખે !
 નથી માફ કરે ખરી માફી, સખે !

ખરી પ્રીતિ, સખે !

ખરી માફી, સખે !

ક્ય આ દિલમાં નકી એક રૂપે !

પછી માફ કરે તુજને શું ? સખે !

કરી માફ ધરે પ્રીતિ કેમ ? સખે !

૧૫-૩-૬૧.

હૃદયત્રિપુટી.

“ નમતી ” તી અહો ! વિશ્વભાગમાં !

“ શીતલ છાંયડો ત્યાં મને હ તો !

“ નવ હતું કશું ભાન તો પેનું !

“ નવ હતી મને લૂ કદી એહી !

“ પણ, પ્રભુ ! પ્રભુ ! કેમ શી રીતે ?

“ અપટ એકમાં અગ્નિમાં ધરી !

“ નવ ખળું હળું ! ખાક નો ઉડે !

“ હૃદય પિગળી ના વહે અરે ! ”

ઝીણા આવા રુદનસ્વર આ કુંજ માંહીથી આવે,

નીલાં તેની ઉપર તરુઓ શીખ નીચાં નમાવે !

ના છે રાત્રિ દિવસ નથી વા સૂર્ય વા ચન્દ્રમા ના,

કિન્તુ તેના અળગળ થતા લેજમાં વિશ્વ નહાતું.

કુંળી સંધ્યા છ વરસની એ ખાપડી કન્યકાના,

ગાલે ઓળે શરીર ઉપરે ફેરવે હસ્ત સ્નેહ !

મીચેલાં એ નયનકમલો સારતાં અશ્રુખિન્દ,
સંધ્યાનું એ હૃદય ગળતાં તારલા અશ્રુ આવ્યાં !

સંધ્યાથી એ કુમળી વધુ ત્યાં આવી ખેંચી તમિસા,
હેતે લાવી ઉર પર ધરી શીતળો હિમરશ્મિ ;
એ ખાલાનાં નિજ કર વતી ચન્દ્રમા અશ્રુ લૂછે,
કિન્તુ તેએ પિંગળી ગરતાં ગાલથી પાદ પાસે !

કુંદરત વહે તેનું ભાન ના હુઃખી દિલને,
હુઃખીના હુઃખમાં કિન્તુ રૂળે તારા શશી રવિ !

જહીં ઘેરાયેલું હુઃખમય તિમિરે જિગર છે,
તહીં પેસી કોદી જરી પશુ શકે ના કિરણ કો !
અહો ! એ અન્ધારૂં પ્રલય થકીએ કેં વધુ ખરે,
વીતેલી તે જાણે, બિનઅનુભવી ના સમજશે.

જૂદાં જૂદાં શ્રવણનયનો કાર્ય કીધા કરે છે,
કિંતુ ખેંચી મન લઈ શકે સર્વને એક સ્થાને;
જૂદા જૂદા બુદ્ધ બુદ્ધ તરે કોઈ કાસાર માંહી ,
તેને જેવો લઈ જઈ શકે એક કાંઠે અનિલ.

* * * * *

આવે ગાયનના સ્વરો પિંગળતા ચન્દ્રા મહીં ફરથી,
આવે કો સખીમંડળી રમતી ને ગાતી લયો હર્વથી,
તેમાં અચકની ખીડેલ કલી શી વાયે રસા એકલી,
સૌ રમે અગિયાર વર્ષની હતી કન્યા ખીમે ચાલતી.

“ લઈ ગયો છતાં તું સૂકી નહીં,

“ વિટપે વૃક્ષ તો આપશે નવાં ! ”

આપ્યો આ વૃક્ષ આડેથી રમાએ સ્નેહદંતર,
બાલકી એ ઉઠી જાગી જુવે તો રાત્રિ છે પડી.

રમા દોડી આંખે રુદન કરતીને નિજ ઉરે,
વહું પાણી પાણી હૃદય થઈને એ દુઃખી પરે ;
મળ્યાં બન્ને હયાં જલ જલ સહે જેમ મળતું,
વહ્યાં અમ્મુ ચારે નયનકમલેથી બહુ બહુ.
હયા છે ઈશ્વરી માયા આ સંસારકંટુ રહીઃ
હયામાં પ્રહ્લપ્રીતિનું કાંઈ બાન જનો કરે.

“ આ સંસાર અગાધના અગતતા તું છે કિનારે હજી,
“ ત્યાં શું મૃત્યુની ફૂર પાંખ સુણી લે બહાણું દેખાડી જતી ?
“ ઇચ્છે તું તુજ તો બનું, સખી બનું, માતા ભાગિની બનું,
“ રોવું ના ! પણ કોઈ જો દિલ મળે તો ત્યાં દેરામી જવું.”

હૃદયરસ દ્રવેલો બાલકી ખી રમાનો,
હિબકી હિબકી રોતી, રોઈ હેયું ઠલાયું;
રુદન મધુર લાગે કોઈ જો પ્રેમી લાવે,
રુદન જરૂર આંહીં પૃથ્વીમાં સ્વર્ગઅંશ.

“ અશ્રુ લૂછી રમા બોલી, “ ત્હારું મમ કહે, સખિ ! ”

“ શોભના,” બાલિકા બોલી. પાછી ચુપ થઈ રહી.

“ બાપુ ! બોલ હવે ! નહીં દુઃખ વતી આવું પીડાવું થ ટે,

“ બાપુ ! બોલ હવે અને જલદી તું વૃત્તાન્ત ત્હારું કહે ;”

કમ્પી ગાત્ર ગયાં ગમે હૃદયના તારો જણાવ્યા, છતાં
લૂછી અશ્રુ ગરીબ ગાલ પરથી ઝાલી ધીમે શોભના:—

“ હર હતો દિવે, મેં સુણ્યું હતું,

“ મરણને છતાં જાણતી નહીં !

“ રુદન મેં દીધું, દેખી ખેંચીતીતી !

“ રુદન મેં કદી ના કર્યું હતું !

“ પૂછતી માતને, ‘ મૃત્યુ શું કહે ! ’

“ રડી રહેતી એ ! ના કહ્યું કદી !

“ કયમ રહે ? કહે ! ’ જાણતી નહીં !

“ રુદન મૃત્યુ હું જાણતી નહીં !

“ કરતી કં રડયા જોઈ મા મને,

“ સમજું હું હવે, ના સુણ્યું કદી !

“ મમ પિતા ગયા ગામ જ્યારથી

“ રડતી મા સદા જોઈ મુજને ! ”

“ રડતી મા સદા, ” જાણતાં રડી,

“ ગરીબ શોભના જાણતી વળી:—

“ ‘ તુજ પિતા ગયા, ગામ છે, ’ કહ્યું !

“ કયમ જૂઠું ગાંઠું વેણ માતનું ?

“ પાણુ કદી ફર્યા ગામથી નહીં,

“ નયનમાં રહ્યાં અશ્રુ માતને !

“ રમત તો મને લાવતી નહીં !

“ રમતી રે ! છતાં સાથ મ્હારી તે !

“ ઉધરસે પછી મા ગઇ ગળી,
 “ ગઇ ગળી અને ના ફરી વળી !

“ રૂઢન માતનું દૃષ્ટિ આગળે,
 “ કદિ કદિ અરે ! ના ભૂલાય એ !

“ સુખ સહે રહી વૃદ્ધ ડાશી કે,
 “ સુખ પડાશમાં એ રહેતી 'તી;
 “ પછી ગઇ કહીં મા ન જાણું હું
 “ નવ પછી દીડી મા અરે ! અરે !

“ પૂછતી હું, ‘ કહીં મા ગઇ ! કહો !’
 “ ‘તુજ પિતા ગયા એજ ગામમાં !’
 “ રડતી ડાશી ને રોતી હું વળી !
 “ દિવસ એમ કે હું ખના વહ્યા !

“ દિવસ એક એ ડાશીમા હતાં
 “ સૂઈ જતાં અને ચુમ્બીને કહ્યું :—
 “ ‘તુજ પિતા મર્યા ! મા મરી અરે !
 “ ‘મરીજ જઈ છું આજ હું ય જો !

“ ‘કદિ નહીં અમે આવશું અહીં !
 “ ‘તુજ હવે નથી કોઇ વશમાં !’
 “ રડી રડી અરે ! હું પડી ગઇ ,
 “ ઉઠી અને હતું કોઇ પાસ ના !

“ રડી મરૂ અને કોઇ ના રડે !
 “ કહી શકું નહીં શું થયું પછી !”

જલ વહે વહે ચાર નેત્રથી.

હઃખી વધુ હશે કાણુ જે મહી !

થાય છે પ્રેમ હૈયામાં ભક્તિતથી રસએક્યથી;

દયાની પ્રેમઉત્પત્તિ તે જૂદી જ નકી નકી.

સખી પાસે જન્ને શિથિલ પગલે પહોંચી ગઈ ત્યાં,

રમાને યોગાવે “ સખિ ! સખિ ! ” કહીને રમતી સૌ;

રમાને જોઈને સખી જરી વદી એક હપીને,

“ અકેલી તું તો રહે સગપણ થયું જ્યારથી, સખિ ! ”

રમાએ શોભનાને ત્યાં ઝોળખાવી અને રડી;

સખીઓ સૂપ ઉભી ત્યાં, દયાથી પિગળી બધી.

આવામાં તરુઓ મહીં ઉડી ઉડી કે આગિયા આવતા,

પાંખોના ચળકાટ અક્ષર લખે જાણે સુનેરી રૂડા;

તેઓને નિજ હાથમાં પકડવા દોડે સખી સૌ તહીં,

જોઈ સ્નિગ્ધ હયાદ્રં બહાલથી ધીમે ન્હાની કહે શોભના:—

“ અડકશો નહીં ! બાલશો નહીં !

“ સુખથી જે ફરે તે ભલે ફરે !

“ ન સપડાવશો ! એ ફરે નકી !

“ પ્રીતી પડે અરે ! હર્ષ તે તણો !

“ ચળકતી અને દૂરથી રૂડી

“ રજ ખરી જશે જો અડો તમે !

“ અડકશો નહીં ! ઓ સખિ ! સખિ !

“ સુખથી એ ફરે તો ભલે ફરે ! ”

છોડી ખેલ દઇ તુર્ત રનેહે કે સખી બોલતી :—

“ દુઃખી જે હોય તે જાણે પારકાનાં દુઃખો નહી. ”

નિજ ગૃહ જલદીથી ચાલી ખેડાંચી ગઇ સૌ,

ગરીબ અંધ ગૃહે એ શોભના તો રમાને ;

નિજ દુઃખ વલી તેણે સર્વને દુઃખી દીઠાં,

લખી ગઇ સહુ સાથે દિન થોડા મહીં એ.

ગયાં એ ચક્ર વર્ષોનાં ફરી તે રાત્રિ ઉપર ;

શોભના બાપડી કાંઈ શીખી 'તી હસતાં હવે.

* * * * *

સૂતાં છે સહુ શાન્તિમાં, રજની તો થોડી વહી છે ગઇ,

મીઠી વાયુની મન્દ દહેર વહતી નિદ્રાની પાંખો સમી ;

નિઃશ્વાસો મૂકતી અને દુઃખી દિલે સ્ત્રી કે રમાને ગૃહે,

ફમજુમ જે વરસે અને ટમટમે તે મેઘ જોતી ફરે.

તેનું લબ્ય લલાટ વીજળી સચું અન્ધારમાં દિસતું

તેમાં રેખ પડી રહી હૃદયના ઔદાર્યને શૌર્યની;

કાળાં વસ્ત્ર મહી રહેલ મુખ એ લાંબા ઇતિહાસની,

ખાતો કૈંક પરે વિચાર કરતું, છે શાન્ત તહોયે હજી.

પણ હૃદય પીડે તે કાંઈ છે દર્દ તાબું,

અગર કંઈ થવાનો આજ કે કાલમાં ધા ;

હસડસી દિલ તેનું અશ્રુને થોભી રાખી,

“ જઇશ ! પ્રિય ! અરેરે ! કાલ તું ! ” એમ બોલે.

“ પરણીને જશે કાલે રમા ઘેર પતિ તણે !

“ જશે કેમ દિનો મહારા ! ” બોલી માતા રમા તણી.

સૂતી હતી નહીં, જાગતી હતી,
ગરીબ બેય એ—શોભના, રમા ;
રડી રડી હતી શાન્તિ મેળવી,
પણ દિલો થયાં બોખરાં હતાં.

“ કયમ થશે ? સખિ ! કેમ કાઢશું

“ દિવસ આપણા સા વિના અરે !

“ કયમ થશે તને ? શું થશે મને ?

“ સમજ ના પડે ! દિલ આ બળે !

“ રુદન આ દિસે ઝિંદગી તણું !

“ રુદનમાં ડૂબી ઝિંદગી દિસે !

“ રુદન જન્મીને મેં સદા કર્યું !

“ રુદન આપશે શું તને અલુ !

“ હઝીશ તું સખિ ! હું પરે સદા,

“ રુદન તો કરે હું ભલે સદા ! ”

કહી રડી પડી શોભના, અને

સુણી રડી પડી બાપડી રમા !

માતા તે સાંભળી વાતો આવી ત્યાં ચોરડા સહી ;

ને બોલે કંઠ ભારેથી અશ્રુ લૂછી રમા તણી ;—

“ કહું શું હું ? બાપુ ! ઉઘડી મમ હૈયું નવ શકે !

“ જશે તું તો કાલે ! સુખી બહુ તને મશ્વર કરે !

“ હુબ્બુ નહાની તું છે ! સમજાણ વિનાનું દિલ હુબ્બુ !

“ તરી જાવું ઊંડું જંગલઉદધિનું જલ રહ્યું.

“ સખી આવે સાથે, દિલ ન કદિ તેનું હંમવજે,

“ મરી જશે એ તો નગર તુજ જો કેંજ ફરશે !

“ હવે સોંપું છું આ ગરીબ કર તેનો તુજ કરે,

“ જાણી તેને તહાસી સુખ હુઃખ તણી સાથી કરજે ”

કહેવાનું વધુ તે તો અશ્વ પૂર વતી કહ્યું;

ઉત્તરે નેત્ર ભીનાંએ અશ્વ પૂર વતી દીધું.

ઓહો ! વિયોગ દિલને કરી ના શકે શું !

પંખા મહીં વિરહના પડતું નહીં શું ?

તેનાં બિમાર રડતાં જગમાં દિલો કેં ?

તેનાં બિમાર જગમાં મરતાં દિલો કેં !

શોબનાને લઈ સાથે પિયુ ઘેર ગઈ રમા,

છ વર્ષો ત્યાં ગયાં આલ્યાં હૈયાં એ ખીલતાં હતાં,

* * * * *

ઉપવન મહીં ખીલ્યાં પુષ્પો, ખીલી કલીએ કલી,

શીકર શીતળાં વાયુ સાથે ઉડે જલચંત્રથી ;

રવિ હુબ્બુ ઉગે તાજે તે એ હસે સહુ સદૃષ્ટી,

રવિકર સહી તોજાં થાવા ઉડે લધુ પક્ષી કેં.

આંહી કોઈ યુવાન ભવ્ય દિસતો ખેઠો મહા શાન્તિમાં,

તેનાં સ્વેદથી અગ કેં કસરતે ભીનાં થયેલાં હતાં ;

મોટું પુસ્તક કોઈ તે કર કને નીચે પડેલું હતું,
ચોટી દષ્ટિ રહી હતી જલ તણાં ફેરાં ઉડે તે પરે.

હતું તેનું હૈયું કમલ સરખું કોમલ, અને
હતો તેમાં દેવી પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો ;

હતું તેને મોંએ મધુર સ્મિત કાંઈ ચળકતું,
દિસે તેનાં ગાત્રો પુલકિત થતાં હર્ષમય સૌ.

દિસે તેવું કિન્તુ હૃદય ન હતું પૂર્ણ સુખિયું,
વિચારો ઊંડામાં ગરક થઈ તે તો વહતું હતું ;

હુઃખી કે સુખી તે કહી નવ શકે અન્ય નયનો,
હુઃખી કે સુખી તે સમજી નવ પોતે પણ શકે !

રમાના પ્રેમનો સ્તમ્ભ આ પિયુ પતિ કે પ્રભુ,
રમાના પ્રેમના તારો કમ્પાવી કમ્પનાર આ.

વહે ઘેરા સાદે, મધુર ધ્વની એ સ્નિગ્ધ પ્રણયી,
છતાં તેમાં ઊડે મધુર હુઃખ લાયુ કંઈ હતું :—

“ પુવારા ! તું વહાલા ! વહીશ વહતો તેમ જ સદા,

“ વહેવું તહારે આ મધુર ગતિનું એમ જ કહે !

“ અહો ! વહેવું ! વહેવું ! મધુર ગતિએ એ વહી જવું !

“ ઝરા વહેતા તેવું રુદન કરતાં એ વહી જવું !

“ વહે છે તો ક્યાંથી વહીશ વહતો તેમજ સદા ?

“ વહેનારાં સર્વે નકી નકી ‘ ન વહેતાં ’ બની જતાં !

“ વહેશે તું તહાંયે ગતિ તુજ જશે કાલ પલટી !

“ સદા હું તો ઇચ્છું ગતિ તુજ રહેજે નહીં લાણી !

“ ‘વહું’ છું, ‘ઠેતું’ ‘તું’, વહીશ ત્યમ હું જ્યાં સુધી વહું’ ”

“ અરે ! ઠેનારૂં કેા કદિ પણ ન આવું કહી શકયું.”

“ ગયેલી વેળાથી ચિતરી મમ ભાવિ નવ શકું !

“ છતાં એ બિચારી મમ હૃદય બાળી કયમ શકું ?

“ રમાનું હૈયું એ વચન નવ આપી કંઈ શકે,

“ અને ના ના એ કેં દરદ મમ જાણી કદિ શકે?

“ સુખી એ છે એ તો મમ હૃદયનું છે સુખ નહીં,

“ કરી તેને ભાળી સુખી દિલ શકું ના કરી દુઃખી !

“ પ્રિયાની ંહાલી એ પણ મૃદુ સખી આ સમજતી !

“ દુઃખી એ હૈયું તો મમ હૃદયની છે પ્રતિકૃતિ.

“ કૃપા છે, માયા છે, છલકતી દયા છે જિગરની,

“ રમા તેને આહે, પણ દરદ જાણી નવ શકી !

“ મને આહે, પૂજે, પણ દિલ ન ખુલ્લું કરી શકે!

“ રમા મહારી તહેયે દરદ મમ જાણી નવ શકે !

“ છ વર્ષોથી મહારૂં હૃદય ઝરાણું આમ વહતું !

“ છ વર્ષોથી તેનું ગરીબ દિલડું આમજ વહે !

“ રમાને હું યાચું ! મમ હૃદય યાયે ગરીબ એ !

“ રમાને તો બહાલાં હૃદયદય છે એક સરખાં !

“ જિગર જળી જતાં એ અ કુરો ખાક થાશે !

“ રડી રડી કરમાશે શોભના બાપડી રે ?

“ ગરીબ દિલ ઉઠેલે કોઈ એવું મળે જો,

“ હૃદય મમ ઠરે રે ! દાઝતું કાંઈ આ તો.”

હાથમાં હાથ દેઈને આવે છે રોડેના, રમા!
 દિસે યુવાન પો જાતો જન્મના ઉરનો રસ.

આવે કુરંગ વળી હો કૂદતું ખીચેલું,
 આવી યુવાન પગમાં પડી એ ગયું ત્યાં ;
 નેત્રો હતાં ચમલ ખીંચેલી પગેલાં,
 ને શ્વાસથી હૃદય એ ધડકી રહ્યું 'તું'.

બોલી લેશ હસી રમા, “પ્રિય અહો! આ છે દુઃખી કાં હજી,
 “આવું છે તુજ એ હવે શરણમાં ! પંખાળ તેને જરા!
 “પાળેલું મુજ એ ગરીબ મૃગલું ! તે આશરે ને પડ્યું!
 “માગે ને કદિ છાંય કો નિગરથી તો આપવી તે ઘટે.”

“ શરણ મમ થયું તે પૂર્ણ આનન્દમાં હો !

“ શરણ મમ પડેલાં કાંઈ દી ના દુઃખી હો !

“ પણ શરણ પડેલાં સર્વ ના છે સુખી હા !

“ હૃદય મમ ભળે છે માત્ર તેથી જ બહાલી !”

મૂકી નિઃશ્વાસ બોલ્યો એ રમાનો કર આંખીને,
 બજાસું આઈને બોલે ધીમેથી મૃદુ શોભના :—

“ હૃદયની દયા એજ છે બધું,

“ જની કાંડે નહીં કેવળ ને વધુ ;

“ શરણ આપવું એટલે, સખિ !

“ હૃદય આપવું એજ છે નકી.

“ હૃદયની મળે કાંઈ ને દયા,

“ શરણ ને પડ્યું તે દુઃખી ન તો;

“ સુખી હુઃખી કરી વિવિધમાં શકે,

“ હૃદય એકલું ! ના ખીજું કશું !

“ હૃદય જો મળ્યું તો બધું મળ્યું !

“ હૃદય જો નહીં તો નહીં કશું ?

“ શરણુ તેં દીધું, ભાઈ ! છે નકી

“ હરિણીને, જીવો એ કૂદી રમે.”

“ ના ના એમ અને નહીં હૃદયમાં શું સર્વ આવી રહ્યું ?

“ ક્ષત્રીનું નવ લોહી ભૂમી કદી એ પીવા શકી હોતતો !

“ જેને દિલ દીધેલ તે હુઃખી થતું પ્રેમી ન જોઈ શકે,

“ ના જો એમ પછી, સખિ ! શરણુ તો આપ્યું કહું હું

“ નકી સાચું રમા બોલી, પ્રિતી એજ નકી ખરી,”

જાડા કાંઈ વિચારોમાં બોલી ઉઠ્યો યુવાન એ.

નત્રીન કદી રૂપાળી શોભના ચૂંટતી, ને

ગૂંથતી લધુ કરે એ વાળમાં સૌ રમાના;

મધુર મધુર પુષ્પો ચૂંટતો એ યુવાન,

કમલ વત રમાના હસ્તમાં આપતો સૌ.

* * * * *

સળગી ઉઠતું હૈયું ત્યારે યુવાન તણું હતું,

હૃદય ઘડતું કાંઈ કાંઈ વિચાર નવા હતું;

નવ સુખી થયું તે દીથી એ ! કદી નવ વાં ઠયું !

પિંગળી પિંગળી ધીમે ધીમે વહું, વહતું વહું !

પ્રણય ઘસડે તોડી દેવા અહો સહુ પિંજરાં !
 ફરજ ઘસડે કેદી થાવા અને મરવા દુઃખે !
 ફરજ હટી આ, પેલી પ્રીતિ ! રહું રહવું હવે !
 ફરજ લડતી પ્રીતિ સાથે ! રહું મરવું હવે !

શરણુ પ્રણયી આવે તેને રખાઈ અરે નહીં !
 શરણુ પ્રણયી આવે તેને કઠાય નહીં વળી !
 વચન પ્રિયને આપેલું, “ હું થઈશ ન અન્યનો,”
 વચન પ્રિયનું પાળે તેથી મરે દુઃખી દિલ કો !

અરે ! શાને આવો અઘવચ રહે તું લટકતો !
 હજી જા બિડો તો પક સહુ તહીં તૂટી પડશે !
 વિભાગો કીધાથી પ્રણય ન કદી ન્યૂન બનતો,
 અને તેથી, ભાઈ ! પ્રણય પ્રભુ છે આ જગતનો.

આ વિચાર મહીં યુવાનદિલ એ ઝૂકી રહેલું હતું,
 તેના તાર બસુર સર્વ બનીને કમ્પી રહેલા હતા;
 આહો ! એક ઘડી રહી, પલ રહી, તે કાં ઢળે કે મરે
 તોડે પિંજર એક આ ક્ષણ મહીં, ના તો કદી એ નહીં !

કાર્ય છે સિન્ધુનું મોળું, ઘા છે કે ગતિ કાંઈ છે,
 આમ કે તેમ કીધું તે કીધું ને તે થઈ અયુ !

થયું ને કીધું તે કદિ પણ બને ના “ નવ થયું !”
 ક્ષણે કીધેલું તે જીવિતભર સાલે જિગરને !
 અચમ્બો લાગે છે, સમજણ પડે ના, કયમ થયું !
 ઘણી વેળા પોતે દિલ પણ ઠગાયું સમજતું !

ઠગાવું જો હશે નિશ્ચય ઠગાવું તો જાલો સુખે,
પરન્તુ જાણે છે મેંની હેયું તો તો જવું પડે !

કરે જો કાંઈ તો સુખથી કરજો ને સખી થજો,
પરન્તુ કાંઈ તું ઠગ્યપચુ રહીને કરીશ ના ;
કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી જોય કરજો,
નહીં તો પરતાવો દુઃખમય અગાડી બહુ થશે

ફરજ ને પ્રીતિને તું દોરજો એક માર્ગમાં :
ધમથી પ્રેમ જૂદો ના, ફરજ એજ પ્રેમ છે.

* * * * *

જિયો છે રવિ મધ્યમાં નભ પરે, છે ચૂપ સંસાર સૌ,
ધીકેલી ધરણી દિસે, તરૂં મહીં પક્ષી લપાયાં સહુ;
ગાઠા મંડપમાં સુવાન પુલહાં વેરી નીચે છે પડ્યો,
કિન્તુ કંટકથી ભર્યા હૃદયને પીડી રહ્યાં છે દુઃખો.

આવે છે ચાલતી ધીમે ફરથી ત્યાંજ શોભના,
ઉદાસ એ દિસે ચહેરો, ગમભીર નેત્ર છે ઢળ્યાં.

આછું એક જ સ્વેત સ્વચ્છ કપડું તેણે પહેર્યું હતું,
તેનાં અંગની હિંચ અંચ જળકી રહેતી બહારે હતી
તાપે તપ્ત થયેલ ગાલ પર એ ગાઠી ગુલાબી હતી,
ને તેની પર મધ્યમાં ચળકતું બિન્દુ હતું સ્વેદનું.

ડાખો હતો કરકમાન વળેલ કેડે,
ખીજો હતો લટકતો ગૃહી પુષ્પગુચ્છો

યુવાનના પદ ભણી ઢળતી પ્રીતિ આં,
ઝોઝેથી લાલ નિકળી કિરણો છવાતાં.

ભંચી એક જરા ગુલાલ ઝરતી ખડા હી હતી પાદની,
ભલી એમ રહી યુવાન નિરખી નિઃશ્વાસ મૂકી જરી;
નેત્રે નેત્ર મળ્યાં અને ઢળી ગયાં ! પાછાં મળ્યાં ! ને ઢળ્યાં !
રૂંધાયું દિલ તહાય ચતન કરીને ખોલી ધીમું શોભના :—

“ પ્રીતિ ધરી રમા જે ઉછેરતી,
“ પ્રથમ પુષ્પ આ તે ગુલાબનાં;
“ કરતી સ્નાન એ તેથી મોકલી,
“ પ્રિય સખો! મને આપવા તને.”

લાંબો કરી કર જરી તમી પુષ્પ આપે,
ત્યાં એ જરા લથડતી લપસી પડે છે;
પુષ્પો પડ્યાં, કર રહ્યો કરમાં મજન્ટો,
એંચ્યો નહીં મૂકી લીધો નહિ વા યુવાને.

ત્યાં કેં થયું મગજમાં, કરમાં થયું કેં,
કાંઈ નવું નયન તે દિલમાં થયું કેં;
જે ખાળતાં હૃદય તે નિકળી પડ્યું કેં,
જેનો હતો ડર દિલે થઈ એ ગયું કેં.

ઉઘાડી ખારી એથી ત્યાં દેખે છે કોઈ આ અધું ;
યુવાને ઝોળખી બહાલી, ખેંચી હસ્ત લીધો ઝડ.

લોંઠી પડી શરમથી ચમકી ઉઠી એ,
જે ના થવું ઘટિત તે થઈ તો ગયું કેં;

એ સ્વપ્ન, એ જળમ, એ વિષધૂંટકાને,
વિમાસતી, સળગતી ગૃહમાં ગઈ એ.

જોયું મનાય નહિ એ કદિ એ રમાથી,
જોયું ભૂલાય નહિ એ કદિ એ રમાથી;
કિન્તુ “ દીઠેલ કદિ આ નવ હોય સાચું,”
સંકલ્પ એ દૃઢ કરી સુખણી થઈ એ!

મિથ્યારાત્રું હોયું સલગી પણ ઉઠયું, બળી ગયું,
ફરે, ડાલે માથું, નયન પર ગાઢું પડ વળયું ;
રહ્યા સ્વેદે ભીના થરથર કમ્પી અવયવો,
ક્ષણો બે વીતી ને રૂઢનમય આ નાદ નિકળ્યો :—

“ અરે ! મહારી વૃત્તિ, હૃદય મમ, ને વૃત્ત મુજ એ

“ ઘડીમાં શું જૂઠાં થઈ જઈ બન્યાં મોહવશ રો

“ અરે ! નિર્માયું શું મમ હૃદયને ધુગ મગવું ?

“ અને એ કન્યાના હૃદય કુમળાને સળગવું ?

“ રમા ! બહાલી ! બહાલી ! ગગક તુજ ચોકળા હૃદયની

“ હવે ઊંચી આંખે નિરખી શકવાનો કદિ નહીં !

“ હવે કયાંથી પુણું ? હૃદય તુજ ઊંચું અતિ રહ્યું ।

“ ગયું પાતાલે ને મમ હૃદય પાપી થઈ ગયું !

, પ્રભુ, એવું કહેજે કદિ નહિ મને તું, પ્રિય ! હવે !

“ પ્રભુ, તારો પાપી જળમ તુજને એ કરી શકે।

“ અરે ! ઉછેર્યું તેં મધુર મૃદુ કેવું કુસુમડું ?

“ બગાડયું મેં તેને કચરી-કચરામાં ! પ્રભુ ! પ્રભુ !

“ કલી મીઠી દેવી ! રજ પડી હવે દૂર કરજો ?

“ ફરી આ જાળે તું લપટીશ કહિ ના કહિ અરે !

“ રમ જોવી પાછી ઝગકમચ તેજે ચળકજે !

ક્ષમા આ પાપીને કરી કહિ હવે તે ન સમરજે ”

લું લું લું ગુંજતો આવે પુષ્પો ઉપર લુંગ ત્યાં,
ખીલેલાં કેક પુષ્પોને ચૂસતો તે ક્યારી કરે.

નઝર પડી ત્યાં પેલાની ને જરા અમકી ઉઠયો,

નઝર પડતાં કાંઈ પાછો વિચાર નવો ઉઠયો;

હૃદય ગળવા લાગ્યું, પાછું થયું વહવું શરૂ,

હૃદય ગમતું શોધી લેવા વળ્યું, ફરીને ગળ્યું !

“ અહો ! કેવાં પુષ્પો ભ્રમર પર પ્રેમે ઝૂકી રહે !

“ અને કેવાં ચુમ્બે સિમત અધરથી સૌ ભ્રમરને !

“ અહો ! કેવો ગુંજ પુલ પુલ પરે લુંગ ભમતો !

“ અને કેવો ચોંટી કલી કલી મહીંથી રસ પીતો !

“ અહો ! કેવી મીઠી કુસુમકલી એ સિન્ધુ ઉઘડે !

“ તહીં ચોંટયો જાણે કહિ નહિ હવે એ ઉખડશે !

“ પરન્તુ આ ઉડયો નવીન કક્ષીઓ ને કુસુમમાં !

“ ફરી ઇચ્છા થાતાં લપટી પડશે એજ કલીમાં !

“ અહો ! સ્વચ્છન્દી એ નવ કહિ રહે ! પંજરપૂર્યો,

“ વળી ભોગી સાચો કહિ નવ વિસારે કુસુમ કે !

“ બધાંને આહો છે પણ ત્યજી ન દે કોઈ પુલડું !

“ હશે આવું પાપી કુદરત તણું શું રમકડું ?

“ અરે ! હું માટે તો કુદરત તણા શું કમ કરે ?

“ મને શું સૌન્દર્યે લપટી પડતાં પાતક પડે ?

“ પ્રભુએ આપી તે કુસુમરજ હું કાં નવ અહું ?

“ અરે ! તે ખોવી તે પ્રણયી દિલને પાતક ન શું !”

આવે છે શુંજતો બીજો તે પુખ્તો પર ભૂંછ ત્યાં,

જોઈ તે અશુ આખ્યાં ને ઉદાસ તે થયો ફરી.

“ ક્ષમાવાળાં હૈયાં કુદરતી લલે આમ જ રમે !

“ મનુષ્યો તે માટે નથી હજી થયાં લાયક ખરે !

“ સુખે આલિંગે છે કુમળી કડી કોઈ ભરને !

“ નથી એ બન્ધાઈ અમુક ભરતથી નકી નકી !

“ વિભાગો ભોજ્યલોકતાના પાડેલા છે વૃથા ઓમે !

“ લોકતાનો આર્ગ જૂદો કે ભોજ્યનોય જૂદો વળી !

“ દિસે એવો કાંઈ કુદરત તણા ના કમ નકી,

“ અહો ! ભોજ્યે લોકતા કુદરત તણા એ કમ મહી !

“ અહો ! બન્ને પાંખો કુદરતની સ્વચ્છન્દ ફરતી,

“ રહે તેથી ઊંચાં કુદરત તણાં બાલક ઉડી !

“ ઉડી ક્યાંથી શકે લોકો તોલને એક પાંખને ?

“ ઉત્સાહી ઉડવાનું કો રહે તો તે જલે રહે !

“ તને છોડી બહાલી કયમ જઈ શકું ઉડી કદિ હું ?

“ વિચારો મહારાથી જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;

“ ઉડી હું જઈ તો પછી તુજ રહે શું જગતમાં ;

“ લલે દેલી થાતું તુજ હૃદયનું આ દિલ સદા !

“ ભલે ભૂંગો ઉઠે કલી કલી પરે ને પુલ પરે,
 “ સને તે ના છાજે, પુલ સુજ રહ્યું એક જ હવે ;
 “ ઉછેરેલી તે તે મધુર કલી વહાલી પણ મને !
 “ મને વહાલી તોયે સુજ કદિ હવે તે ન બનશે.

“ પ્રભુ આપે તેને પ્રણયી રસીલો ભૂંગ કુમળો,
 “ પરન્તુ એ ચિન્તા મમ હૃદયનો એક ભડકો,
 “ ફરી કેદી તારો જીવિત સઘળાનો થઈ રહ્યો,
 “ હવે હું તો તારો જરૂર અપરાધી નવ રહ્યો !”

રાખજે યાદ તું ભોળા, તારાં વેણ સદા હવે !
 હવે જો ચૂક તો તારૂં કોઈ આ જગમાં નથી !

કલીની પ્રીતિ એ તુજ દિલ હજી જો ઘસડી લે,
 ભલે પ્રેમી થાજે! પણ વચન આ ના ભૂલી જજે ;
 કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
 નહીં તો પસ્તાવો દુઃખમય જગાડી બહુ થશે.

સન્ધ્યા પડી રવિ હવે ડૂબવા જતો એ,
 આવે સુખી ફરતી યેય યુવાન પાસે ;

સુખી હતી ત્યમ હજી સુખી છે રમા ને,
 ઢાંકી દુઃખો રમતી બાપડી શોભના એ.

રસ્યાં ફર્યાં એ ત્રણ બાગની મહીં :

છુપું હતું એ દિલમાં નવું કંઈ ;

હતું દબાવ્યું પણ ઉજળી જતું ;

ચક્રિત નેત્રો મળતાં પ્રકાશતું !

રમા કશુંએ ગણકારતી નહીં,
છતાં નવું કે સમજી જતી હતી ;
ન દેખતી હર્ષ પિયુષુએ, અને
ન દેખતી હર્ષ સખીમુએ વળી !

“ હશે એ શું સાચું ? મમ હૃદય કાંઈ નવ કહે !
“ હજી શું દેખું છું ? સમજણ પડે ના કરી મને !
“ કહેજો ! આ બહાલાં ! તમ હૃદયની અન્ધિ પડી શું ?
“ નહીં એ હું તોડું ! દુઃખી કરી તમોને કયમ શકું ?
“ સુખી હું છું, બહાલા ! તુજ વધુ કુળે હું વધુ સુખી !
“ છુપું રાખો તેથી પણ બધી મરું હું જિગદથી ;
“ પ્રભુ ? તારું તેનું હૃદય કુમળાં છે અતિ અતિ !
“ અરે ! તેની અન્ધિ કયમ કરી શકું તોડીજ કદી ?
“ નકી બનું પાપી જ આ વિચારથી,
“ ન રામ બહારો કદિ હોય અન્યનો ;
“ અરે ! ક્ષમા તું કરજો મને, પિયુ !
“ ન સ્વપ્નમાં તે કદિ હોય તું, પ્રભુ !”

એવા કાંઈ વિચારોમાં રમા તો ડૂબતી હતી ;
અહોહો ! પ્રેમીના પ્રેમી દોષો જોઈ શકે નહીં !

રમાની શુદ્ધિથી હૃદયદયમાં શુદ્ધિ પ્રસરી,
અને એ શુદ્ધિ શો શરી પણ પ્રકાશ્યો નહા મંદીન
રમા બહાલા સાથે હસતી થઈ જૂદી સખી થકી
અને નિદ્રા આવી રજની વહતાં મીઠડી ઘણી.

અર્થે રાત્રિ થીતી ત્યાં આંચું સ્વપ્ન દુવાનને;
સ્વપ્નમાં ત્યાં રમા હીઠી નિદ્રા લેતી સુશાન્તિમાં.

વળી કોઈ મ્હોટી ઉડતી હીઠી દેવી શિરપરે,
હતા તેના વાળો શિરથી ખગ સુધી લટકતા;

હતી તીણી દ્રષ્ટિ, મુખ પણ હતું સખત દિસતું,
અને કાળી લાંબી લટકતી હતી દોરી કરમાં.

યુવાના બે કરો બાંધી બોલી કોંઈથી દેવી એ:—

“નામ મ્હારું નીતિદેવી, કેહી તું મુજ છે બન્યો !”

એ સણુતાં ગૃહ મહીં પ્રકટયો ઉજાસ
આકાશમાં લટકતું કંઈ સ્વપ્ન બીજું;
તેના પ્રકાશથી ગયોઝટ બન્ધ તૂટી,
ને દેવી કેહી કરનાર ભણી હવામાં

આ પાંખનો નજ મહીં સુસજાટ વાગે !
પાંખો કને કળૂતરો ઉડતાં દિસે કે !
તે સ્વેત છે કળૂતરો, વળી સ્વેત પાંખો,
ને સ્વેત વચ્ચે દિસતાં ઉડતાં હવામાં ?

તે આસપાસ વીજળી સરખું ફૂંડાણું
કે કિરણોમય દિસે અળકાટવાણું !

તેમાં દિસે પદ ગુલાબી કુટો સરીખાં,
જેમાંથી અમૃતઝરો ઝરતો અથાગ !

તેના પડે શીકર સૂર્ય શશી પરે, ને
તેના પડે શીકર તારક ને શ્રદ્ધામાં

શ્રી શું દિસે સુખ શશી વત સત્વતું એ,
જેમાંથી ડોલર તણી ખુશબો વહે છે !

પ્રીતિદેવી તહીં આવી ઉભી યુવાનની કને;
એક હસ્તે ગૃહ્યો હસ્તે બીજો હસ્ત દિલે ધર્યો.

તેના સ્પર્શથી અંગ ને અવયવો કમ્પી રહ્યાં સૌ, અને
મીઠું ઘેન ચડી ગયું મગજમાં ને જીવ જૂદો પડે !
દેવી પાંખ પસારી ઉડી ગઈ એ આત્મા લઈ સ્વર્ગમાં !
સામી આવતી દેખી ત્યાં હસમુખી તેની પ્રિયા શોભતા !

કુમારિકાનો કર એક લીધો

લીધો વળી એક યુવાનનો ને;

જ રી હસી દેવી કહે “ સુપ્રેમી !

“ બનો હવે એકરૂપે સુખેથી !

“ રમા વળી આવતી આ ઉડીને !

“ ત્રણે દિલો એકજ આજ થાશે !

“ સદા રહેજો મમ રાજ્ય માંહી,

“ સુખી ધર્મોદય ! આશિષ મહારી ! બચ્યાં ! ”

કિન્તુ વ્યગ્ર થઈ યુવાન નલમાં જોઈ રહ્યો બીકથી !

નીચી ઉતરતી રમા નલથી તે જોઈ કહે દેવીને :—

“ ‘ હું ના સ્વન્ય તણો બનું કદી સખિ !’ એ વેણ તૂટયું ગણી
નક્કી એ દુખાણી બને ! હૃદય એ નક્કી ચીરાઈ જશે ! ”

“ જા ! ચાર’ તું ! ” કહી ઉડી ગઈ દેવી :

નીચે પડ્યો ગબડતો જીવ એ ડરીને !

સ્વપ્નનું ગયું ઉડીગઈ વળી શાન્ત નિદ્રા,
હૈયું રહ્યું ધડકતું ભય ને ખીડાથી.

જીવે છે બાજીમાં તો ત્યાં રમા દીઠી સુખે સૂતી ;
નિદ્રામાં તે હસી ચીકું “ પ્રભુ ! બહાલા ! ” લવી જરી.

“ જા ! ચોર ! તું ! ” હૃદયમાં હજી એજ શબ્દો !

“ જા ! ચોર ! ” એ મગજમાં બળુકાર વાગે !

ત્યાં કે સ્વરો રુદનના ભટકાય કણે,

તેથી ડરી ચમકી તુર્ત યુવાન ઉઠે.

અગાસિયેથી સ્વર આવતા એ,

યુવાન ઉભો થઈ ખારીએ ત્યાં ;

ચતી પડેલી હતી શોભના ત્યાં,

શરીરનું જાન હતું કશું ના !”

ચોકખું છે જલ ને હવા શીતળી છે, છે ચન્દ્ર ઊંચે ચડ્યો,

તારા કાંઈજ આંહી ત્યાં ટમટમે, ત્યાં એક નીચે ખર્યો ;

મેઢાનો, નદી ને તરુ સહુ પરે છે આંદની પાથરી

તેમાં એક જ ધુળપત્તી કલી સમી દિસે રૂંધી શોભના.

દિસે ઝૂલનું એ કુશ ઉઢર કાસાર સરખું,

અને તેને દાખી કમલ સરખો છે કર રહ્યો ;

પડેલી છે આંટી કદલી સરખા એ પગ તણી,

અને વચ્ચે ઉઠે ફરફર થતી પાટલી ઝીણી.

અશીશા સ્હોટાથી શિર જરી રહ્યું છે અધર; ને

રહ્યો તેના બાલે ગ્રાશી અળપતો વાસ કરીને ;

વહે વારિ ખડોળું નયન પરથી ગાલ પર છે,
તુષારે ભીંજેલા પ્રલ લત દિસે ગૌર મુખડું.

પડે છે કે બિન્દુ ચિયુક પરથી એ સ્તન પરે
અને ત્યાંથી ધીમે ટપકી પડતું બાજમ પરે ;
સ્તનો બેની વચ્ચે ટપકી વળી કોઈ સ્થિર થતું
દિસે બાણે મોતી શરીરિણમાં કે અળતું.

બન્ને સ્તનો ધડકતા દિલથી ધ્રુજે છે,
ને શ્વાસ ઉણુ વહતાં ઝૂલતાં રહે છે,
સમ્યુટ એ ધવલ કેલકી પુષ્પ કેરાં !
કે ચન્દ્રકાન્તકઠકા સરખાં દિસે છે !

દિસે છે અંગ એ આળું સમના શર મું રડું
ઉઘડયા ચોષ નહાના બે ને આવા સ્વર નિકળે :

“ પરની હું બની ! મહારી હું નહીં !

“ નહિ અરે ! અરે ! કોઈની નહીં !

“ સુજ થયો અરે ! એ હણુ નથી !

“ પરની હું બની ! મહાર કો નહીં !

“ કલ્પીશ મું ક્ષમા તું રમા મને ?

“ સરખ હું બની કંચુ છું તને !

“ નકી અબાણુ તું ! બાણુ તું નહીં !

“ સરખ પાળીઓ દૂધ પાષ તેં !

“ નકી અબાણુ છે હું રખે ! વળી ;

“ પ્રીતિ રમા તણી રાખશે કહીં ?

“ દિલ હવે ઠયુ; આપવુ મને !

“ પછી રમા તણું રાખશે કહીં ?

“ હૃદયના પડે ભાગ ના કદી,

“ હૃદય એકમાં બે સમાય ના ;

“ હૃદય પ્રેમ તો લાખથી કરે !

“ સહુ કહે ભલે ! ના બન્યું કદી !!

“ પ્રભુચી! ઓ ! હવે ભૂલ તું મને

“ પ્રિય રમા અરે ! છોડ તું મને !

“ જઈશ હું હવે એકલી વને,

“ મરીશ હું હવે એકલી વને.

“ કહીશ હું સહુ વાત આ તને,

“ અરર ! હું તો શું થશે તને ?

“ કહી શકું નહીં તો હઃખી થશે

“ તુજ પિયુ નકી વા મરી જશે !

“ હૃદય એ ગળી જાય છે વહી !

“ હૃદય આ વળી ખેચી જાય એ !

“ હૃદય તું તણી આડ બે રહી,

“ તૂટી પડી જશે બે દિનો મહીં !

“ તુજ પછી મને વિશ્વ આ બધું ;

“ પણ સખિ સખિ ! શું અરે કરે ?

“ તુજ દયા તણે ભાર છે બહુ,

“ પુલ ગાણી સદા હું ઉપાડતી !

વહે વારિ ખડોળું નયન પરથી ગાલ પર છે,
તુષારે ભીંજેલા પ્રલ વત દિસે ગૌર મુખડું.

પડે છે કે ગિન્દુ ચિણુક પરથી એ સ્તન પર
અને ત્યાંથી ધીમે ટપકી પડતું જાજમ પરે;
સ્તનો જેની વચ્ચે ટપકી વળી કોઈ સ્થિર થતું
દિસે જાણે મોતી શશીકિરણમાં કે અજાણું.

અન્ને સ્તનો ઘડકતા દિલથી મુજે છે,
ને શ્વાસ ઉણુ વહતાં ઝૂલતાં રહે છે,
અમ્બુડ એ ધવલ કેલકી પુખ્ત કેરાં !
કે ચન્દ્રકાન્તકંઠકા સરખાં દિસે છે !

દિસે છે અંગ એ આખું કમના શર શું રડું !
ઉઘડયા ઝોષ નહાના જે ને આવા સ્વર નિકળે :

“ પરની હું બની ! મહારી હું નહીં !

“ તહિ અરે ! અરે ! કોઈની નહીં !

“ મુજ થયો અરે ! એ હણુ નથી !

“ પરની હું બની ! મહાર કો નહીં !

“ કલ્પીશ શું ક્ષમા તું રમા અને ?

“ સરખ હું બની કંઈ છું તને !

“ નહીં અજાણુ તું ! જાણુ તું નહીં !

“ સરખ પાણીઓ દૂધ પાઈ તેં !

“ નહીં અજાણુ છે તું રજે ! વળી ;

“ પ્રીતિ રમા તાણી રાખશો કહીં ?

- “ મધુર હાસ્ય તો એ ઉડી જશે !
 “ પ્રિય સખિ ! દીધું એજ મેં તને !
 “ પ્રણયીનાં કર્યાં ખૂન મેં અરે !
 “ હૃદય તેથી આ શું વિરામશે ?
 “ ભટકીને હવે દેહ છોડવી !
 “ પ્રભુ ! પ્રભુ ! દીધું એજ મેં મને !
 “ ન કરવું ઘટે એજ મેં કહ્યું !
 “ અરર ! શું હરિ ! એજ છે થવું ?
 “ હૃદયચન્નની કૂચી ના મળે,
 “ વિધિ કને રહી ! શું કરું અરે !
 “ હૃદયના સખે ! પ્રાણના પિયુ !
 “ દિલની ઝેલ એ ! દેવિ ! રે સખિ !
 “ નહિ કહી શકું કાંઈ હું તને !
 “ નહિ કહી શકું કાંઈ હું તને !
 “ મરી ત્યજી જવું એજ માર્ગ છે !
 “ ત્યજી જવું અરે ! રે ત્યજી જવું !
 “ નવ ખને અરે ! એ ત્યજી જવું !
 “ હૃદય ઘા કરી કેમ એ શકે ?
 “ વિધિ વિના અરે ! હસ્ત કોઈનો
 “ પ્રણયીને કદી તોડી ના શકે !
 “ નવ મરી શકું ! જીવી ના શકું !
 “ ખૂન કરી શકું માત્ર પાપી હું !”

“ રવિ નદી વતી સિન્ધુ પૂરતો,
 “ ત્યમ દયાથી આ દિલ તેં ભયું
 “ હૃદયસિન્ધુનો ચન્દ્ર કિન્તુ એ,
 “ ઉજળી ઉમિઓ જે પરે પડે !

“ હૃદયવારિમાં છાપ કેં પડે,
 “ રવિ, ઉષા અને તારકો દિસે.
 “ ઘન ઝંઝૂમતા હોકિયાં કરે,
 “ શશીની છાપ તો રાત્રિ આખી રહે.

“ કંઈ તરુ અને કે વિહંગમો
 “ ઘડીક કોઈ ને વર્ષ કો રહે ;
 “ ઘડીક છાંય કો આભ ઢાંકતી,
 “ યણુ ખંધી જતી આખરે ઉડી,

“ યણુ પિયુ ! પિયુ ! છાપ તું તણી
 “ હૃદયવારિમાં આભ શી પડી !
 “ જલ સૂકાઈને રેતો ઉડશે;
 “ તહીં સુખી પિયુ એ નહીં ખસે !

“ જખમ લાગશે ! ઉર ફાટશે !
 “ જિગરથી અરે ! રક્ત ચાલશે !
 “ સમય તે સહુ ત્યાગશે તને.
 “ પ્રિય રુખે ! દીધું એજ મેં તને !
 “ શકીશ ના કદી તું હવે હત્તી !
 “ રુદન એ તણો એપ લાગશે !

ઊંચે ઉડે કરંટો ! ક્ષિતિજ પર દિસે મેઘમાલા સુનેરી !
 ફૂલેલા એ ધૂંજે છે શઠ ફરતાફરતા દૂરની વાદળી શો !
 વાગે વીણા મધુરં તુતક પર તહો પંખીડું નાચતું દો !
 મ્હોં સુધી છે ભરેલાં ઝગમગ ધૂંજતાં પાત્ર બે આસવોનાં

લાને તેને જરી નવ હતું દૂરની વાદળીનું !
 કાળી કાળી પ્રસરી ચડતી મેઘથી પૂર્ણ લીની !
 બહાણે ડાદ્યું ! ખળભળી ગઈ સિન્ધુની એ સપાટી !
 વ્યાધ્યું કિન્તુ સૂખમય વહું ધ્રુવ સામે અગાડી !

ગિરિ સભ ઊંચાં મ્હોટાં મોઢાં હજી ચડશે, અને
 તુતક તૂટશે ! વંટોળામાં શઠો વિખરી જશે !
 પણ દઢ રહો ત્યારે એ તો ભલે સુખ મ્હાણુને !
 નિકર મધુરો લહેને આ તો ઘડીબઘડી તણો !

અનિલ ફરકે ધીમે થંડો પ્રભાત તણો હવે,
 હૃદય રસમાં ઝોકાં ખાતું, સુશાન્ત બન્યું હવે ;
 પિયુકર ફરે ગાલે, ઓળે અને નયનો પરે,
 સૂઈ ગઈ સુખે માથું મુકી પિયુપદ ઉપરે.

યુવાનની પડી દૃષ્ટિ અન્ધારા એ ખૂણા મહોં,
 ઝરે છે અગ્નિ નેત્રેથી એવી રાતી રસા દીઠી !

તાકી જોયું ફરી ત્યાં તો અન્ધારે નવ કેં હતું,
 કિન્તુ છતી ગઈ ધૂંજી ! થંડું રક્ત થઈ ગયું !
 વીજળી શું ફરી કાંઈ અંગે અંગ મહોં ગયું !
 હતું શું એ ? થયું શું એ ? જાણી કેંજ શક્યો નહોં !

શબ્દોથી આંસુડાંથી આ હૈયું યુવાનનું ગળ્યું;
ઘસડાયું ભૂલી ભાન, કાબૂ લેશ રહ્યો નહોં !

હૃદય ઉપર લાગ્યો કારમો કૈંક ધક્કો,
કુદરતની ગતિએ અન્ધ દોરાઈ ચાલ્યો ;
ડગ દ્રવ ભરી આવી શોભના પાસ ઉભો,
કર થઈ જઈ લાંબો કુંભજો હસ્ત ઝાલ્યો !

કમ્પી કાળજડુ રહ્યું થરથરી ત્યાં શોભનાનું દ્રવી,
અચ્યું પક્ષી તણું ઉડે જયમ ડરી ખેલું જ માળો મૂકી;
માળો છોડી દીધો અને પડી ગયું એ તો અરે ! પિંજરે,
ને એ પિંજર પૂરમાં વહી જતાં કેદી તણાઈ વહે !

પ્રણયરસનું પીધું ખ્યાલું નિશો જ ગયો ચડી !
મધુર ઝળકી લાગી ગાલે, રહ્યા અધરો સ્પુરી !
શિથિલ ધૂજતાં અંગે અંગે ચડી ગઈ ખાલી, ને
પરવશ થવું નિર્માયું એ થવાઈ ગયું, અરે !

ડર નવ રહ્યો ! હૈયે હૈયું રહ્યું ઘડકી, અને
પ્રિય અધરથી અશ્રુ ઉંનડાં લૂછાઈ ગયાં સહુ !
સમય મધુરો ! ખેલતી પ્રીતિ ! અને રસએકતા !
હૃદય નવલાં લહાણું એવું સુખે મચવી રહ્યાં !

“ તુજ થઈ હવે ” એ કહેવાનું હતું નવ કૈં રહ્યું !
પ્રણયી દેવો વાંછ્યું પામ્યાં પછી વદવું કશું ?
ઉર ઉર વતી ખોટાયાં એ પછી હમ્મ ન્યૂન શું ?
સભર દરિયે નાયુ મીઠે સુન્દાણુ વહ્યું વહ્યું !

ઊંચે ઉડે કરંદો ! ક્ષિતિજ પર દિસે મેઘમાલા સુનેરી !
 ફૂલેલા એ ધૂજે છે શઢ ફરતાફરતા દૂરની વાદળી શો !
 વાગે વીણા મધુરં તુતક પર તહો પંખીડું નાચતું દો !
 મ્હોં સુખી છે ભરેલાં ઝગમગ ધૂજતાં પાત્ર જે આસવોનાં

ભાને તેને જરી નવ હતું દૂરની વાદળીનું !
 કાળી કાળી પ્રસરી ચડતી મેઘથી પૂર્ણ લીની !
 બહાણે ડોલ્યું ! ખળલળી ગઇ સિન્ધુની એ સપાટી !
 ચાલ્યું કિન્તુ સપ્તમય વહું ધ્રુવ સામે અગાડી !

ગિરિ સમ ઊંચાં મ્હોટાં મોજાં હજી ચડશે, અને
 તુતક તૂટશે ! વંટોળામાં શઢો વિખરી જશે !
 પણ દઢ રહો ત્યારે એ તો ભલે સુખ મ્હાણુને !
 નિકર મધુરો લહેને આ તો ઘડીબઘડી તણો !

અનિલ ફરકે ધીમે થંડો પ્રભાત તણો હવે,
 હૃદય રસમાં ઝોકાં ખાતું, સુશાન્ત બન્યું હવે ;
 પિયુકર ફરે ગાલે, ઓળે અને નયનો પરે,
 સૂઈ ગઇ સુખે માથું મુકી પિયુપદ ઉપરે.

યુવાનની પડી દૃષ્ટિ અન્ધારા એ ખૂણા મહીં,
 ઝરે છે અગ્નિ નેત્રેથી એવી રોતી રમા દીઠી !

તાકી જોયું ફરી ત્યાં તો અન્ધારે નવ કેં હતું,
 કિન્તુ છાતી ગઇ ધૂજી ! થંડું રક્ત થઇ ગયું !
 વીજળી શું ફરી કાંઈ અંગે અંગ મહીં ગયું !
 હતું શું એ ? થયું શું એ ? જાણી કેંજ શક્યો નહીં !

ઓહોં ! સૂતી પરમ શાન્તિથી શોભના છે,
એ પ્રેમહાસ્ય સુખમાં ઝળકી રહ્યું છે ;
તેને નિહાળી ફરી શાન્ત થયો યુવાન,
ચુમ્બી લઈ અધરને કર આંખી ઉઠ્યો.

ગયો રમા જ્યાં સુખમાં સૂતી છે,
શ્વયો રમાનો ફરી મ્હેં નિહાળી ;
“ પિયુ ! પ્રભુ ! ” એમ લવી રમા, ને
યુવાન ભૂલ્યો ફરી શોભનાને,

“ પડું જૂદો હું નકી શોભનાથી,
“ રહ્યો હવે એકજ માર્ગે એ છે ! ”
વદી ધરી ગાલ પ્રિયા કરે એ,
સૂઈ ગયો શાન્ત થઈ ફરીને

“ આ સાચું ને કરીશ ત્યમ હું કાલથી, ” એમ ભાઈ
ભાવિ જાણ્યા વિણ કયમ શક્યો ગર્વના ખેલ કાઢી ?
ભોળો તું છે! અનુભવ તને વિશ્વનો કાંઈ ના ના !
એવા ખોલો કહીશ ફરી ના ! ખેલ તો ભૂલજે ના !

દોરાવું એ સહુ હૃદયનું, ભાઈ નિર્માણ આંહી,
ભાવિ વિના જનહૃદયનો અન્ય ના કે સુકાની;
જે ચાવીનું જડ રમકડું નાચનારું જ છે તું,
તે ચાવીને તુજ કર લઈ ફેરવી ના શકે હું.

રાત્રિ ગંધ, રવિ ઉગ્યો, શુક ઉડતા કે ;
 બાગે ફૂલી રમતિયાળ કુરંગ ખેલે ;
 વચ્ચે ઉડે મધુર તે જલને પુવારે,
 આવે ઉડી કબૂતરો જલયાન માટે.

રમા ઉઠી ને પિયુને ઉઠાડી,
 અગાસિયે જાય મૃદુ હસી બે ;
 હજી સૂતી એકલી શોભના ત્યાં.
 રમા ઉઠાડે લઈ ચુસ્ખી તેને.

“ પિયુ ! નહાલા ! ” લવી ઉઠી, હસી તે સુણતાં રમા ;
 “ કયો નહાલો ? ” રમા પૂછે, રહ્યો જોઈ યુવાન તે.

જરી મનકમાં એ ત્રણે હસ્યાં,
 ગંધ પછી નીચે તુર્ત શોભના ;
 “ મમ સખી હવે પ્રેમ શોધતી, ”
 કર થાહી કહે પિયુને રમા.

“ નથી તું જાણતી, બાઈ ! શોધતી તે મળી ચૂક્યું !
 શોધ્યું તે તું સુણી રોશે ! હસી લે પણ ત્યાં સુધી.

“ રમા ! એ તહારી છે ! તુજ દૃઢ્ય છે ! તું જરૂર છે !

“ છતાં તે કે શોધે ! તુજ શરણ છે, દેવું જ ઘટે ;

“ અરે ! કિન્તુ હેયું જગત પર ક્યાં શોધીશ ? સાખ !

“ અને નહાલી ! ચાલ્યું ઝરણ દિલનું એ વહી વહી ! ”

શું દેવું 'તું ? વધો જૂઠું ! શોધે તે હું ! ” ન કાં કહે ?

પ્રેમના જૂઠામાં એ શું, પ્રેમી ! કાંઈ મીઠાશ છે ?

ઓહો ! સૂતી પરમ શાન્તિથી શોભના છે,
એ ત્રેમહાસ્ય સુખમાં ઝળકી રહું છે ;
તેને નિહાળી ફરી શાન્ત થયો યુવાન,
ચુમ્બી લઈ અધરને કર ચાંપી ઉઠ્યો.

ગયો રમા જ્યાં સુખમાં સૂતી છે,
થયો રમાનો ફરી મ્હેં નિહાળી ;
“ પિયુ ! પ્રભુ ! ” એમ લવી રમા, ને
યુવાન ભૂલ્યો ફરી શોભનાને,

“ પડું જૂદો હું નકી શોભનાથી,
“ રહ્યો હવે એકજ માર્ગ એ છે ! ”
વહી ધરી ગાલ પ્રિયા કરે એ,
સૂઈ ગયો શાન્ત થઈ ફરીને

“ આ સાચું ને કરીશ ત્યમ હું કાલથી,” એમ ભાઈ
ભાવિ જાણ્યા વિણ કયમ શક્યો ગર્વના બોલ કાઢી ?
ભોળો તું છે! અનુભવ તને વિશ્વનો કંઈ ના ના !
એવા બોલો કહીશ ફરી ના ! બોલ તો ભૂલજે ના !

દોરાવું એ સહુ હૃદયનું, ભાઈ નિર્માણ આંહી,
ભાવિ વિના જનહૃદયનો અન્ય ના કે સુકાળી;
જે ચાવીનું જડ રમકડું નાચનારું જ છે તું,
તે ચાવીને તુજ કર લઈ ફેરવી ના શકે હું.

રાત્રિ ગઈ, રવિ ઉગ્યો, શુક્ર ઉડતા કે ;
 બાગે ફૂલી રમતિયાળ કુરંગ ખેલે ;
 વરચે ઉડે મધુર તે જલને પુવારે,
 આવે ઉડી કબૂતરો જલયાન આટે.

રમા ઉઠી ને પિયુને ઉઠાડી,
 અગાસિયે જાય મૃદુ હસી બે ;
 હજુ સૂતી એકલી શોભના ત્યાં.
 રમા ઉઠાડે લઈ ચુસ્ખી તેને.

“ પિયુ ! નહાલા ! ” લવી ઉઠી, હસી તે સુણતાં રમા ;
 “ કયો નહાલો ? ” રમા પૂછે, રહ્યો જોઈ ચુવાન તે.

જરી મનકમાં એ ત્રણે હસ્યાં,
 ગઈ પછી નીચે તુર્ત શોભના ;
 “ મમ સખી હવે પ્રેમ શોધતી,”
 કર ગ્રહી કહે પિયુને રમા.

નથી તું જાણતી, બાઈ ! શોધતી તે મળી ચૂક્યું !
 શોધ્યું તે તું સુણી રોશે ! હસી લે પણ ત્યાં સુધી.

“ રમા ! એ તહારી છે ! તુજ દ્રવ્ય છે ! તું જરૂર છે !
 “ છતાં તે કે શોધે ! તુજ શરણ છે, દેવું જ ઘટે ;
 “ અરે ! કિન્તુ હેયું જગત પર ક્યાં શોધીશ ? સાખ !
 “ અને નહાલી ! ચાલ્યું ઝરણ દિલનું એ વહી વહી ! ”

શું દેવું 'તું ? વધો જૂઠું ! શોધે તે હું ! ” ન કાં કહે ?
 પ્રેમના જૂઠામાં એ શું, પ્રેમી ! કાંઈ મીઠાશ છે ?

“ અરે ંહાલા ! સાચું ! મમ હૃદયમાં જે નવ મળે,

“ નહીં તે તે શોધે ! હૃદય નવ ક્યાંએ પણ મળે !

“ બહુ એ રોધ છે ! રુદન વળી શું આઁચું ફરીને ?

“ અરે ! તે લાધ્યાથી જગત વિષ કે અમૃત થશે ?

“ આ બ્રહ્માંડ અને તેની નિસરણી કે સિન્ધુની વીચિઓ !

“ ઊંચીનીચી સહુ, જૂદી ગતિ તણી, જૂદે જ માર્ગે જતી !

“ કોઈ એક જ છાપની છળી બની ક્યાંએ દિસે બે નહીં !

“ કોઈ નિસરણી, વીચિ, પગથિયું સાથે વહેતું નહીં !

“ ઓહો ! એક જ બિન્દુ પાસ ધપતાં બિન્દુ બેધોં એ વહે,

“ તેની સાંકળમાં ન કોઈ કડી બે સાથે જ જોડાઈ છે !

“ કિન્તુ સાંકળ આખીમાં દર કડી બે આઈ, બે ચી શકે !

“ તે બેંચાણ અનન્ત પ્રેમ ! પ્રભુ એ ! તુંહુંની અન્થિય એ !

“ પ્રભુ ! તે તે શોધે ! રસ નિજ લળે તે રસ બીજે

“ ઘટે તેને દેવો ! નિકર પિયુ ! એ તો ગળી જશે !

“ તને સોંપું છું હું હૃદય કુમળું એ સખી તણું,

“ થઈ એ તો તહારી ! પ્રિયતમ ! હવે મિત્ર બન તું ! ”,

કાર્ય તેં પ્રેમનું કીધું ! પ્રેમ સાચવી રાખજે !

ઉદાર માર્ગ લીધો તેં ! એ આદાર્ય ન ત્યાગજે !

“ હૃદય સુખી થશે એ આપું છું કેલ, ખ્યારી !

“ કળી નવ ફરમાશે ! ખીલશે પૂર્ણ ! ખ્યારી !

“ સહુ તુજ દિલ ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મહારો,

“ તુજ સખી તણું ઇચ્છયું આપવા ધર્મ મહારો ”

કહી કાંઈ કરે કાંઈ જેની ખાતર આ બધું,
અરે ! તે કાર્યથી તેને શું તું સુખ દઈ શકે ?

દોરી જવું હૃદય તે તુજ ધર્મ સ્થાપ્યો,
છે માર્ગે તો અટપટો વળી ના દીઠેલો !
ખેંચાણુ છે ગજળ ને ઉપરે જવું છે !
તો પાંખ સાવધ કરી ઉડ ભાઈ બંધે !

* * * * *

“ રસા વાંચે મને તો કે વાંચવું ગમતું નથી !
“ નકી છે એ બગીચામાં ! જોઈ એ સુખ ત્યાં જઈ !”

વીત્યું પ્રભાત હજી ના રવિ ઉગ્ર કિન્તુ,
તાજાં હજી ચળકતાં સહુ પક્ષીઓ છે ;
છે દીવે છાય તરુની સહુ પર્ણ તાજાં,
અતૃપ્ત છે જમર સૌ મકરન્દ પીતા.

ધડકતે દિલે યાત્રી શોભના ઉતરી નીચે,
ધડકતું હૃતું હૈયું તેને ત્યાં મળવા જતી.

“ મયૂર નાચ તું શી કળા કરી !

“ મમ દિલે ગમે એ નિહાળવી !

“ પિયુ નકી અહીં આવીને ગયો !

“ પિયુ નકી તને જોઈને ગયો !

“ હૃદય એ થશે તું સમું ન શું ?

“ મમ ઉરે અરે ! નાચશે ન શું ?

“ પિયુ ઉરેથી ને આંસુડું ખરે,

“ કયમ ગળું નહીં ઢેલ હું બની !”

વિસામો લે! વિચારી લે! ઉભી રહે ! અલિસારિકા !

હોય ને કેજ લીતિ ના તો દોરાઈ લલે જ ના !

અલિલાષ થને પૂરી ! મીઠા આ અલિસાર છે !

કિન્તુ ચીરી ચીરાશે ને શંકાચૂક રહી હશે !

પ્રેમી મળે ત્યમ મળ્યાં દિલ એ ફરી એ,

ના ઝિંદગી સુધી હવે વિખૂટા પડે તે;

“ મહારી થઈ!” “ તુજ થઈ જ-!” લવી ગયાં એ,

અંગો જૂદા પણ થયાં મળવા ફરીને !

નેત્રે નેત્ર મળ્યે જરા મલકતાં, ક્યારે ઈશારા થતા,

ક્યારે ચુમ્બન ને સુ કોઈ વખતે વાતો કરી ભેટતાં.

ક્યારે વેણી કુલો વડે પ્રિય કરે ગૂંથાઈને મહેકતી,

ને ક્યારે ખસ એકમેજ ક્ષણમાં કમ્પી રહેતાં મળી !

જ્યારે જેવો સમય મળતો તેટલું હ હાણું લેતાં,

ને બાકીનો સમય સઘળો ખૂબ ખેંચાઈ રહેતાં !

છુપી પ્રીતિ, પ્રણયી ! મધુરી કેમ કેવી દિલે છે ?

બી વાવો છો તમ હૃદયમાં ઝેરના કિન્તુ ભોળાં !

સમય ના મળ્યો તેથી પીધું ઝેર હજી નથી !

ભર્યાં છે માત્ર પાત્રો આ ! તેનું વેન ચડી ગયું !

ભોળા યુવાન, તુજ પિંજર કેમ તોડયું ?

શું ભૂંગ માફક હવે ફરવા જ ધર્યોયું ?

સ્વાતન્ત્ર્ય તો પણ ન મેળવી તું શક્યો છે ?
રે ! જોકે પિંજર ત્યજી તું બીજે પડ્યો છે !

તહારું હૃદય જરી કહે ! હજી તે શું તહારું ?
તેમાં હવે જઈ ફરી વસી તું શકે શું ?
તે પુષ્પમાં રસ હવે પડતો નથી કે ?
તેના ગુણો ઉપર માત્ર નિગાહ તહારી !

તહારી હજી નગર ત્યાં પણ પ્રેમ ના ના !
તહારું હજી મગજ ત્યાં પણ દિલ ના ના ?
તે વાંક કિન્તુ તુજ હું કદિ એ ગણું ના !
‘સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો’ પણ તે કહું ના !

જૂઠો ગણ્યો તુજ હિસાબ ! ભૂલી ગયો તું !
તેં જે અને ત્રણ ગણ્યા કયમ ભાઈ સાત !
તોળી તપાસી દિલ જે પ્રીતિ ત્રાજવામાં !
જો જો ! અને ભૂલ જ જોઈ શકાય છે ત્યાં !

તહારી નવીન કલી પાંખ મહીં ઝિડાતી,
ત્યારેય તે પુલ પરે તું શું આફરીન ?
શું પુષ્પચુસ્મન સમે મશગૂલ તેમાં ?
તું પુષ્પનો મટી થયો કલીનો જ, વહાલા !

રે ! ભૂંગથી ગત પુલો ન સ્મરાય કેા હી !
કેા લાઘતાં નવીન ભૂંગ ત્યજે જ જૂની !
તેા કેમ ના નવીન આ કલી છોડી દેશે ?
તું પ્રેમી છે ! પણ ન કેાઈ તણો રહ્યો છે !

“ પિયુ ઉરેથી ને આંસુકું ખરે,

“ કયમ ગળું નહીં ઢેલ હું બની !”

વિસામો લે! વિચારી લે! ઉભી રહે ! અલિસારિકાં !
હોય ને કેજ ભીતિ ના તો દોરાઈ ભલે જ જા !

અભિલાષ થને પૂરી ! મીઠો આ અલિસાર છે !
કિન્તુ ચીરી ચીરાશે ને શંકાચૂંક રહી હશે !

પ્રેમી મળે ત્યમ મળ્યાં દિલ એ ફરી બે,
ના ઝિંદગી સુધી હવે વિખૂટા પડે તે;
“ મહારી થઈ” “ તુજ થઈ જ-!” લવી ગયાં એ,
અંગો જૂદા પણ થયાં મળવા ફરીને !

નેત્રે નેત્ર મળ્યે જરા મલકતાં, ક્યારે ઇશારા થતા,
ક્યારે ચુમ્બન ને સુ કોઈ વખતે વાતો કરી ભેટતાં.
ક્યારે વેણી કુલો વડે પ્રિય કરે ગૂંથાઈને મહેકતી,
ને ક્યારે ખસ એકમેજ ક્ષણમાં કમ્પી રહેતાં મળી !

જ્યારે જેવો સમય મળતો તેટલું દ હાણું લેતાં,
ને બાકીનો સમય સવળો ખૂબ ખેંચાઈ રહેતાં !
છુપી પ્રીતિ, પ્રણયી ! મધુરી કેમ કેવી દિલે છે ?
બી વાવો છો તમ હૃદયમાં ઝેરના કિન્તુ ભોળાં !

સમય ના મળ્યો તેથી પીધું ઝેર હજી નથી !
ભર્યાં છે માત્ર પાત્રો આ ! તેતું વેન ચડી ગયું !

ભોળા યુવાન, તુજ પિંજર કેમ તોડયું ?
શું ભૂંગ માફક હવે ફરવા જ મંચકયું ?

સ્વાતન્ત્ર્ય તો પણ ન મેળવી તું શક્યો છે ?
રે ! જોકે પિંજર ત્યજી તું બીજો પડ્યો છે !

તહારું હૃદય જરી કહે ! હજી તે શું તહારું ?
તેમાં હવે જઈ ફરી વસી તું શકે શું ?
તે પુષ્પમાં રસ હવે પડતો નથી કે ? !
તેના ગુણો ઉપર માત્ર નિગાહ તહારી !

તહારી હજી નગર ત્યાં પણ પ્રેમ ના ના !
તહારું હજી મગજ ત્યાં પણ દિલ ના ના ?
તે વાંક કિન્તુ તુજ હું કદિ એ ગણું ના !
‘સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો’ પણ તે કહું ના !

જૂઠો ગણ્યો તુજ હિસાબ ! ભૂલી ગયો તું !
તેં બે અને ત્રણ ગણ્યા કયમ ભાઈ સાત !
તોળી તપાસી દિલ બે પ્રીતિ ત્રાજવામાં !
જો જો ! અને ભૂલ જ જોઈ શકાય છે ત્યાં !

તહારી નવીન કલી પાંખ સહીં ઝિડાતી,
ત્યારેય તે પુલ પરે તું શું આફરીન ?
શું પુષ્પચુસ્મન સમે મશગૂલ તેમાં ?
તું પુષ્પનો મટી થયો કલીનો જ, વહાલા !

રે ! ભૂંગથી ગત પુલો ન સ્મરાય કો દી !
કો લાઘતાં નવીન ભૂંગ ત્યજે જ જૂની !
તો કેમ ના નવીન આ કલી છાડી દેશે ?
તું પ્રેમી છે ! પણ ન કોઈ તણો રહ્યો છે !

“ પિયુ ઉરેથી જે આંસુડું ખરે,

“ કયમ ગળું નહીં ઢેલ હું ખની !”

વિસામો લો! વિચારી લો! ઉભી રહે ! અભિસારિકાં !

હોય ને કેજ ભીતિ ના તો દોરાઈ ભલે જ જા !

અભિલાષ થને પૂરી ! મીઠો આ અભિસાર છે !

કિન્તુ ચીરી ચીરાશે ને શંકાચૂંક રહી હશે !

પ્રેમી મળે ત્યમ મળ્યાં દિલ એ ફરી બે,

ના ઝિંદગી સુધી હવે વિખૂટા પડે તે;

“ મહારી થઈ!” “ તુજ થઈ જ-!” લવી ગયાં એ,

અંગો જૂદા પણ થયાં મળવા ફરીને !

નેત્રે નેત્ર મળ્યે જરા મલકતાં, ક્યારે ઇશારા થતા,

ક્યારે ચુમ્બન ને સુ કોઈ વળતે વાતો કરી ભેટતાં.

ક્યારે વેણી કુલો વડે પ્રિય કરે ગૂંથાઈને મહેકતી,

ને ક્યારે બસ એકબેજ ક્ષણમાં કમ્પી રહેતાં મળી !

જ્યારે જેવો સમય મળતો તેટલું દ હાણું લેતાં,

ને બાકીનો સમય સઘળો ખૂબ ખેંચાઈ રહેતાં !

છુપી પ્રીતિ, પ્રણયી ! મધુરી કેમ કેવી દિલે છે ?

બી વાવો છે તમ હૃદયમાં ઝેરના કિન્તુ ભોળાં !

સમય ના મળ્યો તેથી પીધું ઝેર હજી નથી !

ભર્યાં છે માત્ર પાત્રો આ ! તેનું ઘેન ચડી ગયું !

ભોળા યુવાન, તુજ પિંજર કેમ તોડયું ?

શું ભૂંગ આફક હવે ફરવા જ ઇચ્છયું ?

તાજી સ્નાન કરાથી છે જલ તાણું ઝિન્દ શરીરે હજી,
ને એ ગૌર મુખે વિશેષ ચળકી લાલી રહી છે દીપી ;
ચાંદલો કુંકુમનો લલાટ પર છે, ગાત્રો હસી છે રહ્યાં,
લીના વાળ છૂટાં સ્તનો પર ઉડે જાણે પિયુ ખાંધવા !

તાજી પાન લીધેલ છે મુખ મહીં તેથી ભરેલા રૂઝ
સ્વાદાવિક દિસે હજી સુરખ છે નહાના મુખિઆધરો ;
લીસા ગાલ કટિ, કરો, પિયુ સ્મરે તે દીર્ઘ નેત્રો, અને
શું ના મોહક શોભનાશરીરનું ? નહાણું પિયુને ન શું ?

નહાલો છે હૃદયે, અહો ! હૃદયમાં એ મૂર્તિ છે કોતરી,
ને તેમાં જ અરે ! રમાહૃદયની ચિન્તા રૂબેલી વળી !
ખન્ને ઉપર ચારણી થઈ દ્રવે હૈયું ઝરો પ્રેમનો
શું ના મોહક શોભનાહૃદયનું ? નહાણું પિયુને ન શું ?

પ્રેમમાં તું પિયુ જીતી ! નહાની અજ્ઞાન શોભના !
તેનાથી ના થયું તે તેં પ્રેમમાં લજવી દીધું !

અરે ! શું જીવે છે પ્રણયી તુજ નહાલી ? રસિક એ !
અગામીમાં ઉભી પ્રણયી નિજ વિચાર સહ છે !
અરે ! ના જો તેને ! શરીર ચિર ના સુન્દર રહે !
અરે ! જો દેખે તો પ્રિય હૃદય જો દૂર જઈને !

ન જા ! જો જો તું જો ! તુજ હૃદય તે લાયક નકી !
રસીલો લોગી તે કયમ નવ શકે દિલ સમજી ?
અરે ! તો હે લાઈ ! કયમ પ્રિય રમા છોડવી પડી ?
રસીલી દૃષ્ટિ એ અરર ! નળગી શું થઈ ગઈ ?

તું કેમ બેઘ કલ્પીપુષ્પ ન બાથમાં દે ?
 ‘સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો’ કમ તું કહેશે
 શંકા રહી ! ડર રહ્યો ! દુઃખી તું થયો છે !
 આધીનતા દુઃખની લે સુખની ત્યજ તો !

ના અન્યનો પણ સીતા કદિ રાચ માને,
 તે કિન્તુ કાંઈ સમજી દુખણી થઈ છે ;
 તે કાંઈ ખામી નિજ પ્રેમ મહીં ગણે છે !
 શું એ ઉરે અરર ! ખંજર લોકવાનો !

ભૂલી જ બાઈ ! ઉપકાર બધાય તું શું ?
 તહારી સખી ઉપર શું ભૂલથી ઉગામ્યું ?
 ભક્તિ, દયા, પ્રણયની શું દયાય ખોઈ ?
 તું ભૂગની ઉપર આમ જ છેક મોહી !

તું શું કરે ! ડગમગ્યા ગિરિ મેઠુ જેવા !
 ખેંચાઈ જાય રવિ ત્યાં ગ્રહ શું બિચારા ?
 તું તો ભરીખ દ્રવ્ય તું પુલકું બેચારું !
 ચોળાઈ તું પણ અરે ! ધૂળમાં જવાતું !

ઓ દેવિ ! ઓ પ્રણયની પ્રતિમાં ! રસા રે !
 શું તું શકીશ તુજ પ્રેમ સદા ભભવી ?
 છે હર્ષ તો ગત થયો ! પણ ભક્તિ તહારી
 ભક્ત્યાંડ આશુ કુલતાં ડગશે કદી ના !

પતંગો છે ! જળી જશો ! નવા રંગ નિહાળશો !
 ચડચડાટ ના થાશે ! આ તો છે પ્રેમદીવડો !

તાજી રનાન કયાથી છે જલ તણાં ગિન્દ શરીરે હજી,
ને એ ગૌર મુખે વિશેષ અળકી લાલી રહી છે દીપી ;
આંદહો કુંકુમનો લલાટ પર છે, ગાત્રો હસી છે રહ્યાં,
ભીના વાળ છૂટાં સ્તનો પર ઉઠે જાણે પિયુ બાંધવા !

તાજી પાન લીધેલ છે મુખ મહીં તેથી. ભરેલા રૂડા
સ્વાભાવિક દિસે હજી સુરખ છે નહાના સુખિઆધરો ;
લીસા ગાલ. કટિ, કરો, પિયુ સ્મરે તે દીર્ઘ નેત્રો, અને
શું ના મોહક શોભનાશરીરનું ? નહાતું પિયુને ન શું !

નહાતો છે હૃદયે, અહો ! હૃદયમાં એ સૂતિ છે ક્રાંતરી,
ને તેમાં જ અરે ! રમાહૃદયની ચિન્તા ડૂબેલી વળી !
ખન્ને ઉપર ચારણી થઈ દ્રવે હૈયું ઝરો પ્રેમનો
શું ના મોહક શોભનાહૃદયનું ? નહાતું પિયુને ન શું ?

પ્રેમમાં તું પિયુ જીતી ! નહાતી અજ્ઞાન શોભના !
તેનાથી ના થયું તે તેં પ્રેમમાં ભજવી દીધું !

અરે ! શું બુવે છે પ્રણયી તુજ નહાલી ? રસિક જો !
અગાસીમાં ઉભી પ્રણયી નિજ વિચાર સહ છે !
અરે ! ના જો તેને ! શરીર ચિર ના સુન્દર રહે !
અરે ! જો દેખે તો પ્રિય હૃદય જો દૂર જઈને !

ન જા ! જો જો તું જો ! તુજ હૃદય તે લાયક નહી !
રસીલો ભોગી તે કયમ નવ શકે દિલ સમજી ?
અરે ! તો હે ભાઈ ! કયમ પ્રિય રમા છોડવી પડી ?
રસીલી દૃષ્ટિ એ અરર ! નળગી શું થઈ ગઈ ?

પ્રીતિ તણો નવ થયો ! જવ ની રાખી !
 આ પ્રેમ ના ! પણ નકી નખખાઈ આવી !
 તું ચેત, ચેત; નહિ તો નકી 'ચેતર' ભાઈ !
 પ્રીતિ નીતિ ઉભય બ્રષ્ટ રહી ગુમાવી !

કરવામાં જ સુશકેલી ! શીખવવું સહેલ છે !
 નખખો નહિ તું ભાઈ ! આ દુનિયા નખખી જ છે !

કહેનારાં ભલે કહેતાં ! કહેવું પણ ઠીક છે !
 કહેનારાં કરી જોશે ! પછી કહે વિરલાં જ છે !
 શોધશે ભાઈ ! એવાં તો એવાં એ મળશે અહીં !
 પરન્તુ તે કહે કોને ? હારે કાન રહ્યા નથી !

ભલે ભાઈ વહેતું હૃદય તુંજ સંતુષ્ટ કરતો,
 ભલે બન્ને ભોળાં નયન નયને મેળવી હસો !
 તહમારું ભાવિ તો પવનલહરી શું થઈ રહ્યું !
 વહો ને ચીરાઓ ! ફરી વળી મળો યા નવ મળો !
 થઈ ગઈ વાત નેત્રોની, આમન્ત્રણ મળી ચૂક્યું ;
 નિસરાણી ચડે દોડી તેને જોતી ઉભી રહી.

ચડી જજે ! જો ! પડી ના જતો તું !
 હગી સીડી રે ! લથડી પડે શું ?
 ચડી જજે હસ્ત અહીં પ્રિયાનો,
 રહ્યો કને દીર્ઘ રૂડો લતા શો

કર અહીં લીધો, આન્યો ઉંચે અને લપટી પડ્યાં !
 હૃદયરસની દહેરો વાતાં સમાધિ મહીં ચડ્યાં !

રસ અમર હો બહેતો આવો ઉરો તમ ઉપર !
અતિ સુખ તણા હોઝા કિન્તુ ન દીર્ઘ બની શકે !

ત્યાં ખારી એક ઉઘડે ગૃહની જ રાક,
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું સુખકું રમાનું ;
જોયું ! સનાય નહિ ! ગાજરી શી બની એ !
જોયું ફરી ! હૃદય તૂટી પડ્યું ખડીને !

“ રે રે ! પ્રભુ ! ” લવી ઢળી ધરણી પરે તે,
તે મગ્ન પ્રેમી ચમકી ઉખડી પડ્યાં બે ;
ખોંચી જતાં સમય તે પડદો ચીરાયો ,
લોખાં ! અરે ! થઈ ગયું સહુ ધૂળધાણી !

રે રે ! જીવે ગયો ઉડી શોભના ને યુવાનનો,
“ થયું શું આ ! ” ગયાં દોડી લવી બન્ને રમા ક્યાં,

ખોલી ન કેં પણ રમા ગઈ ચાલી તુર્ત,
જોઈ રહ્યો સુરખ મ્હોં નયનો યુવાન ;
એ ખેજ ત્યાં ફરી રહ્યાં મૂજતાં અકેલાં,
એ ચાર ત્યાં ફરી મળ્યાં નયનો ઝરન્તાં.

હૈયા તણાં નયન એ ઉઘડી ગયાં, ને
બ્રહ્માંડકર્ય સરખું કંઈ નેત્ર દેખે !
રે ! શું થયું ? કયમ થયું ? કયમ ખૂન કીધું ?
તે સૌ રહ્યું તરી જ સ્વપ્ન શું નેત્ર પાસે !

છેલ્લી સલામ કરી નેત્ર પડ્યાં વિખૂટાં !
ચાચી ક્ષમા ગળગળાં વિખૂટાં થયાં એ !

રે રે ! ખૂની ! ખૂનની લિજ્જત કેવી લાગી ?

રે ! આપઘાત તણી લિજ્જત કેવી લાગી ?

* * * * *

ન ધાયું સ્વપ્નમાં એ તે બન્યું બાપુ રમા અરે !

ઝીલશે ભાર હૈયું શે ! રે રે ! આલ તૂટી પડ્યો !

નિયોવાયું હૈયું ! રહી રહી ગઈ ખાટ પલણી !

વળી હેલા આવે રહી રહી વળી એ ગળી જતી ;

ખૂટયાં અશ્વ તહોયે રુદન નવ ખૂટ્યું હૃદયનું,

મુખે છૂટો રસ્તો પછી હૃદયને એ દઈ દીધો.

“ પિયુ ! હું તો પાપી જરૂર અપરાધી તુજ બનું !

“ નહીં એ દીઠેલું ! પણ અરર ! માની કયમ શકું ?

“ ન માનું ! ના માનું પણ હૃદય માને ! કયમ કરું ?

“ અરે ! દીઠું દીઠું ! પછી કયમ કરું ? ના કયમ રહું

“ રહું ! ઠહાલા ! ઠહાલા ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું

“ અરે ! મહારી પ્રીતિ તુજ પર છતાં હું કયમ રહું

“ રહું છું હું ઠહાલા ! મમ પ્રણય શું ખૂટી જ ગયો ?

“ હજી છે પ્રીતિ તો જીવિત મમ આ કાં કહુ થયું ?

“ અરે ! મહારા ઠહાલા ! પ્રણયી નવ ઇચ્છે મરણને

“ અરે ! હું તો ઇચ્છું ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;

“ મને ઠહાલો તું તો મરણ કયમ ઠહાલું થઈ શકે ?

“ ગઈ પ્રીતિ મહારી ! નવ રહી શકી ! માફ કરજે !

“ કહ્યું ના કાં બહેલું ? દુઃખી કરી તને શું શકત હું ?

“ અબાણ્યે શું, બહાલા ! મુજથી કદિ એવું થઈ ગયું ?

“ નથી લાગ્યો એવું પણ કદી દિલે તુ પ્રિય સખે !

“ ન જાણું હું ભોળી ! કદિ થઈ ગયું તો કર ક્ષમા !

“ શક્યું તોડી તહારું હૃદય કદિ સંકોચ ન હશે !

“ શક્યો ના શું ચારી મુજ દિલ મહીં શું દુઃખ થશે ?

“ ન કાં મારી નાખી ! અરરર ! રિખાવી કયમ શકે ?

“ કયું ના કેં તો તેં કયમ નવ છુપું રાખ્યું જ સદા ?

“ થયું ! ખાઈ ! કિન્તુ કંઈ નવ તને તો દુઃખ લીધું !

“ તને તો ના ખૂંચ્યું જરી પણ કદી આ દિલ હતું !

“ તને રે ! શું કહેવું ? તુજ હૃદય તો ગાલક હજી,

“ સુખી એ જેમાં ત્યાં સુખી જ મુજને તું સમજતી !

“ હતું એવું તો કાં કયમ કદિ હસીને નવ કહ્યું,

“ “ મને એ ચાહે છે, મમ હૃદય તેનું વળી થયું ” ;

“ હશે ખાઈ ! તું એ મમ પ્રિય તણી છે પ્રિય છતાં,

“ બનું પાખી તહોયે નવ કદિ તને ચાહી જ શકું.

“ તને છોડી, બહાલા ! દમરણ તુજ લેવા નકી કરે !

“ તને ભેલો છોડી મુજ દિલ મહીંની છખી ભણું !

“ અરે કિન્તુ તહારી નવીન પ્રીતિઓ ના ચિર હશે !

“ વિના પ્રીતિ પ્રેમી જીવી નવ શકે તું કાદ ! સહે !

“ શકું છું હું જાણી તુજ દિલ દુઃખી છે અતિ અતિ !

“ મને તહારું હૈયું કદિ પણ શકે રે ! નવ રાજી !

“ કહે, કે ‘આહું છું !’ સમ હૃદય તો આ તુજ હજી !
 “ કહે ના હોયે હું તુજ વિણ સકું ના કાણુ જીવી ”

ગઈ પ્રીતિ અરે ! ભોળી ! સમાધાન અને નહીં !
 હૃદય તો ગયું ફાટી ! રે ! સાંધા કરવા હવે !

તું તારા રાસને જોતી, પુલાતી “ રામ ” બોલતાં !
 ગયુંએ જોર છાતીનું ! ધર્મને વળગી રહી !

“ આહું છું હું ! ” લલે કહેતી ! એ સુરકેલ થયું હવે !
 નહાનકું દિલ તહાફ એ આલનું ધિગડું નહીં !

ભૂંચો આઈ ! શકું શું હું માપી દિલ મનુષ્યનું ?
 લલિતના પ્રેમથી ભીનું શું ના દિલ કરી શકું ?

છે નેત્ર લાલ સુખ લાલ રહી ધયેલાં,
 છે અંગ સૌ ધગધગી દુઃખથી રહેલાં;
 છાતી કરી કઠિન અશ્રુનું પૂર ખાળી,
 ત્યાં શોભના થરથરી રહી આવી ઉભી.

મન્યાં આરે નેત્રો ! સળી ઢળી વળી એ ફરી ગયાં !
 બન્યાં ફોધે રાતાં નયન કરી જાંઘાં વહી રમા :—
 “ હવેથી તું તેને સુખ તુજ ખતાવીશ કદિ ના,
 “ અને તહારે તેનું સુખ કદિ હવે જોવું જ નહીં ! ”

તૈયાર એ કરી જ સુણવા આવી ‘તી શોભના ત્યાં,
 હોયે લાગ્યો સહન ન થતો કારસો વજ્રપાત ।

જોયાં તેણે કદિ નવ હતાં નેત્ર આવાં રમાનાં,
મહોટાં મહોટાં પગ પર પડ્યાં અશ્રુનાં ચાર ટીપાં.

ચાલી ગઇ એ રડતી તહીંથી,
હૈયું ન તેનું કળજે રહ્યું એ;
જોવું નહીં રે ! મુખ એ પિયુનું !
જોઇ શકાયે નવ મ્હોં સખીનું.

*   *   *   *   *

યુવાનનો એ પ્રણ ના રૂઝે કદી,
ગળી જતો યોધ ધીમે ધીમે જ એ;
વદ્યા દિનો હું કૃશ અંગ એ થયું,
જવરે ઝલાયો ખહુ કાલ વીતતાં.

ઘડી ન જીતો હસતું રમામુખ ,
ઘડી ન જોતો પ્રિય શોભનામુખ ;
દુઃખી થતો ને ગભરાઇ એ જતો,
સ્થિતિ મહીં આ ક્યમ જીવી એ શકે ?

રમા બિચારી કરી ના શકે કશું,
રમાય ધીમે ગળતી જતી હતી ;
હસાય ક્યાંથી રડવું ભર્યું હતું ?
હસાય ક્યાંથી દિલ શૂન ભોંકતું ?

અહો ! બૂલાયા વત દર્દ દિસતું,
ન કિન્તુ એ નાખુદ તો થયું હતું ;

હતો કૃમી તો વિષનો ધીમે ધીમે,
ત્રણે દિલો કોતરી ખાઈ એ જતો.

થઈ ગઈ વાબૂત શોભના હતી,
ન લાન તેને દિનરાત્રિનું હતું ;
સફેદ વાળો શિરના થયા કઈ,
અને ગળી છેક જ એ ગઈ હતી.

* * * * *

“ અરર ! માવણી, ખડેન, એ સખિ !

“ હસીશ શું નહીં ઝિંદગી મહીં ?

“ મમ શિરે હવે મૃત્યુ આ લમે !

“ ન મુખ એ મને શું ખતાવશે ?

“ અમ વચ્ચે રહી આ દિવાલ છે,

“ પણ પહોંચી એ ખૂરી મને !

“ હૃદય આ ભયું તર્ક લાખથી,

“ નવ કશું ભલું ભાવિનું સૂઝે !

“ ફરજ ના, સખિ ! એ વિચારનું !

“ હૃદયને અરે ! કેમ ખાંધું હું ?

“ મન વળોટતું આણુ તહારી એ,

“ જિગરમાં પિયુ તો રમ્યા કરે !

“ તુજ કરે, સખી ખર્જાને લઈ,

“ તડકું હું નહીં, કતલ બે કરે ;

“ મુજથી એ થઈ રહેજથી શકે,

“ પણ ત્યજાય ના એ પિયુ અરે !

“ તુજ વિરોધી આ દિલ છે થયું !
 “ તુજ વિરોધી એ મહારું હોય ના ;
 “ ધુધવતી વહે આ નદી અહીં,
 “ હૃદય સાથ હું ત્યાં મરું પડી !

‘ સમ ગયા પછી કેં સુખી થજે !
 “ રડતું કોઈ તો અશ્રુ લૂછજે !
 “ જરૂર તું ક્ષમા આપશે મને !
 “ જઈશ હું હવે માતની કને !

“ હૃદય આ ઘણું સાચવ્યું ! સખિ !
 “ પણ હવે મને એન કેં નથી !
 “ ચડી ગઈ કહી એ અગાસિયે,
 “ ઉભી નદી જુવે ઝહેતી પૂર જે.

“ કમલ ! કમલ ! તહારી પાંખ ભૂંગે જ ચીરી
 “ મરીશ મરીશ ના ના ! કેમ તો જીવશે એ ?
 “ મરણ પ્રિય છતાં એ સાથ આવી શકે ના!
 “ હૃદયમણિ રમાવું કેમ તોડી શકે એ ?

ગ્રહો યુવાને કર શોભનાનો,
 હતો રહેલો તપી તાવથી જે ;
 રમાની દાસી કંઈ કામ માટે
 ચડી, દાહું ને ગઈ તુર્ત નીચે.

ખન્ને મળ્યાં ! અરર ! એ મળવું શું છેલ્લું ?
 છેલ્લું હશે જ નહિ તો દિલ કેમ કાટે ?

આંસુ તણી નદી વહે જલપૂર નેત્રે,
ને તોય તે ન ઉભરા શમતા હજુએ.

છૂટાં પડ્યાં ફરજનું કંઈ ભાન થાતાં !
રે ! ફૂર તું ફરજ છે દિલ ચીરનારી !
રે ! ફૂર તું પ્રણય ઓ ! દિલ રેસનારો !
રે ! ફૂરતા જ વિધિએ સરજી દિસે છે !

આ ઝેરના જગતમાં અમીના કૃમી શી
ભૂલે વિધિથી પડ્યું અમૃતગિન્દુ એવી
એભાન ને લથડતી નકી એ રમા શું ?
શે ઓળખાય દુઃખમાં હસનાર પ્રાણી !

લપેટી લે છે ઉર શોભના રમા,
મહા પ્રયત્ને વદી એટલું એ :—

“પિયુ વિના તું જીવી ના શકે નકી,

“ન તું વિના એ પ્રિયુ દેહ રાખશે.”

“થઈ તું એની ! સુખિયાં થજો તમે !”

જલે ભર્યાં નેત્ર જ એમ સૂચવે !

રમા ગઈ તું ભવ આ તરી નકી !

ઉદાર, પ્રેમી, પ્રિય ભકત જેની

“નહીં રમા !” ઉત્તર એજ આળ્યું !

ગયું ચીરાઈ દિલ શોભનાતું.

હવે ગળ્યું એ વિષ તે ! અરેરે !

પરન્તુ જો સ્વર્ગ દિસે તહીં છે !

“ રજની ગઈ છે ! લાલુ કૂકયાં ! તુફાન પૂરાં થયાં !

“ ઉડી ગઈ હવે નિદ્રા ! પેલો રવિ પણ ઉગશે !

“ ફૂડફૂડ થયા, કંપ્યા હીવા ! છતાં ન ખૂઝ્યા તમે !

“ અનિલ મધુરો ! થાવા આવ્યું પ્રભાત ! ખૂઝો હવે” !

અગાસિયે ખેચ સૂતાં હતાં તહીં

ભરેલ તાવે પિયુ એ લબ્યો, અને

સુનેરી કુંળાં કિરણો રવિ તણાં

ગયાં છવાઈ પિયુપ્રેયસી પર.

મૂર્છા મહીંથી ઉઠ ચાતરી તું !

તારા શશીને હજી નોંધ લેને !

ને જીવશે તો ફરિ આજ સ્થિતિ !

ખીળો થયો છે ! ડૂબી એ જશે ! ને !

“ રે રે ! રમા ! હૃદય જો ! કર માફ ! ંહાલી !

“ હું બાઉ છું ! તલસું છું ! કર માફ ! ંહાલી !

“ છાતી પરે કર હવે તુજ રાખ ! ંહાલી !

“ ને શોભનાકર વતી મુજ નેત્ર ચાંપ !”

રમા કમ્પી ઉડી નયન નયને એ મળી રહ્યાં !

પડયાં ના આંસુ કે નયન પણ લીનાં નવ થયાં !

ગઈ બાણી સવે ! ફટકી ગઈ ! ને એ ગઈ નીચે !

પિયુના લોહીને ચકર ફરવાં ના બહુ હવે !

દેખે યુવાન ફરી સ્વપ્ન નવાઈ જેવું ;

તે દેવી તે કબૂતરો નભમાં ઉડે છે ;

આંસુ તણી નદી વહે જલપૂર નેત્રે,
ને તોય તે ન ઉભરા શમતા હળુએ.

છૂટાં પડ્યાં ફરજનું કંઈ ભાન થાતાં !
રે ! ફૂર તું ફરજ છે દિલ ચીરનારી !
રે ! ફૂર તું પ્રણય ઓ ! દિલ રેસનારો !
રે ! ફૂરતા જ વિધિએ સરળ દિસે છે !

આ ઝેરના જગતમાં અમીના કૃમી શી
ભૂલે વિધિથી પડ્યું અમૃતગિન્ડ એવી
એભાન ને લથડતી નકી એ રમા શું ?
શે ઓળખાય દુઃખમાં હસનાર પ્રાણી !

લપેટી લે છે ઉર શોભના રમા,
મહા પ્રયત્ને વદી એટલું એ :—

“પિયુ વિના તું જીવી ના શકે નકી,
“ન તું વિના એ પ્રિયુ દેહ રાખશે.”

“થઈ તું એની ! સુખિયાં થજો તમે !”

જલે ભર્યાં નેત્ર જ એમ સૂચવે !

રમા અંધ તું ભવ આ તરી નકી !

ઉદાર, પ્રેમી, પ્રિય ભકત એની

“નહીં રમા !” ઉત્તર એજ આળ્યું !

ગયું ચીરાઈ દિલ શોભનાતું.

હવે ગળ્યું એ વિષ તે ! અરેરે !

પરન્તુ જો સ્વર્ગ દિસે તહીં છે !

સંગીત શોભણુર એ કંઈ નાદ સુણે,

બ્રહ્માંડ નાદમય આ સંઘળું દિસે છે !

ભાવિ મહીં થ ગકતા કંઈ સૂર્ય લાસે,

બ્રહ્માંડ તેજમય આ સંઘળું દિસે છે !

એ નેત્ર ચાર મૃગ શાં વળી અર્ધ ખૂલ્યાં ;

ગમ્ભીર ભાવમય એ ચંચીને બિહાર્યાં ;

વીતી પળો કંઈ અને ફરી શોભનાનાં

છેલ્લાં જ વિશ્વ પર નેત્ર ફરી મિચ્યાયાં.

રજની ગઈ એ, વાયુ ફૂંક્યા ! તુફાન થયાં પૂરાં !

જળહળ થતોં ભગ્યે ભાનુ ! તુષાર ઉડી ગયા !

દીપક ધ્રુજતા તે ખૂબાઈ ગયા રવિમાં ભળી !

ધપતી ધપતી ઝહેતી ઝહેતી નદી દરિયે મળી !

આ મૃત્યુ ! આ પ્રણય ને રસ એકતા આ !

આ મધ્યભિન્દુ સહુ ભળની ગૂ થણીનું !

જે પ્રેમ એક જ હતો બહુરંગધારી

તેનો જ આ અસલ રંગ રહ્યો ઝળેળી !

હર્ષ શું બિન્દગીમાં ને હર્ષ શું હોત મૃત્યુમાં.

પ્રેમના રંગથી જો ના રંગાયું વિશ્વ હોત આ !

હોંચે છુમે સુરભાળી બરપૂર સ્તંભ,
ને જાલરો ચળકતી તલમાં લહે છે.

તે દેવીએ શિર પરે કર આવી મૂક્યો,
વીતેલ કાલની કંઈ થઈ ઝાંખી ઝાંખી ;
ત્યાં શોભના પ્રિય રમા હસતી દિસે છે,
તે જોઈને સુખ જરા સ્મિતથી પ્રકાશે.

શુભાગના પુલ સચું સુખ એ પ્રકાશ્યું,
ને ભાલની ઉપર તેજ રહ્યું છવાઈ ;
“ બહાડી રમા ! દિલ હવે દિલ સાથ ચાંપ !
“ હે શોભના ! ” લવી ગયો વળી સ્વપ્ન દેખે

ત્યાં એક હસ્ત કુમળો દિલને ઝાડે છે,
ને એક હસ્ત દિર ઉપર કમ્પી રહે છે ;
સુવાના નયન અર્ધક ઉઘડે છે
ને નેત્ર એ ગળગળાં સુખથી ખને છે.

કાંઈ નવો રસ ત્રણે દિલ એ પિયે છે !
કાંઈ નવા રસ મહોં હૃદયે ગળે છે !
ઘેરાં થતાં નયનને પ્રિય હસ્ત દાળે !
ને ધૂરતા હૃદયને દિલ પ્રેમી ચાંપે !

છાતી પરે પગ પરે લથડી પહોંને
મૂરછાં મહોં ઠળી પડી વળી એ લતા બે ;
રહાલ્યાં ત્રણે હૃદય એક જ સ્વપ્ન સાંહી,
ચાંચે સખી જ્યમ મળે હરિયે નહીં બે.

સંગીત શોભધુર એ કંઈ નાદ સુણે,
બ્રહ્માંડ નાદમય આ સઘળું દિસે છે !

ભાવિ મહીં અગત્ય કંઈ સૂર્ય લાસે,
બ્રહ્માંડ તેજમય આ સઘળું દિસે છે !

એ નેત્ર ચાર મૃગ શાં વળી અર્ધ ખૂંટ્યાં ;
ગમ્ભીર ભાવમય એ ચળીને બિઠાયાં ;

વીતી પળો કંઈ અને ફરી શોભનાનાં
છેલ્લાં જ વિશ્વ પર નેત્ર ફરી મિચ્યાયાં.

રજની ગઈ એ, વાયુ ફૂંક્યા ! તુફાન થયાં પૂરાં
ઝળહળ થતોં ઊગ્યે લાનુ ! તુષાર ઉડી ગયા !

દીપક ધૂસતા તે ખૂંટાઈ ગયા રવિમાં ભળી !
ધપતી ધપતી ંહેતી ંહેતી નદી દરિયે મળી !

આ મૃત્યુ ! આ પ્રણય ને રસ એકતા આ !

આ મધ્યભિન્દુ સહુ જળની ગૂ થાળીનું !

જે પ્રેમ એક જ હતો બહુરંગધારી

તેનો જ આ અસલ રંગ રહ્યો ઝળેળી !

હર્ષ શું બિન્દગીમાં ને હર્ષ શું હોત અત્યુભાં.

પ્રેમના રંગથી જો ના રંગાયું વિશ્વ હોત આ !

શાન્ત પ્રેમ.

નવું આજે કાંઈ તુજ સુખ પરે ને હૃદયમાં !
 નવી રીતે કાંઈ સુખ ઉપર દૃષ્ટિ ઢળી પડે !
 અહો ! બાલુશિરે તુજ કર ફરે તે પણ નવો !
 નવાં ગાત્રોએ થઈ નવીન રસમાં આજ પલળે !

મની માતા આજે ગૃહિણી તુજનું આ હિલ વહે.
 અહા ! એ વાત્સલ્યે તુજ હૃદય આજે ગરક છે ;
 કુલેલી છાતીમાં સુખની મગરૂરી છલકતી,
 સુખી તું જેવું કે જગતપર ના અન્ય ગણતી !

સુખી તું છે સુખી, મધુર સુખ આમીન તુજને,
 અને બાલુ સામે નિરખતી સદા જોઈ તુજને ;
 ગૃહિણી દેવી તું હિલની મમ માતા પણ થજે,
 અહો ! કેવું મીઠું પ્રણય સહ વાત્સલ્ય લગશે.

સૂચે બાલુ તારા કંઠલી સરળા આ પદ પરે.
 અને ત્યારે જેવાં નયન તુજ તેને નિરખતાં,
 સખિ ! હું યાચું એ નયન તુજનો એકજ રસ,
 સહિ 'છું' હું બ્યારે તુજ પદ પરે શિર ધરિને.

મને ંહાલાં લાગે ચપલ દમથી શાન્ત નયનો,
 અતિ હુને ના ના, પણ હૃદયનો મિત્ર ગણવો,
 મને બન્ધુ, ંહાલો, પિયુ, તુજ પિતા, પુત્ર ગણજે,
 અને એ બાવોથી મમ હૃદયનો આ રસ પીજે.

નકી દેવી રીતે હૃદય પ્રણયીનો રસ પીતું,
 ખરા સ્નેહે જ્યારે શરીરમુખ સૌ ગોણુ યતનું ;
 વસે સ્વર્ગે તે ના અધિક કંઈ આવા પ્રણયથી,
 અને સ્વર્ગે તેથી પ્રણયી દિલનું ઇચ્છત નહીં !

જ્વરમાં પ્રિયાને.

અરે ! તું વૈદ્ય કાં તેડે ? ગળે કાં ઔષધિ રહે ?
 ભૂલી વદ્યક શું ગઈ ? બહાલી બહાલી પ્રાણ !
 ફૂંપી અમૃતની પ્રિયે ! તું તું ઔષધખાણુ '
 ભૂલી તું તો બતાવું હું ! ભરે જલ નેત્રમાં આ શું ?
 લલાટે રાખ કર ત્હારો પછી એ તાવ પણ ખ્યારો !
 વૈદ્ય રહે તેથી પ્રિયે ! આ દરદી મૂંઝાય,
 નાડી ને દિલની અને કર તું કાંઈ ઉપાય.
 હૃદયનો વૈદ્ય રહારો તું ! હૃદય શણુ દદદ તો શું ?
 મને આ તાવ સારે છે ! મધુરી હૂંફવાળો છે.
 જ્વરથી નેઈ શકાય છે ત્હારું હૈયું ! પ્રાણ !
 ખીણ-કાંઈ સ્થિતિ નહિ જ્વર તે મીઠી લહાણુ !
 અરે ! એ લહાણુ કાં ખોવી ? મને તો લાવતી એવી !
 કટુ કાં ઔષધિ લેવી ! મળે છે ને મધુરી કેં ?
 દિલખૂટી તુજથી ઝરે ફૂંણા રસની ધાર !
 નેણું ને કેં પારણું તો મુખ વર્ષણુ ધાર !

મને એ સ્ત્રી અતિ બહાલું, ગરિબ મૂકને ફિકરવાળું !
 અહીં અહીં આવ ચુમ્મી લઉં ! હવે પગ ચાંપતાં થાકી !
 ક્ષિત મુખ છે પ્રિય મુન્ને, શું ના પ્રિય તુજ હોય ?
 ચિન્તાગ્રસ્ત પરન્તુ આ તુજ મુખ કેવું સહોય ?
 મને મ્હોં એ વધુ બહાલું ! કંઈ તેમાં નહું ખ્યારું !
 અહાહા ! ગોળ ગોરું એ જરા શરમાઈને નમતું !
 એ મુખ પાસે હોય તો મીઠું શું નવ હોય !
 તાવ હોય કે કાંઈ હો જે હો તે છે હોય ?
 પ્રિયે ! મુખ એ હસે છે હા ! ગયો જવર કાંઈ ઉડી આ
 અહીં તું આવ આલિંગુ ! નયન મૃગ શાં મીચે છે શું

અ.કાશને.

અહો ! કે ખેંચાણુ તુજ ઉદરમાં આથડી રહ્યાં,
 વલોવાતા ગોંજા ગણતરી વિનાના ધૂમી રહ્યા ;
 ફર્યા એ કેં કોશો અગણિત ફરીને લય ચશે,
 હતા જે સ્થાને ત્યાં ફરી નવ અડ્યા વા ન અડશે.

અહો ! નહાના નહાના ટચ ટચ થતા દૂર દિસતા,
 અને નહાની નહાની ગૂંથણી જુમખાંની ગૂંથી રહ્યા ;
 પરન્તુ માસેથી કદ કદિ મપાઈ નવ શકે,
 અને કદખી તેનાં મન નવ ફરી અન્તર શકે.

અરે ! આવા કેનો લય થઈ જઈ ઉર્લિવ થશે,
અને તહોયે એ સૌ તુજ ઉદરની મધ્ય જ હશે !
અહીં, ત્યાં, ત્યાં દૂરે, તુજ ઉદરનું મધ્ય જ પાધું !
મહીં છેડાં તેનું નવ કયું હશે સ્થાન વચળું ?

ભરેલું શું તહાડે ઉદર સઘળું પૂરણ હશે !
અરે ! વચ્ચે સૌ તો અગણિત સ્થળો ખાલી જ હશે !
અધાં આ બ્રહ્માંડો આણુ વતી નકી તું ઉદરમાં,
અને ન્હાનાં લીટાં જરૂર અજબાણાં રવિ તણાં !
પાછી તો અન્ધારું તુજ ઉદર શું ફેલી જ રહ્યું !
વસે છે તું જેમાં ! તુજ ઉદરમાં જે વસી રહ્યું !
જરા તે રહે, તો પ્રલય સઘળાનો થઈ જતો !
જરા સંકોચાતાં ઉદભવ થતો આ જગતનો !
તમ બન્ને એવાં પણ અમ કને એવું જ કંઈ !
અમારું હૈયું એ તમે ઉદર શું છે નકી નકી !
તમારી પાસે છે અમ હૃદયનું માપ ન મળે !
તમોને ના માપે જનહૃદય તો માપી ન શકે !

૧૮-૪-૬૬.

કૃતજ્ઞતા.

ભલે ફૂંકો ફૂંકો પવન તમ જવાલો સળગતી !
ભલે જંટોળાતી ગગન પડમાં ઘૂળ ઉડતી !

સુસાટામાં છોને ગિરિશિખર સ્કોટાં ઢળી પડે !

ભલે સૂર્યે ઢાંકી રજ સહુ દિશા મેલી જ કરે !

ભલે ંહેતાં ંહાણે શઠ સહુ ચીરાઈ તૂટી પડે !

પ્રચંડાભિં છોને જલધિજલના ઉછળી રહે !

ભલે હોડી ડૂબી ગરજ દરિયામાં થઈ જતી !

ભલે જાતી આખીજન સહુ રસાતાલ પૃથિવી !

હવે તો હું વૈરી જગત સંઘનાનો થઈ રહ્યો !

અહો ! જેને માટે મમ હૃદય બાળી ડૂબી થયો !

કૃતઘની લોકોને કદર નવ કાંઈ હૃદયની !

ન જોવાની ઇચ્છા ! કદર કરવા સાધન નહીં !

તુફાની સર્વો આ કુદરત તણામાં મળી રહું !

અને તો વંદોળો થઈ જગત આ ઉજડ કરે !

ગડેડાટો સ્કોટા, કડક કડકાટો વિજળીના,

મને ંહાલાં ંહાલાં પ્રલયધમસાણો પવનના !

દયાના, પ્રીતિના, મૃદુ હૃદય ને માર્દવ તણા

તમે લોકો વૈરી, મમ હૃદય લે વૈર કયમ ના ?

હસો રોતાં દેખી ! હુગ્રીશ તમને આજ અગદી !

અહો ! રોનારાં આ મમ નયનમાં જવાલ સળગી !

દયા રોનારાંની ઉપર નવ સ્કુદારા હૃદયને !

તહમારું રોવું એ કપટમયને કૂર જ દિસે !

તહમારા લોહીમાં મમ હૃદય આ સ્નાન કરશે,

અને તહોયે સૌ એ ઘટિત જ થયું એમ ગણશે !

અહોહો ! આ મીઠી કુદરત તણી કેવી મૃદુતા ?
 અરે ! તેમાં ક્યાંથી હૃદય તમ શીખ્યાં અજડતા ?
 હુમારે માટે કેા હૃદય ભગવું જે કરી રહે,
 અરે ! તેને ચીરો ! તમ હૃદય તો ચીરીશ હવે !
 સખે ! તેં એ શું આ જિગર ચીરવા ખંજર લીધું !
 હતું ખુલ્લુ તોયે હૃદય મમ તેં એ નવ લીધું !
 હું શું લોકોને ? અરે ! સઘળાં પામર નહીં !
 વૃથા ઢેળું ત્યાં હું મમ હૃદયનો કોધ જ નહીં !
 તને તો ના ચોડો ! મુજ જિગર કે એ કહી શકે !
 મૂક્યું ખોળે માથું પછી કતલનો શું ડર રહે ?
 દગો ત્યાંએ ત્યાંએ ! પછી જગતને હું કહી શકું ?
 વિના બોલ્યે કાંઈ પણ નવ હું મૂંગો સરી શકું !
 ભલે કૂંકે કૂંકે અનિલ અથડાયા વગર સૌ !
 ગિરિ તો આ રૂનો થઈ જઈ હવે પોલ ઉડતો !
 ઘણા બહાની સામે અડગ રહીને ટકર લીધી,
 હવે તે ખેંચાતો તૃણ વત થઈ તાણુની મહીં !
 જવા સામે પૂરે સરખ સરખો યત્ન કરશે,
 હજી એ ખેંચાતો પણ નવ ખુશીથી કદિ જશે !
 અરે ? આશા કિન્તુ જરી પણ રહી ના હૃદયને,
 પડ્યો જે નીચે તે જગત કયમ ભાવે લઈ શકે ?
 સખે ! અન્યાયી તું મુજ હૃદયને ને જગતને !
 અરેરે ! તેં કીધું જગત કડવું આ હૃદયને !

કૃતધ્ની તું થાતા મમ દિલ કૃતધ્ની થઇ ગયું !
 પ્રભુની લીલાને વિષમ ગણતાં એ શીખી ગયું !
 તને કેં કહેવું એ દિલની નખખાઇ સુજ નકી !
 વિના સ્વાર્થે પ્રીતિ મમ હૃદયથી ના થઇ શકી !
 નહીં આશા કાંઇ તુજ હૃદયમાં રાખી જ હશે,
 ન તે પૂરી થાતાં મમ હૃદયને આ દુઃખ, સખે !
 હશે ! ભાઇ ! કિન્તુ હૃદય ત્યજવું તે સુખથી શે ?
 ઉછેરું મેં તહારં હૃદય કુમળુ દુઃખી ગણીને ;
 હવે કાંટા લાગે ! અમર તુજ એ કંટક હજી !
 પરન્તુ ખીજથી જરી વધુ હવે કોરાલ થજી !

૧૬-૪-૬૬.

બાલક કવિ.

-*: ૦ :*-

તહારી દિસે ચપલ નેત્રની જ્યોતી, ખાપુ !
 કીકી ભરી રમતિયાગ હજાર ભાવે !
 તહારા સહુ ઉઘડતાં પુલ શાં સુઅંગો
 આ બ લવનુંદ મહીં કાંઈ જુદાં જ ભાસે !
 શોધી રહ્યો નવીન કાંઈ સ્થલે સ્થલે તું,
 ને ખેલમાં મચી રહ્યો વગી પૂર્ણ હર્ષે !
 તું સર્વ જ્યાં અટકતાં કુદી જાય રહેજે !
 ના કાંઈ જોખમ તને નજરે પડે છે.

કેડી પરે વન માહીં સહુ બાલ ખેલે,
 ક્યાંએ તું તો ઘસી જતો વન માહીં ફરે !
 વૃક્ષે ચડી ઝરણુ એ વહતું જુએ છે,
 ને ત્યાંજ કાંઈ નિરખી મશમૂલ રહે છે !

ને એજ માર્ગ તુજ ઝિન્દગીનો ગ્રહે તું,
 કેડી સુકી ભટકવા તું ચર્ચેચર્ચ ધરે,
 જ્યાં જે જડે ડુખી જવું જ તહીં તું ધારે,
 તો સાવધાની બહુ રાખવી લાઈ, રહારે.

છૂટું સુકેલ દિલ ને કળંજે રહે ના,
 તે પક્ષી પિંજર બહાર ન કાઢજે તું ;
 એ પાંખીડું અજળ છે બહુ રંગધારી,
 ને પાંખ તીવ્ર બહુ છે નભમાં વિહારી

ક મેઘમાલ તરવા ગિરિપાર ઉડે
 ને સિન્ધુઉર્મિ માહીં ડૂબકી દે ડૂબીને
 ક્યાંએ પડે નિહર પારધિન્નલ માહી,
 ને તોડી એ ઉડી જતું વળી ક્યાંહી ક્યાંહી !

દેખયું સદા પણ નવીન જ દેખશે તું !
 આ દૃષ્ટિ બાલ તણી વૃદ્ધ થતાં ન જશે ન
 સૌન્દર્ય નગ્ન થઈ સૌ તુજ પાસ રહેશે,
 સૌન્દર્ય સર્વ સ્થલમાં તુજ નેત્ર જશે.

તું ને આરે ! હૃદય આવું જ છે મળેલું,
 તો રાખજે દઢ લગામ સદા કરે તું ;

છે એક બાબુ દુનિયાં સઘળી હુડીલી,
ને એકલો દ્રવિ રહીશ તું એક બાબુ.

છે મિત્ર તું જગત સર્વ તણો થવાનો,
ના લાગવા જગતનો પણ પાસ દેવો !
એ જેંઘશે રિણવશે રિપુ માની તું ને,
હોયે નિલાવ તુજ મૈત્રી સદા સુપ્રેમે.

આ ક્ષાર સિન્ધુ મહી શોધક ચોતીનો તું
દોરી વિના ઉઠધિને તળીયે જવાનું !
ત્યાં મચ્છ સિન્ધુ મહીં ંહાણુ ગંગી જનતા !
તોફાન ગિરિમૂલનેય ઉખેડનારા !

તે રાક્ષસોની ઉપરે પ્રિતી રાખવાની !
તે રાક્ષસોની સહ સાચવ દે ૧ અંશ !
છે યુદ્ધ તો જગવવું : પણ પ્રેમ રાખી !
લોહી લીધા વગર લોહી દઈ જ દેવું !

હોરાઈ છે વળી જવું કંઈ તાંતણાથી !
આજા થતાં કુદરતી કહી “ ના ” શકે નહ,
જેને જનો જગતમાં નખળાઈ રહેતાં !
તેમાં જ છે તુજ થવું પુરુષાર્થ, ંહાલા
જે આર્ગથી જગત આ પડી જાય નીચે,
તે આર્ગથી જ જગને લઈ જવું ઉચે !
જે ગીત સર્વ નખળાઈ મહી તું ગ.શે.
તે ગીતથી જ જગની નખળાઈ જશે !

તાકાત હોય કરવા સહુ સાહસો આ,
 નેમત્યુ પાછળય રાખી શકે તું આથા,
 તો કેડી છોડી નવી કેડી તું ખેડતોછો,
 જા તું ફરી જગતના કમમાં નહીં તો.

૨૦—૪—૬૬

નદીને સિન્ધુનું નિમન્ત્રણ.

ધૂધૂધૂ ગિરિ ઉપરથી ધૂધવી આવતી'તી,
 મહારે માટે હૃદય દ્રવતું લેટવા લાવતી'તી,
 સર્પાકારે વહતી વનમાં ગીત ગાતી હલી તું
 મહારી છાયા સમજી નસને ઉરમાં ધારતી તું.

દીઠા મહારા અવર નદીથી હસ્તને ખેલતાં શું ?
 દીઠી મહારી ચડતી પડતી પ્રેમમાં તે અરે શું ?
 દીઠી છાંયો દિલપર પડી સર્વ ભૂંસાઈ જતી ?
 શું દીઠું કે ત્યજી દેઈ મને રેતમાં તું સમાઈ ?

મહારા હસ્તો જરૂર નદીઓ અન્યથા ખેલનારા
 ખેચાતું જે મુજ તરફ ત્યાં દિલ ખેંચાઈ જાતું,
 તું એ ંહાલી ગિરિ પર થઈ આવતી તે ભૂલી શું ?
 ભૂલી કાંઈ રજા મધુ પિતા પાસથી લાવી તે શું ?

રે ! વેળાથી ચડતીપડતી કાંઈ પ્રેમેય થાતી !
 કર્યે છે આ, સ્થિર નવ રહે સર્વ પ્રજાંડ, ંહાલી !

લીણા ત.રો સ્વર શરૂ કરી અન્ય વિરામ પામે,
કર્યે પાછા નિપુણ કરનો કમ્પ ને સ્પર્શ થાતાં.

રે ! ભૂંસાતી દિલ પર પડી છાપ એ કમ્પસ્પર્શે,
ભૂંસી દેવું, ફરી ચિતરવું એજ છે ચિત્ર આંહી !

ઓહો ! આવા નીરસ રસમાં વિશ્વને તું પહેતાં !
તહારું સહારું જીવિત સરખાં, પ્રેમ ના સમ્ભવે કાં ?

સહારી થાતું ફરી ઉછળને રેતનાં એ પડોથી !
ના જાણે આ સલિલ મધુર ધુળમાં રોળવાનું ;

હું સંયોગે કટુ થઈશ તું હોય હું નાથ તહારો,
રે રે બહાલી ! નવ મળી શકે એકય કો અન્ય સ્થાને.

૨૪-૪-૯૬.

-*:~*:~*-

વૃદ્ધ ટેલિયા.

-*:~*:~*-

ચડી 'તી કાંગ લાંબી ત્યાં રોસાના પગ આગળે,
બેઠાં 'તો માર્ગની પાસે શિક્ષા એક પરે નમી,
કનેના એક ખંડે દ્રષ્ટિ સ્નિગ્ધ હતી ઢગી ;
સ્વેત એ પાંપણો નીચે છુપાં અશ્રુ ભર્યાં હતાં.

જરા મૂળે છે નમી શીર્ષ નીચે,
કપાસના પોલ સમું દિસે તે ;
હઃખે દિસે છે જરી ચોષ દાખ્યા,
હઃખોની રેવામય ગાલ લાગે.

ચિતાની અગ્નિ જવાલામાં દીધો છે પણ એક, ને
ખીને તે ને ઉપાડે તો અન્ત ત્યાં સહુ કષ્ટનો.

હું ત્યાં ગયો હૃદય ખેદિત કાંઈ થાતા,
અશ્રુ દુઃખી નિરખ્યાં હૃદયે ભરાયાં;
તે જોઈને દુઃખી ન રાક્ષસ કોણ થાય ?
અશ્રુ વહે જનઉરે જન જોઈ દહીં.

પુછ્યું, “ભાઈ! કહીનો તું? કહીં ને કેમ જાય છે?
“ઘટે ના આવવો આવો શ્રમ આ પદ ને હવે.”

વિચારોથી જાગી મુજ તરફ જોયું જરી હસી,
ઝહો! કેવું મીઠું હૃદય હાથમાં એ હસી શકે!

પરન્તુ એ હાસ્યે મમ હૃદયને તો દુઃખ દીધું!
મને તોરે! લાગ્યું સ્મિત નહિ, પરન્તુ રૂદન એ
અને એવું એવું રૂદન સરખું હાસ્ય કરતી,
ખ્યાં વૃદ્ધોમાંએ રૂદન સરખું હાસ્ય ભરતી,

ગઈ ઝહેતી ધીમે અનિલવહરી કેા સુસવતી.
અને ડાસોં એને શ્રવણ દઈ જાણે નિરખતો!

ખાલ્યો ધીમે, “અરે ખાપુ! દુઃખીનાં દુઃખ કાં પૂછે!
“ન જાણે તે ન જાણે છે વાતોથી દુઃખીનાં દુઃખ.”

તહીં હું તો ખેઠો દુઃખી દિલ તણી વાત સુણવા,
કહ્યું, “ખાલો! ખાલો તમ હૃદયની વાત સુઘળી;
“દયા જોડે છેદી દુઃખી દિલ તણાં ના દુઃખ શકે,
“તહીં પંખાળીને જિગર હલકાં તો કરી શકે.”

ગાલે કરચલી કમ્પી ને જોઈ મુજ મ્હોં રહ્યો ;
હું તેના વૃદ્ધ હૈયાના રકતને સુણતો હતો.

ટટ્ટાર એ થઈ પછી ક્ષણ એક વીત્યે,
તે હાંગને પગથી રેડવી આમ બોલ્યો :-

“ રે બાપુ ! તું જરૂર સાંભળશે હઃખો શું ?

“ શું વૃદ્ધ આ હૃદયને નિરખી શકીશ ?

“ થોડા વર્ષો પર બહુ હશે કાળચક્રે ફર્યા ના,

“ તાજી આશા તુજ હૃદયની, રકત તાજું હતું આ ;

“ હું તો લાઈ ! મરણ પર છું આંખ રાખી રહેલો,

“ મ્હારા મ્હોંની કરચલી બધી જીર્ણ વાતો ગણે કે,

“ જૂની વાતો, મગજ ધરડું, હોય શું સ્વાદ તેમાં ?

“ મૃત્યુ જેવું નિરસ સઘળું લાગશે, લાઈ ! એ તો !

“ ત્હારી દૃષ્ટિ જગહજ થતાં ભાવિમાં બાપુ! એ ટી,

“ મ્હારી દૃષ્ટિ માર સમયના ગાઠ કિસ્સા ઉખેળે.

“ બહુ વેળા હઃખો રહેતા કાઠો આ દિલ છે બપુ.

“ જાલે ત્હોયે પડો ગાઠાં ઉખેળું તુજ પાસ હું.”

છુટા ન શખે પણ એ થતા 'તા,

ખં કેવમાં એ નયનો ફરે હતું;

મ્હાસીય ત્યાં દૃષ્ટિ જરાક સ્તંભી,

એ સ્થાન કેં ગમ્ભીર લાસતું હતું.

તુટેલ જૂના ગૃહની નિશાની,

ગાંઠાં તર નાજુકે એક વહેણું ;

ભાર્યું મને સ્થાનકે લાવનું એ,
કે છુપવા ઠોઠ નિશાનીયાનું.

ટટાર કિન્તુ થઈ એ દાંણમાં ફરથા
નિઃશ્વાસ એક લઈ દીર્ઘ મને કહ્યું આ :—
“ રે મહેરબાન ! નકી મૃત્યુ લેલાનું બેઠું
“ ને શુષ્કને સળગવા બહુ કાલ લાંબો !

“ આ નેત્ર કેં નિરખતાં અહીં આસપાસ,
“ જેનું કશું નયન જોઈ શકે ન તહારાં ;
“ આ સ્થાનમાં સમયના પલટા કઈ છે,
“ રે ! રથૂલ ભૂમિ પણ કે પલટા સહેતી !

“ રે ભાઈ ! આખર બધાંય મરી જવાનાં,
“ લેતું ન મૃત્યુ વળી અપણું એકલાને !
“ જે જે પદાર્થ પર પ્રેમ જનો કરે છે,
“ તે તે પદાર્થ પણ તે જન સાથ જાતા !

“ તે બહાલની અગર ચીજ ફરી જતી સા,
“ વીતેલ પ્રીતિ તણું ફરતું બધું એ ;
“ હા ! તુતું સુંદર સહુય કરૂંપ થાતું !
“ વીતેલની રહી શકે ન નિશાની એ કે !

“ એ જાહેન કિન્તુ મુજને પ્રભુએ ધરી 'તી ;
“ મહારા પકોશ મહી પુષ્પ હતું ખીલ્યું એ,
“ પંપાળવા હૃદયને જ હતું ઉગેલું,

“ એનું હશે મુખ નહીં બહુ ખોલ ખોલ્યું;
“ થોડા જ શબ્દ, પણ બિન્દુ બધાં સુધાનાં ;
“ એ શાન્ત આર્દ્ર ભગિની સરખી નિગાહે
“ કોને કયું નવ હશે ઉપકાર ગાતું !

“ મહારા પછી જગતમાં જન્મી હતી એ,
“ પાછી જતાં મગર ખેલ કરી જ ચાલી ;
“ મહારે ગૃહે બચપણે રમનાર જાહેની
“ આંહીં હતી, તહીંય ખાલક એ હજુ છે.

“ મહારે ગૃહે ! સમય એ પણ યાદ આવે !
“ ખાલાં તણું પ્રિય હતું મુજ ખૂંપડું એ ;
“ એનું અને મુજ હતું ગૃહ સાંકળેલું
“ તો પ્રેમથી વળી સમાન અનુભવોથી.

“ માતા મને ત્યજી ગઈ મુજ જન્મ થાતાં,
“ એ દૂધ વતસલ ન પામી શકેલ હું છું ;
“ બોલે પડયો મુજ પિતાશિર એ વહીને
“ થાકી ગયેલ ઉર મૃત્યુ મહીં વિરામ્યું.

“ ખાલાં તણા વડીલ બન્ધુ સહે રહ્યો હું,
“ એનાંય માત વળી તાત રહ્યાં હતાં ના ;

“ કેવાં હતાં હૃદય એ કુમળાં બનેલાં !

“ કેવાં સદા સધુર સ્વપ્ન મહી, રહેલાં !

“ જે સર્વને જગતમાં નવ તે મને છે !

“ જે નાં મને વળી તનેય રહું નહીં એ !

“ એવી જ નિત્ય કંઈ વાત અમે કરીને

“ ના જાણતાં હૃદયમાં ગળતું હતું શું ’

“ જે અન્યને જગતમાં, નવ તે મને છે,

“ એ લાગણી ઉપર વિશ્વ બધું ફરે આ ;

“ એ લાગણી નરકસ્વર્ગ તણી જનેતા :

“ ને એ વતી જ અમ ઉર ઢળ્યાં પ્રભુમાં.

“ પછી તો ભાઈની સાથે કાપવા કાષ્ટ હું જતો,

“ ઉપયોગી થયો માની ઉપાધિ કરતો હતો,

“ વસન્તાના એક દિને રૂપાળો

“ પ્રભાતકાલે વનમાં હતો હું ;

“ ભલે અમારો નૃપ અથ્થ માથે

“ કને જ દીઠો ફરતો તહીં મેં.

“ મને ભેઈ ઉભો રાજા, દયાથી મુજને કહ્યું :—

“ સુખી છે કે ? ગુજારો તું કરે છે તુજ શી રીતે ?

“ કહી સહુ મેં મુજ વાત તેને,

“ જરા વિચારી નૃપ આમ બોલ્યો :—

“ મહેલમાં આજ જ આવજે તું,

“ દર્શ હું નોકરી બાગમાં ત્યાં.”

“ ગયો ખડેન કને દોડી, કહી વાત ફૂદી ફૂદી;

“ ભાઈની લઈને આજ્ઞા બેઠાયો મુજ બાગથી.

“ તહીં બગીચે નૃપ આવતો સદા,

“ મને હસીને કંઈ પૂછતો સદા ;

“ ભણાવતો ગમ્મતમાં મને કંઈ,

“ અને પછી પુસ્તક કંઈ આપતો.

“ સોંપેલ તે મુજ તરુ જલ પાઈ પોષી,

“ ચિત્રો નિહાળી મમ પુસ્તક વાંચતો હું;

“ ને ખેલતો બ્રમરથી પુલકાં ઉછાળી,

“ રે ! એમ કૈક દિવસે સુખના ગયા ત્યાં.

અરે ! જે છાયામાં કમનસીબ પક્ષી જઈ વસે.

“ તરુ એ તે સૂકે, ગહન ગતિ એવી હરિતણી !

ઉડી જતાં છાયા ગરીબ કંઈ પાંખી રડવડે,

અહીં સંસારે એ બહુ વખત કૈ માલુમ પડે !

“ ગાઇ સ્વર્ગે ભલી રાણી અમ્બાનો અવતાર એ,

“ પ્રિયાની પાછળે ચોડે ! જૂરી જૂરી ગયો નૃપે.

“ ખાવા ધાતાં તરુ સહુ મને, એન ના કયાંય થાતું;

“ હું તો નહાસી સમય મળતાં ખડેનની પ.સ જાતો;

“ રે રે ! મહારા નવીન નૃપની કૂર છાતી હતી કૈ,

“ ના ખીજા ના સુખદુઃખ તાણું ભાન તેને હતું કૈ.

“ પેટને કાજ હું તો ત્યાં ગુજારો કરતો હતો,

“ અરેરે ! બન્ધું એ ત્યાં તો ઓચિંતો ગુજરી ગયો.

“ એ આત્માને પ્રભુ સુખ સદા આપજો સ્વર્ગ સાંહી,
 “ એ માટે કેં રુદન કરવું યોગ્ય ના લાઈ ! હાવાં ;
 “ કિન્તુ પેલું વદન કુમળું આંખની પાસ આવે,
 “ આ હોસાનાં બહુય વખતે આંસુડાં ખેરવે છે.

“ કેવું ફૂંચું રમત કરતાં જોઈ રહેતું નભે તે !
 “ ઓહો ! પેલું ગગન જહોંથી લાવિ સર્વે ઘડાતાં !
 “ જાણે પૂછે નયન સુજને, ‘લાઈ તે ત્યાં હશે શું !’
 “ મીઠી દૃષ્ટિ જલભર સદા વિસરે કેમ એ તો !
 “ ત્હોયે એનું વદન હસતું કોઈ દહાડે હવે તો !
 “ જાણે કોઈ ચમન રચતું હાસ્ય એ હોય ના શું !
 “ જાણે આંહીં પ્રણય સહ કો શાન્તિ ફેલાવવાને
 “ એ હૈયામાં પ્રભુકર વતી પૂતળી કો ઘડાતી

“ એ હૈયું તો કુદરત તણા નાદનો દિવ્ય તાર !
 “ કેવું મીઠું રસમય અને આદ્ર કેવું સુરીલું !
 “ હું તો રેરે ! બહુય વખતે માનતો ને કહેતો,
 “ “ તું નિર્માઈ જરૂર સુખડાં અર્પવા પામવાને”

“ પછી તો બેક વર્ષોમાં લગ્ન ખડેન તણાં થયાં,
 “ સુખી છે એ, સદા એવું સાંભળી સુખી હું હતો.

“ ત્હોયે ખડેન સિધાવી તે દિવસથી ના અન્ન ભાવ્યું મને,
 “ આ સ સાર તણી દિશાય સઘળી જાણે મને ઘૂરકે ;
 “ માતા તાત તણાં ખરાં મરણ એ તે દી ફરીથી થયાં,
 “ મોજાં અશ્રુ તણા કટુ ઉદ્ધવનાં તે વખતથી છે ઢબ્યાં.

“ અરેરે ! હર્ષની લહેલી ચંકોચાતી વહે નકી !

“ અરેરે ! કષ્ટની રેલો વધે છે કાલ આજથી !

“ હુતો પડ્યો હું દિન એક દર્દમાં,

“ તહીં અમારો નૃપ આવીને ઉભો ;

“ પ્રણામ દેવા નવ ભાન કેં હતુ,

“ ઉભો રહ્યો એ, સૂઈ તો રહ્યો જ હું.

“ મારી લાતો અને બોલ્યો, ‘આલ્યો જ શઠ ખડાર તું’;

“ આજીજી મેં કરી, કિન્તુ ખેરી સત્તા જ એ હતી !

“ હવે તો એ નૃપે આજે બિચારો પદબ્રષ્ટ છે ;

“ ભલો એ છે હવે તો એ કાલના ક્રમમાં પડી.

“ ગમે તે અદ્યની સામે, ગમે તે કષ્ટની ભણી,

“ કૃતઘ્ની ને મહા પાપી તિલસ્કારની દૃષ્ટિ છે.

“ ગયો ગૃહદહું બની ભૂત જેવો,

“ મને પડોશી સહુ પોષતાં ’તાં ;

“ ગરીબ કિન્તુ સહુ બાપડાં એ,

“ ગરીબને પોષી શકે કહીંથી ?

“ હતી ન સત્તા હૃદયે શરીરે,

“ ન કાર્ય હું કેં કરતો હતો વા ;

“ અન્તે રહી એક દિને બહુએ,

“ વેચી દીધું એ ગૃહ તાતલું મેં.

“ પુત્રીને ગૃહને નાણે જેવારો ન થયો કદી,

“ કિન્તુ ને અભુની કે દૃષ્ટિ તીબી તહીં નકી.

“ અન્તે રહ્યું ન સુજ પાસ કશુંય લાઇ,
 “ એ જન્મભૂમી ત્યજવા દિન પાસ આંવ્યો ;
 “ ખડોળું હતું જગત ત્યાં હક કૈં ન મહારો,
 “ શ્રીમાન એ તમ સમા સમજી શકે ના.

“ રે ! સાઠ વર્ષ દિન તે ઉપરે કૃષ્ણાં છે,
 “ હું ટેલ તે દિવસથી દધને લાભું છું ;
 “ રહેલો જ આદર મળ્યો સુજ ખડેનઘેરે,
 “ રે લાઇ ! ખડેન સુજ એજ બિચારી બાલાં

“ સહેવાનું સહી જાખ્યું, બાકી આજ નહીં કશું ;
 “ કપાતું આયુ કહ્યોઈ, મહારૂં તો દીધું છે યસું.

“ હશે લાઇ ! હશે લાઇ ! દુઃખી હું નવ લેશ છું ;
 “ જીવતાં હું નથી થાક્યો, મોતથીય નહીં ડરું.”

તહીં સુધી વાત કરી વિરાગ્યો,
 કિન્તુ હતું એ ઉર કાંઈ ભારે ;
 કહ્યું ફરી મેં, “ હજી કાંઈ પૂછું,
 “ એ ખડેનનું આ ઘર કેમ આવું !”

ડાસો જરા બહાલભર્યું હસીને
 મહારા ભણી શાન્ત નિહાળી રહેતાં,
 બોલ્યો જરા એ ઠપકા સમું કૈં,
 કેવું પરન્તુ મધુરું હતું એ !

“ જીજ્ઞાસા કાજ દહીંની વાતો ના સુણવી ઘટે ;
 “ ધન્ય જોવી સરેલાંમાં રાખતાં ઠપકો ઘટે.

“ કોઈનાં એ હુઃખોમાં છે યોગ્ય ના સુખ પામવું ;

“ મરેલાં તો પ્રભુનાં છે તેનું માન જ રાખવું.

“ પરન્તુ આપણે સર્વે જાણતાંય નહીં જ કે,

“ દર્દીનાં દર્દની વાતે આપણું મિત્ર કો વસે.

“ દર્દથી જે મળે તે કેં દર્દની વાતથી મળે,

“ દર્દોની કેં કથામાં તો દર્શને! પ્રભુનાં જ કે.

“ હુનિયામાં સદા વીતે તેની આ મુજ વાત છે,

“ કલા છે ના, નવું છે ના. રસીકુંય નહીં કશું;

“ સુણો, કહું ભાઈ હવે ન થોભું,

“ અહીં હતું એજ સુખી કુટુંબ ;

“ બાલાં તણા એ પતિ સાથ હું તો,

“ થોડું રહ્યો કિન્તુ બનેલા મિત્ર.

“ ઉદ્યોગની એ પ્રતિમા હતો, ને

“ રહેતો બધો દિવસ ખેતરોમાં ;

“ સન્ધ્યા થતાં ટેકરીએ ચડી આ,

“ ગમ્ભીર સુર્યાન્ત સદાય જોતો.

“ હતું સદા એ સુખ હાસ્ય માંહી,

“ પ્રભાતકાલે નિરખ્યા સમું એ ;

“ હતું ભરેલું ગૃહ અન્નથી આ

“ ને વૃક્ષ આદાડિમથી બુંકેલાં.

“ રહી થોડા દિનો ત્યાં હું યાત્રાએ ફરવા ગયે,

“ બહુ ધૂસી બહુ ઘર્ષો પાછો ત્યાં ન ફર્યો હતો;

- “ હુકાળ મ્હોટો મરકી સહે ત્યાં.
 “ હતો પડેલો ત્રણ વર્ષ પૂરાં;
 “ છત્રીશ તેને વરસો થયાં છે,
 “ હશે લમોને સ્મરણ નહીં એ.

 “ બધાં હતાં ખેતર છેક સૂકાં,
 “ કુવા મહીં એ જલ ના રહ્યું ’ તું;
 “ શહેરો બધાં તો શખના ઢગોથી,
 “ રોતાં હતાં દર્દ સ્મશાન જેવાં,

 “ વળી ઉઠી કાળુલમાં લડાઈ
 “ ગમ્યું પ્રભુને સ્વર્ણ હતું એ;
 “ શ્રીમાન કેયાચક થઈ ગયા, ને
 “ ભૂખે મરી કક ગયાં ગરીબો.

 “ હું ઝૂપડાં ફેક બમી ભમીને
 “ પુરું કદી અન્ન ન પામતો ’ તો :
 “ તૂટેલ વસ્ત્રોય હતાં ન ત્યારે
 “ એ સખત કાળે મરતાં બરચો છું.

 “ હમેશના શોખ તણા પદાર્થો
 “ બાલાં બધા દૂર કરી કરીને
 “ આશા મહીં એ દિવસો ગણુન્તી
 “ હર્ષે હતી આ ગૃહમાં રહેલી.

 “ પરન્તુ તોફાન બીજે ઉન્ડાળે
 “ આવી પડ્યું ખડેન પરે નહું કે;

“ જોનો પતિ સખત જવરે ગલાઈ,

“ પડયો રહ્યો માસ કંઈ બિછાને,

“ ઉઠયો ફરી: માલુમ ત્યાં પડયું, કે

“ હતું વહું કેંજ ગૃહ ન બાકી:

“ તોફાન માટે ઘરડાં થતાં વા,

“ રાખ્યું હતું કોસિર કેં કરી જે.

“ વળી વખ્યું બાલક એક ત્યારે,

“ કાંઈ લધારે તકલીફ દેવા;

“ શ્રીમાનનાં ઇચ્છિત બાલકો તો

“ ગરીબને હર્દ સમાં બને છે.

“ પંખી ચુગે ટેંકરીઓ ભમીને

“ દાણા ખડયા જે વિખરાઈ આંહી,

“ તેવાં જ ટોળાં કણુખી તણું કેં

“ અહીં તહીં પેટ ભરી રહ્યાં તાં

“ પરન્તુ જેનું ગૃહ પૂર્ણતામાં

“ ભર્યાં હતું આજ સુધી સદાએ,

“ ના જ્યાં હતી ભાવિ તણીય ચિન્તા,

“ અસહ્ય તેને પલટો થયો આ.

“ પટેલ દ્વારે ઉભી સુરત આ તો

“ આનન્દ દેનાર હવાય ગાતો ;

“ જૂનો હવે હર્ષ ન કિન્તુ પામી

“ આલ્યો જતો ખેતરમાં ભસતો.

- “ ઉંડા કુવામાં નવ કોસ જેડી
 “ ન્હાસી જતો ગામ મહીં કદી તો;
 “ ટૂંકા હતા જે દિવસો ઉન્હાળે
 “ બન્યા હતા દીર્ઘ હવે શિયાળે.
 “ તેના હવે હર્ષ બધાય ડૂબી
 “ હૈયા મહીં ના રસ પૂરતા 'તા;
 “ ટવાયલું હર્ષ મહીં રહેવા
 “ તે હર્ષ જતાં અરધું અરે છે.
 “ રીસાળ ધીમે ઉર એ થતું તું
 “ કઠોરતા બાલક સાથ આવી;
 “ રમાડતો બાલકને કદી તો
 “ તેઆંચ કેં ફૂર જ લાસતું' તું
 “ એ બાપડાં બાલકનાં હુખોને
 “ બાલાં બિચારી શકતી ન જોઈ;
 “ તેણે મને આમ રડી કહ્યું 'તુ--
 “ એ હાસ્ય જોઈ મરતી જળી હું”

અહીં સુધી કહી પાછો હોસો એ અટક્યો જશ,
 બાળનાં વૃક્ષની સામે જોઈ શાન્ત વઘો ફરી :—

- “ અહીં મધ્યાન્હે આ જગત સઘળું ગાઠ સુખમાં
 “ દિસે લેતું ઝોઘાં, સહુ ગમ બધું શાન્ત સરખું,
 “ દિસે છે અત્યારે જગત પર આનામની ઘડી,
 “ અને ના સૂતું તે રમાણીય બધું હર્ષમય છે.

- “અહીં જન્તુટોળાં ગણુ ગણુ ઉડે વૃક્ષવિટપે,
 “બધાં એ શાન્તિથી મધુર સુરીલો મેળ રચતાં
 “અરે ! ત્યારે કાં આ ગમગીન રહે વૃદ્ધ નયનો ?
 “ઘટે નાઆ દેવાં રુદન કરવાં આપણુ ઉરે
 “ઘટે બહારી લેવી નહિ જ નખખાઈ જન તણી
 “ગયાં સ્વર્ગે તેનાં દરદ બહુ જૂનાં સ્મરી સ્મરી
 “મરેલાંનાં સત્યો મરણુ સુધી ના ના મળી શકે
 “અને વાહા જોવી વધુ પણુ કશું ના થઈ શકે.
 “પ્રભુના આરામો ઉપર નયનો ગન્ધ કરતાં
 “ઘટે નહાની વાતો ઉપર નવ આંસુ ટપકવાં;
 “અહીં ઘોળી કાંઈ દુઃખમય વિચારો હ્રદયમાં
 “અરેરે ! શાને કે દખલ કરવી આ કુદરતે ?
 “અંજલી ગમગીનીની સંઘાએ અરખ્યા થકી
 “પ્રભુની પામવા પ્રીતિ બિન્દુ હર્ષ તણું વધુ.”

એ ખોલ એ વૃદ્ધ સુખે ગભીરી
 કે શાન્તિ, કે હર્ષ સ્ફુરાવતા'તા
 એવું હતું કે નરમાશવાળું
 મહેરા મહીં એ વિલસી રહેલું.

ભૂલી ઘડી વાત ગયો જ હું એ,
 કે વાત બીજી જ કરી ઘડીક,
 એ વૃદ્ધ મહેને નિરખી રહેતાં
 તમિ નવી કે ઉર પામતું આ

એ બાંધની વાત પરન્તુ તુર્ત
 જાગી ઉઠી આ ઉરમાં ફરીથી;
 રનેહી તણી વાત ન હોય જાણે
 તેવો થયો હું સુણવા અધીરો

વિનન્તી મેં કરી તેથી ડાસાએ સિમત મિલ્લથી
 રામનું નામ લઇને વાત તુર્ત શરૂ કરી :—

“ એવી રીતે આ દિવસો સુધી એ
 “ બાલાં હતી શાન્તિ મહીં રહી જ્યાં
 “ તે આ ગૃહિ તે સમયે ફરીથી
 “ હું દૂર દેશો થકી આવતો 'તો.

“ આ વૃક્ષને દૂર થકી નિહાળી

“ આનન્દ ના આ ઉરમાં સમાતો,

“ ઉતાવળે મેં પગલા ભરીને

“ ધીમે લઇ આ ખડકી ઉઘાડી,

“ પરન્તુ એ જહન કને ઉભો તો

“ એ તો રહી ચૂપજ જોઇ હુંને !

“ મહાં ફેરવી દેઇ પછી નિમાણું

“ રોઇ પડી બાપડી એ અરેરે !

“ જોડી ગઇ એ મુજ પાદ પાસે

“ શું આ થતું તું સમજ્યો નહીં હું

“ ઉઠી પછી આખર નામ મારું

“ કેવું કંઈ જોલી હતી અધૂરું

“ જાણે હતા એ ઉરમાં હજારો
 “ હૃદો ભરેલાં ન સહાય એવાં,
 “ જાણે હતું કોઈ ન પાસ એને
 “ એવા દુઃખોમાં કંઈ વાત કહેવા.

“ એ નેત્રનો સ્નેહ દુઃખો જળેલો,
 “ પહોડો સમી આકૃતથી ગળેલો,
 “ એ દૃષ્ટિ સાથે મુજ કાળજમાં
 “ ચોટી જતો’તો તણખા સમો કે

હૈયા મહીં કેં હુસકાં ભર્યાં ’તાં,
 ઘડીક તો યોલી શકી ન એ કેં;
 દેખ શક્યો હું પણ ના દિલાસો
 મનેય ના જાન રહ્યું કશું એ.

“ એનો પતિ ક્યાંહીં હતો ભીઠો મેં ?
 “ એલું મને આખર કપટ પૂછ્યું!
 “ આશ્ચર્યને બીક મહીં ગળ્યો હું,
 “ શકિત હતી ઉત્તર આપવા ના.

“ કિન્તુ પછી કપટ વિરોધ યોલી,
 “ કે એ હતો નહાસી ગયેલ ક્યાં એ
 “ તેને ન બે માસ હતા થયેલા,
 “ સૂનું મયું આ ગૃહ ત્યારથી છે.

“ રાતાં દિનો બે દુઃખમાં ગયા, ને
 “ ત્રીજે પ્રભાતે હજી ઉડતી’ તી;

- “ ત્યાં કાથળી એક કનેજ દીઠી,
 “ ભાણે ધરી એજ મયેલ હોય !
 “ એ ઉઠતાં વેંતજ હાથ આવી,
 “ જેમાં હતું કાંઈ સુવર્ણ રાજ્યું ;
 “ એ કાથળી લેઇ મને બતાવી,
 “ બાલાં ફરી રોઈ અને કહું આ :—
 “ એ જોઈને મૂજ મને વણૂટી,
 “ સાચુજ મારા ઉરમાં વસ્યું કે ;
 “ સન્ધ્યા સુધી તોપણ હું અધીરી
 “ રહી અને એજ મુણ્યું પછી મેં.
 “ કહી ગયા 'તા મુજને કહેવા
 “ તે કાણએ આવી મને કહું, કે
 “ જ્યાં થાય છે કાણુલમાં લડાઈ,
 “ ત્યાં એ નવા લશ્કર સાથ આલ્યા.
 “ છેલ્લીય મારી પણ લેટ લેવા
 “ કઠિન હેયું ન કરી શક્યા એ,
 “ મને ગયા એમજ એ ત્યજીને,
 “ કાંઈ પછી ના બબરે મળ્યા છે.
 “ એને હશે બીક ઉરે અરેરે !
 “ કે હુંય લેઈ મુજ બાળકોને,
 “ એની સહે ઉજ કરી જઈને,
 “ જહાડા મહીં ક્યાંહીં મરી જઈશ

- “ કહ્યું મને અશ્રુ ભરી ભરી સો
 “ ને અશ્રુ માંહી જ રહી વિરામી ;
 “ ચીરા બધા એ ઉરના નિહાળી
 “ ત્રોફાઈ મારું ઉર આ જતું 'તું.
 “ હું તો ન નેત્રે ઉચકી શક્યો આ,
 “ દાખ્યા હતાં અશ્રુ કઠોર યત્ને;
 “ કિન્તુ પછી શાન્ત થયો સુણીને
 “ આશાની વાતો કંઈ એજ મ્હોંથી.
 “ થોડાજ વેળા મહીં ત્યાં વધારે
 “ વિચાર આશામય કે ઉઠ્યા 'તા ;
 “ શ્રદ્ધાહુ બાઈ ચડી એ વિચારે
 “ હર્ષાશ્રુમાં ડૂબતી દિસતી 'તી.
 “ જૂદાં પડ્યાં તુર્ત અમે પછી તો,
 “ એ તો રહી ત્યાં ગૃહકાર્યમાં કેં;
 “ મને હજુ પૂર્ણ જ સાંભરે છે,
 “ આવી હતી વાડ સુધી અહીં એ.
 “ ને હું જતાં દૂર ફરી પુકારી
 “ આનન્દથી આશિષ આપતી 'તી
 “ કેવી થઈ 'તી સુખાણી ફરી એ
 “ જ્યારે બની એ જલપૂર્ણ નેત્રે !
 “ વસન્તના એ દિવસો હતા. ને
 “ હું તો ગયો દૂર ફરી ભ્રમન્તો;

“ છાયા મહીં ને તકકા મહીંએ
 “ હું એકલા આ પગ ચાલના 'તા.

“ ક્યારે થતાં 'તાં ઝરણાં સખાઓ,
 “ ક્યાં ઝંઝવાંઓ રણ અપેતાં તાં;
 “ મારા વિચારો સુળ કે દુઃખોમાં
 “ પ્રસંગ સાથે ફરતા હતા કેં.

“ જ્યારે થયાં પૂર્ણ દુકાળયુદ્ધો,
 “ જ્યારે નવા મેઘ ચક્રા અકારો,
 “ ત્યારે ફરી આ ગૃહની લણી હું
 “ કેં માસ વીત્યા પછી આવતો 'તો.

“ નીલાં હતાં ઘાસ નવાંજ ફૂટ્યાં
 “ તાજાં બની કેં ઝરણાં ફૂદતાં ;
 “ ગાતી હતી વાંસળીઓ ફરીથી,
 “ આશ્ચર્ય જેવી દુનિયા બની 'તી.

“ દારે ઉભી અંદર મેં નિહાળ્યું,
 “ બાલાં હતી ના ગૃહમાં જણાયું;
 “ ત્યારે હતો પથર બાગનો આ,
 “ એકો તહીં રાક નિહાળતો હું.

“ ગુચ્છા કુલોના લટકી રહ્યા 'તા,
 “ લતા હતી વૃક્ષ પરે ચડેલી ;
 “ કિંતુ બધા ચોક પરે અહીં ત્યાં
 “ કુતેલા ને દર્બા હતાં ઉગેલાં.

“ એ સ્વચ્છતા ખોઈ હતી ખરીએ
 “ સૂકેલ પર્ણો વિખરી પડ્યાં 'તાં;
 “ ત્યાં ડાકિયાં કાં કિડીઓ કરીને
 “ આનન્દથી ચોશમ હાંકતી 'તી.

“ હાલો સુખે ધૂધવતો હતો ત્યાં
 “ માળો કરી એ નળિયાં મહીંથી;
 “ જે પુષ્પ સંભાળથી ઉગતાં, તે
 “ હજ્યાં હતાં સૌ કરમાઈ નીચે.

“ ઘેટાં તણી ઊંચ કમાડ પાસે
 “ ચોટી રહી 'તી વળી ઊડતી 'તી
 “ ત્યાં છેક એ ઊમર પાસ ખેસી
 “ લેતાં વિસામો નકી રાત્રિએ તે.

“ બાલાતું એ બાલક ચોરડીમાં
 “ રોતું હતું ચીસ કરી કરીને;
 “ વાયુ સમુ ષૂમ કરી બિચારું
 “ પોતાની મેળે થઈ શાન્ત સૂતું.

“ ખેડો ઘડી ને ફરતો ઘડી હું,
 “ બિદાસ કિન્તુ સહુ ભાસતું 'તું;
 “ ગમી તણી છાય હજાર હૈયે
 “ છાઈ અને યતનથી ના જતી 'તી.

“ મારો તહીં કોઈ પિછાનવાળો
 “ મારી મને આવી ઘડીક બિભે:

- “ બાલાં તણી વાત કરી કહ્યું, કે
 “ એ તો હવે કે રમળ્યા કરે છે.
 “ ઉદાસ ચિન્તામય કાળજીથી
 “ કલાક બેચાર લહીજ બેઠો ;
 “ સન્ધ્યા ઢળી, રાત્રિ પડી છતાં એ
 “ બાલાં તણાં ના ષગલાં સુણ્યાં મેં.
 “ અન્ધાર જ્યારે સહુ પાસ વ્યાપ્યો,
 “ અન્તે દીઠી આવતી બાઈને મેં ;
 “ રે રે ! ક્યું એ સુખડું હતું કે
 “ ને એ હતાં માત્ર સૂકેલ સર્વે.
 “ જોઈ મને તુર્તજ પાસ આવી,
 “ લાગી મને દ્વાર ઉઘાડી કહેવા :—
 “ રાકાઈ રહેવું તુજને પડ્યું કે
 “ રે બાઈ ! તે તું કલ્પે ક્ષમા હો !
 “ “ પરન્તુ હું તો બહુએ દિનોથી
 “ “ અહીં તહીં કે ભટક્યા કરે છું,
 “ “ ને એટલું તો સમજ્યું છું કે
 “ “ શોધું સદા તે નહિ લાધવાનું.
 “ “ મારી કને વાળ પછી બિછાવી
 “ “ અશ્રુ બલે સર્વ ગળી કહ્યું કે—
 “ “ હું હરના બેતરમાં ભસું છું.
 “ “ પાછી ફરે તે પ્રભુની કૃપા છે.

“ “ આ મ્હોં પરે જોઈ રહ્યો હુઃખે તું,

“ “ ખરેજ છે કારણ હૃદિને એ;

“ “ મારૂં મર્યું છે બદલાઈ હૈયું

“ “ ભમી બધા કાળ ગુમાવતાં આ.

“ “ આ બાપડા બાલકને અરેરે !

“ “ રોઈ હશે મેં તુટશાન કીધું ;

“ “ યેમાનને માફ પ્રભુ કરે છે,

“ “ મારોય છે દોષ નહીં બહુ તો.

“ “ રોતાં સૂઈ ને રડતાં ઉઠું છું ;

“ “ તે આ પશુડું નિરખી રહે છે,

“ “ આતો વહે અશ્રુ સદાય જાણે

“ “ હું ના બની અન્ય શરીર જેવી.

“ “ લાગે મને હું ન મરીશ કેા દી,

“ “ જીવીશ તો હું પ્રભુ પાસ માગી

“ “ જે જોઈ તે જોઈ બધુંય રહેવા

“ “ છાતી હવે વજની પામવાને

✽   ✽   ✽   ✽

“ સાહેબ એને નિરખો તમે તો

“ જાણુ નકી ભૂલી કદી ન જાશે ;

“ એ વાત અજોય તરી નિગાહે

“ બાલા સમી ખૂચી રહે મને તો.

“ મારી દિસે વાત બહુ જ લાંબી,

“ થાક્યા હશે એ સુણતાં કદાચ;

“એ બાઈ કિન્તુ બહુ વાર મહારા
 “ હિયા મહીં ભૂત સમી ઉઠે છે.
 “ એની ભલાઈ વિસરી શકું ના,
 “ રોતાંય કેા દી અટકી શકું ના;
 “ એાચિન્તી એ બેન સદાય હૈયે
 “ સ્વપ્ના સમી આવી રહ્યા કરે છે.

“ હા ! જોઈ જો એ મુખને શકો, તો
 “ પછી તમે ના હસશો કદીએ;
 “ એ નેત્ર તો નિત્ય ઢળેલ રહેતાં
 “ સૂઝેલ કે અશ્રુ થકી ભરેલાં

“ અને મને પીરસતી હતી એ,
 “ ત્યારેય જોતી મુજ મ્હાં લાણી ના;
 “ કે પૂછતાં ઉત્તર આપતી, તો
 “ કેવો દુઃખી દાહ લાયો અવાજ !

“ રૂંધાયલું ચિત્ત બધું હતું એ
 “ કેા એક અશ્રુમય તાન માંડી,
 “ આ વિશ્વના ગ્રાહ્ય પદાર્થ સર્વે
 “ જેને દિસે સુસ્ત સ્મશાન જેવા.

“ નિઃશ્વાસ એ નાખતી રતી બિચારી
 “ કિન્તુ દિસે ના ઉરની ગતિ એ;
 “ નિઃશ્વાસ કેા સાંભળતો હતો, તો
 “ ના જાણતો કેસ કહીથી આવ્યો !

“ પ્રભાતકાલે મુજ ડાંગ લેઈ
 “ બાલાં તણી માગી રજા, અને મેં
 “ એ બાપડા બાલકને ઉપાડી
 “ ચુમ્મી લીધી એક કપાલ માથે.

“ બાલાં બિચારી નિરખી રહી એ
 “ ને નેત્રમાં નીર ભરાઈ આવ્યાં;
 “ ખેલ્યા સમુ બાલકને કંઈક
 “ મેં આપતાં બિન્દુ ખરી પડ્યા એ
 “ આશિષ એને દઈને જતો 'તો
 “ આભારમાં એ શિર કેં નમ્યું 'તો,
 “ આશાય દેવા હજી હું ઉભો 'તો
 “ તેને હતી જે ઉપયોગની ના.

“ પાછો ફર્યો હું ગૃહની ભણી આ
 “ થોડા દિને આંહી તહીં ભસીને;
 “ ના જાણતી કેંજ વધુ હતી એ,
 “ હતી છતાં શોધ મહીં ભમન્તી

“ ક્યાંએ હશે એ જીવતો હજી તો
 “ ના જાણતી કે જીવતો હશે એ;
 “ એ જો હશે ક્યાંય મરી ગયેલો,
 “ ના જાણતી કે ગુજરી ગયો છે.

“ એ પૂર અશ્રુ તણું ખાળતાં તો
 “ જેવી હતી તેવીજ ભાસતી એ;

“ જોઈ છતાં એ ગૃહને ન હું કાં
“ જાણી શકું પૂર્ણ જ ફેરફાર ?

“ વાડી તણું જંગલ એ બન્યું 'તું
“ દહાડેય મેંઠાં ચરતાં હતાં ત્યાં;
“ ત્યાં દિવસે ધ્રુવડ શાન્ત બેસી
“ એ અન્ધ નેત્રો ચમકાવતું 'તું.

“ દૌર્જન્યની એ ગૃહમાં નિશાની
“ ગઈ હતી સૌ પથરાઈ જ્યાં ત્યાં,
“ વ્યવસ્થ કાંઈ જ રહ્યું હતું ના,
“ ને છે બધી ઊંદર ખોદતા 'તા.

“ એનો પતિ ડાંગ ખુણા મહીં જ
“ જ્યાં રાખતો ત્યાંજ હતી પડેલી;
“ જે ખીંટીએ પાછડી ટાંગતો તે
“ ટીંગાયેલી ત્યાંજ હતી રહેલી;

“ શીખ્યું હતું બાલક મા કનેથી
“ નિઃશ્વાસ લેવા રમતાં સૂતાં વા,
“ એનાં હૃદય અંગ ગળેલ સર્વે
“ ને દી બધો એ કરતું રડયા કે.

“ એને શિરે હસ્ત ધરી વહી એ—
“ આશા મને બાલકની નથી આ;
“ એના પિતાને નિરખી શકે એ—
“ એવું પ્રભુએ નિરમ્યું દિસે ના.

“ “ એ કાજ હુંએ જીવવા ન ઇચ્છું,

“ “ નસીબ સૌનું બહુ સાથ બાપુ !

“ “ હું તો હવે ભાઈ મરીજઈશ

“ “ થોડા દનોમાં : સુખી એ વિચારે.

“ “ આનો વડો ભાઈ પટેલ પાંસે

“ “ વાડી મહીં નોકરીએ રહ્યો છે;

“ “ દાદા દયા એ પર પૂર્ણ રાખે,

“ “ આનુંય કે એમ થઈ રહેશે.

“ “ માતા વિના ઉછરતું બિચારું

“ “ રોવા જ તે જીવ ધરી રહે છે;

“ “ એવુંય આ કાજ હશે લખેલું,

“ “ વાતો વધુ તો પ્રભુ જાણનારો.

“ વર્ષાઋતુમાં ફરી આ ગૃહે હું

“ આંવ્યો હતો : છઠ્ઠી જ વાર એ તો ;

“ ભીની હતી છો, નળિયાં હતાં ના,

“ તૂટી પડી થાંભલીઓ હતી કેં.

“ સ્વર્ગે ગયું બાલક એ હતું, ને

“ બાલાં મને આમ કહી રહી 'તી,—

“ “ એતો ગયું, હું સુખાણી થઈ છું;

“ “ હવે મને ના પરવા કશાની.

“ “ એનીય શોધે ન હવે જતી હું,

“ “ કો દી છતાં આ મન ના રહે છે;

“ “ કોણે ગણા કો દી ભમી વળું છું,

“ “ ને મોતની રાહ સદાય જોતી.’

“ કહી કહી કેં અટકી જતી એ,

“ ઘેલાં દગો સજ્જડ; ચોટી રહેતાં;

“ એ જોઈએ હું ડરતો હતો કેં

ને અચૂ ખાળ્યાંય રહી શક્યાં ના.

“ તેણે કહ્યું આમ હસી લૂણું કેં

“ છેલ્લા જ એ શબ્દ સુણ્યા હતા મેં:—

“ “ તું ભાઈ! જે કેં સમજી ડરે છે,

“ “ તેમાં જ મહારી સહુ આશ હાવાં.

“ “ ઘેલાં થઈને દુખિયાં મરે છે,

“ “ ઘેલાઈ ને મોત દવા પ્રભુની ;

“ “ હવે ફરી આપણુ ભેટશું ના,

“ “ હાવાં સુણું મૃત્યું તણા અવાજ.’

“ એ તો ખિચારી દશ વર્ષ આમ

“ ગુરી અહો ! એ દશ વર્ષ પૂરાં;

“ કેવા હશે એ ભડકા દુઃખોના !

“ તોખા પ્રભુ ! એની કળાજ ન્યારી !

“ રડી રડી ઘેલી સમી ભમન્તી

“ બલાઈ અન્તે શરદી વતી એ;

“ છેલ્લી હતી આ ગૃહની નિશાની

“ તે એ ઋતુમાં પ્રભુ પાંસ ચાલી.

“ એનો પતિ જ્યારથી નહાસી ચાલ્યા,

“ સમારવું આ ગૃહ જાણતું ના;

“ અને અહીં ધુલ મહીં ભળી તે

“ આજે જુઓ તેમ પડી રહ્યું છે.”

મહારાં થયાં ગળગળાં નયનો : કહ્યું મેં,

“ ચાલો ગૃહે મુજ અને તહીં શાન્તિમાં રહો.”

તેણે કહ્યું, “ શ્રમ હવે ઉતરી ગયો છે,

“ આ ડાંગ લેઈ ફરી ચાલીશ હું અગાડી.

“ બહુ વર્ષો ભમી કાઢ્યાં, હવે ટેવ ફરે નહીં;

“ સુખી રહેજો,” કહી એ તો અગાડી ચાલતો થયો!

અત્યારે એ મુખ નયનની આગળે એ તરે છે,

ઓહો ! કેવું દુઃખમય છતાં શાન્તિમાં વાસ એનો!

રે ! અત્યારે પગ ડગડગ ચાલતા એ હશે શું !

કે કૈલાસે મહુપદ કને શાન્તિમાં મહાલ ન શું !

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ સુખી હશે શાન્ત આત્મા નહીં એ,

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ હૃદય કેં બોધ દેતું હશે એ;

શ્રીમાનોને ગરીબ દિલની વારતા શીખવીને,

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ પ્રભુ કને દોરતું કેં હશે એ.

ગુનેહગાર.

દાવો:—

- “ ગુનેહગારે કદમ તારે ઝુકાવ્યું શિર છે ! દિલખર !
 “ અરે ! ખંજર દીધું કરમાં છતાં ના ઘા હબ્બુ કાં કર ?
 “ ગુનાહ પર શી રહમ ? માશુક ! કતલ કર એ હુકમ હકને
 “ હરે તો દે મને ખંજર ! ઝખેહ આ દિલ કરું હું તો !
 “ ઉગામે ના ! ન ફેંકી દે ! ન થા ગુલ, યા ન થા કાંટો !
 “ ના માપી દે ! જખમ ના દે ! રડી શું આમ આંસુ દે ?
 “ દયા છે તો ન કાં પ્રીતિ ? ન કૈં તો શું ન ઇનસાફિ ?
 “ અરેરે ! ફૂર આયાળુ ! મને ઇનસાફ કે દિલ દે.
 “ ન છે કૈં વસ્લનો દાવો ! કતલ કર એ મને લહાવો !
 અદલ કર આ ફઝલ કર તું, કંઈ તો ફેસલો દેવો !”

ઉત્તર:—

- “ કરું શું હું ? અયે ઝલિમ ! અરે ! તહારું જ આ ખંજર !
 “ ખરે દિલ આ હુલાવ્યું તે અહોહો આજ છે ખંજર !
 “ અરેરે ! દર્દ એ દિલખર ! હું બાણું છું, હું બાણું છું !
 “ વળી તહારીજ આ ગરદન જહીં હું બાઝતી હરદમ !
 “ કતલ થઈ છું ! કતલ કરીને કતલ ફરી થાઉં શું ? દિલખર !
 “ અરે ! જો હોંશ એવી તો કતલ કર આ રહ્યું ખંજર !
 “ વળી ખંજર શે ફેંકી દઉં ? હતું તે એક દી સીને !
 “ પડે નીચે બને ટુકડા ! ગયો છે તું ! ન ખોઉં તે !

“ એનો પતિ જ્યારથી નહાસી ચાલ્યો,

“ સમારવું આ ગૃહ બાણતું ના;

“ અને અહીં ધુલ મહીં ભળી તે

“ આજે જુઓ તેમ પડી રહ્યું છે.”

મહારાં થયાં ગળગળાં નયનો : કહ્યું મેં,

“ ચાલો ગૃહે મુજ અને તહીં શાન્તિમાં રહો.”

તેણે કહ્યું, “ શ્રમ હવે ઉતરી ગયો છે,

“ આ ડાંગ લેઈ ફરી ચાલીશ હું અગાડી.

“ બહુ વર્ષો ભમી કાઢયાં, હવે ટેવ ફરે નહીં;

“ સુખી રહેજો,” કહી એ તો અગાડી ચાલતો થયો!

અત્યારે એ મુખ નયનની આગળે એ તરે છે,

આહો ! કેવું દુઃખમય છતાં શાન્તિમાં વાસ એનો!

રે ! અત્યારે પગ ડગડગ ચાલતા એ હશે શું !

કે કૈલાસે મહાપદ કને શાન્તિમાં મહાલ ! શું !

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ સુખી હશે શાન્ત આત્મા નકી એ,

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ હૃદય કેં બોધ દેતું હશે એ;

શ્રીમાનોને ગરીબ દિલની વારતા શીખવીને,

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ પ્રભુ કને દારતું કેં હશે એ.

ગુનેહગાર.

દાવો:—

- “ ગુનેહગારે કદમ તારે બુકાબુકા શિર છે ! દિલબર !
 “ અરે ! ખંજર દીધું કરમાં છતાં ના ઘા હજી કાં કર ?
 “ ગુનાહ પર શી રહમ ? માશુક ! કતલ કર એ હુકમ હકનો !
 “ ડરે તો દે મને ખંજર ! ઝળેહ આ દિલ કડું હું તો !
 “, ઉગામે ના ! ન ફેંકી દે ! ન થા ગુલ, યા ન થા કાંટો !
 “ ના માફી દે ! જખમ ના દે ! રડી શું આમ આંસુ દે ?
 “ દયા છે તો ન કાં પ્રીતિ ? ન કૈં તો શું ન ઇનસાફિ ?
 “ અરેરે ! ફૂર આયાણુ ! મને ઇનસાફ કે દિલ દે.
 “ ન છે કૈં વસ્લનો દાવો ! કતલ કર એ મને લહાવો !
 અદલ કર યા ફઝલ કર તું, કંઈ તો ફેસલો દેવો !”

ઉત્તર:—

- “ કડું શું હું ? અયે ઝાલિમ ! અરે ! તહારે જ આ ખંજર !
 “ ખરે દિલ આ હુલાબુકા તે અહોહો આજ છે ખંજર !
 “ અરેરે ! દર્દ એ દિલબર ! હું જાણું છું, હું જાણું છું !
 “ વળી તહારીજ આ ગરદન જહીં હું બાઝતી હરદમ !
 “ કતલ થઈ છું ! કતલ કરીને કતલ ફરી થાઉં શું ? દિલબર !
 “ અરે ! જો હોંશ એવી તો કતલ કર આ રહ્યું ખંજર !
 “ વળી ખંજર શે ફેંકી દઉં ? હતું તે એક દી સીને !
 “ પડે નીચે બને ટુકડા ! ગયો છે તું ! ન ખોઈ તે !

લલ્લા ઇનસાફ શું આપું ? અરે આ દિલ છે આપ્યું !
મગર રે ! એ જિગર તહાફ ગયું તે શી રીતે રાખું ?”

અના:—

“અરે! તો આમ શું ઉભી સદા રહેશે લઈ ખંજર?
‘કદમમાં મોત માગું તે નહીં શું આપશે, દિલખર ?
“ નહીં તડકું ડરે છે કાં ? તું છે કાતિલ કે બોસા !
“ હુવા આ વાય છે બીજી ! ગયો દિવખર મળે ના ના !
“ જિગર આ ફાટશે માશૂક ! અને તું દખશે ચીરા !
“ રહેવા દે તુ જોવું એ ! જિગર તહાફ કરી લેને!”

સ્વીકાર:—

“ લલે તો લે સુખે ચુખી ! તને હું આવ લેટું છું !
“ મગર અફસોસ ! દિલ આ તો નહીં લેટે, નહીં લેટે !”

લેટ:—

“ અહાહા ! શી ખુમારી છે મને આવીય આ લેટે !
“ વફા છું તો પછી, માશૂક ! જિગર પણ લેટ એ લેશે !”

૩૦-૪-૯૬.

હોલરની કલીને

અહો ! ન્હાની પાંખે મધુપ તુજ આવે લપટવા,
પરન્તુ એ ગાદી મધુર સુરલે મૂર્ચ્છિત થતા !
નશામાં જાગીને તુજ તરફ કેવા ઉભી રહે !
રહે ના આલિંગી મગજ તર દૂર થઈ જતાં.

ભમે ગુંજ ગુંજ, તુજ મુખ નિહાળે સ્મિતભયુ;
 અહો ! કેવું ખીલે ! સુરભભર કેવું મહકતું !
 ઇશારે લોગીને લટુ કરી દર્ધને નયવતું !
 હસે સન્ધ્યા સામે ! અનિલલહરીથી ઝુલી રહ્યું !

અરે ! માળીની છે તુજ તરફ દ્રષ્ટિ પણ નકી,
 પરોવી દેશે એ ચૂંટી લઈ તને દોરની મહી !
 છતાં એ તહાઈં તો મધુર મુખડું તું હસવશે !
 નકી તું જાણે છે સુરભ તુજ આ સાર્થક થશે !

તું ક્યારથી બરફના જલથી સિંચાશે
 આ મહેકની મધુરતા બમણી કરીને;
 વેણી મહીં લટકશે તુજ પાંખડી એ
 હા ! પારદર્શક સુ સુન્દરી કંઠ છાંટી.

રોમાંચમાં અગર તું મકરન્દ કંઠ પાસે.
 કણે રહીશ પ્રતિબિમ્બિત ગાલમાં થઈ;
 નિદ્રસ્થ મહેકથી કરી પિયુપ્રેયસીને,
 ત્યાં શ્વાસથી પિયુ તણા કરમાઈ જશે.

અંહીં તો કૈં લાંબું તુજ જીવિત છે જો રહી શકે,
 અરે કિન્તુ તહારી સુરભ અનિલોમાં ઉડી જશે;
 કને માળી આવે ત્યમ ત્યમ અહો ! તું હસી રહે.
 તને વહાલું ના ના જીવિત પણ પ્રીતિ નકી હશે.

તને લાગે મીઠું જરૂર મરીને સાર્થક થવું,
 નકી તહાઈં હૈયું રસ અનુભવી શોધી ન રહ્યું;

તને મૃત્યુ એ છે મધુર કંઈ સત્કાર મળતાં,
તને ભાવે મૃત્યુ પ્રિયતમપ્રિયાની રમતમાં !

પ્રભુ આવી હોંશો જરૂર તુજ પૂરી જ કરશે
વૃથા કાંઈ કોની નવ પ્રબલ ઈચ્છા કદિ બને;
અરે ખ્યારી ! તુંને મમ પ્રિયતમાને દઈશ હું,
નહીં સૂંઘી તારી સુરભ મધુરીને લઈશ હું.

૧-૫-૯૬.

પ્રિયા કવિતાને.

મને બહાલી લાગી, પ્રથમ મળતાં હું તુજ થયો,
હૃદયું તારું મ્હોં ને તુજ સ્મિત મહીં હું મળી રહ્યો;
તને ભેટું એવી મમ હૃદય ઈચ્છા કરી રહ્યું,
વળી તારાં નેત્રો અનુકૂલ દીઠાં ને ચળી ગયું.

અરે ! તું તો દેવી, જન ગરીબ હું પામર નકી,
શકું જોઈ એ હું કયમ હૃદયની તે તુજ ધૃતિ ?
ઢળ્યાં મ્હારાં નેત્રો વળી પ્રિય તું એ દૂરજ ઉભી,
પડયું આ હૈયું તો પણ લપટી તહાં પદ મહીં.

સ્વીકાર્યો તેં મુજ પ્રણય ને કાંઈ હું પાસ આવ્યો,
જોળે તારે હૃદય ધરવા કમ્પતું પાસ લાવ્યો !
ભેટું માની કર પણ ક્યો દીર્ઘ મેં એક, બહાલી !
કિંતુ તું તો નભ તરફ રે ! ઉડતી ક્યાંય ચાલી !

જોયું ઉંચે ! કયમ ઉડી શકું ? પાંખ આવી હતી ના !
 “ તું કયાં હું કયાં ! ” હૃદય દ્રવતું છેક તૂટી પડ્યું આ !
 રેરે ! ત્યારે પ્રતિકૂલ હતો સર્વ સંસાર વહાલી !
 મૂંઝાં આવી નિરખી દિલની ભાંગતા આશ છેલ્લી.

પછી તારો જાણી મમ શિર લઈને તુજ કરે
 મને તું આલિંગી ! બ્રમણ સહુ ભાંગ્યું હૃદયનું !
 ક્યોં ઉંચે નીચે અખિલ ભુવને હું તુજ સહે,
 ઓહો ! હર્ષે હર્ષે હૃદય મમ ફૂલી ધડકતું.

પછી ધીમે ધીમે તુજ અવયવો આ પલટતા,
 મને ભાસ્યા સર્વ વધુ મધુર ગમ્ભીર બનતા;
 મને ફૂલી આપી મમ હૃદયની ને જગતની,
 અને તાળું ખોલી તુજ મુખ નિહાળ્યું ફરી ફરી !

આ શુ ? આ શું ! નયન વહત અશ્રુનું પૂર એ શું ?
 હ્યું મહાઝં પિગળી બનતું મીઠું કે નીર જેવું !
 ત્યાં પ્રહ્લાંડે નજર કરતાં અશ્રુમાં વિશ્વ વહાતું !
 ઓહો ! વહાલી ! પ્રલય જગનો અશ્રુથી આ થશે શું ?

તારાં અંગો, તુજ અવયવો, ઓપ્ટને ગાલ સર્વ
 જ્યાં જોઉં ત્યાં જલમય વહે અશ્રુની ધાર વહાલી !
 “ જો જો વહાલાં ! મુજ સહુ રહી આજ છે મહાભુવાનું ! ”
 એ શું ખોલે? ભવતુ ! સખિ ! તું આમ રેતાંય વહાલી,
 અરેરે ! શોખની ચીજો રડે ને રોવરાવતા !
 હોત ના અશ્રુ તે! ઓહો ! પ્રેમ ને શોખ હોત કયાં ?

વિધવા બેન નાનાંને.

બહાલી બાબાં ! સહન કરવું એય છે એક દહાણું !
મહાણુ તોનું સ્મરણ કરવું એય છે એક દહાણું !
મૃત્યુ થાતાં તર્પણ કરવું ઇષ્ટનું એય દહાણું !
આશા રાખી મરણ પછી ને જીવવું એય દહાણું !

સમ્બન્ધીના મરણ પછીના સર્વ સમ્બન્ધ તુટે,
બહેનો ! આંહીં વિરહ જ ખરો ચિર સમ્બન્ધ ભાસે;
તે પ્રેમી જે પ્રણયમયતા બેઠ મહાણે વિયોગે,
મીઠું કિન્તુ ક્ષણિક જ નહીં સ્વપ્ન સંયોગ તો છે.

છે વૈધવ્યે વધુ વિમલતા બહેન ! સૌભાગ્યથી કેં !
છેં ભકિતમાં વધુ વિમલતા, બહેન શૃંગારથી કેં !
બાબાં ! તહારાં મૃદુ હૃદયને આપ વૈધવ્ય આપી,
જાંચે જાંચે તુજ દિલ જશે લેઈ ધીમે ઉપાડી.

ના બોલું આ તુજ હૃદયનાં અશ્રુ હું લૂછવાને,
શાને લૂછું હૃદયશુચિતા આંસુડાં દાખવે જે ?
બહાલી બાબાં ! કુદરતકૃતિ સર્વદા હેતુવાળી,
ઈચ્છે દેવા અનુભવ પ્રભુ સર્વને સર્વ બહાલી !

બાપુ આ સૌ સુખ દુઃખ તણી વેઠ નાખી નથી કેં,
આ તો બોલો કુદરત તણો માત્ર કલ્યાણકારી;
આ બહાડો જે પથિક સહુને આવતા માર્ગમાં ત્યાં
અક્ષુવાળાં શ્રમિત ન બને કિન્તુ સૌન્દર્ય જોતાં.

આ ફૂંડાણું કુદરત તાણું કોઈ જોઈ શકે, તો
ના ના જોશે કંઈ વિષમતા કિન્તુ સ્ત્રીધાઈ લીસી;
દંડી દષ્ટિ જનહૃદયની અદ્ય ખંડો જ જોતી,
ને તેથી આ સુઘટ સરાણી દિસતી ડાઘવાળી.

બાબાં ! જોને નયન ભરીને આંસુથી એકવાર !
બાબાં જોને સપ્રભ રચના વિશ્વની એક વાર !
બહાલા સાથે નિરખતી હુતી આજ જો એકલી તું,
બાબાં ! ખુલ્લું હૃદય કરી જો, એજ ઈચ્છયું હૃરિનું.

જોને, બાપુ ! તુજ જિગરનો મિત્રતો ત્યાં વિલાસે,
તારો એરો ગત હૃદય એ ત્યાંય ઉભું વિભાસે !
એ રેલાયું ઉદ્ધિ સઘળે કિન્તુ તું બિન્દુ તેનું
આહું આંખું પડ નયનને તહોય એ વારિ તહારું.

બહેની! આવાં પડ પછી પડો આવતાં જાય આડાં,
અન્તે ગાઢાં પડ ચીરી દઈ પાર જતાં સહુ ત્યાં;
તુંને મહારી પ્રિય સખી ત્યંજી હુંય જાઉં કદાપિ,
એવું એ કે શુભ જ કરવા ઇશ ઇચ્છે કદાપિ.

શે તો સાથે તમ હૃદયનાં ગાળજો અશ્રુ બન્ને,
જે બાકી તે ભણી લઈ તમે આવજો સાથ બન્ને;
બાબાં ! તું એ શીખીશ ફરી આ પાઠ ઔદાર્યનો, ને
મહારી ભોળી પ્રિય અખુધને દોરજે આજ મારો.

एक कळीने.

તુજ છિદ્રિત દેહ થતી કુમળી,
લલનાહૃદયે ચગદાર્ધ જતી;

તુંજ પાંખ સહુ વિખરાઈ પડે,
પણ સ્નિગ્ધ પરાગ ઉરે ઉભરે !

પણ માળી તને કદિ જો સૂંઘતો,
તુજ મૃત્યુ થતું કયમ તુતું ? અહો !

તુજ મૂલ અમૂલ તણું કરનો,
કંઈ એ દુઃખ છે તુજને? કળી આ !

૪-૫-૯૬.

हृद.

મુનાસિખ ખસ હવે કરવું, નઝર હદ આ અહીં આવે;
પડયું ખંજર ન પાછું લે, બુકાબ્યું આ ન દિલ બુકે !

ન કર ઘા, ઘા થશે બાંધો ! ખુદા લેશે ખૂનીનુ ખૂન !
અને બદનામીનો ભારો ઉપાડે ચાર શે તહારો ?

સિતમગર ! તું સિતમની જો નકી હદ આવી છે આ આ !
નહીં તો બુલમ સહેનાઈ ચડે તોફાનમાં દિલના.

ખુદાનો ખોદ્દ કૈં રાખી, શરમ કૈં આંખની રાખી,
હવે ફેરવવો ખસ કર અરે શયતાનનો ચરખો.

કર્યું છે દમ બદમ નમવું શરૂ મેં જ્યારથી કદમે
અરે કાતિલ આ તારૂં ઉપાડ્યું ત્યારથી તેં તેં !

ખુદ ને જે કદમ ઝૂકે કદમ ત્હારે ઝૂક્યું શિર તે
મગર કૈં ખ્યાલ તેનો ના ! હવે હદ આવી ખેડાંચી છે.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં આતશ જળે હર દમ !
કબૂતર દિસતું તેતો બને છે શેર ત્યાં ઝાલિય !

જક્ષમાં શિદને જાવું ? કર્યો તે ઝુદમ ભૂલી જો,
તને પેદા કરી તેતે ખુદાનો હુંચ છું બન્દો.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં ના ઝુદમ આ ચાલે !
સિતમગરને શિરે ત્યાં તો સિતમ હરગિઝ ફાવે છે !

તહીંની ખાકમાં શાને થવાને ખાક તું ચાહે ?
અરે ! ઇનશાન થા ચા તું ખુશીથી સ્વાદ જા એ લે !

૧૬-૫-૬૬.

અતિ મોઢું.

અતિ મોઢું મોઢું વદન તુજ “આહું” કહી શક્યું,
અને મહારૂં હૈયું સમજી નવ બહેલું કંઈ શક્યું,

હતી તું તો શિષ્યા, રમતમય એ ચાગ તુજ સૌ,
અહો ! કોડે હેતે હૃદય મમ એ લાડ પૂરતું.

મને ના જાણ્યું કે હૃદયરસભોક્તા કરીશ તું,
તને જે અર્પેલું પીયૂષ મુજને તે દર્શશ તું;

ને જાણ્યું મેં તહારો મમ હૃદય આલમ્બ્ય બનશે,
ન જાણ્યું કે ખ્યાલું તુજ જિગરનું આમ ઢળશે.

અહાઈ મોડીને અરર ! દિલ બહેલું વશ કયું !
વિના વિચારે કે વળી જિગર તેં અપીંજ દીધું !
ઘવાયેલું શલ્યે મમ દિલ વળી અન્ય દિલનું,
તહીં બંધાયેલું દઢ ફરજબન્ધે ગરીબડું.

તને ચાહું કિન્તુ મુજ પ્રણય તું જોઇશ નહીં !
અરે મૃત્યુ વેળા નયન તુજ હું ચાંપીશ નહીં !
તને આવે કષ્ટો, મુજ દિલ ન અ ઢાલ બનશે !
તને છોડી દેવા હૃદય મમ આ યત્ન કરશે !

અરે ! મહારી સ્થિતિ અનુકૂળ નહીં પ્રેમ કરવા,
સ્થિતિનાં જન્તુ તે જન સ્થિતિ ન પામે પલટવા;
વિના ઇચ્છા ! રે ! રે ! મુજ જિગરનો ફૂર બનશે !
અરે ! એ ચીરાતાં તુજ જિગર તો ચીરી જ જશે !

પ્રિયે ! હું જેનો તે કદિ ત્યજી મને સ્વર્ગ વસશે,
કદી છૂટી તૂટી મુજ હૃદયનું પિંજર જશે;
અરે ! બન્ધાઈ તે પણ નવ ઉડે પાંખ કદિ એ,
નહીં આ પંખી તો ક્ષણ જીવી શકે પિંજર જતે.

અરે ! રો ના ! રો ના ! પણ નહિ રહે તો કરીશ શું ?
હવે તો રોવું એ તુજ હૃદયનું એક જ રહ્યું !
અરે ! મહારે તો એ રૂદન પણ મીઠું પણ નવ મળે !
અરે ! હૈયું રોતાં મુખ હસવવું એજ ફરજે !

મને મોડું મોડું મરણ પછી તું અમૃત મળ્યું,
 ઉઠાડી ના કે દી મરણવશને અમૃત શક્યું;
 અરે ! ઢોળાયું એ, ઢળી જઈ ભળ્યું છેક જ વૂળે,
 પ્રભુની એ ઇચ્છા ! અનુકૂલ પડે વા નવ પડે !

સખિ ! તહારે માટે જીવીશ ફરી હું આ જગતમાં,
 શીખો આ ફેરે તો સહવું વિધિની આ રમતમાં;
 અહો ! ઇચ્છાથી તુજ સહ ફરી જન્મીશ નકી,
 તને ત્યારે, વહાલી ! હૃદયરસ હું અપીંશ નકી.

પ્રવાસે આ આદ્યો જીવ અનુભવી જ્યારથી થવા,
 મળ્યું આવું મીઠું સહન કરવું ના કદિ હશે !
 ફકીરી તહારી ને મધુર મુજ આ કેદ ગણજે,
 લગાડી લેજે તું જગત સહુની ખાક જિગરે.

ફરી જન્મી સાથે હૃદય મુજ હું અપીંશ તને,
 પ્રવાસે કેં તેથી જરૂર વધુ વેળા થઈ જશે;
 અરે ! વહાલી ! વહાલી ! પ્રણયરસ કિન્તુ મધુર છે,
 ક્યું તેને માટે હૃદય સુખથી ના અટકશે ?

પ્રવાસીને વીત્યા કઈ યુગ, યુગો કે વહી જશે,
 નકી તેમાં એવો સમય મધુરો એક જ હશે;
 ત્વરા છે ના કાંઈ કુદરત પીવાડે પીયૂષ જો,
 ભલે લાખો જન્મો પ્રણયરસમાં એમ વહજો.

પ્રિય ! આ આશાથી તુજ નયન તો પિગળી વહે !
 પ્રિયે ! આ આશા તો તુજ હૃદયને ફૂરજ દિસે !

ન તેં વિચારેલું કદિ પણ હતું કાલનું, સખિ !
 અરે ! આ આશાથી કયમ સુખી બને તે દિલ સખિ ?
 નિરાશામાં, બહેની! જીવિત કયમ તહારું પૂરું થશે ?
 અને તહારી પોડા મુજ નયન શે જોઈ શકશે !
 રહ્યું જોવું, રોવું, સ્મરણ કરી ગાવું કદિ કદિ !
 કલાવે લાવે એ સહવી પણ ઇચ્છા પ્રભુ તણી.

વૃદ્ધ માતા.

બાપુ ! તું તો કયમ ભટકવા દૂર ચાલ્યો ? અરેરે !
 તહારી માતા . તુજ ગરીબડી ઝુંપડી કેમ ત્યાગી ?
 સન્દેશો એ કંઈ નવ મળે ! કાગળો કાંઈ નાં ના !
 આશા રાખી રડી રડી અરે ! વર્ષ મેં આઠ ગાળ્યા !
 આશામાં તો ભય બહુ અને ભોળવે છે મને એ !
 શું એ કાયા ભડભડ થતી બાળી નાખી ચિતાએ !
 તહારું મૃત્યુ કદિ થઈ ગયું તહોય હું કાં અન્નાણી ?
 રે ! જાણું તો દુઃખ મુજ બધું શાન્તિ પામું નિવારી !
 ના ભીંજવું નયન જલથી નામ તહારું પછીથી હું,
 ના આપે આ હૃદય ઠપકો પાપથી એ બચે તું.
 કે વિચારો હૃદયગમતા આવીને ઉડી જતા !
 બાપુ ! આવું તિમિર કદિ એ કાંઈ દિલે હશે ના !

નહાનું અમ્યું રમત કરતાં ચીસ પાડે અજાણ્યે,
શું જાણે કે ફટફટી ઉઠે માતનો જીવ ત્યારે ?
તું તો મ્હોટો પણ જરૂર કે બાલબુદ્ધિ રહી છે !
તહારી માતો તુજ વિણ દુઃખી કેમ જાણી શકે એ ?

શું એ તહારું હૃદય કુમળું કોઈ કન્યા મહીં છે ?
આ કોશીને હૃદય તુજ શું, ભાઈ ભૂલી ગયું છે ?
બાળ્યું મ્હારું હૃદય બહુ એ, ભાઈ ! ખુરા વિચારે,
મ્હારું હૈયું તુજ શિર નહીં દોષ એ કોદી દોળે.

બહાલા ! તહારું મુજ સમ હશે દુઃખ હૈયું કદાપિ !
ના વિસામો તુજ હૃદયને, બાપલા ! કેં કદાપિ !
લક્ષ્મી, કીર્તિ, પ્રણય, સહુની વ્યર્થ આશા થઈ શું ?
ગાંડો ઘેલો થઈ ભટકતો જંગલે તું હશે શું :

એવો તહોયે ડરીશ કદિ ના માતની ઝુંપડીથી,
કાંલોઘેલો નિરખીશ તને, બાપુ ! હું આંસુડાંથી;
આ મ્હોટાંઈ જગતની મને કાંઈ બહાલી નથી, હો !
મ્હારાં ઘેલાં મુજ હૃદયને ડાહ્યાલાંથી વધુ, હો !

જે ઘંટીને દળી દળી તને પોષતી હેતથી હું,
નહાના તહારા સહુ જ કળયા પૂરતી કોડથી હું;
હોંશે ઘંટી દળીશ ફરી તે જોઈ મ્હોં, બાપ ! તહારું,
જ્યાં સુધી હું શિથિલ મુજ આ દેહમાં જીવ ધારું.

તહારી માની તુજ જિગરમાં રાખજે ના દયા તું,
તહારી માની ગરીબ સ્થિતિને માનજે ના દુઃખી તું;

તહારું માગ્યું દઈશ સઘળું ઘંટી એ વેચી નાખી,
રહેજે તું તો જ્યમ ઠીક પડે આગસુ તેમ, ભાઈ !

રે રે બાપુ ! તુજ ખૂમ સુણે કેદની શું દિવાલો ?
કે કોઈથી જખમી થઈને એકલો, ભાઈ ! સુતો ?
કે ફેંકાયો વન મહીં ફરે સિંહની કે ગુફામાં ?
શું એ હાડો વિખરી પડી સૌ સ્વાસ લેતાં હશે ના ?

કે સિન્ધુમાં ગરક જ થયો શોખતી સર્વ સાથે ?
જ્યાંથી કાંઈ ખખર કદિ એ પાઠવી ના શકાયે !
બાપુ ! બાપુ ! મમહદય તો આંધળું છેક થાતું !
કેવી રીતે તુજ સ્થિતિ તણી વાત રે ! મેળવું હું ?

આંહીંત્યાં મેં ભટકી ઘસવાં ડાંગ છે, બાપુ ! મહારી,
રસ્તા સર્વે નયનજલથી ભીંજવી આંખ ખોઈ;
મહોં જોવું છે, મુજ જીવિતનો અન્ત આવી ખહોંચ્યો,
આ ડોશીનું મુખ નિરખવા, બાપ ! તું આવજે, હો !

તહારું મૃત્યુ થયું જ સમજી ભૂતને શોધતી હું !
જૂઠી આશા મૃત સહ નકી વાત ના થાય, બાપુ !
ના તો તેને ક્યમ મળ નહીં નિત્ય તુંને જખીને
તહારે માટે રડી તલપી જે શેર લોહી સૂકાવે ?

કમ્પે છે આ દિલ જરી સળી ઘાસની કમ્પતાં, ને
દોડે છાયા ધન તણી અને દિલ મહારું ડરે છે !
થેલું મહારું દિલ કંઈ કંઈ પૂછતું વાત તેને,
ને અન્તે એ વધુ દુઃખી બની બિંધતું કે રહે છે !

ભાસે છે આ જગત સઘળું ફૂર બાપુ ! મને તો !
તહારી ના તે નીરસ સઘળી વાત, બાપુ ! મને તો !
આવે છે સૌ મુજ ઘર મહીં જોઈતું આપવાને
કિન્તું મહારા દરદ પર ના કોઈને કેં દયા છે !

કાં સંતાયો ? પ્રિય પ્રિય અરે ! આવને આવને તું !
તું વિના આ જગત પર છે કોઈ ના મિત્ર મહારૂં !
ના આવે તો સમજણ મને કાંઈ ના આપશે શું ?
શું દૈવે ના કંઈ પણ દયા રાંકની લાવશે શું ?

બીજાને તો જરૂર સુખડાં શોધતાં હાથ લાગે,
મહોટાં ત્હોયે જરૂર વિરમે સર્વ તોફાન અન્તે;
પાપો એ સૌ સમય વીતતાં પાપની માપી પામે,
એ શાન્તિ શું કદિ પણ મને ના આપશે પ્રભુએ ?

ક્યારે મહારી હુબની ફરશે ફૂર શિક્ષા ? અરેરે !
ક્યારે ત્હારૂં મરણ સુણતાં મૃત્યુ થાશે અરેરે !
સૂકાયું આ રૂધિર સઘળું ત્હોય ના જીવ જાતો !
જૂઠી આશા ઉપર જીવ આ કેમ વીંટાઈ રહેતો ?

વીનેલો આ સમય મુજને સર્વ ચોકખું કહે છે,
ના ના, બાપુ ! મુજ મગજમાં કેંજ શંકા રહી છે;
શ્વાસે શ્વાસે કયમ હજી જપે ત્હોય આ દિલ મહારૂં,
બાપુ ! બાપુ ! પ્રિય પ્રિય અરે ! આવને આવને તું !

૨૪-૫-૯૬.

નાં ચાહે એ

“ નાં ચાહે એ ” કહીશ નહિ તું ! વ્યર્થ કહેવું નકી એ !

હું ચાહું ને કયમ નવ મને, ભાઈ ! ચાહે અરે એ ?

બહાલા ! બહાલી મુજ હૃદયની આરસી છે નકી એ !

અર્પું છું હું જિગર મુજ તો કેમ બીલે નહીં એ ?

‘ નાં ચાહે એ , ’ અરર ! કદિ એ સત્ય શબ્દો હશે જો,

ના સ્વીકારે મુજ હૃદયને અર્પતાં એ કદી જો;

ના શું તહોયે મુજ દિલ પરે કાંઈ તેને દયા એ ?

શું ફેંકી એ દિલ શકે એક અશ્રુ વિના એ ?

નાં ચાહે એ, વળી નવ દયા, એજ સાચું હશે શું ?

તહોયે બાપુ ! હૃદયની દયા પાત્ર નાં એ થતી શું ?

અર્પાયેલું જિગર ચીરીને કાણ પસ્તાય છે ના ?

પસ્તાશે એ દિલ પર ઘટે, ભાઈ ! કેં શું દયા નાં ?

નાં ચાહે ને નિરદય થશે કોઈ દી એ દુઃખી નાં ?

તોયે શું છે ? સુખી રહી શકે તે ન સુખી રહે કાં ?

“ નાં ચાહે તે સુખી નવ હજો ” ઇચ્છવું યોગ્ય નાં એ,

ચાહે તેને ફરજ સમજ ચાહવું શે પરાણે ?

‘ નાં ચાહે ’ એ કહી ફરજ તેં, બાપુ ! તહારી બજાવી,

દીવાની આ પણ કુદડી તું કેમ લેશે બચાવી ?

બાલી રાખે મુજ હૃદય તે કાંઈ શક્તિ ન તહારી !

જાવા દેને ! અનુભવ થશે ! કાંઈ જોશું અગાડી !

ના ચાહે એ પણ હૃદયનું એજ છે સ્નેહસ્થાન !
 ચાહે તેને મળતર તાણું હોય ના કાંઈ ભાન !
 અર્પી દીધું ! ખસ થઈ ગયું ! લૂટનારૂં લૂટે છે !
 ના પ્રીતિ ને હૃદયરસનો કાંઈ વેપારી થાતા !

૨૫-૫-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

મહાત્મા મૂલદાસ.

તારાનાં ઝુમખાં વતી રજનીનો અન્ધાર દેખાય છે,
 શાન્તિ છે સહુ સ્થાનમાં પણ અહીં કુવા કને કોણ છે?
 ઓહો ! કોણ હશે અહીં વન મહીં નિઃશ્વાસ આ મૂકતું
 જેના શબ્દથી વૃક્ષથી ધૂવડ આ ધૂવૂ કરી ઉડતું ?

સ્ત્રી છે તે દુખિયારી કો, જીવવું ગમતું નથી !
 આવી છે આ કુવા માંહીં પડીને દેહ પાડવા !

ખોલી ન કાંઈ પણ ઉલી નવાણ પાસે,
 કુવા મહીં નગર એ મુખથી કરે છે;
 સૌન્દર્ય કે મરણના મુખમાં હશે શું ?
 હા ! કાંઈ એ તડકશે મરતાં નહીં શું ?

દૃઢ સંકલ્પથી ના શું હૈયું હામ ધરી શકે ?
 અન્ધારામાં ખીનારૂં તે કુવામાં મુખથી પડે !

“હાંહાં!” થયો પણ ધ્વનિ કંઈ પાસ તેની,
 ને હસ્ત કો પુરૂષના કરથી ઝલાયો;

એ બાઈ બોલી, “ નવ કૈં તુજને નહું હું,
“ માલેક છું મુજ શરીરની ! ભાઈ ! બા તું ! ”

કુવાથી દૂર ખેંચીને બાઈને પુરૂષે કહ્યું,
“ સાંભળી લે જરા ! બાઈ ! કાવે તે કર તું પછી !

“ માલેકી તુજ ઝિન્દગી તણી અરે ! તું એકની હોય ના,
“ ભાગી કૈક હશે, અને નહિ હશે તહેાયે થયું શું ભલા ?
“ જેનું કોઈ નહીં અરે ! જગત આ આખુંય તેનું નથી,
“ ને જેનું જગ તે જરૂર જગનું, પોતાનું કોઈ નહીં ”

નમી તે બાઈ પિછાની બાવા એ મેળદાસને,
આંખમાં અશ્રુ આવ્યાં, ને બોલી ધીમે ઉભી થઈ.

“ જીવિત આ થયું છે મને કટુ !

“ મરણની ન કાં ઓષધિ લઉં ?

“ ન મુજ વિશ્વ ને વિશ્વની ન હું,

“ દિલ ન મૃત્યુથી આ નિવારવું ! ”

કહે બાવો, “ અરે ! કાંઈ વાતતો દુઃખની હશે !

“ જડે ના માર્ગ કાંઈ તો કે. ધને પૂછવું ઘટે. ”

“ શું બોલું હું ? નથી કંઈ રહ્યો સાર એ વાત માંહી,

“ હું જીવું તો મુજ પ્રિય મરે એજ છે વાત મહારી !

“ શાને રોકો ? વખત વહતો ! ઠેરસે ના જનારું !

“ શું બોલું રે ? કહીશ કદિ નાં પાપ બહાંલા તણું હું. ”

“ પાપીને પાપ કીધાથી પાપમાં વધુ નાખ તું,

“ કહે સાચું અરે બાઈ ! મરવા તો નહીં દઉં. ”

મહાત્મા મૂળદાસ.

[પૃ. ૨૨૧]

“ ના ના યાઈ મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુદ્દો ગાહી;
 જે દીવો નવ ઓલવાય કદિ તે શૂંકે ન ખૂંચવો,
 લેજે તું મુજ નામ ને થઈશ હું સખે પિતા બાલનો. ”

“ હું તો છું વિધવા અને કુલ વળી છે નીચ મહારૂં, પિતા !

“ રે રે એક વણિક જોઈ મુજને કેં મોહ માંહી પડ્યો !

“ સાથે કેક દિનો ગયા, જગત કેં તે જાણતું ના હતું,

“ કિન્તુ પાપ તણો ભરાઈ ફૂટતો, આપુ ! ઘડો આખરે !

“ ગર્ભવતી થતાં હું તે પાઠશી સમજી ગયાં,

“ ન્યાયને બારણેથી મહારે ચડવું પડ્યું.

“ કાલે થાશે જરૂર રે ! ઈનસાફ તેનો,

“ ને નામ એ વણિકનું કયમ દેઉં હું તો ?

“ એ બોલતાં જરૂર એ નવ જીવ રાખે,

“ એનું થતું મરણ હું કયમ જોઉં આંખે ?

“ ગર્ભનું બાલ આ ને હું તેથી બાપુ ! મરી જશું;

“ જીવવાને કહેશે ના ! શું છે ના મરવું ભલું ?”

વિચારી મૂળદાસ આમ વદતોં ધીમે દયાથી ગળી,

“ નાના બાક મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુલ્લો અહીં;

“ જે દીવો નવ બોલવાય કદિ તે ફૂંકે ન ખૂઝાવવો,

“ લેજે તું મુજ નામ ને થઈશ હું સુખે પિતા બાલનો.”

“ અરેરે ! કેમ એ થાશે ? તહમારૂં નામ શે લઉં ?

“ કેમ હું ફૂડનો ડાઘો તહમારા કિર્તિને દઉં ?”

“ કીર્તિને સુખ આનનાર સુખથી કીર્તિ લલે મેળવો,

“ કીર્તિમાં મુજને ન કાંઈ સુખ છે, ના લોભ કીર્તિ તણો;

“ પોણું છે જગ ને નકી જગતની પોલી જ કીર્તિ દીસે,

“ પોણું આ જગ શું થતાં જગતની કીર્તિ સહેજે મળે.

“ એ પેં લાણુ ત્યજી જનાર કદિ એ કીર્તિ ન પામી શકે,
 “ લોકોની અપકીર્તિમાં હૃદયની સાચી જ કીર્તિ જ વસે;
 “ એવી કીર્તિ તણું મહત્ત્વ કદિ એ લોકો ન જોઈ શકે,
 “ દેખે નેત્ર ભલે પરન્તુ ગ્રહણેના સૂર્ય ઝાંખો પડે.

“ તુચ્છ એ કીર્તિને માટે નાના ખૂન થવા દઉં,
 “ સહેશે સુખથી ડાઘો નામ આ મૂળદાસનું”

તે બાઈના હૃદયનાં પડ ઉઘડ્યાં સૌ,
 આભારની છલકમાં દિલ ભાન ભૂદયું;
 જોઈ શકી ઝળક સૂર્યની ડાઘ માંહીં,
 કેં પામતાં મહત્ત્વ એ દિલની પ્રસાદી.

અયાં એ બેચ જૂઠાં ને ઈનસાફે થઈ ગયો,
 મહાત્મા જૂઠ ઝાડ્યો, ને સ્ત્રી સાથે વનમાં રહ્યો.

હાહાકાર થઈ રહ્યો દિવસ તે આખો બધે ગામમાં,
 ઘેરઘેર થતી હતી મશકરી ને વાત બાવા તણી;
 તેને જે પૂજતાં હતાં, જન સહુ ધિક્કાર તે આપતાં,
 લિલાએ નવ માગતાં મળતી ને ભૂખે દિનો કેં જતા.

ભાઈ ને જોઈને જેવાં એ બાવો ને બાઈ એક દી,
 મઠમાં એજ બીનાની વાત કેં કરતાં હતાં.

કોઈ તે સુણતું ‘તું’ હર્ષાશ્ચર્ય વિષે પ્રડયું;
 ને એ ખેલી ગયું ધીમે, “સત્યનો ખેલી છે પ્રભુ.”

ચણભણ પછી ચાલી વાત કેં ગામ માંહીં,
 જનહૃદય પડયાં સૌ કાંઈ થંકા રાહીં, ને

જનપદ ફરી લાગ્યા આવવા તે જગાએ,
સજન પણ ગવાતાં રાત્રિએ ત્યાં ફરીને.

અન્ધારે સત્ય ડૂબ્યું તે આવતું તરી આખરે,
પરન્તુ કાંઈએ તેની ચિન્તા ના મૂળદાસને.

૨૭-૫-૬૬૦

સીમા.

જોડી જોડી, ત્રિપુટી કહીં ને મંડળી ચારની કેં,
ને કયાંહીં તે રસિક દિલના કાફલા સાથ ચાલે;
ખેતાલો કે બસુર નહિ કે કમ્પતો તાર લાસે,
એ વીણાના સ્વરથી સઘળો માર્ગી મીઠો બને છે.

ફેલાવાને ઉરઉદધિના ઉમિએ ઉછળે છે,
ઉમિ ઉમિ જરી અડકતાં એકય કેવું ધરે છે !
જૂદા રંગો લગી ગળી જતાં અકરંગી બને છે,
ને તેમાં ના નઝર કરતાં ફાટ સાંધો દીસે છે.

મેળો મીઠો અરર ! પણ આ એક બે ચાર દીનો !
સીમા આવી ! બસ અટકવું ! કોઈનો તાર તૂટયો !
તૂટયો વા તે હિતરી જ ગયો ! મેળ પાછો મળે ના !
તાણો એ ચો પણ નવ ચડે ! ધૂન એવી મચે ના !

હું બો ડુંતે કબૂલ કરવા દિલ તે 'ના' કહે છે !

હું જોઉં જ્યાં ગિરિ ચળકતો ખાડ તે ત્યા જીવે છે !

કંટા ખૂંચે મુજ જિગરની ગોદમાં આવતાં, ને
હું ખીલું ત્યાં અરર ! ઢળતી કેમ મૂઝાઈ જ તેને ?

સીમા આવી મુજ દિલ તણા સોળતી દિલની ત્યાં,
એ હૈયું તો મુજ હૃદયની સાથ રે ! વિસ્તરે ના;
એ જોડાયું જગત સહ ને જન્મ આ તોડી ઉડે,
સીમા તેની, મુજ હૃદયની દૂરના અન્તરે છે.

મહારી દૃષ્ટિ સમય વહતાં કાંઈ જૂદી થઈ છે.
તે દૃષ્ટિમાં વિકૃતિ સમયે કાંઈ જૂદી કરી છે,
કાંટા ફૂટ્યા અમ હૃદયના માર્ગમાં ઉલટા છે,
'તે ક્યાં ! હું ક્યાં !' અરર ! રડવું એ ભાગ્યે લખ્યું છે,

એ સીમાની ઉપર પગલું દેઈ ઓળંગશે એ,
ત્યાં તો સીમા મુજ જીવિતની આવશે વા જશે એ;
તેની સીમા ઉપર લટકું આમ બન્ધાઈ દોરે,
દોરી તૂટે જીવિતની છતાં બન્ધ તો કેમ તૂટે ?

રેરે ! સીમા પ્રતિ હૃદયની આમ જૂદી હશે શું ?
રે ! સીમાની ઉપર ચડવું કોઈને સહેલ ના શું ?
વીણાતારો બસુર બનતાં એજ કમ્પાવવા શું ?
રે ! સીમાએ કટુ વિષ ભર્યું આમ મીઠાશમાં શું ?

કિન્તુ મીઠી કવિતા છે સીમાએ પગ મૂકતાં,
સિન્ધુના ઉર્મિ ઉર્મિએ નાચે છે ઉરનાવડાં.

અધીનતા.

નહાનાં નહાનાં વન વન તણાં ઉડતાં પંખિડા કૈં,
કેવાં શીખો મધુર ગીતડાં સર્વ આધીનતાથી !
પેલી જોડી લટપટુ થઇ વૃક્ષમાં ત્યાં ઉડે છે,
પાંખે પાંખે નયન નયને વ્યાપ્ત આધીનતા છે !

પેલો ભૂગે કુલ કુલ પરે એજ આધીનતાની
ચાટી ઉડી લણણણ કરી ગાય છે ગુંજ ગુંજ !
પુખોનીએ મધુરજલરી પાંખડી પાંખડીથી
ગોપ્ટો રેલે રસ છલકતે એજ આધીનતાની !

ઉગે ચન્દ્રે ખૂબસૂરતીથી વિશ્વ રેલાવનારો
પીવા ખ્યાલો કુમુદાદિલથી એજ આધીનતાનો !
રે ! ખીડયો કમલપુટમાં હાય ! આધીન ભુંગ !
ના શું તેને શશીકિરણને આંખવા હોંશ હોય ?

ઓહો ! મીઠી કુદરત તણાં બાલુડાં બાપુ બહાલાં !
હો જો સોને અનુકૂલ સદા આમ આધીનતા આ !
બહાણું છે આ જગત તહીંથી કાંઇ વાણી જ લેતાં
છો માની ત્યાં જગત સઘળું મગ્ન આધીન રહેતાં

મહારે રાંવું મુજ હૃદયનું કાંઈ છે દર્દ કિન્તુ !
રોઈ ગાઈ તમ હૃદયને ચેતવી જાઉં ! બાપુ !
રે ! ના વાઈ તમ જિગરની કાંઈ આધીનતા હું,
એ તો હું એ દરદ સહતાં મૃત્યુ સુધી ન ત્યાગું.

મેં ચૂટ્યું 'તું' મમ હૃદયનું સ્થાન આધીનતાનું,
 કેવું મીઠું રસિક દ્રવનું પુષ્પ વા પ્રેમ જેવું !
 બાઝ્યું ચોટ્યું મુજ જિગરના છેક ઉંડાણ માંહી,
 પીને પાયો રસ હૃદયનો ખુબ આનન્દ માંહી,

છોડ્યું મેં તો કુદરત મહી, એકલાં ખેલવાનું,
 નિર્માયું તે મુજ મન ગમ્યું કોટડીમાં પૂરાવું !
 બીજાં જેવી મુજ હૃદયની કાંઈ પીડા નથો આ,
 અશ્રદ્ધા કે મરણ દુઃખનાં કાંઈ અશ્રુ નથી આ.

હા ! જીવે છે પણ હૃદય ના ગન્ધ આપી શકે એ !
 હું જીવું છું મુજ જિગરને બાકમાં ભારવાને !
 એ ચાહે છે મુજ હૃદયને તેટલો હુંય ચાહું,
 એ રહેશે તો કુદરત રહીં સર્વમં જોઉં છું હું !

તહોયે એ તો જીવિત વહશે અન્ય આધીનતામાં !
 રે ! આ મહારં જીવિત વહતું અન્ય આધીનતામાં !
 ઈચ્છા જૂદી અમ હૃદયની, ઇશની જૂદી ઈચ્છા !
 એ નિર્માયા અજબ દુખિયા ખેલ આધીનતાના !

રે પાંખિડાં ! મધુપ શશિ રે ! કુલડાં બાપલાં હા !
 રે શું રહેશે તમ હૃદય સો આમ આધીનતામાં ?
 રહેજો રહેજો પણ હૃદય સો પૂર્ણ આધીન રહેજો !
 લહાવો લેજો દિલ સળગશે તહોય આધીનતાનો !

સ્વછન્દી છો મુખ સમજતાં શુષ્ક સ્વાન્ત્ર્ય માંહી !
 એ શું જાણે પ્રણયી દિલની વાત આધીનતાની ?

હુઃખે સુખે દિલ થડકતાં થાય આધીનને જે,
તે લહાણું તો હૃદયરસનું માત્ર આધીન જાણે.

૨૯-૫-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

નિઃશ્વાસને

હૈયે કેવું હુઃખ સુખ ભયું કું ક્યા આવતો તું ?
ખેંચી કાઢી દિલથી સવળો ભાર લેઈ જતો શું ?
તું આંખો ને કુદરત ઘડી હાસ્ય મીઠું કરે છે !
શોધું છું તે તુજ સહ મને લાધતું હોય જાણે !

૩૦-૫-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

જ્વાલીનું રૂદન.

આ શું ? બહાલી ! તુજ મુખ બધું આંસુથી ભીજવે કાં ?
હું વિચારું સહજ કંઈ છું દર્દ તો કૈંજ છે ના;
આ સંસારે કંઈ ફિકર છે, કાંઈ તેને વિચારું,
રે રે ! તેથી રૂદન કરવું આમ, બહાલી ! ઘટે શું ?

૩૦-૫-૯૬

ૐૐૐૐૐૐ

અસ્ત્રાર્પણ.

દેવિ ! તહારા હૃદયસરની લહેરીઓથી ગળીને
દેવિ ! તહારા હૃદયઉદધિઉર્મિઓમાં મળી જે,

દેવિ ! મહારી હૃદયસરિતા ગાય તે કાંઈ મીઠું,
આહો ! એ તો તુજ હૃદયના તાનનું ગાન, દેવી !

ઠહાલી ! તેની ઉપર કરજે કાંઈ દૃષ્ટિપ્રસાદ,
ઝીલી લેજે હૃદય ઝીલતાં રહીતું અશ્રુ, ઠહાલી !
મહારી પાસે તુજ હૃદયને અર્પવા અશ્રુ, માત્ર !
અર્ચુ, ઠહાલી જીવિક ગણજે અર્પતાં અશ્રુ એક,

આ હૈયું, આ શરીર પ્રભુએ આંસુડાંનું ઘડયું છે !
દેવિ ! તેને તુજ હૃદયનું પાત્ર કેવું મળ્યું છે !
ઠહાલી ! ઠહાલું તુજ જિગરને આંસુડું આ થવા દે,
લકિત, પ્રીતિ, હૃદયરસ ને એકય જેમાં ભર્યું છે.

૩૦--૫--૬૬

ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:

एक वा.

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
છૂટ્યો તે ને અરરર ! પડી ફાળ હૈયા મહીં તો !
રેરે ! લાગ્યો દિલ પર અને શ્વાસ રૂંધાઇ જતાં
નીચે આંચું તરૂં ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતાંમાં.

મેં પાળ્યું તે તરફડી મરે હસ્ત મહારાજથી આ !
પાણી છાંટ્યું દિલ ધડકતે તોય ઉઠી શક્યું ના;
ક્યાંથી ઉઠે ? જખમ દિલનો ફૂર હસ્તે કરેલો !
ક્યાંથી ધઠે ? હૃદય કુમળું છેક તેનું અહોહો !

એક ઘા.

[પૃ. ૨૨૮]

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
 છૂંચ્યો તે ને અરરર ! પડી શાળ હૈયામહીં તે !
 રે રે ! લાગ્યો દિવસ પર અતે શ્વાસ ફંધાઈ જતાં
 તાચે આવ્યું તર ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતામાં.

આહા ! કિન્તુ કળ ઉતરીને આંખ તો ઉઘડી એ,
મૃત્યુ થારો ! જીવ ઉગરશે ! કેણુ બાંધી શકે એ ?
જીવ્યું આહા ! મધુર ગમતાં ગીત ગાવા ફરીને,
આ વાડીનાં મધુર ફલને આખવાંને ફરીને

રે રે ! કિન્તુ ફરી કદિ હવે પાસ મહારી ન આવે,
આવે તહોયે ડરી ડરી અને ધન્યજ્ઞતું ઉડવાને;
રે રે ! શ્રદ્ધા ગત થઈ પછી કોઈ કાલે ન આવે !
લાગ્યા ઘાને વિસરી શકવા કાંઈ સામર્થ્ય ના છે !

૬-૬-૬

ૐૐૐૐૐૐ

રસોપીઆને.

ફેંકી દેને તુજ કંથી આ પતથરો, ગોફાણી આ,
મહારે આવી મુજ ચમનમાં બેઠને ફૂરતા ના;
જે પંખિડાં મુજ ચમનને લાગતાં ઘા ન છોડે,
તે પંખી છો મુજ ફલકુલો આખતાં પૂર્ણ હૃદયે.
એ સૌ માગે જરૂર ઘટતો પાડમાં કાંઈ હિસ્સો;
થોડું માગે જીવનચરણે, સ્વદેષ દેવું ઘટે તો;
ખાધ પીને સુખમય બની પંખિડાં ગીત ગાતાં,
નહાતું મહોટું સમજી સુખમાં જીવતાં સર્વ નહાનાં,
આ મહોટું છે ઉપવન અને પંખિડાં છે ઘરેણું,
ખાંધે માળો તરૂં ઉપર એ છાંયમાં કેવી શ્રદ્ધા ?

ધા શા માટે ? ગરીબ બહુ એ ! સ્વદેપસન્તુષ્ટ લોખાં !
તે સો માટે મુજ ચમનમાં જોઈએ કૂંતા ના,

૬-૬-

મેન જોઈને રૂઢી જતાં પક્ષીઓને.

રે પંખિડાં ! સુખથી ચણજો, ગીત વાં કાંઈ ગાજો,
શાને આવાં મુજથી ડરીને ખેલ છોડી ઉડો છો ?
પાસે જેવી ચરતી હતી આ ગાય તેવો જ હું છું,
ના ના કેા દી તમ શરીરને કંઈ હાનિ કરું હું.
ના પાડી છે તમ તરફ કેં ફેંકવા માગીને મેં,
ખુલ્લું મહાઈં ઉપવન સદા પંખિડાં સર્વને છે;
રે રે ! ત્હોયે કુદરતી મળી દેવ બહીવા જનોથી,
છો બહીતાં તો મુજથા પણ સો ક્ષેમ તેમાં જ માની,
જો ઉડો તો જરૂર ડર છે કૂર કેા હસ્તનો, હા !
પાણા ફેંકે તમ તરફ રે ! ખેલ એ તો જનો ના !
હુઃખી છું કે કુદરત તણા સામ્યનું ઐક્ય ત્યાગી,
રે રે ! સત્તા તમ પર જનો ભોગવે કૂર આવી.

૭-૬-

પશ્ચાતાપ.

તે હૈયાની ઉપર નખળા હરતથી ઘા કર્યો તો !
તેમાં લોહી નિરખી વહતું કૂર હુ તો હસ્યો તો !

એ ના રાધુ ! તડફડ થયું કાંઈ ના કળ્પથી એ !
મેં જાણ્યું કે જળમ સહયો રહેલ રહેનારને છે !

કિન્તુ નિદ્રા મુજ ન્યનમાં ત્યારથી કાં ન આવી ?
રાતું મહારૂં હૃદય ગિરિ શા ભાર નીચે દળાઈ ?
રેરે તે ઘા અધિક મુજને મૃત્યુથી કાંઈ લાગ્યો !
એ અંગારો મુજ જિગરના મૂળને ખાઈ જતો !

કેવો પાટો મલમ લઈને ખાંધવા હું ગયો 'તો !
તે જોઈને જળમી નયને ધોધ કેવો વહ્યો 'તો !
એ અશ્રુ એ જળમ, મુખ એ, નેત્ર એ, અંગ એ એ
ખોલી દૃષ્ટ્યાં પરવશ થતાં હોય સો જેમ હેતે:—

“ વહાલા ! વહાલા ! નવ કરીશ રે ! કાંઈ મહારી દા તું !
દા રહેનારૂં નવ સહી શકે દર્દ તહારી દવાતું !
“ ઘા દે ખીજો ! અગર મરણ હોય તેવું કરી લે !
“ તહારૂં તેનો જરૂર જ, સખે ! પૂર્ણ માલીક તું છે.”

ત્યારે કેવાં હૃદય ધડયાં સાથસાથે દળાઈ !
વ્યધિ તેની, મુજ જિગરની પૂર્ણ કેવી ભૂલાઈ !
ઘા રૂઝાયો, સમય બહુ એ કૂંર ઘાને થયો છે,
તોયે તેનું સ્મરણ કરતાં નેત્ર ભીનાં વહે છે !

હા ! પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે !
પાપી તેમાં ડૂબકી દઈને પુન્યશાળી થયું છે !
જો હો ! કેવું સ્મરણ મધુર પાપનું અધરે છે !
માફી પામ્યું કુદરત કને એમ માની ગળે છે !

રાજ્યોથી કે જીલમ વતી કેદંડથી ના બને જે
તે પસ્તાવો સહજ વહતો કાચે શાધી શકે છે !
હું પસ્તાયો, પ્રભુ ! પ્રણયી એ માણી આપી મને છે,
હું પસ્તાયો, મુજ હૃદયની પૂર્ણ માણી મળી છે.

૭-૬-૬૬.

મૃત પુત્રી લાલાંની હાથી દષ્ટિથી સેસવતાં.

લાલાં ! જોયું તુજ મુખ જહ આજ વહાલી છળીમાં,
વર્ષો વીત્યાં, છળી પણ હવે છેક ભૂંસાઈ લાલાં !
તહારા મોંની તુજ છળી હવે વાત કાંઈ કહે ના,
એ તો લાગે મુજ નયનને અન્યતું ચિત્ર લાલાં !

બાપુ ! તહારી મરણતિથિની આજ યાદ થતાંમાં
હયે જાગે રકુટ છળી અને આંખમાં આંસુ આવ્યાં;
છેલ્લે ચુમ્બી તુજ પ્રતિકૃતિ દૂર, લાલાં ! કરું છું,
ભૂલી જાવું હું જા ઉચિત છે કાલથી જે ભૂલ યું.

ના લેણું તો ઘિટત નહિ તે વ્યર્થ શી ઉઘરાણી ?
લાલાં ! શાને હું ખની કરવી વ્યર્થ વીતેલ કહાણી ?
લાલાં ! અર્પા પ્રભુપદ કને પુષ્પની જે કલી મેં
તેને માટે મુજ નયનમાં આંસુંડું હોય શાને ?

રોયો છું હું, જિગર નખળું યોગ્યતા જહાર રોયું,
તુ જાણે તો હું પણ તને થાય એવું રડયો છું;

એ રોણું, એ સ્મરણ કરવું યોગ્ય સંસારમ ના,
 રોવાથી કેં વધુ જરૂરનાં કાર્ય છે સાધવાનાં.
 લાલાં ! તું તો રૂઢન હસવું સર્વ ભૂલી ગઈ છે,
 વા આ મ્હાડું મુખ દુઃખ મોહ માની હસે છે;
 એ શાન્તિનું સ્મરણ કરતાં યોગ્ય છે શાન્ત રહેવું,
 તહારા જેવું જીવન જીવતાં ગાળવું યોગ્ય, બાપુ !

કો વિક્ષેપે મુજ નયન આ તહોયે ભીંજાય જ્યારે,
 લાલાં ! તહાડું મુખ ફરી ફરી આવશે યાદ ત્યારે;
 આંસુકંઠે ખરી પણ જશે પ્રેમ વૈરાગ્યનાં બે,
 બહાલી લાલાં ! ક્યમ મળી શકે જ્ઞાન શાન્તિ પરાણે ?

૮--૬-૯૬

વિના કૈ પાપ પસ્તાવું.

વિના કૈં પાપ પસ્તાવું નસીબે આ લખાયું છે !
 ફરી પસ્તાઈ એ કન્દે કસાવાનું લખાયું છે !

મહીં છે ઇશકની મેનાં, જિગર મ્હાડું પડયું તેમાં;
 પરન્તુ પાંખ એ તેની નસીબે ફર છે ઠેલી !

મહીં છે ઇશકનું પિંજર પૂરાઈ પાંખ છે જેમાં,
 હવાલે તે તણે ગાળી રહીને ઝિન્દગી જેમાં.

નવી, નીલી, અને ફૂળી લગી તે પાંખ ઉડે છે,
 અને એ પાંખને જોરે જરા પિંજર તૂટેલું છે.

ન તૂટે એ ! ન ઉડે આ ! અરે ! છોડે પછાડા ના !
 ગળે બાઝી રહ્યું પિંજર ! દિલે બાઝી રહી મેનાં !
 ‘ભલે તું ગીત ગા મેનાં ! ભલે તું રોહી રહે મેનાં !’
 વિના કૈં પાપ પસ્તાવો, કહું હું બોલ શે એવા ?
 અરેરે ! કેદબાનામાં મને આ ઇશક સૂઝયો ક્યાં ?
 ખુદાએ નૂર બતલાવી દિલે ચિનગી લગાડી કાં ?
 ન જોયું કૈં અગાડીનું ! ગયો ભૂલી પછાડીનું !
 અને ગાફેલીએ બોલ્યું વિના કૈં પાપ પસ્તાવું !

૯-૬-૯૬

ત્યાગ.

હું જાઉં છું ! હું જાઉં છું ! ત્યાં આવશે કોઈ નહીં !
 સો સો દિવાલો બાંધતાં ત્યાં ફાવશે કોઈ નહીં !
 ના આંસુથી, ના ઝુલ્મથી, ના વરસથી, ના બન્ધથી,
 દિલ જે ઉઠ્યું રોકાય ના ! એ રાત છોડો કદની !
 સો ખુશ રહો જેમાં ખુશી ! હું જ્યાં ખુશી તે હું કરું !
 ‘શું એ હતું ? શું આ થયું ?’ એ પૂછશે એ કોઈ નહીં !
 કેં છે ખુશી ! કેં છે નહીં ! દિલ બાણતું જે છે તે છે !
 જ્યાં જ્યાં ઠરી દિલની ખુશી ત્યાં ત્યાં ખુશી દિલ છે નકી !
 પેદા કર્યો ‘તો ઇશક ત્યાં ના કે.ઈને પૂછ્યું હતું !
 એ ભૂ સવા જે છે ખુશી તો પૂછવું એ કે નથી !

છે ઇશક જોયો ખૂબ તો જોવું હવે જે ના દીકું,
કિસ્મત બતાવે ખેલ તે આનન્દથી જોવા સહી !

આ ચરમ ખુરજે છે ચઢ્યું આલસ બધી નિહાળવા,
તે ચરમ પર પાટો તમે વીંટી હવે ચક્રો નહીં

મહારી કબર બાંધી અહીં ત્યાં કોઈને સુવાડજો !
હું જ્યાં દટાઉં ત્યાં કુત્રોને વેરશો કો નહીં !

છે શું કુત્રો, શુ ઇશક ને શું સૌ તમે જાનારને ?
આ માછલું દરિયાતાણું તે ઉર્મિઓ ગણતું નહીં !

મુજ ઉર્મિઓ તમ વારિધિ ! તમ વારિધિ મુજ ઉર્મિ છે!
જે હિકમતે આ છે બન્યું તે જાણશો કોઈ નહીં !

શું પુછવું ! શું બોલવું ! ખુશ છે અને રહેજો ખુશી !
વ્યર્થ આસુ ખેરશો તો લૂછશો કોઈ નહીં !

૧૦-૬-૬૧.

~~~~~

ચાહીશ બેયને હું.

તું ને ન ચાહું, ન બન્યું કદી એ,
તે ને ન ચાહું, ન બને કદી એ;
ચાહું છું તો ચાહીશ બેયને હું,
ચાહું નહીં તો નવ કોઈને હું.

આ પુષ્પ છે, આ નદી છે, અરણ્ય છે,
આ પક્ષીઓ સૌ નભમાં ઉડે છે;

તેમાં વહે છે સરખો અનિલ,
અર્પે પરાગે સહુને સમાન.

ના એકને ને કયમ એકને તે
અર્પી શકે જે રજ તે ગ્રહે છે ?
અર્પે સમાન નહિતો ન અર્પે.
અર્પે નહીં તે ગ્રહશે નહીં એ.

ક્યાં ચાહવું તે દિલ માત્ર જાણે,
તેમાં ન કાંઈ બનતું પરાણે;
ત્યાં બુદ્ધિના જોરની કૈં ન કારી,
બુદ્ધિ તણે માર્ગ જૂદો જ કાઢે.

આ ન્યાય, આ યોગ્ય, ન પ્રેમ જાણે,
પૂરે વહેવા પડી દેવ તેને;
ચાહું તને હું વહી તેજ પૂરે.
તેને હું ચાહું, વહી તેજ પૂરે.

તે પૂર તે પ્રેમ જ માનજે તું,
તે જાળતાં પ્રેમ જ જાળશે તું;
તેને ન ચાહું, તુજને ન ચાહું,
તે જાળતાં તે પરિણામ મ્હાડે.

જો જાળખશે એ દિલનો તું માર્ગ
છુટી રહેશે પછી બુદ્ધિ માત્ર;
બુદ્ધિ ગણે છે સહુને સમાન,
ત્યાં કોઈની ઉપર કૈં ન વહાલ.

એ ચાણમાં તું મુજને જવાદે,
 એ ચાણ ખહારે અથવા થવા દે;
 ચાહું નહીં તો નવ કોઈને હું,
 ચાહું છું તો ચાંદીશ ખેયને હું.

૧૨-૬-૯૬.

ત્યાગમાં કંટક .

ખાળી પહોડો સહુ ખાક કીધા !
 તે ખાક ચોળી જ શરીરમાં આં
 વિકરાલ દાવા મુજ ત્યાગધૂળી !
 તેણે અચાન્યું નવ કોઈ પ્રાણી !

હાહા ! તહીં કંટક આ કહીંથી ?
 નીલો રહ્યો છે દ્રવતે જલેથી ?
 ના અગ્નિમાં એ મુજ દિલ દાઝે ?
 ભોંકાય તેમાં કયમ કું મળે એ ?
 મેઘધ્વનિમાં કંઈ વજ્રપાત,
 ઉરે ન તેની ગણી કેં વિસાત !
 તે ઉર આ કાયર કેમ થાય ?
 કાંટો અડયે પિગળી કેમ જાય ?

મહારી સમાધિ ડગી જાય છે કેં !
 તદ્લીન કાંટા મહો થાય છે કેં !

આ યોગ મહારો કયમ મહાત થાય ?
 ખેંચાણમાં કાં વહતો જણાય ?

યોગી ઉરે કંટક આ હશે શું ?
 આ રાગ ત્યાગી ઉરમાં રહ્યો શું ?
 ભુદ્ધિ મહીં આ દિલનો ઝરો શું ?
 પાપાણુમાં રોપ ઉગ્યો હશે શું ?

ખેંચાણુ યાચે નળળાઇ કાંઈ,
 અશ્રુ વહે છે કયમ નેત્ર માંડી ?
 કાંટો ગળીને મદુતા ધરે છે !
 ચિ-તે સ્મૃતિવાદળ કૈ ચડે છે !

બહાલી હતી ને ફરી થાય બહાલી !
 તે અશ્રુની આપતી કાંઈ યાદી !
 આ ત્યાજ્ય લાગે મુજ ત્યાગ શાને ?
 ના ત્યાજ્ય તે રાગ મને દિસે છે !

ભોણું ન થા, ઉર ! હવે ફરીને,
 માન્યું વૃથા તે નહી સૌ વૃથા છે;
 કાંટોય બાળી કર ભસ્મ તેને,
 તે ભસ્મ ચોળી, અવધૂત ! લેને.

ભરત.

ભસ્ત ઉમ્મરે પહોંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને,
વનમાં ગંદકીતીરે આશ્રમ બાંધીને રહ્યો.

એકારના રતનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી ભજે પરિગ્રહ રાજા;
આહાર કંઠફલનો કરતો સદા એ,
એકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં સુખથી વસે છે

હૈયું સદા સહુ પરે સમ્મતા ધરે છે,
જેના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
એ યોગતેજ તરૂમાં અગાડી રહ્યું છે,
દિયું એ ત્યાં અધિક હુષું મહું ફરે છે

જટા ખીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
દિસે છે તે મહેટી મધુર કુલના પુંજ સરખી;
સમાધિવેલાએ જલશિકરથી સિકત બનતી,
અને એ મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી

વિભૂતિના સ્પર્શે સુરણ દિસતાં આદ્ર વિપુલ
રહે ઘેરાયલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
મટી તેના તેજે કુદરત તાણી સૌ વિષમતા,
સુખે નેત્રો જોતાં સતત ગતિની પ્રહારચના.

રે સંસારી ! નિમિષભર તું ફેંકજે દ્રષ્ટિ આંહી,
આ દ્રષ્ટિનું અનુકરણ કેં રાખ સંસાર માંહી;

ભોળા ! તહારી ધડમથલમાં શાન્ત થા શાન્ત થા કે,
સ્થિતિન તું ઉપર ચડી જો ત્યાગની દૃષ્ટિ આંહી.
આ ત્યાગીના નયન ફરીથી જોઈલે એક વાર,
શું તેમાં ના સતત વહતી પ્રેમની એક ધાર ?
હા ! તૈયારી સહુ અરપવા ત્યાગમાં એ નથી શું !
ખજાનાં કે દુઃખથી ગળી એ નેત્ર જલશે નહીં શું ?

તપસ્વીના આ તપમાં રહી છે
મહા દયાની અતિ તીવ્ર રેખા;
કુલો, લતા ને તરૂં, મેઘ માંહી;
આનન્દ પીતાં નયનો સદા છે.

પ્રભાતકાલે નલની સુનેરી,
સન્ધ્યા સમેની સરની લહેરી,
વાયુ તણા શીતલ ગન્ધથી એ
આભાર હયું રૂપિનું દ્રવે છે

સન્ધ્યાકાલે પ્રભાતે એ તપસ્વી નદીએ જતો,
સ્નાનાદિ ત્યાં કરી નિત્યે ટેલતો વનમાં હતો

નદી વહે છે ગિરિથી રમન્તી,
કુલો તણાં ગીત હજાર ગાતી;
ગાયત્રીનો મંત્ર જપે નદીમાં
ઉભો પહીને ઋષિ એક દી ત્યાં.

ત્યાં ઘુઘુઘુ ગિરિ નલ મહીં ગાજતો નાદ આવે,
મોજાં તેના પ્રતિધ્વનિ તણાં ભેખડે આથડે છે;

વાર કમ્પયું, ડગમગી ગયાં શૂંગ અદ્રિ તણાં, ને
નાસે નહાસે વનચર બધાં, કોઈ ધ્રુવ પડે છે.

સિંહધ્વનિથી જય ગર્જનાથી

ડરી મૃગો કૈં ઋષિ પાસ આવે;

ફલંગ મારી ઝરાણું ફૂટે છે.

તપસ્વી તે ચિત્ર ઉભો જુવે છે.

ત્યાં એક બાલ મૃગ કો હજી જે અશક્ત

ફૂદી જતાં ઝરાણુ તે જલમાં પડયું ને

એ પૂરમાં તડફૂડી ઘસડાતું જોઈ

લાગ્યું ઋષિહૃદય એ અનુકમ્પવાને,

ઉપયોગી થવા પ્રેરે તપસ્વી દિલને દયા.

પડે છે વારિમાં તેથી થોગી તે મૃગ બાલવા.

બલ કર મહા આબ્યું પૂરને વીંઝવાને,

ગરીબ મૃગ બચાવા કાંઈ ચિન્ના દિલે છે

ઋષિ પદ ગ્રહી તેનો એંચીને બહાર લાવ્યો,

હરણિ. ઉગરવાથી કાંઈ આરામ આવ્યો.

જરા મીંચાયેલા નયન મૃગનાં સુંદર દિસે,

અને તેના ભાવો ઋષિ તરફ કેવા અદ્દ દિસે,

ઋષિનું હૈયું આ નિરખી શકતું 'તું' રસિકત

થતું જોઈ ઘેલુ કુદરત તણી આ મધુરતા.

પપાળ્યુ, પાણી પાયું, ને આશ્રમે ઉચકી ગયે;

તુણાદિ ત્યાં દઈ તેને ફૂદતું ઋષિએ કર્યું.

રસે છે, કૂદે છે, ઋષિચરણ ચાટે જીભ વડે,
અને એ યોગીની મૃગ પર અમીની નજર છે;
હા તોને શિરે ચળકતી રૂપાંગી શીંગ ડીઓ,
ઋષિની ખીઠે એ કરતી ચળ નહાની કુમળીઓ.

ઋષિની છાયા શું ફરતું દિનરાત્રિ ઋષિ કને,
પિતા માતા બન્ધુ સહુ મૃગ ઋષિને સમજતું;
ઋષિ તેને દેતો કુમળું વણ ને પર્ણ કુમળાં,
અને બાંધે માલા હંસુમકલીની ડાક ઉપરે.

સ્નાનાદિ ક્રિયા કરીને ઋષિ એ
આશિષ દેતો મૃગબ્રાહ્મણને, ને
“તું જીવતું રહે,” વદતો દયાલુ,
ચુમ્બી લઈને હસતો દયાલુ.

આભાર ભૂલી મૃગ ના ગયું 'તું',
જોતાં ઋષિને દિલ રીઝતું 'તું';
કે ગેલથી તે ઋષિને હસાવે,
ને એ મહાત્મા દિલને હસાવે.

હરે જાતાં મૃગ વન મહીં યોગી બેચેન થાતો,
ખોવાતું તો શ્રમ લઈ વને શોધવા હર જાતો;
ખીઠે તેને ઉચકી વળતો આશ્રમે હર્ષભેર,
ચુમ્બી તેને નિરખી વહતાં નેત્ર આનન્દરેલ.

અહોહો ! અહપ જીવોના પ્રેમમાં ખલ છે બહુ !
ખેંચાતાં પ્રેમથી તે સૌ ખેંચી પ્રેમ વતી શકે.

યોગી આદ્યો જપ તપ ભૂલી પ્રેમખેંચાણુ માંહી,

આદ્યો ને તે અટકી ન શકે આટલો દૂર આવી,

ધકકો દેતાં હૃદય પિગળે આર્દ્રતાને, અરેરે !

ખેંચે તેને હૃદય કુમળું કોણ કૈલી શકે છે ?

ભીનાં નેત્રે જ્ઞપિ ધીમે ક્યારે ક્યારે કહી જતો,

“ દૂર થા ! દૂર હુ થી થા ! રે બહાલા મૃગબાલ તું ”

ખેંચે છે તે પ્રણયી દિલને ઠેલવું, હાય ! શાને ?

ધકકો દેવા મૃદુ હૃદયને, યોગી ! તું કેમ ઇચ્છે !

પારા આવા નિયમ સઘળા શુષ્ક લાગે મને તો,

મીઠી વૃત્તિ કુદરતી અરે ! બાળવા ઇચ્છતો કાં ?

બહાણું છે તો ક્યમ દૂર કરે ? નેત્રમાં કેમ અશ્રુ ?

ધકકો દેતાં પ્રણયી દિલને શ્રેય હું તો ન માનું;

આવાને શું તુજ હૃદયને આહતાં પાપ થાય ?

સ્વાથી તું છે પણ પ્રણયથી કાંઈ તહાઈ ન જાય.

સાક્ષી પૂરે તુજ જિગર જો આંસુથી વાતને આ,

તેની સામે કઠિન બની ને થાય છે આગ્રહી કાં ?

પીવા તેને હૃદય ઝરાણું દેવ છે તેં જ પાડી,

બીજે ક્યાં તે જનહૃદયની પામશે દહાણુ આવી ?

એતો તહારાં સમિધકુલને સ્પર્શતાં એ કરે છે !

તું બીજે તો મૃદુ મૃદુ થઈ ગેલ કેવાં કરે છે !

તું રીઝે તો તુજ તરફ એ હોંશથી દોડી આવે !

એ નેત્રે શાં તુજ જિગરથી વાત છાની કરે છે !

કિન્તુ, યોગી ! તુજ ફરજ તું કાંઈ જૂદી જ માને !
 આ પ્રીતિ કેં તુજ હૃદયને માર્ગ જૂદો બતાવે !
 હું સંસારી નવ કહી શકું યોગ્ય આ, વા નહીં આ,
 હોયે આવી તુજ મગજની શુષ્ક રીતિ રૂચે ના.
 રાગ ને ત્યાગની વચ્ચે હૈયું એ ઝુલતું હતું,
 એક દી યોગી ઉરે આ ઉન્ધરો નિકળે કંઈ:—

“ કંઈ દુઃખે છે ! દુખતો જણાય છે

“ કહીં દુઃખે શું ? પણ ના કળાય તે

“ મને રૂચે આ મૃગ છોડવું નહીં !

“ કહીંય આસકત થવું રૂચે નહીં !

“ બ્રહ્માંડ આખું નિજ માનનાર જે

“ બને ન વ્યક્તિ કદિ પાળનાર તે;

“ ન ન્યૂન કોઈ નવ કો વિશેષ વા,

“ ન દૃષ્ટિએ ઉર્મિ ચડે પડે ન વા.

“ ન ચોટ તેને ભરતી નહીં હશે,

“ તળાવ જેવો અદધિ રહે ભલે;

“ દયા ભલે કેં ઉપયોગની થતી,

“ દયાથી અસકત થવું ઘટે નહીં,

“ બચાવ્યું મેં ભલે તેને, હવે છો ફૂલું ફરે,

“ પડે જો સિહપજે તો નિર્માયું તે ભલે બને.

“ આલે સો પર જેમ ચક્ર ફરતું નિર્માણુનું સૃષ્ટિએ,

“ તેવું તે મૃગ ઉપરે યુગથી છે એ ચક્ર આલે હવે;

“ રોકાશે મુજથી નહીં, કયમ પછી ચિન્તા નકામી ધર ?

“ જે તહારે, જગતું અને સહુ તણું તે છા બને તે તણું.

“ ફર મુખથી હવે તું શોધીને કોઈ યોગું,

“ ફરી કદિ પણ તહાર આશ્રમે આવવું ના;

“ જપતપ કરનારો પાપશો આ તને ના,

“ અરર ! પણ મુખે તું છોડશે કેમ સનેહ ?”

ઋષિ ! તહારી સ્થિતિ જોઈ આવે છે મુજને દયા;

આવશે બહાલથી તેને પંપાળીશ હવે ન શું ?

નેત્રો રમે આ તુજ વાદળીથી,

કીડા ગમે છે કંઈ માછલીની;

સન્ધ્યાસમે કે વધુ હર્ષ આવે,

તો કેમ તહારે મૂગલું ત્યજે છે ?

રમાડ તેને પણ લુપ્થ ના થજે,

ઋષિ ! ન એ શું તુજથી બની શકે ?

દયા વધુ છા ઉપયોગની થતી,

દયા બતાવે હજી ઉચ્ચ માર્ગ કે ?

પડે જો સિંહપંજે તો નિર્માયું તે ભલે બને;

રડજે તું નહીં ત્યારે, કિન્તુ હાલ રમાડજે.

છોડી દેવા રસ મધુર સૌ સાધ્ય લાગે તને જો,

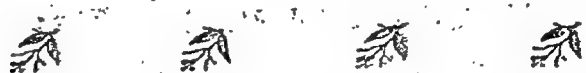
તો ના શાને પ્રણયી બનતાં સાચવે ત્યાગ તહારો ?

હું સંસારી મુજ હૃદય આ ખોલતાં હર્ષ પામું,

તું યોગીને તુજ હૃદયને બાળવું યોગ્ય લાગ્યું !

હુખ અનુભવનારો કિન્તુ આંસુય પાડે,
જરૂર સ્થિર નહીં તે કમ્પતો તાર ચાલે,
રૂઢન સ્થિર નહિ ત્યજનાર્તુ હાસ્યના ત્યાગ ખેડેલાં,
કટુ નકી કટુ લાગે સ્વાદનું ભાન થાતાં.

બને તે કેમ કોઠથી આહવું ને ન આહવું ?
બને તો તું ભલે તેને છોડી દેજે રમાડવું !

વહ્યા કે દહાડા ને મૃગ પ્રિય હૃન્નુ છે ઋષિદિલે,
વહેશે કે દહાડા, મૃગ પ્રિય રહેશે ઋષિદિલે;
અહાહા ! બન્ધાયો જગત ત્યજનારો મૃગ મહીં.
અરે ! છૂટયો કાંસો સમજાવ્યું છતાં એ કદિ નહીં !

ધીમે ધીમે શરીર પર એ મૃત્યુના હસ્ત લાગ્યા,
કિન્તુ ઓછી નવ થઇ અરે ! બન્ધની કાંઇ પીડાં;
પરંપાળે છે શિથિલ કરથી યોગી તેનું કુરંગ,
નિત્યે નિત્યે વધુ વધુ હૃન્નુ યોગમાં થાય ભંગ.

જટાથી ટેકવી માથું સૂતો છે ઋષિ એકદી,
મૃત્યુથી તૂટતી નાડી ભેરથી ધબકી સહી.

પાસે હભું છે દુખિયું કુરંગ,
શુ થાય છે તે સમજ્યું હતું તે;
ચાટે ઋષિના કર ને કપાલ,
ને નેત્ર નેત્રે મળી દર્દ રેતાં.

ભીનો હતો ગાલ ઝડપિ તણુ એ,

અથુ હતું એક તહીં રહિહું ?

ગોરો ઝડપિ, “રે ! સુખ બાલ આપુ !

” આ આશયે હા કયમ છવશે તું ?

“તું એકલાની રિયસિ શું ? અરેરે !

“યોછું હવે દોઢીશ કયાં નહું તું ?

” રે ! શું થશે મૃત્યુ અકાલ તહાર ?”

પંચાત્મ પાચ્યો વહી અમ યોગી.

કયા યોવુ કહે છે કે જન્મશે મૃગ એ ઝડપિ !

વાંછના જે રહી તે તે પૂરી સો કરવી પડે.

૧૬-૬-૯૬

ૐૐૐૐૐૐ

પકવતા.

~*~*~*~

અહોહો ! તે કલી કાચી કાલ ના ઉવડી હતી,

પકવતા ના હતી ત્યારે સુગન્ધીય હતી નહીં.

હતી ના મધમાખી ત્યાં, હતા ના ભૂંગ શુંજતા

સુખાસ્વાદી કલા મીઠી સુખાદો હતી ના.

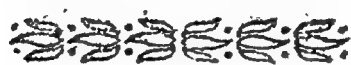
ખીલેલી છે, મહેકે છે આજતો પાંખડી બધી;

હો ચતી વાયુદહેરીથી ભૂંગને રીઝવી રહી.

ચૂપ છે ઝુલતી હે થે મીઠું ગાયન ગાય છે !

આહા ! લાવણ્ય તેનું આ કરે છે વશ આંખને.

મોહની શી કલા મીઠી અહિ છે પકવ ચાડતા,
 વળી એ કાન્તિના લોકતા હોય છે સન્ન સર્વદા.
 કિન્તુ રે ! વિકસે છે એ હિન્નુ તો એક પાંખડી,
 ત્યાં તો રે ! કરવાવાનું થાય છે શરૂ આજથી !
 આજે જે પાંખમાં ચેલી ચુસે છે સધ લૂંગ તે,
 ફિક્કી પીળી અમ કાલે સુવાસિન નહીં હશે !
 સ્પર્શતાં પકવતાને કે, રેરે ! ધ્વંસ શરૂ થતો,
 અને ના પકવ ત્યાં સુધી ના ના સ્વાદ મળે કશો.

રૂળ.

પ્રહ્યાંક આતો ગૃહ તાતનું છે,
 આધાર સોને સહુનો રહ્યો જ્યાં;
 લે છે સહુ કે સહુને દઇ કે,
 આભાર સોનો સહુ ઉપર છે.

ના રાણાતું કો ઋણનો હિસાબ,
 આભાર માની નવ કો રહે ત્યાં;
 આનન્દમાં સો લઇને રહે છે,
 આનન્દમાં સો લઇને રહે છે.

ગોળા ફરે એક જ તરવના સૌ,
 ખેંચાઇ એ એક જ તરવના પૈ;

અર્પે ગાહે છે સહુ એજ તત્ત્વ,
જે સર્વતું તે સહુને મળે છે.

આ વાદળીમાં વીજળી રહે છે,
આ સિંધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
જૂદા બાઈને સહુ એક ધાય,
જે જોડું તે ત્યાં જોઈને સમાય.

રે ! માનવીતું પણ એજ તત્ત્વ,
હું તું મહીં એકજ રક્ત આલે;
તો શં ન અર્પું સુજ શીર્ષ તુંને ?
અર્પું કદી તો નહિ ધાય થાતું ?

માગે ન હોહી સુજ શં સુખે તું ?
શાને હરે છે કંઈ માગતા તું ?
તહારું ગણે ના કયમ સર્વ મારું ?
મહારું ગણે ના કયમ સર્વ તારું ?

આ પાત શાને જગમાં કરું છું ?
સંસારમાં વૈરજ નિરખું છું !
અહ્યાંડ આ એક જ બ્રાતૃભાવ,
જન્મ્યો કહીથી કદુ ભેદ ભાવ ?

તે ભેદનો આ ઝગણ, એક અંશ;
આભાર તેમાં કરતો શ્રવેશ,
વિદ્વેષ, નવ ભેદ, ઝગણ ઉપકાર,
એ દુઃખ ઉગ્યાં વિણ ધીજ ઝાડ ?

હુંથી ખને જો કદિ કાંઈ લડાઈ
તો માનજો ના જડણમાં તને પું;
માગીશ હું એ કદિ જોઈશે તો,
તું આપજો, હું સુખથી લઈશ.
આભાર ભૂલે બહુ લોક આંહી,
પીડા ન તેની કદિ થાય કાંઈ;
આભારનાં અશ્રુ નિહાળી કિન્તુ
ખેરો, અરે ! એ બહુ વાર આંસુ.

૨૧-૬-૬૬

મૃત પૂત્રી લાલાંની છવી દષ્ટિથી દૂર કરી.

લાલાંની એ છબી સમયથી છેક ભૂસાંઈ જતાં
દષ્ટિ ખહારે રૂદન કરતાં મૂકવી યોગ્ય લાગી;
ક્યાં મૂકું તે સમજણ પડી કાંઈ એ ના થી તો !
શું એ માટે મુજ ગૃહ મહીં સ્થાન એકે રહ્યું ના ?

એ યાચે છે મુજ કર કને સ્થાનની યોગ્યતાને,
આંહી ? ત્યાં ? ક્યાં ? સમજણ પડે કાંઈ એ ના અરેરે
“બાલુ !” એવો મુજ મુખ પ્રીતી નિકળ્યો શબ્દ અન્તે,
“બાલુ” આવ્યો મુખ હસવનો, જોઈ તેને રહ્યો હું.

બાલુ ! દે આ પ્રિય છબી જઈ દેવીના હસ્ત મંહીં,
એ જોડ્યો હું છબી ચઢ ગઇ દષ્ટિથી દૂર ક્યાંએ;

દોડી જતા તડતડ ચતા ખાલુના પાદ સુધ્યા,
 ચોક્કી વેળા ગત થઈ અને શાન્ત પાછું થયું સૌ.
 ચોક્કી વેળા ગત થઈ વળી ખાલુને સાંભળ્યો એ,
 “ખાપુ” એવું કહી મુઝ કને દોડતો આવી ઉભો;
 “ચિઠ્ઠી છે ના,” કહી ગટ ગયો દોડતો ખુદાર એતો.
 શું બાલે એ અમ હૃદયની વાત શું આ હશે તે ?

ચિઠ્ઠી વાંચી, અરર હુઝ કે બહાલીને છે થયેલું.
 એ બાલે કે મુજ હૃદયમાં કાંઈ વૈરાગ્ય આવ્યો !
 ઝાંખી ઝાંખી છખી પર ન કેં ભેઈ થકી તે,
 તે દષ્ટિએ જિગર ગળતાં પૂર્ણ સૌન્દર્ય દીઠું.

“ બહાલા ! બહાલા ! તુજ પ્રિય છખી કેમ સોંપી મને તે ?
 “ શું કેં આંસુ તુજ નયનમાં ત્યાગતાં તે ન આવ્યાં ?
 “ એવું છે તે હયમ નહીં હવે. ત્યાગશે સર્વ બહાલાં ?
 “ વેળા જતાં કંઈની લઈને ચાલશે કાં ન ? બહાલાં ?

“ એવું હોતો કંઈની મુજને આપજે એક, બહાલા ! ”
 “ મહારે મારે જરૂર દિલમાં રાખજે સ્થાન, બહાલા ! ”
 ચિઠ્ઠી વાંચી, પલળી જરી તે આંખનાં આંસુકાંથી,
 વાંચી વાંચી, ફરી ફરી અને કાંઈ બેલી જવાયું.

“ આ બહાલી ! આ હૃદયઝરણી ! કેમ ત્યાગું તને હું ?
 “ લાલાંને એ કદિ પણ હળુ વિસરી ના શક્યો છું ;
 “ બહાલી ! તું તો મુજ હૃદયનો ત્યાગ સંન્યાસ સર્વે,
 “ તું પૂના, તું પ્રભુ મુજ, પછી શોધવું કાંઈ ના છે.”

મેં આઠ કું મુજ પ્રિય કને જોલતો એ ગયો હું,
 દીઠી તેને છળી નિરખીને આંસુડાં ખેરતી મેં !
 નેત્રે નેત્રો મળી જરી જતાં શોક તેનો ભૂંસાયો,
 ઉઠી ખાઝી “ પિયુ ! પિયુ ! ” લવી છાતીમાં તે સમાય.

૨૩-૬-૯૬

ૐૐૐૐૐૐૐ

હું વાવરો.

આ આતશે તાપે તપેલો હું બળેલો બાવરો !
 આંખી થયેલી નૂરની તે નૂરનો હું બાવરો !
 એ નૂર ના આફતાબ કું, એ નૂર ના હા ! વીજળી !
 એ કોણ ? શુ ? કું એ નહીં ! હું ત્હોય તેનો બાવરો !
 એ ગુલ હતું અંગારનું ! હું ફૂદડી તેની બન્યો ?
 ચોટયો, ગળ્યો, દાઝી ગયો ! હું ત્હોય તેનો બાવરો !
 હાય ! હાય ! હાહા ! સ્વપ્નમાં એ જાગતાં એ નીંદમાં,
 તેને ન હું તો ક્યાંય ! ત્હોયે હું જ તેનો બાવરો !
 અકકલ કહે છે છોડવા, હૈયું કહે, “તે ના બને;”
 અકકલ ગુમાવી ! દિલ બાળ્યું ! ઇશ્કનો હું બાવરો !
 “ એ ઝેર દેખે છે છતાં કાં માન કોને મીઠડું ? ”
 “ એ પૂછશે કોઈ નહીં ! ઉત્તર ન આપે બાવરો !
 આશક તણી નઝરે ભરી ખૂબસૂરતી જે છે સદા,
 તે કોઈ માંશુકને મુખે છે ? એજ પૂછે બાવરો !

હુનિયા કહે કે એ ભલે ! અકલ કહે અંગાર છે !

મહારી નિગાહે પુખ્ત તો હું પુખ્ત માનું આવરો !

મેં પૂતળી કેં છે વચી દિવમાં હજારે હોંશથી,

એ પૂતળી જેને ગણી તેનો થયો હું આવરો !

એ પૂતળીના બહુને કો જાણનારે જાણશે !

આમી નજર આવે નહીં ! એ દેખનારા આવરો !

“ હા હાય હાહા ! હાય હાહા ! ” એ પુકારું હું ભલે !

એમાં મને માની મજા તો એ મજા લે આવરો !

કે પૂછનારો આવરો ! કે ખોલનારો આવરો !

આ ‘ હાય ’ પુકારી રહ્યો તે આવરો, હું આવરો !

૨૮-૬-૯૬

~~~~~

एक इच्छा.

~~~~~

પડયા જખમ સો સહ્યા, સહીશ હું હજી એ બહુ,

ગણ્યા નવ કદિ, ગણું નવ કદિ, પડે છે હજી;

અપાર પડશે અને જિગર હાય ! આળું થયું,

કઠિન ન અને છતાં હૃદય એજ ઇચ્છુ, પ્રભુ !

પડી વીજળી તે પડી સુખથી છે, બળું છું સુખે,

અતન્ત ભલુકા દહે, બહુ દહે, ગળું છું સુખે;

ન દાદ વશમે કદિ, જિગર ખૂમ ના પાડતું,

કઠિન બનજો નહીં હૃદય એજ ઇચ્છું, !

બહુય રસ છે મને હૃદય છે હજી તો, અહો !
 અરે ! હૃદય નો ગયું રસ ગયો પછો તો બધો;
 ભલે મૃદુ રહી સહી જળમ છેક ચુરો થતું,
 કઠિન ન બને કહી હૃદય એજ ધ્રુવું, પ્રભુ !

૨૪-૬-૬૬

~~~~~

एक उदास दिवस.

~~~~~

આકાશે છવરાઈ છે રજ અને વાયુ વહે આંચકે,
 ના છે વાદળ, ના રવિ. પડી ગઈ મેલી દિશાઓ બધે;
 આ નીલાં ભૂખરાં દિસે તરે અને ડોલી રહ્યા સુસ્ત કે,
 ના છે તાપ પરન્તુ આ જ્જર સમી ઉન્હી હવા લાગતી.

ઉડે છે શુક કોઈ તો દુઃખી થતું દેખાય છે ઉડતાં,
 પાંખોમાં નવ જોર છે ચણ મળી આજે દિસે ક્યાંય ના,
 કાંઈ લક્ષ્ય વિના અરો ભમી રહ્યું એવું દિસે છે મને,
 જ્યાં ખેંચી લઈ જાય છે પવન ત્યાં જતું બિચારું અરે !

હું એ એમ જ આજ કં ભમી રહ્યો વાડી, તળાવે વને,
 વાંચ્યું. ક્યાંઈ, લખ્યું, સૂતો ભટકું છું, ના ચેત કે એ પડે;
 ના છે કાંઈ વિચાર, હેતુ નહિ કે જહેરી બની લાગણી,
 ધ્રુવે છે મન આપઘાત કરવા, સૂનું હસે છે વળી.

સ્વપ્નાં મેં કંઈ ગોઠવ્યાં પણ થઈ મૂત્તિ ન એકડે બડી,
 હયાનાં કંઈ દર્દ જોઈ વળતાં રે ! ઘાય લાગે નહીં;

આવું કોઈ લખાય છે, પણ અરે ! બેચેની ત્યાંએ રહી,
રોવાનું મન થાય છે, પણ ખરે આંસુય એકઠે નહીં.

૨૬-૬-૯

एक आगियाने.

તુજ પાંખ ચળકે પર્ણના ઝુંડો મહીં ચક્રો રચી,
અદ્વાંડને પોષી રહે તે દૃષ્ટિ અહીં એ છે નકી;
તુજ ઉદરપોષણમાં તને તુજ રૂપ ઉપયોગી થતું,
તુજ નેત્ર આગળ હીંવડો કેં શ્રમ વિના દેખાડતું.

વળી કોઈ કન્યા પાતળી તુજ તેજ ઉપર મોહતી,
જે લાલને ચોઠી તને ત્યાં હર્ષથી ચળકાવતી;
વળી કોઈ વિસ્મિત સ્મિતભરી તુજ નેત્ર માત્ર નિહાળતી,
ના સ્પર્શતી એ ખીકથી તુજ રજ રમે જતી ખરી.

અદૃશ્ય ના ધનથી બને ના ધૂમસે મેલું થતું,
તુજ તેજ તે મુજ ઉપવને હું નિત્ય જોવા જાઉં છું;
મમ પ્યારીનાં ફુલડાં અને મુજ વૃક્ષ જ્યારે ઊંઘત,
તું જાગતો રાત્રિ બધી ત્યારે રમે છેળાગમાં.

તું જાગજે, તું ખેલજે, તું પત્રપત્રે મહાલજે,
ચળકાટ તહારો એજ પણ તુજ ખૂનની તલવાર છે !
તું કેમ એ માની શકે ! આધાર તહારો એજ છે,
એ જાળતું જાણે નહીં, હું જાણું ને રોઉં, અરે !

રે ! પક્ષી દોની દ્રષ્ટિએ તું એજ અગાડો પડે,
સંતાઈ જતાં નહાસતાં એ કાર્ય વૈરીનું કરે;
ધૃતિ જે તને જીવાડતી ધૃતિ તે તને સંહારતી,
જે પોષતું તે મારતું એવો દિસે ક્રમ કુદરતી.

આ પ્રેમ સંસારી તણો તુજ તેજ જેવો છે નહી,
એ અમૃતે શું ઝેરનાં બિન્દુ ભર્યાં વિધિએ નથી?
અમ્મ એમ જીવિત, એ મૃત્યુ, એજ અશ્રુ ને અમી,
જે પોષતું તે મારતું શું એ નથી ક્રમ કુદરતી ?

૧-૭-૯૬

વીંધાણા હૃદયને.

વીંધાયું તું, જખમ તીરનો છેક ઊંડો ગયો આ,
ખેચી લેતાં મરણ નિપજે રક્તના સાવથી હા !
ચાંદયું રહેશે અરર ! ભલકું જી ! જાતાં પુધી ત્યાં,
લોખા દહીં ! દુઃખદ પણ છે ઈશની એજ ઇચ્છા.

નિરૂદ્ધેગી પણ થઈ સહે દંશનું દર્દ તું જો,
સૂજે સૂજે સુખથી સુખથી ઘેન મીઠાં મહીં તો;
ચોહો ! તોતો તુજ નયનની પાંખણે ના ભીંજશે,
તહારી આવી ખટકતી સહુ વેદના દૂર થાશે.

તહારા દાનો, તુજ મન અને દહનો તું સુકાની,
જ્યાં ખેંચે ત્યાં સુખદુઃખ તણાં નાવડાં જાય આલી;

તો જ્યાં સુધી ઉદય રવિની કોર સિન્ધુ નહવાંડે,
ત્યાં સુધી તું સુખથી સુખથી ઘોરજે ઘોરજે રે!

રેરે ! કિન્તુ જખમ પર જે સીંચશે હિમવારિ
વા તહારો આ પ્રણ રીઝવવા આદરે ઓપધી કે ;
ઝહાલા ! તોતો મધુતર ભલે ચોતની લે પથારી,
એ નિદ્રામાં લઈ થઈ ભલે દહ સો દે વિસારી.

ગાતાં કેઈ ઝરણુતટની ઉપરે સ્વસ્થ સૂતાં
તેં જેજે સો હજુ સુધી અહીં ગોઠવ્યાં સ્વપ્ન મીઠાં,
પુષ્પોનાં, કે લલિત લલના, આસવોનાં, રતિનાં,
જા તે સોથી મધુર ચિર કે સ્વપ્નમાં લીન થવા.

રહેવે, જાળે, અનુકૂલ પડે કાર્ય તે સાધજે તું ;
કિન્તુ તેને પ્રણય કથવા વ્યર્થના શોધજે તું ;
ના વાચાથી પ્રણય કદિ એ સિદ્ધ થાશે, થયો ના,
જે હૈયુ ના રૂધિરથી ગળ્યું અશ્રુથી તે ગળે ના.

જેને છાની અનિલલહરી શાન્ત અદૃશ્ય ઝહેતી,
તહોયે તેને કલી કુમળીઓ હીંચતી બાથ લેતી ;
ના તહારી એ પછી રૂધિરને આંસુડાં સો વૃથા છે,
રે પ્રિયતા રસભર જરી દષ્ટિથી ઉછળે છે.

તહારાં આંસુ ગળી ગળી પડ્યાં ફૂરના પાદમાં સો,
તહાઈ છુપું થરથરી કહ્યું ફૂરને તેં અરે સો ;

ઘા માર્યો હા ! જખમી કરીને દૂર ચાલી ગઈ તે,
તેને સાટે, અરર નખખા ! આસ શાને ઝુરે છે.

શોધે છે શું ? તુજ મનગમ્યું શોધતાં લાધશે ના;
ને કે તૃપ્તિ તુજ જિગરને અન્યથા તો થશે ના;
ખોવાયું તે જગ પર સહુ મેળવી ના શકે છે,
ખોવાયાનું અવર કદિ ના સ્થાન પૂરો શકે છે.

૪-૮-૬૬

જરી મોહું.

જૂદી જૂદી શ્રેણી ઉપર જનના સંચિત વહે,
અરે ! પ્રીતી ખેલાં મરણ કઈને તો ઝડપી લે;
અને ચુકતાત્મા જે મધુર રસ ચાખી ગત થશે,
પડે તેથી જૂદાં ગરીબ દિલડાં અન્યિત ન જૈ.

ઘણાં ઇચ્છા સાથે તલપ્રી મરતાં, જન્મ ધરતાં,
અને તૃપ્તિ માટે બહુ સમય જ્યાં ત્યાં ભટકતાં;
કઈ જૂદાં જૂદાં કઠિન દુઃખ ને દદે સહતાં,
ઘવાતાં, રૂઝાતાં, જખમ સહતાં ને મરી જતાં.

અરે ! કે અટપ્ટો પણ વધુ હજી દારૂણ દિસે,
મળેપ્રેમી લોખાં પણ મિલન મોહું જરી બને;
“ પ્રિયે તહારું હૈયું મુજ દૂદયનું ! ” “ હા ! તુજ ! મળે ! ”
“ હથેલી દે ! બહાલી ! ” નહિ ! અરર ! મહારે જવું પડે ! ”

૬-૮-૬૬

મધ્યમ દશા.

દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ,
 દે તું શીતલ હિમ વા સળગતું દે પાત્ર અંગારતું;
 દહોને સુજ એ સમાન સુખ તે શાન્તિ નકી આપશે,
 આવી આ દુઃખની જ મધ્યમ દશા ના સાન્તિ દે કાંઈ એ.
 જો દે તે પ્રિય ! પૂર્ણ દે, અવધિ દે સંકોચ રાખ્યા વિના,
 દે તોફાન મને અહો ! પ્રણયનાં વા કોધધિક્કારનાં;
 જો એ પ્રેમ હશે અહો ! હૃદય આ તો હંસ તહારો થશે,
 તારા માનસરોવરે ફરી તરી ઉડી સદા મહાલશે.
 જો ધિક્કાર હશે, પ્રિયે લવતુ ! તે વટોળમાં ઉડીને
 જૂઠી આ સુજ આશ સર્વ વિખરો નિચે પડી તૂટશે;
 ના વૈરાગ્ય પછી ક્ષમરે મધુર એ મહાં કોઈ કાળે કદી,
 જ્યાં સુતો સુજ રાજ્ય ત્યાં કરીશ હું આનન્દની એ સ્થિતિ.
 તેને સ્વર્ગ મળ્યું જ જો નરકથી પામી શક્યો સુકિત છે,
 સૃષ્ટિ એ પણ અધિ વ્યાધિ દુઃખનો સાચો જ ઇલાજ છે;
 દે ધિક્કાર ખરેખરા જિગરથી તો તે દયા હું ગણું,
 દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ.

૧૧-૮-૯૧.

હજુણ મલ્લુ.

મમ દંશ નહિ ખનશે હલકો,
 મમ દાહ અરે ! ખનશે ખમણો!

ફળતો વળુ તો ઉવળી પડશે,
 મળવું, મળવું હજી તહોય, સખે !
 અધરો મુજ સ્વાદ તને નહિ દે,
 જરહી મુજ ઓઠ પરે દિસશે;
 કંઈ લાલી મહીં તુજ સ્નેહ હશે,
 મળવું, મળવું હજી તહોય, સખે !

મુજ દર્દ મહીં,
 મુજ શોક મહીં,

અહ ! ચેટક એજ મને વળગ્યું,
 “ હજીએ મળવું ! હજીએ મળવું !
 જવ વગત થયો પડવા વિખૂટાં,
 કંઈ વર્ષ સુધી ફરી ના મળવા,
 ચૂપકીભર આંસુ ભરી તું મળ્યો,
 તવ શ્વાસ વહ્યો કંઈ એક હતો,
 તુજ ચુમ્બનમાં શરહી ભરતો,
 મુજ કાળમાં કંઈ એ કતો,
 બસ એજ હતો નકી સૂરાવતો,
 મુજ આ સ્થિતિ ને તુજ એ સ્થિતિ, એ
 મળવું, મળવું હજી તહોય, અહો !

તુજ નામ વહે સહુ લોક અહીં,
 પણ શ્યામ પડ્યા બહુ ડાઘ તહીં;
 દિલ ભાગી બને સુણી એ સઘળે,
 ધરણી પર માર્ગ મને ન મળે.

તુજ જાણીતી કેા મુજને ન ગણે,
 પછી વાત હજાર જૂરી જ કરે;
 દિલ એ સુણી કમ્પી ચીરાઈ બળે,
 મુજ બહાલ થયું કયમ તું ઉપરે !
 કયમ આમ જડ્યો દિલમાં તું ! સખે !
 જખમો કયમ આમ જડાઈ કરે !

નવ ભાન તને !

નવ ભાન મને !

કયમ ત્હોય પુકાર કરે દિલ છે ?
 “ મળવું, મળવું, મરતાંય ! સખે ! ”

છુપી બે પલમાં તુજ હું થઈ છું,
 છુપી એકઢી આજ અહીં હું રહું;
 તુજ સોગન વ્યર્થ બધાય ગણું,
 અરેરે ! પણ બે તુજને હું મળું,
 હજી કેવી રહું ? હજી કેવી રહું ?
 દુઃખી એ કયમ દૂર વિચાર કરું ?
 મળવું, મળવું, હજીએ મળવું !

૧૨-૮-૬૧૦

પ્રેમની પ્રતિમા.

અહો ! સાચી પ્રીતિ મધુર સ્વરના મેળ સરખી,
 ગ્રહોએ નિર્ભલાં હૃદયયુગલોથી નિકળતી;

અહીં જે કમ્પે તે સ્વર જરૂર ત્યાં કમ્પ કરતા,
વહે રોવું રેતાં, હસવું હસતાં એક સરખાં.

જડાઈ ખેલાં ને પ્રણયી પછી સૌ જન્મ ધરતાં,
ઘરાં તે અકેકે જરૂર દય ખીખાં નિકળતાં;
વળી તત્ત્વો એ સૌ પ્રણયી દિલનાં એક જ નકી,
અહીં ના બન્ધાતી પણ અનુભવાતી ખરી પ્રીતિ.

વહે છે સૌન્દર્યો પ્રતિ નયન પાસે કંઈ કંઈ,
અરે ! ખેંચી કાઢે જિગર પણ કે એકજ નકી;
અહા ! તે તો તેની કુદરત બની મધુરતા,
અને એ આત્માના અમર રસની એકમયતા.

અહો નેત્રો ! જોજો પ્રણયી થઈને કોઈ પ્રતિમા
ન જોયું ના જોશો સ્વરૂપ પછી એવું જગતમાં;
અરે પ્રેમી ! પ્રેમી ! વિશદ વધુ તેથી નવ કશું,
સદા કદપેલી તે સહુ મધુરતા છે નહીં ન શું ?
જરા જોતાં જોતાં વિમલ પ્રકટે દીપક તહીં,
ધરે તે શા રંગો તુજ હૃદયના કાચની મહીં ?
બન્યું એ તારાનું હૃદય ધ્રુવની માછલી, અને
હૃદયરો ભાનુના બલથી મુગ્ધ તેનું નવ ફરે.

પરંતુ એ દીપ્તિ તુજ હૃદયની માત્ર પ્રતિભા,
અરે શિદ્ધી ! એ તો તુજ જિગરની દિવ્ય પ્રતિભા;
ધડી પૂજે મૂર્તિ તુજ હૃદય તારા હૃદયની,
નવી નિત્યે માની પ્રણયી ભગ્ન તે ઝિન્દગી રુધી.

અરે ! આવું છે તો પ્રણયી નવ થેતો કયમ, ગણું ?
 નહીં સાચું કંઈ પણ પ્રણયીનું કદિપત બધું;
 કદી પોતાનું એ પ્રણયી કંઈએ ઉત્તમ ગણે,
 ન શું એ અન્યાયી કુદરત તણે પાતકી બને ?

અરેરે સંસારી ! તુજ જગત કયાં કદિપત નથી ?
 કયાં પ્રેમીનાં તો નયન પ્રભુએ તીક્ષ્ણ સહુથી;
 વધુ પ્રેમી જોતાં વધુ વધુ તાહી રૂપ નિરખે,
 અને એ સૂતિમાં હજી વધુજ સૌન્દર્ય નકરી છે.

૧૪-૮-૪૬.

ૐૐૐૐૐૐૐ

પ્રેમીની સૂતિપૂજા.

કર તું કંઈ એ ! કર તું કંઈ એ !
 મધુ તેથી બને વધુ શું કદિએ ?
 તુજ કાર્ય સહુ દિલ નિત્ય સ્મરે,
 વધુ નિર્મલ શું ઉર પૂજી શકે ?

કંઈ જોલ અને દિલ ઇચ્છતું, કે
 કંઈ જોલ તું જોલ સદા જ, પ્રિયે !
 તુજ વાણી સદા સુણતો જ રહું,
 જરતાં કુલ એ વીણતો જ રહું.
 તુજ એ સ્વર ગાયનના સ્મરતાં
 વળી ચોર જ ધુન મંચે ઉરમાં

તુજ યાચક આ ઉર થાય, પ્રિયે !

ફરીને ફરી એ સ્વર માગી જલે

ઉર ઇચ્છતું, કે

હજી ગાજ, પ્રિયે !

નવ ખોલ કશું પણ ગાજ પ્રિયે !

કંઈ દે કંઈ લે સહુ ગીત મહીં,

વ્યવહાર બધો કર એ સ્વરથી;

હુકમો સહુ ગાયનથી કરજે

મુજ ઝિન્દગી એ સ્વરથી ભરજે.

તુજ નૃત્ય સ્મરે ! ભૂલું લાન પ્રિયે!

કંઈ પ્રશ્ન કરે સ્મરી નૃત્ય, પ્રિયે !

યમ ઉર્મિ ખેલી ન તુ વારિધિની

બસ નાચત દિવસ ને રજની !

ધુવવાટ વળી તુજ હું બનતે,

હસતો નકી તાલ દીધા કરતે !

કરતું કંઈએ ! કરતું કંઈએ!

દરેણાઈ પ્રભુ પ્રતિ કાર્ય પરે ?

તુજ શું તુજ શુંથી મધુતર છે ?

વધુ નિર્મલ શું તુજ શુંથી ! પ્રિયે !

સ્મરતાં સ્મરતાં સ્મરણે ચડયું જે

બસ પૂજશ પૂજશ તેજ, પ્રિયે !

ફુલ વીણ, સખે !

ફુલ વીણ, સખે ! ફુલ વીણ, સખે !
હજી તો ફુટતું જ પ્રભાત સખે !
અધુના કલી જે વિકસી રહી છે,
ઘડી બે ઘડીમાં સરતી દિસશે !
સુમહોજવલ આ કિરણો રવિનાં
પ્રસરે હજી તો નલધુમ્મટમાં.

ન વિલમ્બ ઘટે;

કંઈ કાલ જતે,

રવિ એ પાણુ અસ્ત થવા ઢળશે,

નમતાં શિર સૌ કુસુમો કરશે,

પછી ગન્ધ પરાગ નહીં મળશે !

ફુલ વિણ, સખે ! ફુલ વિણ સખે !

હજી તો ફુટતું જ પ્રભાત, સખે !

નકી ઉત્તમ અગ્નિમ કાલ, સખે !

ભર યોવન આ હજી રક્ત, સખે !

ગતિ કાલની ચોકકસ નહોત, સખે !

ભરતી પછી ચોટ જ તહેલ, સખે !

ફુલ વીણ, સખે !

તક જાય, સખે !

ઢળેતી થઈ તો ઢળતી જ થશે,

રજનીમહી ચન્દ્ર ઉગે ન ઉગે;

હજી દિવસ છે,
 ફુલડાં લઈ લે;
 ફરી લે, રમી લે, હસી લે તું, સખે !
 મૃગલાં રમતાં,
 તરૂંઓ લડતાં,
 વિહંગો ઉડતાં
 કલીએ કલીએ બ્રમરો ભમતા;
 અરાણું પ્રતિ હર્ષભયું ફૂટતું,
 ઉગતો રવિ જોઈ ન શું હસતું ?
 પછી કેમ વિમાત્રી રહ્યો તું સખે !
 ફુલ વીણ, સખે ! ફુલ વીણ, સખે !
 હજી તો ફુટતું જ પ્રભાત, સખે !

૧૬-૮-૮૬.

વૈરની કેમ ઉમેદ ધરું.

વિસરી સવળો મુજ પ્રેમ ભલે,
 થઈ ભગ્નપ્રતિજ્ઞા ભલે પ્રિયે એ;
 પ્રતિકારની ના અભિલાષ ઉરે,
 મુજને હજી બાદ પ્રિયાનું ગમે.
 પરિવર્તનને વિલપું કદિ હું,
 પણ ફૂર અરે ! કદિએ ન બનું;

સુખ એ પર ક્રોધ જરી ન કરું,
 મરતાં મરતાં પણ એજ સ્મરું.
 સુખને સમયે બહુ પાર મળ્યાં,
 ઉડી હર્ષની છાંણ, દિલો લપટ્યાં;
 સુખી કાલ ન એ રક્ષી નિત્ય શકે,
 ઉર લોભ હન્યુય છતાં ન રચને.
 સુખ હાલત આ કંદિ ગાઈ રહું,
 અરશે જલ તો કંદિ રોઈ રહું;
 ગત કાલ સ્મરી ઉપકારી બનું,
 પછી વૈરની કેમ ઉમેદ ધરું ?

૧૬--૮--૬૬

મૂર્તિપૂજક વિશ્વ.

વેલી બાઝી તરૂં સહ અને વૃક્ષ એ વેલડીને,
 તીર્થ ચોના યુગલ વસતાં જંગલે જંગલે છે;
 વાયુદહેરી કુસુમકલીથી બાથ ભીડી ભમે છે,
 વાતો છાની ઘનદલ કરે વીજળી મોકલીને.

પક્ષી પાજ્યું ઉડી મરી ગયું, ખેદ તેનો તને છે,
 તે પાંખો તે મધુર સ્વરને ઝહાલથી તું સ્મરે છે;
 ઝહાલીના તું અવયવ બધા હેતથો જોઈ રહે છે,
 ને તેના એ મધુર સ્વરમાં મોહ કેવો તને છે !

તરૂ પક્ષીમાંથી જરૂર મળશે કાંઈ કીમિયા,
જશે અન્ધાપો આ તુજ હૃદયનો ત્યાં વિહરતાં.

અધું એ સૂતું છે જન વિણ અરેરે ! વન નકી,
થજે તેનો ભોકતા, જીવનમય થાશે શહુ પછી;
સુખી આત્મા ઊંડો નિરખી તુજને ત્યાં ધ્રુવવશે,
અને તહાની સાથે રસભર ખની હાસ્ય કરશે.

જીલન્ટા વૃક્ષો અમરથી રસના ઘિન્દુ ઝરશે,
વળી દૈવી વાતો ચકલી સૃગલી ત્યાં કહી જશે;
કુમારી કન્યા એ કુદરત તને ત્યાં પરણશે,
અને ખન્ને વચ્ચે રૂચિર કિરણો ફેંક વહશે.

ચિદાત્માની સંજ્ઞા કુદરત પ્રભુની પ્રતિકૃતિ,
અરીસો તેનો આ જન હૃદયની લાગણી વળી;
પ્રતિ સૃષ્ટીત્રીલા કશી જનસ્થિતિનો પ્રતિધ્વનિ,
મનુષ્યોની સાથે કુદરત ખની અન્થિત નકી.

લૂખી ઉલ્લિદિવા સૂકી સૂકી વળી ઝોવધી ખંધી
જહીં સુધી તેની કૃતિ જનસ્વભાવે નવ મળી;
“ અહીં આ ઉગે ને તરૂ વળી તહો આ ન ઉગતું,”
કવિતા વિના એ મુજ દિલ ગણે શુષ્ક સવળું.

અરે ! એ સૃષ્ટિને કવિનયથી જો ઘડીક તું,
જનોના આત્માનો કુદરતથી સમખન્ધ કરતું;
મળા તેની તો લે, હૃદય કર વિસ્તીર્ણુ કુમળું,
અને એ ઉર્મિમાં દ્રવી પડ જીકાવી જિગર તું.

પડી છાનો રહેજે ખળખળ વહનું ઝરણુ જ્યાં,
અને પાંખિયાં જ્યાં જલ તણી ભરી સંયુ ઉડતાં
મહેકતાં પુષ્પો લથડી પડતાં જ્યાં કલી પરે,
અતિ વૃષ્ટિથી જ્યાં મધુપ સુરભે મૂર્ચ્છિત બને.

અહીં જ્યાં ઝુંડોમાં કિરણુ રવિનું કે અખડતું,
તહીં દૂરે અણું ખડક શિર માથે ઝડપતું;
ગુફા પેલીમાં ત્યાં મૃગપતિ પડ્યો શાન્ત ગરજે,
અને શાન્તિનું તો દિગવિજયી છે રાજ્ય સધળે.

મીઝાશે કે નેત્રો ઝરણુ વહતું એ નિરખતાં,
અમતકારી કાંઈ જીવન વહેશે એ હૃદયમાં;
પછી સ્વપ્નામાં તું અનુભવીશ કે જાગ્રતિ નવી,
અને ત્યારે જોજે જનાહૃદય ને શ્રદ્ધિ સધળી.

ઝરામાં તું જોશે ઝરણુ જનનાં સંચિત તણું,
અહો ! કેવું વહેતું અમર ગતિથી એક સરખું !
પડ્યું કે સૂકું જો ઝરણુ પર એ પાણું ઉડતું,
તરંગોમાં આવી સરલ વહને ભંગ કરતું.

પડે આવાં પત્રો વળી કણ દ્રાક્ષરસનો,
હું કે મીઠો એ સમય ગણજો તું જિવિતનો;
જનોની વૃત્તિની કુશુભ વળી છે શું મૃદુતા ?
અને મૂર્ચ્છિત મધુકર ન શું પ્રેમમયતા ?

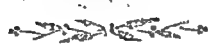
નદી મેળો મીઠો સુદૃઢ નનો પક્ષી મધુરાં,
અને વીરો શૂરા મૃગપતિ તણું ગર્જન મહાં,

ગિરિનાં શૃંગો એ જન હૃદયની ટેક દઢતા,
 રૂપી કુંળી મીડી કસી તુજ વળી તે પ્રિયતમા.
 ક્ષિતિજે દિસે જે શકલ નહાના ગાઢ વનમાં,
 ન શું એ આશાની અગર સ્મૃતિની દિવ્ય પ્રતિમા ?
 હજુ શું જોવું છે ! સ્મિતહાર દિસે છે મુખ બન્યું,
 અરે ! કિન્તુ આ શું ? કુખિત વળી હસું કેમ થયું ?
 કુહાડી લાગે છે તરૂ ઉપર એ કાઠિક તણી,
 પડી જાશે ડાળી, કુંપળ પરશે સૌ ખરી ખરી;
 મીઠાશે ખારાઇ, અરે ! નવ શું તું રહી શકે ?
 અરે ! લાવિ તે એ વિટપ સમ અન્તે તુજ, સખે !

૧૭-૮-૬૬

વૈરાગ્ય.

દરદ પરાદરે છે ઓપધી કાંઈ કાર,
 જરૂર જરૂર એ તો પૂર્વતું ઓળખાણ;
 પ્રાણથી જિગર અર્પે ત્યાંય કે બહાન બિહું,
 હૃદય સતત ધ્રુમે એમ ખેંચાણ જૂનું.
 અમુક અમુક તરવો વિશ્વમાં સૌ જનોમાં,
 પ્રિતિ જનહૃદયે કે એક ધારા વહે છે;
 પૃથિવિ પર વસે તે એક છે માનવી આ,
 અવયવ જન સર્વ માત્ર તેના જ સાસે.

મુજ રસ પણ ચાહ્યો એજ ધારા મહીં હા !
 મધુર મધુર લાગ્યું અકય એ માનવીમાં;
 અગણિત લઈ બિન્દુ ઘોઘ તે ચાલતો 'તો
 મળી ભળી મળી હું એ બિન્દુ તેનું બન્યો 'તો

પણ રસ વહી જતાં ક્ષારને સ્પર્શતા, ત્યાં
 અતિ કટુ સહુ થાતાં કૈંજ વેળા ન લાગી !
 કયમ ગતિ પલટી આ ? કંઈજ હું જાણતો ના !
 ભ્રમિત ઉર થયું હા ! વેદના તીવ્ર જાગી !

દરદ પર કરે ના ઔષધી કાંઈ કાર,
 નથી નથી કંઈ મહારે પૂર્વનું ઓળખાણ;
 હૃદય મુજ થયાં તે સ્વપ્નમાં સૌ થયા 'તાં !
 વિખરી સહુ ગયાં એ સ્વપ્ન ઉડી જતાંમાં !

નથી નથી મુજ તરવો વિશ્વથી મેળ લેતાં,
 હૃદય મમ ઘડાયું અન્ય કા વિશ્વ માટે !
 જ ગ ત સહુ મળે છે ચર્મને હાડકાં આ,
 રહી જગ તણી અન્ધિ માત્ર આ સ્થલ સાથે !

પ્રથમ નઝર લાગી, ભવ્યતા કાંઈ જાગી,
 મુજ નયન મહીંથી સ્નેહની સેર ચાલી;
 વિપુલ વિશદ્ લાગી સ્નિગ્ધ વાતસલ્યવાળી,
 કુદરત વહુતી આ ઐક્યનો તાર આલી.

કુદડી ઉડતી ત્યાંએ હર્ષની છોળ ઉડી,
 રમતમય વિહંગે કાંઈ લાવણ્ય લાગ્યું;

તરૂં પર હળનારી પુષ્પિતા એ લતાની,
 નસ નસ મહીં માન્યું પ્રેમચોદ્યર્થદહણું.
 નહિ નહિ પણ એવી વિશ્વની આટ્ટે વૃત્તિ,
 ઘડમથલ અહીં સો જીવનાર્થે મચેલી ;
 પ્રાણુય, રતિ, દયા, કે સ્નેહ ને જ્ઞાતુભાવ,
 અરર ! નહિ સહુ એ સ્વાર્થના શું વિભાગ ?

જનહૃદય પરેથી મોહ ઉઠી ગયો 'તો,
 અરર ! કુદર તેથી એજ ખારાશ આવી ;
 ચલ પલ નયનેથી આંસુડાં સારતો 'તો,
 અરર ! જિગરમાંથી રક્તની નીક ચાલી.

કદિ કદિ દિલ રોતું કોઈને જોઈ રોતું,
 કદિ કદિ દિલ મહારું છેક પાષાણ થાતું
 નિરખી નિરખી આવું વિશ્વ રોડે કદી હું,
 નિરખી જમ કદિ આ હાસ્યમાં રૂખતો હું.

પવન સુસવી નહતો કોઈ ખંડેર માંહીં,
 હૃદય ત્યમ હસે છે, હર્ષ તો કેન્જ છે ના ;
 હિમજલ ટપકે છે વૃક્ષની ડાળિઓથી,
 રહન ત્યમ કડું છું, દર્દીતો કેન્જ છે ના.

કદિ મન ગમતું એ, કોણ જાણે હસું કાં ?
 કદિ મન ગમતું એ, કોણ જાણે રડું કાં ?
 સુજ હૃદય મહીં છે દૂર કો મર્મસ્થાન,
 સુખદુઃખ વિણ તેતો છેક વૈરાગ્યવાન.

હાસ્ય છે માત્ર વેદાર્થ, જોવું તે નળગાર્થ છે ;
વિશ્વની મિષ્ટતા કિન્તુ, રે રે ! ત્યાંજ સમાઈ છે.

૨૪-૯-૯૬

૩:૩:૩:૩:૩:૩

ત્હારી બેહયાર.

હૃદય છે કે બેવફૂરી બેહયાર ત્હારી આ ?

નાદાની કે ખુદાઈ છે દિલબરી હમારી આ ?

તું ગુલ ઉપર હતો હતો હૃદય વાર આફરીન,

તું આહતી હતું આહતો ત્યાં ખેલ શું નવોજ આ ?

તું પિછાનતી હતી આ ખુન્નુ ટીપું ટીપું,

ત્યાં ટીપે ટીપે ટીપે તેં ઝેર કાં ભર્યું ભલા ?

શું ઇશક હૃદય આખરે ! તો બેવફૂર ઇશક છે,

એ ઇશક હુસ્ન જે તણું તે બે કદર નૂરે ખુદ.

હું બેવફૂર થા ભગ્યો જલિમ દિલે ચોટી રહ્યા

નાદાની એ ! નાદાનીએ ! ખુદાની જૂદી હવા !

આ ખુન છે પાણી ખન્યું, દોળાદને આંધ્યું જતું ;

એ ક્યાંય ના ઠેરે, ઠેરે, છે ઠારનારું કોણ ક્યાં ?

કો દો હતું તુ મા ઠર્યું, નાદાન એ ત્યારે થયું ;

તેં જાણતાં એ છે બળ્યું ! જાગી જુદાઈ છે મળ !

સુંઝાવતું જે શિર તને છાતીથી છાતી આંપતાં,
તો ખૂન ત્યારે તો હતું વાદાનતું નાદાન હા !

કેં જીવસ અમતશ લાગતાં, કેં ઇશકને પિછાનતાં,
આજે વહિ છે આપથી તે તો ખુદાર્થ ખુન આ.
નાદાનીમાં લહારે થયું, ખુદાર્થમ તુંથી જન્મ્યું કે
તું આહતી નાદાનીને, દે દાહ તે ખુદાર્થ આ.

હું આહતાં રાજી હતો, હું દાહતાં રાજી વધુ ;
મહારી મજા મહારી સદા ! રે એવજા તેને જક્ષા.

૮-૧૦-૯૬

एक फेरफार.

અહાહા ! ઈસ્કળુગારે અડયો તો દાવ શો ત્યારે ?
પડયો પાસો હવે ઊધો ! ફફીરી આ રહી મહારે !

જુગારે છે જિગર કિન્તુ જુગારીનું અડયું આજે !
રહ્યું ના કંઈ એ ધાણે ! હવે એ દહાવ ક્યાં લાજે ?

હારીને જવાબમાં પીધી મજાથી ઝેરની પ્યાલી !
મગર હા ! જાગતાં જાગી નસે નસ દહાય શી લાગી ?

અહા ! એ જવાબના ગુલની ગાઈ યો જવાબની સાથે,
મગર એ જવાબના કાંટા કહીં છુંપા રહી ભોંકે ?

હસ્યો તો હું, રહી તેની કંઈ અન્ધારમાં યાદી,
પરન્તુ આંસુની ધારે હજી ના આંખ સૂકાવી !

રહી મીઠાશ ના મહારે હવે આ આસુમાં એ છે !
હૃદયને ચીરવામાં એ રહ્યો ના વખત મીઠો તે !

અરે ! ભીની સદા ભીની રહે છે આખ મહારી અ
જિગર તન્નૂરમાં દાઝે, પડે ના એક ફેર ત્યાં
અરે ! કાતિલ તીજું તે જિગરને રેસનાડું છે !
પરન્તુ પહાડનું હૈયું ખુદાએ આ ઘડેલું છે !

અરે ! શું જિન્દગી આ છે ? સહેલી જિન્દગાની છે
અભાવે મોતને જીતું ! વણજ આ વેઠની મહારે !
પડ્યો પાસો નહીં ઉઠ્યો અરેરે ફૂર લૂટારો !
ઢગારા કસ્મતે ઢાળ્યો અને હું જીતમાં હાર્યો !

હિનાના રંગથી પહાની સનમની રંગતો તો હું,
ઝુકીને ખાલમાં તેના ગુલોને ગુંથતો તો હું.

મગર એ દાંતની મિસ્ત્રી સનમના હાથમાં દેતાં,
અરેરે ! કોઇ વા વાળો, સનમ, ખો રંગ, સૌ ફીટયાં !

મને એ જવાબની ખુશખો, મને એ સોખતી મહારો,
મને એ હાથનો ખ્યાલો, ફરીકો એક દિન આપો !

૧૯-૧૦-૯૬,

~~~~~

ફારિયાદ શાની છે.

~~~~~

અરેરે ! ઉડતું ખંજર દિલે ઝૂંટી હુલાવ્યું મેં !

ઉપડનો હાથ શો ત્યારે ? હવે ફરિયાદ શાની છે ?

વહે તો ખૂન છે ઠંડેતું ! નહીં તો છે ઠરી રહેતું
સહેલો હાગ કાંઈ એ ! અરે ફરિયાદ શાની છે ?

સનમના પેરની લાલી જિગરનું ખુન મહારૂં છે !
અરે ! એ રંગ મહારો તો હબ્બુ ફરિયાદ શાની છે ?

હતી આશા કંઈ ભંડી, ભરી તેની રૂડી ખ્યાલી,
સનમને આપતાં ઢાળી, હવે ફરિયાદ શાની છે ?

કદી લાલી જશે ચાલી ! કદી ફૂટી જશે ખ્યાલી !
ભલે કો તે ભરી દેને ! મને ફરિયાદ શાની છે ?

ભરાશે કોઈ ઢાળાયું ! ભરાયું કોઈ ઢાળાતું !
અહીં તો રેતુ હો છે ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?

જગાવી મેં ચિંતા મહારી ! બુકાવ્યું ત્યાં બધું જાણી !
ચડે છે ખાક વંટોળે ! હવે ફરિયાદ શાની છે ?

કરે છે શોર એ ભૂકી, “ મને માશૂક ચોગી લે ! ”
સુણે ના કોઈએ તેને ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?

સનમને ઇશકના વાજાં જિગરના જિગરે વાગ્યાં !
ચડેલો તોર ખોલી એ ! હવે ફરિયાદ શાની છે ?

અહાહા ! ઇશક આવમનો હજારો રંગને ખાલો !
જિગર આ એકરંગિને, અરે ! ફરિયાદ શાની છે ?

જહાંની આ અને પેલી અહીં ત્યાંની નથી પરવા !
ન કો પૂછે ! ન કો જાણે પછી ફરિયાદ શાની છે ?

મને જે થાય કે આજે હશે ના યાદ તે કાલે !
 પછી કો અન્ય શું જાણે ? દિલે ફરિયાદ શાની છે ?
 અહીં જે તાર તૂટ્યો તે કદી સંધ્યાઈ ત્યાં જાશે !
 “કદી” ની હોય શી આશા ? અરે ! ફરિયાદ શાની છે ?
 હજી ફરિયાદ જારી છે ! જિગરમાં મેં વધારી તે !
 ખુશીથી આગ હું સેવું ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?
 ખુદાના તખ્તની પાસે જિગરનો આહ ખેંચાડું !
 મગર છે ગેમ જાલિમ એ જિગર ! ફરિયાદ શાની છે ?
 ૭-૧૧-૬૬.

વિદાય

અરે ના ના ! અરે ના ના ! કાંઈ એ વહવું નથી !
 ભલે જા તું ! ભલે જા તું ! પાછળે પળવું નથી !
 સુખે જા તુ, ઝહાલી ! તુજ દિલ તને જ્યાં લઈ જતું,
 ખહુ રહાજે તેને જિગર તુજ જેમાં ઠરી શક્યું;
 નહીં આવું આડે, અહિત તુજ ઈચ્છું નવ કદિ
 નહેઆ દુર્ભાગી પ્રીતિ તુજ પ્રીતિને કદિ નહીં.
 શીખી મોડી પ્રીતિ જગત પર સૌન્દર્ય જનમે,
 ચહાવું ને રહાવું જનમથી જ સૌન્દર્ય સમજે;
 શીખાવે શું તેને પ્રણય હીનભાગી હૃદય આ ?
 તું માટે નિર્માયું જનહૃદય તખ્તે વિહરવા.

તને ચાહું એમાં નવીન કથવાનું નવ કશું,
હશે કિન્તુ તેનો પ્રણય અધિકો તું ઉપર કેં:
અરે મહારી પ્રીતિ અધીક નવ હાવાં :થઈ શકે,
હજો તેની પ્રીતિ અધિકી અધિકી તું પર સદા..

તને ચાહું આખું નકી નકી વિશાળું જગત ત્યાં
દિવાનો તહારો એ અધિક મુજથી એક જ હશે;
દિવાના તહારાને અરર ! નવ નેહાલ કરજે,
તિહીં મહારા ધાનું સ્મરણ કરીને તું અટકજે.

વિલાસો તે હુંએ અધિક રજ હૈયાથી મળશે,
ફકીરી ઝોળી શું મમ જિગર તો ખાકમય છે;
નકી દુર્પાગી ને મુજ દિલથી જે બાથ લીડતું,
ખન્યું છે કેં એવું હજી સુધી પ્રિયે! આ હુંદાનું.

ઉઢાચી ઉંડીની મમ દયને સોખત અરે !
મને અહુનારાં સો અરર ! પડતાં એજ વમળે;
સુખોની આંશાથી પ્રણય કરનારાં દુઃખી થતાં,
અરે આ એવાને વધુ દુઃખ દઈ સો દૂર જતાં.

તને તે હુંપામાં મધુર રસને મેળ મેળશે,
અમી જેવી ત્યાંથી તુજ તરફ મેઠ શોગળશે
ખહુ મ્હોટું તેવું તુજ હૃદય માટે તપ હશે,
કઈ એ જન્મોમાં તપનું ફલ તેને મળ્યું હશે.

નહીં આવું આંકે, અહિત નવ ઈચ્છું પ્રણયીનું,
વળી ના ઝુંકાતું ફલ મળી ચૂક્યું જે તપ તણું.

સુભાગી પ્રેમી ! હા ! તમ હૃદયને તૃપ્ત કરજો,
અને મહારા જેવા ઉપર કરુણાથી નિરખજો

અહીં હું જન્મ્યો ને મુજ દિલની ચાવી તુજ થઈ,
મને કિન્તુ ચાવી તુજ હૃદયની તો નવ મળી;
રહાવી તે જાણ્યું, હસવી વળી જાણ્યું જિગર આ,
ન જાણ્યું મેં કે દી તુજ હૃદય ભાવો પલટવા.

હવે તહારે માટે તપીશ તપ હું બિન્દગી બધી,
હવે મૃત્યુનો એ ચીરીશ પડદોએ બલ વતી;
સુભાગી તે જેવો બનીશ નહી હું એક સમયે,
અને જન્મે જન્મે તુજ હૃદય ભેટી રહીશ હું.

ઉભા સાક્ષી રાખી શશી, રવિ, અને દેવ સઘળા,
સખી ! નહાની તારી અહીશ કરથી હું કરલતા;
નવું કે શીખ્યો તે શિખવીશ સુખે ત્યાં સહુ તને,
અને મહારી પાંખો તુજ હૃદયને અર્પીશ પ્રિયે !

પછી મહારાં નેત્રે તુજ દયની ચાવી મળશે,
પછી મહારાં અશ્રુ તુજ નયનને કાંઠ કરશે;
પછી દુર્ભાગી ના મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતું,
પછી થાશે બિન્દુ મમ હૃદય તો અમૃત તાણું.

ન આ ફેરે તો હું તુજ મુખ હવે જોઈશ કદી,
બતાવી મહોં મહારું જિગર દુઃખી તહારું નહિ કરું;
થઈ માલીકી છે તુજ વદનની અન્ય દિલની,
વળી મહારું ટુંકું જીવિત મુખ જોવા બસ નહીં.

અરે ! શું જોવું 'તું' હૃદય વિણ લૂખા મુખ મહા !
 અને એવું એ મહાં મુજ નયન પાસે સ્થિર નહીં !!
 વળી ના મહારૂં કે જીવિતભર મહારૂં નવ થશે,
 હવે તો જોવું છે વદન તુજ મહારૂં જ કરીને.

ડરે છે શું કાંઈ હૃદય મુજ આવું નિરખતાં ?
 ન કાં નેત્રો તહારાં મમ નયનથી મેળવ પ્રિયા ?
 હવેના ન-મોતું કથન મુજ ઘેલું બહુ હશે,
 છતાં બીજી આશા મમ હૃદયને ના કંઈ મળે.

અસાદી જોવી છે તુજ દિલની તહારાં નયનમાં
 મહને જોવા દે તે તુજ વદન હૈયે ચિતરવડું
 હજી જોવાં તહારાં સુગનયન છે એક વખતે,
 નિરાશાથી આશા પછી હૃદય મહારૂં પકડ્યો.

સુખેજી તું ! સુખી થા તું ! મહારે દર્દ કશું નથી !
 હવે આ જોગી તહારાંને બાકની ના કમી કશી !

૨૦-૧૧-૬૬

❖❖❖❖❖❖

એક મલામણ.

મુજને પણ ચાહતી કેા દી ! પ્રિયે !
 દિલ શું પણ ચાંપતી કેા દી ! પ્રિયે !
 રડતી દુખડાં પણ કેા દી પ્રિયે !
 સુણતી કવિતા પણ કેા દી ! પ્રિયે !

કંઈ બોલ કીધો !

કંઈ કોલ કીધો !

સ્મૃતિએ પણ એ ચકશે ન ! પ્રિયે !

અહુ ! ગીતી ગઈ ભૂલવીજ પ્રિયે !

નવી વાત હવે ગમતી થઈ તો !

નવી વાત હવે ગમશે જ પ્રિયે !

હુઁબ હર રહે !

સુખમાં વિહરો !

બ્રહ્મ રાજ રહે તુજ પ્રેમ પરે !

બહુ માણ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

મુજને સુણ કે સ્મર તું ન ! પ્રિયે !

પણ વાત કંઈ વહવી તુજને

ખીજશે કદિ તું !

હસશે કદિ તું !

પણ એ પણ ઠીક જ છે મુજને !

મુજથી પણ સૌ હુઁબ હર વસે !

તુજ પ્રિતમને હૃદયે વસતાં,

હસતાં રમતાં બહુ કાલ જતાં,

કંઈએ કરતાં,

હરિકોપ થતાં,

તુજ રૂપ વિરૂપ સહુ જનતાં,

પિયુનો સહુ પ્રેમ કમી જ થતાં,

કંઈ ખોલ કીધો !

કંઈ ડોલ લીધો !

સ્મૃતિએ પણ એ ચડશે ન ! પ્રિયે !

અહુ ! ગીતી ગઈ ભૂલવીજ પ્રિયે !

નવી વાત હવે ગમતી થઈ તો !

નવી વાત હવે ગમશે જ પ્રિયે !

દુઃખ દૂર રહે !

સુખમાં વિહરો !

બ્રહ્મ રાજી રહે તુજ પ્રેમ પરે !

બહુ માણુ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

મુજને સુણ કે સ્મર તું ન ! પ્રિયે !

પણ વાત કંઈ વઢવી તુજને

ખીજશે કદિ તું !

હસશે કદિ તું !

પણુ એ પણ ઠીક જ છે મુજને !

મુજથી પણ સૌ દુઃખ દૂર વસે !

તુજ પ્રિતમને હૃદયે વસતાં,

હસતાં રમતાં બહુ કાલ જતાં,

કંઈએ કરતાં,

હરિકોપ થતાં,

તુજ રૂપ વિરૂપ સહુ જનતાં,

પિયુનો સહુ પ્રેમ કમી જ થતાં,

અહીં કંઈ કહે કહું એ તુજને,
મુજ પ્રેમ તણી કંઈ વાત કરે,

તુજ દિલ બળે,

દુખડાં ઉપડે

પિયુ એ ત્યજીને કદિ દૂર પળે,

જગમાં નવ કોઈ સહાય રહે,

અહીં તો પાણી ના રહે તું, પ્રિયે !

તુજ ભાઈની ઝુંપડી સ્મરજે !

રમણિ ! રમણિ !

ભગિનિ ! ભગિનિ !

મુજ ઝુંપડીમાં મુખ સો ! મળશે,

દુઃખડાં તુજ જ્યાં મુલુનાર વસે.

પ્રભુ રાજી રહો તુજ પ્રેમ પરે !

બહું માણુ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

૨૬-૧૧-૯૬૦

ૐૐૐૐૐૐ

વહાલીને નિમન્ત્રણ,

હતી નહાની વાડી તુજ મુજ કને કેં વિહરવા,
દિવાલો મોટી કેં હતી બળી તહીં વાડ કરવા,
હતી ના ઇચ્છા કેં મુજ મન મહીં ફાળ ભરવા,
અને એ ગ્રીમાની ઉપર પગલું એક ધરવા.

અહીં કંઈ કહે કહું એ તુજને,
મુજ પ્રેમ તણી કંઈ વાત કરે.

તુજ દિલ બળે,

દુખડાં ઉપડે

પિયુ એ ત્યજીને કદિ દૂર પળે,

જગમાં નવ કોઈ સહાય રહે,

અહીં તો પણ ના રહે તું, પ્રિયે !

તુજ ભાઈની ઝુંપડી સમરબે !

રમણિ ! રમણિ !

ભગિનિ ! ભગિનિ !

મુજ ઝુંપડીમાં સુખ સૌ । મળશે,

દુઃખડાં તુજ બધાં સુખનાર વસે.

પ્રભુ રાજી રહે તુજ પ્રેમ પર !

બહુ માણ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

૨૬-૧૧-૯૬

ૐૐૐૐૐૐ

વહાલીને નિમન્ત્રણ.

હતી નહાની વાડી તુજ મુજ કને કેં વિહરવા,
દિવાલો મોટી કેં હતી વળી તહીં વાડ કરવા,
હતી ના ઇચ્છા કેં મુજ મન મહીં ફાળ ભરવા,
અને એ સીમાની ઉપર પગલું એક ધરવા.

કંઈ બોલ કીધો !

કંઈ કોલ લીધો !

સ્મૃતિએ પણ એ ચક્રશે ન !! પ્રિયે !

અહ ! ગીતી ગઈ ભૂલવીજ પ્રિયે !

નવી વાત હવે ગમતી થઈ તો !

નવી વાત હવે ગમશે જ પ્રિયે !

હુઝ દૂર રહે !!

સુખમાં વિહરો !

પણ રાણ રહે તુજ પ્રેમ પરે !

બહુ માણ અમંત યુગો તું, પ્રિયે !

સુજને સુણ કે સ્મર તું ન ! પ્રિયે !

પણ વાત કંઈ વદવી તુજને

ખીજશે કદિ તું !

હસશે કદિ તું !

પણ એ પણ ઠીક જ છે સુજને !

સુજથી પણ સૌ હુઝ દૂર વસે !

તુજ પ્રિતમને હૃદયે વસતાં,

હસતાં રમતાં બહુ કાલ જતાં,

કંઈએ કરતાં,

હરિકોપ થતાં,

તુજ રૂપ વિરૂપ સહુ બનતાં,

પિયુનો સહુ પ્રેમ કમી જ થતાં,

અહીં કંઈ કહે કહું એ તુજને,
મુજ પ્રેમ તણી કંઈ વાત કરે.

તુજ દિલ બળે,

દુઃખડાં ઉપડે

પિયુ એ ત્યજીને કદિ દૂર પળે,

જગમાં નવ કોઈ સહાય રહે,

અહીં ! તો પણ ના રહે તું, પ્રિયે !

તુજ ભાઈની ઝુંપડી સ્મરજે !

રમણિ ! રમણિ !

ભગિનિ ! ભગિનિ !

મુજ ઝુંપડીમાં સુખ સૌ ! મળશે,

દુઃખડાં તુજ બધાં સુખનાર વસે.

પ્રભુ રાજી રહે તુજ પ્રેમ પર !

બહું માણુ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

૨૬-૧૧-૬૬

ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:

ઘાલીને નિમન્ત્રણ,

હતી નહાની વાડી તુજ મુજ કને કેં વિહરવા,
દિવાલો મોટી કેં હતી વળી તહીં વાડ કરવા,
હતી ના ઇચ્છા કેં મુજ મન મહીં ફાળ ભરવા,
અને એ સીમાની ઉપર પગલું એક ધરવા.

દિવાલો મોટી સૌ પણ તૂટી પડે છે પલ મહી,
અને મન્યાઓએ કદિ પલ મહી જાય બદલી !
હતું મીઠું તેએ કટુ પણ બને છે ક્ષણ મહી !
પ્રભુની લીલા હા ! કુદરત તણે પાજજ નહી !

સૂતો 'તો હું' તે દી પ્રિય ચમનના પદવલ કને,
હતી ધીમી લહેરી અનિલ તણી ત્યારે વહી જતી,
હતી છાયા શીળી વિપુલ દ્રુમની હું ઉપર ત્યાં,
હતી શાન્તિ શાન્તિ વળી હૃદયમાં એક કવિતા !

હતું વીણા તહારું દૂરથી સ્વર દૈવી જગવતું,
હતું તેથી મહારાં હૃદય રસનું પોષણ થતું;
હતાં ન્હાના પક્ષી કિલકિલ રમન્તાં મુજ કને,
અને હરતીગચ્ચું પવન કરતું 'તું' વ્યજનથી.

તહીં સુણ્યો કોઈ મધુર સ્વર ચડોલ સરખેલ,
અહા ! જાગી ઉઠ્યું વળી સ્થિર થયું છેક ઉર આજ,
વહી વાયુની ત્યાં અપટલર થંડી લહરી કેહ,
પડી સૌ દિવાલો ! ગિરિવર ચડ્યો એક નગરે !

તહીં ઊંચી ટોચે ઝલકલ થતું કાંઈ નિરખ્યું,
હતું તે ન્હાનું કેં વીજળી અથવા ચન્દ્ર સરખું;
પ્રિયે ! તેને જોતાં જિગર મુજ લાગ્યું ઘડવા,
પ્રિયે ! તેને મીઠો ઉતરી સ્વર ચાલ્યો જિગરમાં.

અરે ! આ શું ? આ શું ? ગિરિવર અને આ વન નવું
અરે ! આ તે શાનું તહીં વળી દિસે દિવ્ય ભડકું ?

હશે જૂઠું શું આ નવીન મુજ, બહાલા ચમનથી ?

હશે કેવું મીઠું જગત કદિ મેં જે નવ દીઠું ?

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છ્યું મુજ હૃદયને પાંખ મળવા

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છ્યું ગિરિ ઉપર ત્યાં દૂર ચઢવા;

મને ત્યાં શૃંગેથી મધુર સ્વર એ સાદ કરતો,

અને એ સંગીતે હૃદય મુજ આખું જ લે તો,

અરે કિન્તુ દીઠું વિકટ રણ વચ્ચે સળગતું,

તહીં ઊંચા મહોટા ફરફર વંચોળ ચડતા;

તહીં ઊંચે નીચે ધરણીપર દાવાનલ જળે,

તહીં રેતીનાં તો પડ ઉપર મહોટાં પડ ચડે.

અરે ! ના પાંખો ને કયમ ઉડી જવું સુંદર સ્થલે ?

નિરાશા આવી ને મમ હૃદય અશ્રુમય જનને !

મુણ્યું ત્યાંતો મેં કૈં અતિ કરુણ ને દિવ્ય રડવું,

અને ઉશ્કેરાયું જિગર કરવા સાહસ નવું.

અહાહા હા ! કેવો અનિત્ય ફરકયો કે નવીન ત્યાં !

ઉગેલી સોનેરી નવીન મુજ પાંખો ફડફડે !

ધુલેલા હયામાં મધુર નવી હોંશો છલકતી,

અને મહારી આંખો અજળ મુખલીની મલપતી !

થઈ ખેંચાળી પાંખો નલ તરફ ઉડ્યા અવયવો,

અને ચાલ્યો ઊંચે ધરર ધુધવાટો હું કરતો;

તલેટીમાં જોયાં વિપુલ રઢિયાળાં તરવરો,

રમન્તાં નાચન્તાં વિમલ જલનાં કૈંક અંજલો.

પડી દૃષ્ટિ ક્યાંને કહીં વળી ન દૃષ્ટિ પડી શકી,
 અહો ! ત્યાં તો શૂંગે મુજ પદ અડયા એ ક્ષણ મહોં;
 અહો ! એ દવી મ્હોં મમ નયન પાસે ઝુકી રહ્યું,
 અને એ કન્યાનું મુજ પદ લાણી કેં શિર નમ્યું !

સમાઈ જતી એ મમ હૃદયનાં સૌ પડ મહોં !
 અહો ! લેખી દેતી મમ અવયવે અમૃત નકી !
 મને આલિંગી એ રૂદન કરતી ને હિમકતી !
 પ્રિયે ! હું તો તેનું મધુર મુખડું જોઈ જ રહ્યો !

અહો ! તેની પાંખો મુજ અવયવો ચાંપતી હતો,
 અહો ! તેનાં અશ્રુ મુજ અધરથી મેં યુગી લીધાં,
 ગળ્યાં બન્ને હૈયા લથબથ થઈને વહી વહી,
 ઘડાયેલી એ તો મુજ હૃદય માટે જ પ્રતિમા.

કહ્યું તેણે, “ આજે મુજ હૃદયનું વાંછિત મળ્યું ! ”
 કહ્યું મેં, “ આ ંહાલી ! મુજ હૃદય આ સાર્થક થયું ! ”
 ગુલાબી એ ગાલે નવીન સ્મિત મીઠું ફરકતું,
 હતું મ્હારું હૈયું નવીન રસમાં કેં ધડકતું.

“ અરે ંહાલા ! અરે ંહાલા ! ” ત્યાં એવું રડવું સુણ્યું
 પડેલી બાગની એ સૌ દિવાલો થકી ઉઠતું.

સુણી ત્હારું રોવું રડી રડી વહી હા ! રમણી એ,
 “ અરે પ્રીતિ કે દી અહિત પ્રણયનું નહિ કરે; ”
 લગી એવું એ તો ઢગો પડી અને મૂર્ચ્છિત થઈ,
 અને હું તો જીવ્યો તુજ રૂદનની લહાય સુણવા !

કરું છું હું યત્નો તુજ તરફ પાછે ઉડી જવા,
છતાં એ ઈચ્છું ત્યાં સિથિલ થઈ પાંખો ખરી પડે !
ફરી શુદ્ધિ દેવા મુજ રમણીને યતન કરતાં
ચીરાતું આ હૈયું અરર ! મૃદુ ત્હારા રૂદનથી !

પ્રિયે ! મેં તો ઈચ્છ્યું તુજ હૃદયને પાંખ મળવા,
પ્રિયે ! હું ઈચ્છું છું ગિરિ ઉપર તુંને લઈ જવા;
સુનેરી પીંછાથી નવીન તુજ જો પાંખ ચાગકે,
અને એ પાંખોમાં પવન સરખું તો ખલ દિસે !

વળી જો ને બહાલી ! ગિરિ પણ ડગે આ રૂદનથી !
ધીમે ધીમે ચાલી તુજ શિર પર એ ઝુમી રહ્યો !
અહો ત્હારાં અશ્રુ કણુ નકી દિસે અમૃત તણા !
પ્રિયે તે સિંચાતા રણુ મહીં ઉગે છે તરૂં નવાં !

ઉડી જો ઉડી જો ! મમ હૃદય પાસે પ્રિય હવે,
અને એ રહેરાની ઉપર કર તુ ફેરવ, પ્રિયે !
કહે, “પ્રીતિ કેા દી અહિત પ્રણયીનું નહિ કરે,”
અને ત્યારે ઉડી ફરી મુજ દિલે એ લપટશે !

ન મ્હારા હરતે એ નયન મૃદુ કેા દી ઉઘડશે !
અમી એ મીઠું તો નકી ની રથું જે તુજ કને !
કરો મ્હારાથી એ મરણવશ ચાતાં અટકતી,
અને એ જીવે છે મરણવશ શી મૂર્ચ્છિત રહી !

સ્ફુરે ઓળો તેના હૃદય કુમળ શાન્ત ધડકે,
રુલાળી ગાલોએ મધુર હજી કેવી ગલક છે !

જહું દૂંડી આ તો હૃદયરસ પીવા અવધિ છે.
અહીં ત્યાં તેમાં એ હૃદય ક્યમ ભોળાં ભાગ્યાં ?
અરેરે ! એક તો જિગર ચીરવા તત્પર થતું !
પ્રભુ ! આવી જાને વિષમ રચના છે પ્રણયની ?

વિના હેતુ ના ના જનહૃદયનાં ચક્ર ફરતાં,
વિના હેતુ જાને દિલ દિલ ચીરે ને રડી મરે ?
વિના હેતુ તો ના ગતિ પણ કરે પશુ સરખાં.
વિના હેતુ કાંઈ કદિ પણ બને ના કુદરતે.

હતો હું તહારો ને જગત મહીં એ કેં રસ હતો,
જનોના ધારાતું મુજ હૃદયથી સેવન થતું;
હતો હૃદયો તેથી હજુ પણ નહીં ન્યૂન તુજ હું,
હવે કિન્તુ મહારં હૃદય વર્ગીં છે અન્ય દિલનું.

કદી એ ખોટાતાં હૃદય નવ ઉચ્છિષ્ટ બનતું,
હતું તેવું મહારં હૃદય તુજ માટે હજુ રહ્યું;
પ્રિયે ! ના પ્રીતિને કુદરત કદી પાતક ગણે,
મને, તેને, તુને કુદરત અમીથી નિરખશે.

અરેરે ! રાહ જોવાનું ના ના જોગ્ય દિસે મને;
ઉડ તું ! આવ તું ! ંહાલી ! કે દી કાલ ન ઠેરશે !

વહી જશે દહાડા ! વિલુપ મુખ તેનું થઈ જશે !
અને મહારં હૃદય પછી કદિ નહીં જીવી શકશે !
મરી જશું આહીં ! તુજ મરણ ત્યાં દરબનશે
અરે ંહાલી ! જાને તુજ હૃદય એ નાટ ઘડશે ?

બહુ મહેટો ફેરો ચરર ! પછી લેવો જ પડશે !
 બહુ જન્મે! બહાલી ! રૂદન કરવાનું જ બનશે !
 અણુ બાણે ક્યારે ત્રણ હૃદયનું ચૂકય બનશે !
 પ્રિયે ! ન્યાયી માયા કુદરત બહુ કૈં કૃપણ છે !

ઘડીને એ કો હી કુદરત ન વ્યક્ષેપ સહતી,
 ઘડીમાં તો કૈં કૈં કુદરત કરે છે ગતિ નવી;
 નલે ગોળા મહોરા ધડી સહી કંઈ કોશ ફરતા,
 ઘડીમાં બ્રહ્માંડો પ્રલય થઈને કૈં ઉદભવે.

ન તું ચાલે રહોયે સમય તુજને તો ઘસડશે,
 ન તું ઈચ્છે તેવું કુદરત નડી કાર્મ કરશે;
 અરે ! તો શાને ના ખુશ થઈ પ્રવાહિ લગી જવું ?
 અરે ! તો શાને ના મધુ ઝરણનું અમૃત પીવું ?

અહીં મીઠું દહાણું કુદરત ધરે છે હસી હસી,
 પ્રિયે ! તેને શાને ચરર ! તરછોડે રડી રડી ?
 અવશ ના સાંખે કુદરત કદિ કાયર બની,
 સહાતી ના કોથી કુદરત તણી દષ્ટિ કરડી.

કહ્યું કલે તેથી કહું છું તુજને આજ ઉલટું !
 વળી કલે કાંઈ રહીશ તુજને હું નવું નવું !
 પ્રિયે દોરાઈ છું કુદરત મને જ્યાં લઈ જતી,
 અને શીખું પાઠો કુદરત મને જે શિખવતી.

વિચારોની શ્રણી બદલી મુજ આજે કંઈ ગઈ,
 વિચારોની શ્રણી બદલીશ પ્રિયે ! હું તુજ વળી;

ઝરે વહાલી વહાલી ! કદિ પણ ન દુરાગ્રહ ઘટે,
પ્રભુ સામે આવા તુજ હૃદયમાં કેં બલ ન છે.

અહીં ઊંચા નીલા તરૂંવર તને સ્પદ કરતો,
અહીં મીઠાં ચક્ષી મધુ રવધી આમન્ત્રણ કરે;
પ્રિયે તહારી પાંખો ઉપર ચાવા કેં ફૂંકે ફૂંકે,
વિમાસી બેઠી શું ? મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં આ મેઠાં નહાને તુજ કર હવે ફેરવ જરા,
હસે મીઠું એ તો વદન કુમળું મૂર્ચિત થતાં !
અહીં તહારે માટે પ્રણયરસની લહેર છલકે !
પ્રિયે ! છોડી રોવું મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં હું રોઉં છું તુજ હૃદય માટે દિલ ચીરી !
વહેતા આ લોહી ઉપર કંઈ તો દ્રષ્ટિ કરવી !
વિચારો જૂનાને તુજ જિગરથી દૂર કરને !
પ્રિયે ! છોડી ભીતિ મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !
હવે તો રાહ જોવાનું ના ના યોગ્ય નહી પ્રિયે !
હડતું ! આવ તું ! વહાલી ! કે દી કાલ ન ઠેરશે !

૨૬-૧૧-૯૬.

एक वेलीने.

ધીમે ધીમે કુંપળ કુંપળે પત્ર પત્રે વળીને,
દીશી દીશી તરવિટપમાં ગુંથણી કાંઈ ગુંથે;

મીઠી વેલી ! તુજ વગે દિસે નિત્ય નિત્યે નવીન !
તહારં હૈયું વધુ વધુ સદા સ્નેહમાં થાય લીન !

ન્હાની ન્હાની તુજ ગતિ સમો આ રાહ જિન્દગીનો,
તોફાનો કે ભલક રવિની કાંઈ માત્ર ભાસે;
તહારી પાસે ગાણુ ગાણુ થતા જન્તુઓ નિત્ય શુંજે,
મહારી પાસે જગત સધળું નિત્ય શુંજ્યા કરે છે.

પ્રણી તાબાં ચહી, ખરી, ચડે એકની એક ડાળે,
ને આલમ્મે તરવર તણે નિત્યનો એક તારે;
ટેકો મહારો સુજ હૃદયની એક મૂર્તિ પરે છે,
તે પાસેથો સુખદુઃખ સદા જાય આલ્યાં અપારે.

તું પત્રો ના તુજ કદિ ગણે, હુંય મહારાં ગાણું ના,
કિન્તુ તેનો કુદરત મહી કાંઈ છુપો હિસાબ;
ક્યાં ? શા માટે ? પ્રભુ વિણ નકી કોઈ જાણી શકયું ના,
ભંડાં કાળ્યો, ફિલસુફી વળી કાંઈ શંકા જ માત્ર.
તુંમાં હુંમાં ચરર ! પણ આ કાંઈ જૂઠું જ ભાસે,
તહારા મહારા પથ મહી દિસે ભિન્નતા એકજ ભંડી:
તું ચાલે છે, સતત ગતિએ, કૂદતો ચાલતો હું,
ધકકા મારે કુદરત મને દોરતી પાત્ર તુંને.

હું ચોટું છું સુજ જિગર જ્યાં એક દો શાન્તિ પામે,
નિઃશ્વાસો સો જનહૃદયના ભૂત કાલે વિરામે;
નિર્માયો છે તુજ જીવનને એકલો વત માન,
"ભયે જાણુ" તુંજ હૃદયને એટલું માત્ર ભાન.

एक चंडोलने.

નવ ઉડી જળે ! ગા તું ગા તું સ્વછન્દ મહીંજરા !
જિગર હલકું મહારૂં થાતું તને સુણતાં જરા !
સુજ દિલ મહીં આજે કોઈ દિસે સુખ સાંપડયું,
કઈ સમયથી ભૂલાયેલું ફરી સ્મૃતિએ ચડયું.

ખહુ સમયથી મહારે માટે નથી રસ કે રહ્યો;
ખહુ સમયથી નિઃવાસે કે નથી ઉઠી વહ્યો;
ખહુ સમયથી નેત્રો ભીનાં નથી ખનતાં અરે !
ખહુ સમયથી વ્યાપો હૈયે મહા સુનકાર છે.

સુજ નયનથી આજે ભાનુ ફરો હસતો દિસે,
અનિલલહરી આજે પાછી મને રમતી દિસે;
કુદરત મહીં પ્રેરાતો હું ફરી રસ શોધવા,
ફુલ ફુલ મહીં આજે પાછા વહે રસ ધોધવા.

સુજ હૃદયની આજે પાછી કળી ઉઘડી પડી,
અરર ! દુખ છે ! કિન્તુ તેમા મીઠાશ થઈ પડી,
કટુ રસ અરે ! મેં તો પીધો સદાય સુધા ગણી,
રસપુટ પીધા હોંશે હોંશે અનેક ભરી ભરી.

રસપુટ પીધા તે “ ના પીધા ! હવે ખનશે નહીં,
રસપુટ પીવા એવા એવા જવે મળશે નહીં;
“ તરશ રસની, નિઃવાસો, ને હજી રડવું સદા,”
મમ હૃદયનું એવું વાંછયું મળે ફરી આજ હા !

સુખ જિગરને ચિરાંતાં રે ! હતું સુખકેં મળ્યું,
અરર ! ત્રણને સાંધી દેતાં ન એન કશું પડ્યું;
સુખ સુખ હતું હયું જ્યારે લૂંટાઇ જતું હતું,
પણ હૃદયમાં લૂંટવાનું કંઈક રહી ગયું.

અરર ! દિલની પૂરી પૂરી ન લૂંટ થઇ કદી,
અરર ! દિલમાં છૂરી પૂરી કદીય ગઇ નહીં;
જખમ દિલને પુરો દેવા ન કોઇ મળ્યું કદી,
જખમ કરવા ન્હાના ન્હાના જહાં ઉતરી પડી !

જખમ કરતાં એ શું જાણે ગરીબ મૃદુ સખી ?
જખમ કરતાં વેળાની એ ન હામ ટકી શકી !
તુજ સ્વર વળી આજે કાંઈ દિલે ખૂંચતો દિસે,
પણ જખમની વાતોથી તું અજાણ બહુ દિસે.

જખમ સહવો સહેલો મીઠો સદા સહનારને,
જખમ કદિ એ પીડાતાને ન ઠાર કરી શકે;
જખમ દિલને છેલ્લો દેવા ન કોઈ મને મળે.
જખમ દિલનો જોવા ધોવા ન કોઈ મને મળે.

દરદ દિલની વાતોને એ ન છે સુણનાર કો;
દરદ દિલની વાતો સાથે ન છે મળનાર કો;
અનુભવ અહીં કોઈને એ સમાન મળે નહીં,
જગત સઘળું અકકેકાની અસાર સુસાફરી.

જગતે રસમાં ક્યાંએ પુરું ન પકવ થયું હજી,
હૃદય ગળતાં રોવામાં એ ક્યાશ રહી જતી;

અરર ! સિમત નાં કિન્તુ રોવુ હજી જડતું નથી,
રૂદન શિખવાં કેં એ જન્મો હજી ફરવું નકી.

પણ દરદ કેં ધીમે ધીમે ખૂરાઈ જતું હતું,
અરર ! દિલ આ ધીમે ધીમે કઠોર થતું હતું,
રવર તુજ સુણ્યો ને આ આલ્યું ફરી નિજ માર્ગમાં,
તુજ સ્વરથી આ મહાર હૈયું ધ્રુજે કંઈ તાલમાં.

તુજ સ્વરથી આ મહાર હૈયું કરે કંઈ ઝોઠડી,
સ્થિર જરી થજે ! ગાતું ગાતું ઉડીશ નહીં જરી;
પણ સુખી તું એ આચીન્તું કેં ઉડી જ નકી જશે,
દરદ દિલની વાતોથી તું અજાણુ હજી દિસે.

સહ સુખી ઉઠે તેવું તું એ ઉડી જ જશે નકી,
મુજ નિગરની તહારે હૈયે વ્યથા ઘટતી નથી;
મુજ રૂદનથી તહારા કંઠે ન શોષ કંઈ પડે,
મુજ હૃદયની વાતોથી તું અજાણુ નકી દિસે.

૩૦-૧૧-૬

ત્યજાયેલીને.

કદી તહારે હશે રોવું, છુપું માંઈ રુણાવવું;
હશે વા દાઝતા તહારા હૈયાને કદિ ઠારવવું;
તહારું અહીં જ ગત નાં નહિ કોઈ મિત્ર,
તહારાં અરે ! દુઃખ તણી ગતિ કેં વિચિત્ર;

નોકા તૂટેલ સરખું તુજ ઉર આ છે,
જેની મરામત હવે કદિ એ ન થાશે.

શોધે સદા હૃદય માનવી માનવીનાં
સેવા અને નિઝારનાં દુઃખને સુણાવાનું
એ રાહમાં હૃદય આ તુજને મળ્યું 'તું'.
આશાલય ઉમળકે હસતું બન્યું 'તું'.

રોવાની તેં મુજથી લાલિમ કિન્તુ લીધી !
ઉસ્તાદવા નિગરમાંય કટાર લીધી !

વિશ્વે કર્યાં સપકતાં દિલને વિચૂટાં,
અન્દાજ અન્તર તણા ન કરાયું હાવાં-

આંહીં સદા જાળમીને જાળમી. જ શોધે,
સેતાં લીના વયજને રડવાર લૂછે;
લાધે અહીં કવચિત ધાયલં બે સમાન,
એનુંય એ ઘડીકમાં તૂટી જાય તાન.

વરચે પડ્યું અણુયમાં અણુયો જ ન એ શું ?
ઓદાર્યને પ્રીતિથી દેશવટો મળ્યો શું ?
શું તું હતું રમકડું કંઈ કાળ્પનું, કે
મેં દેહ કાજ તુજને ત્યજી ? બહાલી રેરે !

રે ! પામશે નિગર ક્યાં તુજ મેળા હાવાં ?
રે ! ઇશકનો તુજ જુગાર જશે હવે ક્યાં ?
ના દિલલગીની કદિ સોઈ કહીંય થાશે !
શું ઝિન્દગી તુજ હવે હિજરાય જાશે ?

હુંને ઘટે ન સુખ વૈભવ લોગ વડાલી !
 હુંને ઘટે ફકીરની વરવી જ ઝોળી;
 હુંને ઘટે ન સુખ કાજ હવે રીખાવું,
 હુંથી ન કિન્તુ ખનશે ફિલ ખાગત્રાણું.

હું તો ખળિશ ! ખગત્તં ધનસાક્ર થાશે !
 હું શું નહીં કુદરતે કદિ ન્યાય પામે ?
 ના ન્યાય જ જગતમાં મળવો તને છે,
 એવું જ છે વિખિત તો સહુવું જ તહારે.

આ ખોલતાં જ મરવું મુજને ઘટે છે,
 કે જંગલે જઈ તહીં પડવું ઘટે છે;
 આ નેત્રને રૂધિરથી રડવું ઘટે છે,
 હા ! આગમાં જઈ સદા જળવું ઘટે છે.

મહારૂ હવે ભવિત તો નખખાઈ વડાલી !
 મહારૂ હવે રૂદન આ નખખાઈ વડાલી !
 એ હસ્ત ત્યાગ કરતાં જ મરી ચૂકયો છું,
 ને અન્ય મૃત્યુની હવે અભિલાષ રાખું.

રે ! એક જિન્દગી મહીં કંઈ મૃત્યુ મહારે !
 રે ! એક જિન્દગી મહીં બહુ જન્મ તહારે !
 દૂંકાં જ છે ભવિત ને દુઃખભાર મહોટા,
 ને મૃત્યુની પછી કશે રસ સ્વાદ ના ના.

જોઈ હતી પ્રિય ! તને દિન ચાર ખેલાં,
 થીણું હતું મુખ અને સહુ અંગ ઢીલાં;

ના નેત્ર તેં તુજ ઉપાડી મને નિહાળ્યો,
ના અશ્રુથીય તુજ ખાદ્ય બન્યો ન ભીનો.

તું એકલી ! અરર હા ! અહીં એકલી તું,
રેરે ! અનન્ત દુઃખને દરિયે પડી તું;
કોઈ તને મદદમાં મળ્યો મળે ના,
એળંગવા ઉદ્વિધ છે બલ કાંઈ તા વા.

તહારાં સુખોની કદિ વાત નહીં સુણાશે,
તહારાં દુઃખોની ઉરમાં ઉઠી દહાય દહાશે
હૈયાસુની ! હૃદયની તું અર્થગ ખાલા !
દેખું તને બળી જતી મુજ કદપનામાં !

સોંધાં સદા નયન શું તુજ જન્ધ રહેશે ?
મહોંએ શુભાખી ફરી શું કદિ તું ન પામે ?
જખસો પ્રિયે ! હૃદયને તુજ વહાલવાળું
ખદ્ધાંડમાં અરર ! કોઈ ન ધારનારું !

કદી તહારે હશે રોવું, છુપું કાંઈ સુણાવવું;
હશે વા દાઝતા તહારા હૈયાને કદિ ઠરાવવું.

૨૧-૧૨-૬૬

પ્રપાત.

વહાલી તણું હૃદય એ ઉદ્વિધ હતું હા !
તેની સપાટી ઉપરે તરતો રહ્યો હું;

ધાતાલમાંય તલ તે જલનું હતું ના,
ને એ હતું કૂદી રહ્યું તર વિણુ વારિ.

મીઠી મજા જિગરને ઉજાગવતી 'તી,
હૈયાથી અમૃતઝરો છલકાવતી 'તી,
હું સિન્ધુની વીચિ મહીં ગરકાવ કૃથાતો,
ને એ ઝરો ટપકતાં જ મળી જતો ત્યાં.

એ મહાવરે હૃદય કાળિલ કંઈ થાતાં,
ભંડાણમાંય અજમાયશ કંઈ લેતું;

કો દી હતું વિહરતું જઈ મધ્ય ભાગે,
આનન્દમાં નયન અર્ધ મિચ્યાઈ જાતાં.

દીઠાં તહીં નવીન રંગીન દિવ્ય વારિ,
ને બિન્દુ બિન્દુ મહીં ભવ્ય પ્રભાપ્રવાહ.
દીઠા તહીં છુપી રહેલ ગલીર ભાવો,
પ્રત્યેકમાં નવીનતા રસની વહન્ટી.

“નીચે નીચે પડ પછી પડ કાપતો જા !

“ભંડાણનાય ઉઢરે ઉતરી ભડો જા !

“જા જા તહીં રસ અનન્તી દહેર ક્યાલે !

“દેવી ઝરા ઉદયિમાં હજી કૈક મહાલે !”

એ મન્ત્ર આ હૃદયમાં જનમ્યો હતો, ને
એ મન્ત્રને હૃદય આ જપતું બેન્યું 'તું,
એ જપથીજ હૃદયે બળ આવતું 'તું,
તેના પ્રભાવથી જ માર્ગ નવીન ખૂલ્યો.

ખાતાલના પડ મહીં પડ ઈગાજ્યાં ત્યાં,
છુપી રહેલ નગરે પડતી ગુફાઓ;
પ્રત્યેક દ્વાર ઉઘડ્યું કરસપક્ષે થાતાં,
પ્રત્યેક સ્થાન વગી આદર આપતું 'તુ'.

આવી રીતે જલ મહીં સરકી જતો 'તો
બાણે અનન્ત યુગ એમજ ઉતરીશ,
ત્યાં એક લેખડ પરે મુજ પાદ ઠેર્યા,
ત્યાં દ્વાર કોઈ નગરે પડતું હતું ના.

તે મન્ત્ર કિન્તુ જપતાંજ તૂટી પડી તે,
કોલ્યું અને ખગલજ્યું જલ સિન્ધુનું સૈં;
હા ! કોઈ ત્યાં સ્વર ઉઠ્યો મૃદુ ને કરણ,
ને સિન્ધુના તલ પરે મુજ અંગ ઠેર્યા.

અહોહો ! મેંજ મોઠાથો ગાતાં'તાં દિવ્ય મોતિડાં,
સુણ્યું મેં કાંઈ આવું, ને હું ત્યાં શાન્ત ઉભો રહ્યો.

“અમે દૈવી સોતી જલધિતલમાં આમ રમતાં,
“અમારાં ગીતોનું શ્રવણ કરનારું વિરલ કો;
“તહો મચ્છો મહોટા અગણિત લલે ઉપર ભમે,
“હુન્નરોમાં કોઈ અમ તરફ આવી નવ શકે.

“અમે દૈવી સોતી ઉદધિકરનો સાર સઘળો,
“હુન્નરો સોજના અમ ઉપર ખેરા ફરી રહ્યા;
“અમારાં મહિયોની છુપવી દીધી આવી અમ કને,
“અને લાખો ચત્તે નહિ જ દરવાજા ઉઘડતા.

અમે દેવી મોતી અમર રસનાં બિન્દુ સઘળા,
 “ પરો વ્રજેલાં ના પણ રૂચિર માલા રચી રહ્યાં;
 “ અમારી માલા તો અલુર જન કે ના ધરી શકે,
 “ અમોને સ્પર્શે તે જલધિ સઘળાનો નૃપ બને.
 “ અમોને સ્પર્શિન્તાં અરરાં પણ ખારાશ મળશે,
 “ અમોને સ્પર્શિન્તાં ઉદધિ સઘળો આ કંદુ બને,
 “ અમોને સ્પર્શિન્તાં નવીન કંઈ આશા ઉઘડશે,
 “ અને આ સિન્ધુમાં પછી રસ રહેશે નહિ કરશે.”

સાંભળી બોલ હું એવા આશ્ચર્યે દુઃખતો હતો,
 અને એ મોતિડાં દેવી ચાંપી મેં ઉરથી દીધાં.
 હા હા! અરે! ઉદધિમાં પણ શું થયું આ?
 તેજ પ્રવાહ વહેતો જલમાં નવીન!

તે તેજ ના જલધિનું પણ કોઈ અન્ય,
 જે જ્યોતિથી નયન આ મુજ બન્ધ થાય.
 મૂર્છામાં હળતો તો હું, ઘેરાતાં નયનો હતાં;
 સુણ્યા કે સ્વપ્નમાં શબ્દો, જ્યોતિથી વહતા હતા.

“ રે! માનવી! સ્થિર થવું તુજને ઘટે ના,
 “ રે! માનવી!! સ્થિર થઈ ન શકીશ તું તો.
 “ આ સિન્ધુમાં નહિ ઉડાણ કશુય હાવાં,
 “ જા અન્ય સિન્ધુ મહીં કાંઈ નવીન જોવા.

“ આવા અનેક દરિયા ઉતરી તુ આવ્યો,
 “ આવા અનેક દરિયા તરવા હવું છે;

“ તું મચ્છ આ ઉદ્ધિનો નવ હોય હાવાં,
 “ આ સિન્ધુમાં તુજ હવે ન સમાસ થાશે.

“ આ સિન્ધુથી તુજ હશે બહુ અંગ મહોટું,
 “ કેા અન્ય સિન્ધુ તુજ કાજ હવે ફૂટે છે;
 “ જૂની પિછાન ખણુ આગર તોડવાની.
 “ ને વાસ કેા નવીનમાં વસવું જઇને.

“ સિન્ધુ તળાવ બનતો તલસ્પર્શ થાતાં,
 “ સિન્ધુત્વ સિન્ધુનું જતું તલસ્પર્શ થાતાં;
 “ તારા સમુદ્ર સઘાળા જરણાં જ માત્ર,
 “ તે કેા અગાધ દરિયે મળવા જતાં સૌ.

“ અત્યારથી ઉદ્ધિ આ કડવો બન્યો છે
 “ બીજોય સાગર થશે કટું કોઈ કાલે,
 “ ત્હારો હવે હૃદયનો રશ અન્ય થાશે,
 “ તે અન્ય સિન્ધુ મહીં અન્ય રસે ભળાશે.

“ રેરે પ્રવાસી! નહિ મોહીશ મોતિડાંયા,
 “ પ્રત્યેક સિન્ધુ મહીં કોઈ જૂઠાંજ મોતી;
 “ જ્યાં જ્યાં કરે જલ્દિનો તલસ્પર્શ ત્યાં ત્યાં
 “ મોતી જ મોતી તુજને નકી લાધવાનાં.

“ રો ચાલ! ચાલ તટ ઉપર ચાલ હાવાં,
 “ ત્હારું જૂનું જરીક પદ્મલ જોઈ લેને;
 “ નિર્માણમાં ફૂળી જજે પછી ભાઈ બહેલો,
 “ ને એ પ્રપાત તુજને સુખરૂપ હોજો.”

જયોતિના એ પ્રવાહો ત્યાં હું ખેંચાઈ તરે જાયો,
 નેઈ એ જયોતિને મેં ત્યાં સંકેલાઈ ધીમે જતી,
 આ એક ગાંજુ કંટું પદ્મલ મન્દ હોઈ,
 પાસે ખીજી તરફ સિન્ધુ નવીન ગાજે;
 મહારા દિવેથી વહતો રસનો પ્રવાહ,
 ખન્નેય વારિ મહીં ઉછળી તે પડે છે.

નેતાં ફરી! જગત કાંઈ નવીન ભાસે,
 સૌન્દર્ય આ હૃદયનુંય ફરી મયું છે;
 પ્રહ્લાંડની વિષમતા કમી થાય છે કે,
 દેખાય છે સુઘટ ચક્ર અનન્ત વિશ્વે.

તલાવે તો કિન્તુ મુજ રસ કદિ મેળ નહિ લે,
 અસુરે મહેનારું નવ જીવી શકે પદ્મલ મહીં;
 મને ખેંચે સિન્ધુ વળી અરર ! આ પદ્મલ રહે,
 કયા વારિમાં હું હૃદય ઠલવું ? કયાં જઈ પહું ?

બહાલા તલાવ ! ફરી ઉદ્ધિતું બની જા !
 બહાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી દે !
 બહાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી વા
 ફેરે ! મને તુજ સમાન ફરી કરી લે !

બહાલા તલાવ ! અથવા ઉછળી કુદીને
 આ સિન્ધુઢોર મહીં તું તુજ લેગવી દે !
 કાંઈ રીતે હૃદય આ તુજમાં ઝૂંટવું !
 કાંઈ રીતે હૃદય ફરી તુજ મચ્છ થાઉં !

હિસે સંકોચાતું પણ વધુ વધુ એ જલ હળુ,
અને આ હૈયું તો વધુ વધુ જ વિસ્તીર્ણ બનતું;
નથી પેલા આવી, સર પની શકે ના ઉદધિ, ને
કદી દેવાયેલું, હૃદય ન અવિસ્તીર્ણ બનશે.

ગહાલા તલાવ ! તુજને ત્યજી જાઉં હાવાં,
હૈયે સદા ધરીશ હું ઉપકાર રહારા;
લોટો બને નવ બને, પ્રભુ જાણનારે,
કિન્તુ મિલપ નકરી આચર એક સ્થાને.
આકર્ષી સિન્ધુ લે છે, ને હું ખેંચાઈ તેહીં પડ્યો;
ફૂંચતાં ફૂંચતાં કિન્તુ જ્યુતું નામ જપો રહ્યો !

૨૮-૧૨-૬૬.

વેપરવાદ.

હતીંપરવા, હતી લઝત, હતી જાહોજલાલી કેં.
અહો ! દિલદારની સોટી જિગરમાં લાગતી 'તી કેં.
દીઠી મહબૂબને શિકલે પૂરી ખૂબસૂરતી આહા !
હતાં ના આંખને ચશ્માં તહીંનો લઘ જોવાનાં !
હમારી આમદાનીમાં હતો હિસ્સો સનમનો કેં;
જિગરના તાન ઊંડામાં સફર સાદે થતી'તી કેં.
જિગર આંધું ઉછાળે તે હતું કેં શ્વાસ લેતું ત્યાં;
હતો ના એશમાં કોઇ પરહેઝીનો હયાતી ત્યાં.

સનમના માપમાં મહારં સમાતું આંસુડું ખ્યારં;
મગર તે દી ચડી જોશે વહું તોડયું જૂનું ખ્યાલું.

ઝીલાયું અન્ય કો ખ્યાલે અને ત્યાં એ રહું રમતું;
મગર એ જામ માશૂકને અરેરેરે! નથી ગમતું.

કહું મેં, “ આવને દિલખર! હવે હદ અન્ય આ જો જો!
“ હવે હદ અન્યમાં આવી નવું ખ્યાલું જરી પી તો!”

ન આવે એ! ન ઉઠે એ! દિસે નિદ્રા ખડુ ગાઠી!
હમે તો ક્ય છે માંડી! રહી એ દૂરને પલ્લે!

વિસામો લે સહુ આંહી, કહી કો ને કહી કોઈ;
કયિ છે સર્વની ન્યારી, સહુને સર્વની ખ્યારી.

હવે જૂદાં થયાં ઠહાલી! મળીશું કયામતે કો દી!
મજા તું લે સદા તહારી! હમારી છે હમે લીધી!

સહુની આમદાનીનો વટાતો સર્વદા હિસ્સો,
ન લે તું આ જિગરનો તો હજો એ મનસખી તહારી.

પડયું રહેશે નહીં કાંઈ, ખલક લુટાઈ આ જાતી;
હમોને લૂટનારાથી હમો લૂટાઈને રહેશું.

હમોને છે મજ્યાં ચશમાં નવાં કાંઈ નવું જોવા;
તું તહારી આંખથી જોજો હમે જોશું હમારીથી.

દઝર છે સર્વની ન્યારી, સહુ એકન્દરે સારી,
ન લાંબી કોઈ કે દંડી, જરૂરીને સહુ જોતું.

સહુ પાણી ગળી પીતાં, સહુ છે દેખતાં જોતાં,
પાણી કાં આવવું આડો સમયો જાતનું જાતે.

હમોને ના તમા ત્હારી, હમો ના નાતમાં ત્હારી;
હમો માની ગુમાની ના, પછી શી રહુ છે જોવી?

હમારી આંખનાં ચક્ષમાં તમે ના ખેસશે હાથે;
ચડાવી લો અડે તેવાં, અહીં વેપાર ખડોજો છે.

ક્યો સોદો હવે પ્રીટયો. લલાટે છે લખેલું એ!
નવી આંખો! નવું નાણું! નવો સોદો! નવી લગત!
ઈશારે કોઇને હાત્રાં હમે દોરાઈને જાણું,
ત્હમારા સાદ જીઠાને હમે ના કાન પણ દેશું.

અરેશ કાન શું દેવો? હવે છે સાદ પણ કેવો?
ક્યો છે સાદ એ જેવો ક્યો છે કાન આ તેવો!

કરીશું યાદ દોઈ દી હશે જો કાંઈએ કુરસદ!
તું એ રિવાજ એ રાખી રહે રાજી જહીં રાજી!

તમોને કે હમારામાં, હમોને કે ત્હમારામાં
હતી પરવા, હતી લગત! નથી પરવા, નથી લગત!

૩૦-૧૨-૬૬

~~~~~

હું ત્હારો હતો.

~~~~~

વહાલી! વહાલી! મુજ હૃદય આ ડોલતું આજ શાસે,
ઓહો! એ તો મુજ હૃદયનો કમ્પ જૂનો નકી છે;

મહાર્ હૈયું સ્થિર તુજ દિલે શાન્તિ આવાહતું હું
ત્યારે એ ગતિમય હતું કાંઈ છુપું જ છુપું.

હું જાતાં તું ગણીશ નહિ એ દીર્ઘ સંયોગ તુમો,
આ સંસારે કદિ પશુ કશે દીર્ઘ સંયોગ કેવો ?
પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રથમ, સવળાં સ્વપ્ન ટુંકાં જ વહાલી ?
સ્વપ્નો ટુંકાં વળી રજ ની એ છેક ટુંકી જ ટુંકી.

બન્યાઈ છે શિથિલ સવળાં લગ્નની ગાંઠ આંહી,
સંયોગની કુદરત નહીં દીર્ઘતા સાંખનારી
સંયોગોની કુદરત કહી પૂર્ણતા સાંખતી ના,
બન્યાયાં તે લથમથ થયાં એકતા કીન્તુ ના ના.

લાઈ આંહી હૃદયપ્રતિમા, ચિત્ર વા કાંઈ એવાં,
હંયાની છે પણ જગતમાં આરસી ક્યાંહી એ ના,
ચિત્રે શિલ્પે કદિ પણ થતી પુર્ણ સમ્પન્નતા ના,
મહાર્ હૈયું જગ પર કહીં અન્ય સ્થાને મળે ના.

ના કોઈની કદિ પણ અહીં ઝિન્દગી બેવડાય.
રે રે ! કોઈની કદિ હૃદયનો ભાગ વા ના પડાય;
પ્રીતિ મૈત્રી મૃગજલ તણા માત્ર મહેલો કળા,
ને મોંઘા સો અનુભવ પત્રી રેડતાં રક્ત આપ.

સ્પર્શે ગોળા પણ અડી શકે એક ઝિન્દગી માત્ર.
આલિંગે છે હૃદય પણ તે ઝિન્દુ એ એક માત્ર.
મહારો તહારો નહોં નહીં હતો એજ સગન્ધ વહાલી !
ના કાંઓ કે દદ પણ નહીં ! તુટતાં શી નવાઈ ?

તું માં હુમાં બહુ બહુ હતાં બિન્દુ ના સ્પર્શનારા,
તે સૌ ધીમે બહુ-સમયથી કમ્પતાં વાસનામાં,
અન્તે ગોળે મુજ હૃદયને કમ્પની તીવ્રતાએ
છોડી આલ્યો તુજ હૃદયને, અન્યને ભેડવાને.

બીજું બિન્દુ અવર રસમાં અન્યથી ભેટશે ત્યાં,
ને તેમાંથી રસ લઇ લઇ પામશે તૃપ્તિ તે ત્યાં;
આવી રીતે રસ નવનવે બિન્દુએ કૈંક સ્પર્શી
બિન્દુ બિન્દુ સ્થિર થઇ જશે પામતા તૃપ્તિ તૃપ્તિ.

ગોળા આવા અગણિત ભમી એક ગોળે સમાય,
સૌ બિન્દુની રસમય તહીં એકતા પૂણ થાય;
તહારી પ્રીતિ મુજ પ્રણયથી હોય ના દીર્ઘ ગાઠી,
તહારો, મહારો, જગત સહુનો એક છે રાહ, બહાલી

તહોયે બહાલી ! તુજ હૃદયને ત્યાગતાં કૈં રડાય,
ને અગ્ર આ તુજ નયનમાં ઉઝળીને ભરાય;
તહોયે કહેવું પ્રિય પ્રિય અરે ! કાલ તહારો હતો હું,
ને અત્યારે વહી જઇ હવે આજથી અન્યનો છું.

૩-૧-૬૭

❖❖❖❖❖❖❖

વિણાનો મૃગ.

ઉગતા સૂર્યની સામે આવે છે મૃગ દોડતો,
ઉતરે ખાગમાં હાવાં ફલાંગે ગઢ ફૂટતો

વીણા તણે નાદ તહીં સુણાય,
આનન્દદહેરે અનિલો ભરણ્ય
ઝૂલે કુલો એ કંઈ તાલમાં ત્યાં,
વસન્તલીલા સ્વર ખેવડી રહ્યા.

લીલિ કશી એ મૃગને દિસે ના,
પિછાન જૂની સ્થલની નકી આજ,
નમાવી શુંગો ચળ પીઠમાં કરે,
ચથેચ પાણી તરુનાં જ રાં ચરે.

ઉડી રહ્યા છે જલને! કુવારો,
હોજે તરે રંગીન માછલીઓ,
ત્યાં કાન માંડી મૃગ તે ઢળે છે,
જરા નમીને જલ એ પીએ છે.

ખસેથી ત્યાં તે સ્વર દિવ્ય આળ્યો
વાયુ તાણી દહેર મહીં ગૂંથાયા;
ફૂદી ઉમંગે ચમકાવી કણે
સ્વરો ભણી એ મૃગ દોડતો ગયો.

હીંચકે ખાડમાં ખેડી કુંજમાં દિવ્ય સુન્દરી,
ખીનની મીંડ મીઠીમાં એ છે છેકે ગળી ગઈ.

દિસે અંગો નહાનાં હૃદયમય કે તાનમય શાં !
લતા શા ડોલે છે કટિ ઉપરના સૌ અવયવો !

અહા ! કાળા ઝૂલે કમર પર એ વાળ સઘળા !
દિસે તહારા જેવાં ચક્રચક્રિત શાં સિંગ્ય નયનો !

વીણાનો મૃગ.

(પૃ. ૩૧૧)

ફરે વીણા તેવાં હૃદય, નયનો, અંગ, ફરતાં,
દિસે બંને આત્મા અનુભવી દલા એકમયતા.

મળી છે શુ આહીં જગત પરની સૌ મધુરતા !
 અહીં વેળાનું ના કરવત ઘસાતું નહી હશે !
 અહો, તારા, ભાનુ જરૂર દાણ આહીં અટકતા !
 સ્વરોની દેવીનાં નમી નમી અહીં દર્શન કરે!

હૃદયી આવતો દોડી બહાલો એ મૃગ જોઈને
 કન્યા તે હસ્ત લગાવી હિતથી આવકાર દે.

આનન્દ ભીનાં નયને નિહાળી,
 પમ્પાળતી તે મૃગને કરેથી;
 દાસત્વ મીઠું મૃગમાં દિસે છે.
 પ્રેમાળ ભીનાં નયને વસે જે.

પાત્રી વીણાતારો મધુર સ્વર દેવી જગવતા,
 હવામાં નાયન્તી સ્વરની કંઈ મૂર્તિ ખડી કરે;
 જડી જાણે રાખે નયન મૃદુ કન્યા મૃગ પરે,
 અને એ રહેરામાં નવીન કંઈ ભાવો પલટતા.

મૃગે એ ભાસે છે વશ થઈ જતો કે ગળી જતો,
 જરા ડોસે શુંગો વળી અરધ સીંચ્યાં નયન છે;
 નિસાસા લેતો એ મૃગ હૃદય જાણે ઠલવતો,
 અને કન્યાશિરે રસમય અભિષેક કરતો.

અહો ! કયા કયારે થનનથન નાચી કૂદી રહે,
 વળી એ કન્યાના ઘડીક પદ આટે જીભ વડે;
 ફરે વીણા તેવાં હૃદય, નયનો, અંગ ફરતાં,
 દિસે બન્ને આત્મા અનુભવી રહ્યા એકમયતા.

પ્રભાતકાલે મૃગ આમ આવતો,
 વીણા સુણીને વનમાં ફરી જતો;
 સ્વારો ન મીઠા મૃગ વિણ ઉઠતા,
 સુખી થતી ના મૃગ વિણ કન્યકા

લગની કે લગાડે છે ઉરોની રસએકતા;
 પશુ આ માનવી આ એ કાંઈ ભેદ ન પ્રેમને
 દિનો કે આનન્દે રસભર ગયા આમ વહતા,
 સદા રહેતાં ધૂને મધુર સ્વરની આમ દિલ આ;
 પ્રભાતે કોઈ એ પથિક ગઠ પાસે અટકતો,
 ઘડી સુણી વીણા નિજ પથ જતો આશિષ દઈ.

તહીં ઉઘ્યો છે હજી અર્ધ ભાત,
 નવીન રંગ નલ છે ભરેલું;
 શુકો ઉડે ગીત હજાર ગાઈ,
 સહુ સ્થલે છે ભરપૂર શાન્તિ.

ઉદાસ શાન્ત સ્વર બીન છેડે,
 ઉદાર ભાવો મૃગનેત્ર રેડે;
 મચી રહી અર્ધ સ્વરોની હેલી,
 મહાન આનન્દની રેલ રેલી,

સરસ સુસવાટો થાય ત્યાં યાગમાં કે,
 અરસ! મૃગ બિચારો બિછળીને પડે છે;
 થર થર થર ધૂને કન્યકા ત્રાસ પામી,
 શિથિલ કર થતાં એ બીન તુટે પડીને.

મૃગહૃદય મહો છે તીર લાગ્યો, અરેરે!
 ખળખળ ઢળતું હા! રક્ત ભૂમિ પરે એ!
 નયનજલ વતી એ કન્યકા ઘા ધુવે, ને
 મૃગ તડફડ થાતો હાંફતો શ્વાસ લે છે.

મિચાઈ એ જાતાં નયન દરદેળે ક્ષણ, અને
 વડી કન્યા સામે રુદનમય એ શાં નિરખતાં !
 અરે ! છેલ્લે ચાચે નિજ પ્રિય કને એક નજરે
 વહે છે કેં આપું નયન મૃદુ ચોંટી રહી હવે:-

“કરીને શીર્ષનું તુમ્બું, નેત્રની નખલી કરી,
 “ખજતવી લે, ખજતવી લે તહાઈં ખીન હજી હજી !

“કૃપા હોજો. દયા હોજો પ્રભુની ખીનની પરે !
 “અનુકુલ સ્વરો! મીઠા હોજો આ તુજ હસ્તને !”

કન્યા બિચારી દુખણી થઈને
 એ શીર્ષ ખોળે મૂકતી રહે છે;
 ત્યાં પાછળેથી નર કોઈ આવે,
 વાતસલ્યભાવે વદતો જણાયે:-

“અયિ પુત્રિ ! શિકારી તો પાપી છે તુજ આ પિતા !
 “ભૂલી જા એ ! ખજતવી લે તહાઈં ખીન હવે જરા !”

હૃદય સ્થિર નથી એ કન્યકા ખાપડીનું,
 નજર નવ કરે તે, કોણ આવ્યું ન આવ્યું;
 પણ દૃઢ થઈ અન્તે અશ્રુમાં તે ગળાન્તી
 દરદમય છતાં એ કાંઈ મીઠું લવે છે:-

“ તુમ્હું તૂટી પડ્યું! અરે! જિગરના ચીરો થયા છે, પિતા!
 “ રે! આ સાંભળનારના જગતમાં એવું થયું છે, પિતા!
 “ વીણા બન્ધ થયું! સ્વરો ભીડી ગયા! ખરી બની જિન્દગી!
 “ સાથીના જગમાં રહ્યો! પ્રભુ તણી આશિષ એવી મળી!

“ મૃત્યુને વશ આ કલા થઈ ગઈ! હું એ બની મૃત્યુની!
 “ આ સંસાર અસાર છે! અહહહા! એ શીખ આજે મળી!
 “ બહાલાં હાય અરે અરે! જગતમાં બહાલાં ઉરો ચીરતાં!
 “ ભૂલોનીજ પરમ્પરા જગત આ, એવું દિસે છે! પિતા!
 “ ક્યાં શ્રદ્ધા? અહીં પ્રેમ ક્યાં? જગત આ આખું અકસ્માતનું
 “ જે ખ્યાલું મૃગને મળ્યું મરણનું તે હુંય માયું! પ્રભુ!
 “ જોઈ બે ઘડી આ લઈ મૃગ અને વીણા તૂટેલું, પિતા!
 “ એ નિર્માણ અનન્તના જલ મહીં ડૂબું પછી હું, પિતા!

દિનો કે કન્યાનાં દરદમય ઓહો! વહી ગયા,
 ફેર્યાં છે એ ગાત્રો, સુખ પણ ફેર્યાં છેક જ અરે!
 હવે જો કોઈ એ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
 શિલા ત્યાં આ વાંચી કંઈક દુઃખમાં તે ડૂબી જતો:—

“ કલા છે લોભ્ય મીઠી તે લોકતા વિણ કલા નહીં!
 “ કલાવાન કલા સાથે લોકતા વિણ મળે નહીં

મતભેદ.

નહિ નહિ નવો કિન્તુ આ તો જૂનો મતભેદ છે,

મુજ હૃદયને તહારી સાથે છતાં મળવું ગમે;

કદિ કદિ અહીં આવી પેળા કહુ મતભેદની,

કદિ કદિ હશે આનન્દોની વળી લહરી અહીં.

કથન કરવું શાને ઝહાલી, 'અહીં મતભેદનું'?

જજ રમકડું આ તો આખું નહી મતભેદનું!

મળી મળી રહે હુંથી ઝહાલી! મળાય જહીં જહીં

જૂઠી. જૂઠી વહે જ્યાં શ્રેણી ત્યાં જૂદાઈ લલે રહી.

પડ છુપી રહ્યાં હૈયે હૈયે અનેક જૂદાઈનાં;

અતિ હૃદયમાં કિન્તુ મીઠી કંઈક સમાનતા;

મુજ જિગર આ ઝહાલી! તુંને સદા અનુકૂલ હો,

રસ તુજ દિલ જેવો તેવો સદા ધરતું રહો.

હૃદયરસ આ ઝીલાયેલા બને કદિ ના બને,

મુજ જિગરને ધોખો આશા નહીં કંઈ એ હવે;

મળતર તણી આશા જુઠી જનો ધરતા દિસે,

ગાંધિ કંઈ કરી તે કીધામાં બધો બદલો મળે.

જગત પર આ જન્મ્યાં પ્રાણી સહુ મતભેદથી,

ફરજ સહુને શીર્ષે આંહી જૂઠી જ જૂઠી પડી;

મુજ જિગર આ તહારા જેવું બરાબર હોય જો,

મુજ જિગરની આ સંસારે જરૂર.

મત કંઈ મળ્યું ખાઝી ખાઝી ઉરો ક્ષણ બે રહ્યાં,
અરર ! તહીં એ છુપા કાંટા હતા મતભેદના;
નહિ સમજશું, ત્યારે ક્યાં તે જૂદાઈ વસી હશે,
નહિ સમજશું, હાવાં ક્યાં આ ઉરો મળતાં હશે.

સ્મૃતિ તણી અને આશાની ના અહીં પરવાનગી,
ક્ષિતિજ પછી તો કોઈની એ ન દષ્ટિ પડી કદી;
અટકી અટકી અન્ધારામાં ભમ્યાં, ભમવું હજી,
રૂદન કરવું થોડું, થોડું વળી હસવું હજી.

પ્રિય પ્રિય અરે ! લૂછું તહાડું જરા જલ નેત્રનું;
પ્રિય પ્રિય અરે ! તહાડું હૈયું જરા હલકું કરે;
પ્રિય પ્રિય ! તને વાતો ઉંડી જરા દિલની કહું,
મુજ જીગરથી જે થાશે તે પ્રયોગ કરી લઉં.

મુજ જીગરના ખાલી ખાલી પ્રયોગ બધાં પડ્યા,
કુદરત તણા સાચા સાચા પ્રયોગ બધા થયા;
રૂદન કરવું હોયે શાને ? નહીં રડવું ભલું,
હૃદયજલને ખ.રાઈમાં ન ભેળવવું ભલું.

મુજ જીગરની આશાઓથી ચણાય નહીં ગિરિ,
સમય કરશે તે આ મહારા બળે બનશે નહીં,
મુજ હૃદયની વાતો હું તો કહી ન શકું પ્રિયે !
કદિ સમજશે ત્યારે કહેવા જરૂર નહીં રહે !

નજ મત તણા ઉંડા પાયા ન માનીશ તું કદી,
આ તો ભોળું નકી તરૂ માનવી;

કુદરત મહીં તમ્બુ તાણી સહુ વસતાં દિસે,
કુદરત કદી કોઈ ને એ ગૃહો ચાણવા ન દે.

સમજણ નહીં, ક્યારે તહાં વહાણ કુખી જશે,
કંઈ લહરીથી ? ક્યારે ? એ પલાશ ફરી જશે;
સમજણ નહીં, નેત્રો કેવાં તને મળશે હવે,
મુજ નયન ના જાણું ક્યારે ફરી ફળશે હવે.

વરસ કરતું તે ના દહાડા કદી નિરખી શકે,
જીવિત વહતાં થાતું કંઈ નવીન ક્ષણે ક્ષણે;
નઝર કરતાં ભૂતે દષ્ટિ કંઈ કંઈ ભાળતી,
પણ ન સમજું ક્યાંથી ! શાથી ! પડ્યો ઉપડી અહીં.

મુજ જિગર આ તહોયે શાને પુકાર કરી રહ્યું ?
સમજણ નહીં, તહારામાં શું મને ઘસડી રહ્યું ?
ચડતી વ્યકિત માટે ન બન્ધ કરી ઘટે,
પણ પ્રથમમાં શું ના દેવું ! ન શું કરવું ઘટે ?

૧૦-૧-૨૭,

ૐૐૐૐૐૐ

ત્હારો વોલ.

સૂતું નીલવરણું ઘાસ,
ઝાકળમોતીડાં ચોપાસ;
ગણતી બિન્દુડાં તું જાંચ,
ને મુજ મ્હોં ભાણી મલકાય.

તે હી પ્રેમનો તે કોલ
 હીધો તેં મને અણમોલ.
 સુંણતું પંખિડું તે એક,
 તરમાં પાસ બેઠું છેક ;
 તહારું સાંભળી એ હાશ્ય
 ચમકી તે ઉડ્યું આકાશ.

ને આ ઝરણુ ચાલ્યું જાય,
 તેમાં આપણી છે છાય ;
 તે તું જોઈ જાલી આમ :—
 “ બહાદા ! તુંજ મહારો રામ !

“ મહારું તુંજ બહાણું નામ !
 “ મહારો તુંજ છે આરામ !
 “ છળી તુંજ નીરમાં દેખાય,
 “ દહિરે દહિરે લેતી જાય ;
 “ મહારી ખાથમાં ગૂંથાય,
 “ ત્યાંજે પ્રેમ ઉભો થાય !

“ કિન્તુ મુજ ઉરે આલેખ
 “ તહારો છે વધુ સુરેખ !
 “ ત્યાં તું નેણુ ઊડાં નાખ !
 “ ત્યાં તું રૂપ તહારું ઝાંખ !
 “ પલટી યુગો છો ભહુ જાય,
 “ ત્યાંથી તે ન પણ ભૂંસાય !

“ મહારો તુંજ ! મહારો તું
 “ તહારી જન્મજન્મે હુંજ !”
 તે તો કાલની હજી વાત,
 ત્યાં તો તેં કરી મુજ વાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
 જવાલા કેમ આ ખૂઝાય ?
 પાણી ગયું તાણી બોલ !
 કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !
 તમરું લવી કાંઈ વાત
 હાંસી કરે મહારી આજ !

આને એકલી છે છાય,
 જગમાં અન્ય ના દેખાય ?
 બીજે કર્યો બીજે વાસ !
 ને મેં ત્યજી તેની આશ !
 ચૂકું થઈ ચૂકયું ઘાસ !
 મોતી નથી એકે ખાસ !

આખું ક્યું છે આકાશ !
 રે ! હું પડ્યો છું ઉદાસ !
 ફરવાનું હતું આ સર્વ
 તેને શું ધરું હું ગર્વ !
 તેં તો કરી કિન્તુ ખેલ !
 આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

જૂઠું યુગ્ય ! જૂઠી વાસ !
 જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
 સાચો એક આ નિઃશ્વાસ !
 જે છે હજી મહારી પાસ !
 દિન તે સમરૂં છું દિનરાત,
 મૂકું છું છુપો નિઃશ્વાસ ;
 પંખી રખે કો દુભાય,
 માળો મૂકી ઉડી જાય ;
 ઉડી રખે જૂઠાં ચાય,
 પછી કો એકલું રીચાય !
 હુંથી દુઃખ તને દેવાય,
 કિન્તુ પંખીના દુભાય !
 કુણા પંખીના હિલમાં જ
 સાચા પ્રેમ નો છે વાસ !
 લેનો ફરે ના દો બોલ,
 મીઠો સદા તે કહ્યોલ !

૧૦-૧-૬૬.

ૐૐૐૐૐૐ

બહોળો રસ.

~*~*~*~

દુઃખો કે આનંદો, પ્રણય સખીનો કે કલિનતા,
 અરાગ્યોનું વહેવું ઉદ્ધિ તાણું અ ગર્જન મહા ;
 શુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ સુનિલુ' ગીત મધુર,
 લતા, વૃક્ષો, યુગ્ધો, અનિલલહરી ને જગ બધું.

મારો તુંજ ! મારો તુંજ !
 “ તારી જન્મજન્મ મે હુંજ ! ”

તે તો કાલની હજી વાત,
 ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
 જવાલા કેમ આ ખૂઝાય ?

પાણી ગયું તાણી ખોલ !
 કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !

તમરું લવી કાંઈ વાત !
 હાસી કરે મારી આજ !

આને એકલી છે છાય,
 જલમાં અન્ય ના દેખાય !

ખીને કર્યો ખીને વાસ !
 ને મેં તજી તેની આશ !

સૂકું થઈ ચૂક્યું ઘાસ !
 મોતી નથી એકે પાસ !

આખું ફ્યું છે આકાશ !
 રે ! હું પડ્યો છું ઊદાસ !

ફરવાનું હતું આ સર્વ
 તેનો શું ધરું હું ગર્વ !

તેં તો કરી કિન્તુ ખેલ !

આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

જૂઠું પુષ્પ ! જૂઠી વાસ !
 જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
 સાચો એક આ નિઃશ્વાસ,
 જે છે હજુ મારી પાસ !
 દિન તે સમરૂં છું દિનરાત,
 મૂકું છું છુપો નિઃશ્વાસ ;
 પંખી રંખે કો હુલાય,
 માળો મૂકી ઉડી જાય ;
 ઉડી રંખે જૂઠાં થાય,
 પછી કો એકલું રીખાય !
 હુથી દુઃખ તને દેવાય,
 કિન્તુ પંખી ના હુલાય !
 કુણા પંખીના દિલમાં જ
 સાચા પ્રેમનો છે વાસ !
 તેનો ફરે ના કો ખોલ,
 મીઠો સદા તે કહેલોલ !

૧૦-૧-૬૭.

જોડો રસ.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કલિનતા,
 અરાઓનું, બહુ ઉદ્ધિ તણું એ ગર્જન મહાનું,
 શુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ સુરિલું ગીત મધુરું,
 લતા, વૃક્ષો, પુષ્પો, અનિલલહરી ને જગ અધુ.

સહુ આ પૂરે છે મુજ નિગરમાં આસવ કંઈ,
મને ભાસે સૌમાં રસનવીનતા આસવ થકી ;
અરે ! ખાલી કિન્તુ નયન મુજ ઘેરાં થઈ રહ્યાં,
નશામાં મહાલન્તું વિફલ મુજ ડાલે નિગર આ.

અહો ! મોતિડાં શાં મધુર કંઈ બિન્દુ છલકતાં,
અરેરે ! એ દેવી અમર રસ ઢોળાઈ બહતો ;
અતિ ન્હાનું ખ્યાલું મુજ હૃદયનું, એ રસ બહુ,
કહી હું રોનારો ? અખૂટ રસ એ ક્યાં કુદરતી ?

અહો ! બહોળા મેઘો જલધિ પર જેવા વરસતા,
ઢળે તેવો આ એ મુજ રસ અરેરે ! રણ મહીં ;
ગમે છે કેં એવું કુદરત ઉરે એ છલકતું,
રુચે છે આ ખ્યાલે અખૂટ મધુ રેડયા જ કરવું.

અહો ! તો હું કાં ના મુજ રસ દઉં અન્ય ઉરને ?
ન કાં કો સ્વીકારે ? વળી દઈ શકું હું પણ ન કાં ?
અરે ! શું સ્વીકારે ! પ્રતિ હૃદયમાં એજ વહવું,
દિસે આંહી કે ત્યાં કુદરતનું ઔદાર્ય સરખું.

કવિતા ગાઉં છું, ઘડીક રસની ત્યાં સફળતા,
બહુ હીરા કિન્તુ દિવસ સઘળો વ્યર્થજ નતા ;
કવિતા આતાં એ અમુક રસ તો એમજ ઢળે,
કવિતામાં કો હી કવિ ન રસ પૂરો ધરી શકે.

પ્રિયાને આલિંગ્યું મુજ હૃદયને જે પ્રિય સદા,
સખાને ભેટું છું, મુજ નિગરની જે પ્રતિકૃતિ ;

અહોહો ! ત્યારે તો મુજ જિગર વિસ્તીર્ણું બનતું,
અરે ! કિન્તુ ત્યારે રસની પણ હેલી વધી પડે.

અહો ! જેવો પ્રેરે મધુર રસ ત્યારે લપટવા
ન હું તેવો કે હી લપટી શકતો ગાઠ પ્રિયને ;
ઉરોની વચ્ચેથી છલકી પડતો એ રસ, અને
અરે ! બાઝી રહેતાં દિલ ન કદિ સન્તુષ્ટ બનતાં.

અતિ તૃપ્તિ કે હી નથી નથી થઈ કે નહિ થશે,
ઉરોના ખ્યાલામાં રસ નહિ કદી એ સ્થિર રહે ;
કવિતા ગાતાં કે પ્રિય હૃદયની ભેટ કરતાં
ખહુ ટૂંકું ભાસે જીવિત ધ્રુવનું એ ક્ષણ સમું.

ડરું છું હું કાંઈ, ઝરણ કદિ એ બન્ધ પડશે,
હુકાળોને માટે અરર ! નવ કાં સંચહુ કડું ?
પ્રતિ બિન્દુ મારાં નયન ઉર ઊન્મત્ત કરતું,
પછી આ સિન્ધુની મુજ દિલ અપેક્ષા નવ ધરે.

અરે કિન્તુ ના ના અમર રસનો સંચય થતો,
ઝલાતું ના મોળું જલધિ ભરતીનું કદિ અરે !
ઝલાતાં તો ધારે ગતિહીન બની એ નીરસતા,
અને દૈવી ફેરફાર કટુ કટુ થઈને વિષ થતું.

અરે ! શાને રોવું ? રસમય છતાં કેમ ડરવું ?
શરાબોનું પીવું ચૂપ રહી ન ખ્યાલું કયમ ભલા ?
ન કાં શ્રદ્ધા રાખું કુદરત તણા એ રસ પરે ?
વહન્તી વેળામાં સુખમય બની ના કયમ હુમ ?

મળે છે ઝોદાર્યે પછી કયમ બનું કંજુસ ભલા ?
અરે ! શાને જૂઠી ફિકર કરવી કાલની ભલા ?
શિલા કાળી, કાંટા, પરવત, અને આ રણ બધું,
ભલે એ સિન્ધુના વિપુલ ગરકાવે છલકતું.

અહો ! બહાલી ! બહાલી ! ભર મુદિત આવો લપટશું,
ભરી પી પી ખ્યાલાં સુખી સુખી બની મૂર્ચ્છિત થશું;
ભરી મસ્તી લહેરી હૃદયશઠ છે ને વહી જતા,
ઝરા છે ને મીઠા અમર રસના એ છલકતા.

૧૪-૧-૬૭.

સ્મૃતિ.

દિન એક ગયો ! પછી લાખ ગયા !
શિરમાં પળિયાં પણ આવી ચૂક્યાં !
ઉરનું જળવુંય શમી જ જશે !
પણ તે ચટકું ફરી ક્યાં મળશે ?

દિનરાત સદાય જળ્યા કરવું !
સહતાં સહતાં પણ કેમ સહું ?
સહશું ! રહશું ! જળશું ! મરશું !
સહુ માલિકને ક્યતું કરશું !

કંઈ બાકી રહ્યું ! હરિ ! બાળી સહ !
ન સુકાવ ભલે જલ નેત્ર તણું !

પણ તે દિનને વિસરાવીશ ના !

સ્મૃતિ તે રહી તો દુઃખ લાખ બલા !

૧૫-૧-૬૭

કુસુમ માટે પ્રાર્થના.

કળી કહો કે કાંઈ, હૃદયરસ કહો કે સુખ કહો,
બગીચે આ મારે કુલ બસ રહ્યું એક જ હવે ;
અરે વાયુ ભૂંડા ! અડીશ નહિ મારા કુસુમને,
તને શું છે ? ભાઈ ! મુજ જિગર છે ત્યાં વિરમતું.

અદેખો તું શાને ? મુજ હૃદય ના ના બહુ સુખી,
અરે ! લીધાં મારાં કુસુમ સઘળાં તેંજ અડપી ;
રહ્યું છે આ છેલ્લું ! તુજ શરણુ છે ! મહેર કરવી !
નથી કાવો કાંઈ ! પણ અરજ આ ઉર ધરવી !

પ્રભુનો તું છે તો પ્રભુ વત દયાળુ કંઈ થને,
ઉન્હા શ્વાસો તારા મુજ કુસુમથી ફર કરજે ;
મને આ આંખોમાં શરણુ નહિ, ટેકો નહિ કશો,
ઠરે આંખો કાંઈ બસ નિરખતાં આ કુસુમડું.

કરી લે ચાહે તે મુજ સહુ જ ખોળે તુજ પડયું ;
ન સત્તા મારી કેં બહુ બહુ કડું તો રડી રહું ;
અરે ! રોનારાને રુદન હજી દેઈ કરીશ શું ?
જવા દેને બાપુ ! જખમી ઉરને દે જખમ શું ?

હશે કાંટા પુષ્પે પણ મધુર એ કંટક મને,
 અરે ! કાંટા માટે કદિ પણ હવે હું ન વિલપું ;
 નહીં ખેડે કાંટા, નહિ જ કદિ ઇચ્છાં પણ થડે,
 હજો કાંટા સાથે કુસુમ કુમળું એ મુજ સદા.

મને એ કાંટાથી બહુ સમયથી મ્હોળત થઈ,
 મને એ કાંટાથી રુદન કરતાં લજ્જિત મળી ;
 અરે ! ચાડ્યા હૈયે, જિગર ચીરતાં એ નવ હયો,
 હવે તો કાંટાથી મુજ હૃદયનું બન્ધન ઠ્યું.

ઉગારી લે તેને, મુજ જિગરને દે ઉગરવા ;
 નથી મીઠું તોયે જીવિત વધુ ખાડે કરીશ ના ;
 અરે ! નછો આવ્યો મુજ કુસુમને શું લઈ જવા ?
 અરે ! મારાં નેત્રે રુધિર ખરડી અન્ધ કરવા ?

ન તેની તૈયારી તુજ સહ હજી ફૂલ કરવા,
 ઉખેડી તે દેવા મુજ ઉર ન તૈયાર અથવા ;
 જરા તો ઠેરી જા ! અમુક સમયે છે તુજ સહ,
 અમારાં હૈયામાં અરર ! હજી કાંઈ રહી ગયું.

અમે શીખી લેશું પ્રણય કરવાની નવીનતા,
 પછી તો આનન્દે ઉખડી ઉખડીને તુજ થશું ;
 પડું છું હું આડે, મુજ ઉપર જવાલા તુજ પડે,
 કુલો ચૂંટી લેવાં, અરર ! તુજને એ નવ કો.

પ્રભુ ! તારું સર્વે, મુજ નહિ કશું આ જગતમાં,
 મને મારે કિન્તુ કુસુમ મધુર આ મુજ ગણું ;

દયાલુ તું તો છે પણ ન નિરખું હું તુજ દયા,
અરે ! તેથી યાયું મૃદુ કુસુમડા ઉપર કૃપા.

૧૬-૧-૬૭.

एक चिन्ता.

શયનો કુલનાં કરમાઈ ગયાં !
અનિદો સુરભે સહુ લેઈ ગયા !
અહુ ! કંટકની જ ગિછાત રહી !
ખસ કંટકની સહુ વાત રહી !

અમી નિર્ગળાતું ઝરણું અટક્યું !
વિધનો પરિવાહ વહ્યો જ ! પ્રભુ !
સઘળા પલટાય સહાઈ ગયા !
ભવ એક મહી ભવ લાખ થયા !

મુજ નેત્ર લાણું સહુ હીર બળ્યું !
મુજ વ્યર્થ ગયું સઘળું ગણવું !
પણ એ નયનો, મૃદુ એ નયનો,
હળુ શું રડતાં જ હશે નયનો ?

૧૬-૧-૬૭.

अस्वस्थ गृहिणी.

શાન્ત છે, અન્ધ છે આંખો, કાંઈ દર્દ કમી દીસે ;
તોય છે તમ ને લીલાં કામલાંગો હળુ બ્વરે.

ખુદ્ધાં રહ્યાં છે મૃદુ ઓઠ નહાના,
નિદ્રા મહી છે સુકુમાર બાલા ;
ન અંગ એકે જરી એ હલાવે,
ઉઠે ન ઉઠે ફરી, કૌણુ જાણે ?

ધગેલા એ બિછાનાની પાસે કોઇ યુવાન છે,
‘ રખે તે જાગતી, ’ તેવી ભીતિ તે મુખ ઉપરે.

યુવાન શ્વાસે ડરતો લીએ છે,
ચિન્તા ઊડી એ ઉરના ઉરે છે ;
છે નેત્ર એ મોં ઉપરે ઢળેલાં,
ક્ષણે ભીંજતાં, ક્ષણમાં સુકાતાં.

“ મધુર કુલડાં ! આવી આવી પીળાશ ધરીશ ના !
“ તુજ ભ્રમરને એ હૈયેથી ન દૂર કરીશ, હા !
“ તુજ નયન આ મીચાયેલા જરીક ઉઘાડજે ! ”
પ્રણયી ડરતો કાંઈ આવું મુખે નિરખી અરે !

નથી એ સાંભળ્યા શબ્દો, તોયે આંખ ઉઘાડતી ;
ટાંગેલું ચિત્ર કે સામે, ત્યાં તે દ્રષ્ટિ લગાડતી.

તહીં ચિત્રે કે બે રમત કરતાં બાલક દિસે,
ગુલાબો શાં બન્ને મધુર વદનો એ સ્મિત કરે ;
રમાડે તેઓને કમલવદની કોઈ લલના,
મૃદુ કુંળી તાજી મુખ પર હસે ચૌવન દશા.

ઝરા પાસે ઝૂંડા તરુવર તણાં દુર દિસતાં,
લતા ને ગુદમેલી વિટપ પર પુષ્પો ઝૂકી રહ્યાં ;

કુણો સન્ધ્યાલાલુ સુરખી ભરતો સૌ સ્થલ પરે,
ડુખન્તો ભાસે ત્યાં જલધિવીચિથી સિકત બનતે.

દેખતાં રંગ એ રાતા આકાશે ચિત્રમાં રૂડા,
બને નેત્રો કંઈ ભીનાં, ઘેનમાં લવતી જરા :—

“ અહહહા ! હશે ચિત્રના સમું

“ ગુહની ખુદાર આ વિશ્વ કેં રૂડું !

“ નવ ક્ષીહું કદી એમ ભાસતું !

“ નિરખવું ન તે કોઈ ક્ષી હવે !

“ મધુર પુષ્પ ઓ ! વેલડી સખિ !

“ પ્રણયથી તને હું ઉછેરતી !

“ નવ ક્ષી હવે સિંચવી તને !

“ મધુર પુષ્પ ના ચુંટવા હવે !

“ મધુર પુષ્પ ઓ ! એજ ખાગનાં !

“ મુજ ખિછાતની પાસ કેં પડ્યાં !

“ અરર ! પ્રેમની અન્થિએ જડ્યાં ;

“ મુજ જવરે અરે ! ક્ષીણ સૌ બન્યાં !

“ પ્રણયી પુષ્પ ઓ ! ખીલતાં રહો !

“ મુજ પિયુ તણા હારમાં વસો !

“ નવીન રંગ તું વિશ્વ ધારજે !

“ ન તુજ દહાણ હું પામતી લક્ષે ! ”

“ પ્રિય પ્રિય સખી ! આ શું ? આ શું ? ન આમ થટે થવું !

“ કરુણ હરિએ તારે માટે હળુ સુખ છે ભયું !

“ તુજ કર વતી ચુંટાયેલાં કુલો કરમાય ના,
 “ મધુર કુલડાં તે આ કંઠે હજી બહુ ધારવાં ! ”

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
 અટકી ચૂંપ થયો એ કંઠે રૂંધાઈ જતાં;
 દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુન્દરીનું,
 મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત મીચાઈ જતાં.

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરી એ ગૃહ દૂખતું,
 પડે ત્યાં પાંચ વાગ્યાની ટકેરી ઘડિયાલમાં.

ફરી નયન ઉઘાડી સુન્દરી ચિત્ર જોતી,
 અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર વહેતી ;
 ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
 કેરૂણુ સ્વર વળી એ દૂજતો નીકળે છે :—

“ અરર ! બાલુડાં ! બાપલાં ! અહો !
 “ જનની આ હવે સ્વર્ગમાં જતી !
 “ સમજશે નહીં શું થઈ ગયું !
 “ રમકડું કયું હાથથી ગયું !

“ વિસરી શે જશે છાતી બાપડી
 “ ઉપર જે તમે ફૂદતાં સદા ?
 “ વિસરી ના શકે બાલ માતને !
 “ રમત તો હવે રોષને કરો !

“ તમ પિતા સદા વહાલ રાખશે !
 “ પણ ન માતલી બોટ બાંગશે !

“ નહિ નહીં મળે મા ગઈ ફરી !
“ જગતમાં નકી મા બને નહીં !

“ દિવસ બે સહુ લાડ પૂરશે !
“ દિવસ બે દયા સર્વ રાખશે !
“ પણ ન છાતીએ કોઈની તમે !
“ રમખાતાં હવે એકલાં રહ્યાં !

“ બહુ કરી શકી વહાલ હું નથી !
“ કદિ રડાવતી હું ઘણું હતી !
“ તમ દિલો લમા આપશે મને !
“ પણ ન માતને એન કૈ પડે !

“ અરર ! બાપલા ! બાલુડાં ! અરે !
“ તમ પરે હવે ઢાલ ના રહી !
“ રડતી ફર જે બે ઘડી થતાં !
“ અરર ! તે હવે ફર સર્વદા !

“ ત્યજી દઉં નકી સ્વર્ગ, બાપલાં !
“ ઘડીક તેથી બે હર્ષમાં રહ્યાં !
“ સહુ હવે સદા બોલશે રડી !
“ જનની છે જરા ગામ કો ગઈ !

“ અરર ! એ તમે કેમ માનશો !
“ રડી રડી મુખો ના સુકાવન્ને !
“ નવ જણ ગમે ગામ એ મને !
“ પણ ન ઠેલી એ સાદ કો શકે !

“ અરર નાં શકું શાન્તિમાં મંરી !

“ હૃદય ઝીલતું ભાર આ નથી !

“ પ્રભુ તણી કૃપા પામજો સદા !

“ સહુ અનાથનો એજ નાથ છે !

“ જરીકં મો હવે જોઈ તો લઉં !

“ કયમ ભલા નથી આવતાં અહીં ?

“ કદિ ન ખેલમાં ખોટી હું કરું !

“ તમ કને નહીં કોઈ દી રહું !

“ પણ મને તમે દેખતાંજ કાં

“ મૃદુ મુખો જરા ગાભરાં કરો !

“ દિવસ જે હવે હર્ષથી રમો !

“ પછી સહાયમાં માતની દુવા ! ”

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ દઢ છાતી કરી કહે :—

ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુકાં લૂછી નાખી,
કરુણ સ્વર વળી એ ધૂનતો નિકળે છે :—

“ બહાલા ! બહાલા ! તુજ હૃદયને ચીરનારી થઈ હું !

“ તે બાલાના મૃદુ હૃદયને રેસનારી થઈ છું !

“ બચ્ચાં તો તે પ્રભુઆનુગ્રહે ઉછરી ઠાલ જાશે !

“ કિન્તુ ઘા આ મુજ જિગરથી કેમ ભુલી જવાશે ?

“ એ તો મારી સરલાહૃદયા, મેંજ તેને ઉછેરી !

“ મીઠી તારી હૃદયઝરણી નાયતી ત્યાંજ ચાલી !

“ બહાલા ! માફે જીવિત લઘુ આ મોહ તેમાંજ પામી

“ છૂરી તીખી પ્રણયી દિલકાં ઉપરે કાં ઉગામી !

“ જૂઠાં કીધાં ! કદિ ન મળશે ! બિન્દગી રોઈ રહેશે !

“ રેરે ! કેની હૃદય બળતાં વિશ્વમાં સ્થાય લેશે ?

“ ભોળા બહાલા ! તુજ જિગરનું સોળતી કો રહું ના !

“ ને હું તો આ જખમ દહને જાઉં છું દૂર, બહાલા !

“ બહાલા ! છેલ્લે મુજ કઠિનતા માફ પસ્તાઈ માગે,

“ મારી દેશે ગાન-ગિરશે નાથ ! તું કેમ ઘા તે ?

“ દેવી “સહ મુજે બળતરા શાન્તિ પામે, અરેરે !

“ દેવી રીતે તુજ હૃદયનો દાહ હોલાય, રેરે !

“ પાપી માફે હૃદય ગણતું નાથ ! પાપી તને તો !

“ રેરે ! ભેયું તુજ જિગરના પ્રેમમાં-પાપ મેં તો !

“ તું તો તારો ગગનપડદે ગર્વદા ખેલનારો !

“ બહાલા ! હું તો જગત પરના સ્વાર્થનો છેક કીટા !

“ તોયે ઢોળ્યો તુજ રસ સદા સ્નેહથી હું પરે રે !
 “ ધિક્કાર્યો મેં ! નવ કદિ ગણ્યું થાય છે શું તને તે !
 “ ‘અર્પુ છું’ એ કદિય સમજી અર્પનારું શકે ના,
 “ ને ઔદાર્યે મુજ હૃદયને સાચવ્યું તેજ વહાલા !

“ પ્રેમી બાલા ! કરવત બની પ્રેમ હું કાપનારી !
 “ ચાચું શિક્ષા કુદરત કને ફૂરની ફૂરતાની !
 “ રેરે વહાલા ! તમ હૃદય તો મૃત્યુમાં મહાલનારાં !
 “ ને એ મૃત્યુ મરતી સખીના હસ્તથી પામનારાં ! ”

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
 પિયુ એ લૂછતો અત્રુ-પમ્પાળી પ્રિયને કહે :—

“ વહાલી ! પ્રાણ ! અરે ! અરે ! હૃદય આ તારુંજ તારું સદા !
 “ તું દેવી, તુજ પ્રેમના ઝરણમાં છે જીવતો જીવ આ
 “ તે એ છે તુજ આ મહાન દિલના સિન્ધ તણી માછલી !
 “ વાતો કિન્તુ વીતેલ સ્વપ્ન તણી ના હાવાં ઘટે બોલવી !

“ શું હું માફ કરું ? અરે ! પ્રિય સખિ ! શું માફ હું ના કરું
 “ આપે ઇશ મને આહો ! હૃદય આ તારું સદા પુજવું !
 “ આહોહો ! મતલેદની તૂટી પડી આજે દિવાલો દિસે !
 “ તો વહાલી ! સુખથી ગયા સમયની વાતો કરીશું હવે !

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
 અટકી ચુપ થયો એ કંઠ રૂંધાર્ધ જતાં;
 દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુન્દરીનું,
 મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત ચીચાઈ જતાં,

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરીથી ગૃહ એ પડે;
કાચના દ્વારમાંથી ત્યાં સન્ધ્યાનાં કિરણો ઢળે.

૨૧-૧-૬૭

સ્વપ્નને સાદ.

સ્વપ્નનું ! સ્વપ્નનું ! તું મીઠું !
ખડું દિનથી ના દીઠું સ્વપ્નનું ! કેવું તું મીઠું ?
તું વિષુ આશા ને સ્મૃતિ ઉજડ મહેલ સમાન !
તે ત્યાં તું ને તે વિના આ સંસાર સ્મશાન !
સ્વપ્નનું સંસારે મીઠું !

તું તરુણોની સુન્દરી ! તું બચ્ચાંના ખેલ !
જેવો જેવો તોર ત્યાં તેવું તું જ મળે !
સ્વપ્નનું સૌને તું મીઠું !

તું સ્વપ્નનું નહિ રાતનું ! તું સ્વપ્નનું નહિ સ્વપ્ન
તું સ્વપ્નનું મુજ જિન્દગી ! આંખલડીનું રત્ન !
સ્વપ્નનું મારું તું મીઠું !

આજ નિશાએ આવજો ! હું સ્વપ્નનું ! તું સ્વપ્ન
તેમાં તું ખતલાવજો ! તું આશુ ! હું સ્વપ્ન !
સ્વપ્નનું બહાલીનું મીઠું !

મારું ધાયું ના ખને ! તારું ધાયું થાય !
તું મારા ઉરનું સુધા ! હાજર ઠાં ન સદાય !
સ્વપ્નનું મીઠું તું મીઠું !

આ દરિયો ખારો ભર્યો ! હું છું તેનો ક્ષાર !

તું અમૃતઝરણું ભજ્યે ક્ષારે કુલનો હાર !

સ્વપનું દૈવી તું મીઠું !

જે ખોયું મેં દૂર છે એનું એ તુજ પાસ !

તેં તારૂં મારૂં કર્યું ! ઝૂંટ હવે કે રાખ !

સ્વપનું બહાણું તું મીઠું !

તું આ રક્ત તણું ટીપું ! આ ઉર તારૂં તખ્ત !

હું ના પૂજું કોઈને ! હું તો તારો ભક્ત !

સ્વપનું સાચું તું મીઠું

આ ઉરના ઉર્મિ પરે તારી કરૂં બિછાત !

આંસુડે પગ ઘોઉં હું તોયે કેમ રીસાય ?

સ્વપનું મોંઘું તું મીઠું !

તું સ્વપનું રીસાય તો હું સ્વપનું છું ખાક !

સ્વપનું સ્વપન વતી રહ્યું ! સ્વપનું જગનો રાહ !

સ્વપનું એ મહોનું મીઠું !

દોરી જા મુજને તહીં ! તે ઉર જળતું ઠાર !

તેને લાવ સદા અહીં ! આવ આવ તું આવ !

સ્વપનું માયાળું મીઠું !

આંખલડી ભીની કરી આંખલડી લૂછાવ !

હેયે હેયાં ધૂજતાં એનાં એજ દબાવ !

સ્વપનું તું તું તું મીઠું !

સ્વપનું પ્રેમીનું મીઠું !

ફરક વિમારી.

કહ્યું તું ખુલખુલે મારે, “જિમારી ઇશક આલમને !”
કહ્યું મેં, “ ઇશક આલમને શરાબોની ખુમારી છે ! ”

રડીને બોલતું ખુલખુલ, “ શરાબોની ખુવારી લે !
“ શરાબોની ખુમારી એ જિમારીની જિમારી છે ! ”

હસીને બોલતો 'તો હું, “ હુમોને એ ખુવારી હો !
“ તમારી સાવચેતીથી તમોને ન્યામતો તે હો !

“ અરે ! ઇશકના ખુલખુલ ! રહે છે ઇશકને તું કાં ?
“ શરાબો લાખ પી પી પી શરાબોને રહે છે કાં ?

“શરાબોને રહે છે કાં ! અરે અફસોસ ! “ એ બોલ્યું,
“શરાબોને પીનારું હો શરાબોને નથી રોયું ?

“ શરાબોની મજા તીખી કરી લે ઇશકમાં, લાલા !
“ પછી ચકચૂર તું કેવો રહે તે જોઈશું, બહાલા ! ”

કહ્યું મેં, “ ખુલખુલોને તો પડી છે ટેવ રોવાની !
“હુમારી ટેવ તો જૂની મજેદારી હોવાની !

“ શરાબોના સીસા ઢોળી શરાબોમાં સદા નહાશું !
“ સનમના હાથમાં જતમો લખોથી ચૂમતા જાશું !

“ મજા આ જિન્દગાનીની સનમ સાડી અને ‘આલુ’ !
“ શરાબો દૂર થાતાં તો રહે છે જિન્દગીમાં શું ? ”

શરાબોનું ભયું ખ્યાલું ! ભરી ખીધું ! ફરી ખીધું !
કરી આ આંખ રાતી ને જિગરને તો કયું વહેતું !

સનમના ગાલની લાલી હતું ટીપું શરાબોનું !
હમારા બોઠનું ખ્યાલું સદા એ મનું આદ્યું !

‘ભરી પાને’ ‘ભરી પી લે’ હતી એ ગુફતગો રેલી !
સુરખ આકાશ ને તારા બધે લાલી હતી ફેલી !

ગુલો કાંટા વિનાનાં ને સનમની હાંફતી છાતી,
હમારી બાદશાહીમાં હમારી એ હતી ગાદી !

મગર ખુલખુલ ! અયે ખુલખુલ ! હવે તુજ ગીત ખ્યાઈ એ !
ફરીથી બોલ તું, ખુલખુલ ! “ જિમારી ઇશક આલમને ! ”

હમાઈ જામ ફૂટ્યું છે ! હમાઈ તખ્ત તૂટ્યું છે !
મગર શું હુંય બોલું, કે “ જિમારી ઇશક આલમને ? ”

વધારી ગીતમાં તારા હમારો બોલ આ લેને:
પુકારો, “ ઇશક આલમને ખુદાઈ કો જિમારી છે ! ”

૨૪-૧-૯૭

પ્રિયા કવિતાને છેલ્લું આલિંગન.

તારા બહુ ઉપકાર ! રસીલી ! તારા બહુ ઉપકાર !
તું ઉરનો ધબકાર ! રસીલી ! તું અશ્રુની ધાર !

આ દિલડાનું ઝેર હલાહલ !
 તું વિણ કેા ગળનાર ?
 બહુ દુઃખિયો પણ દુઃખ શું રોશે ?
 રોતાં ન મળે પાર !
 રોતો ત્યારે તારે જોળે
 શીર્ષ હતું, દિલદાર !
 સહુ ત્યજી ચાલ્યા ! તું સુખાણી થા !
 જીવીશ વિણ આધાર !
 વીલ્યાં સાથે તું વીતી જા !
 વીલ્યાં સ્વપ્ન હજાર !
 મારાં આંસુ તારાં ગીતો !
 પણ ક્યાં હવે સુણનાર ?
 કેાણ દબાવી જિગર નિચોવે ?
 મારો હું જ પુકાર !
 આ દિલ સખ્ત થયું ! તું કેામલ !
 તારો ના અહીં કાર !
 કેમ હસાયે ! કેમ રડાયે !
 દિલનો તૂટ્યો તાર !
 તૂટ્યું વીણા કેમ બજાવું ?
 એ બસુરો બણકાર !
 આંખ ગઈ છે ! ક્યાં છે આંસુ ?
 શું ગાશે સુનકાર ?
 વિધિ છે ના શું એનું એ ?

છે ક્યાં એ રસ ધાર ?

હવે તો

ક્યાં છે એ મળનાર ?

તું રસહેલી ! હું રસહીણ !

લેટું છેલી વાર !

પણ હજી

લેજે કદિ કદિ સાર !

હું ડૂબનારો ! તું તરનારી !

તરતાને તું તાર !

અરેરે !

ડૂબતાનો તજ પ્યાર !

૨૯--૧--૯૭.

પ્રવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને.

પ્રિય એ મુખ દર ગયું જ ! સખે !

કયમ અનુન તીર ઉપાડી શકે ?

દર જે ધરતી ધણણાવી રહ્યો,

ખસ કાયરથી જ લૂટાઈ જતો !

મુજ કાજ તને કંઈ દદ્દ ! સખે !

હખી હું સઘળું દુઃખ ભેઘશ તે !

દુઃખ ભેઘશ હું ! કદિ રોઘશ હું !

કદિ એ ઝરતું જલ લહોઘશ હું !

પણ ચેતનહીન કરે કરે શું ?

સહ ચેતન એ મુખ સાથે ! સખે !

શબ ના ઉઠશે ! કહીએ ન સુધા !
 ગત ચેતનની ગર્ભ દૂર દવા !
 ઉરના દિલના દિલદાર સખે !
 સુણી આ તુજ એ નયનો પિગળે !
 પાણુ એજ રહ્યું ! હરીએ નિરમ્યું !
 સહજે જયમ દર્દ સહાય ! સખે !

૩૧-૧-૯૭.

પ્રેમ અને ચિન્કાર.

તને ચાહી દાઝી રૂઘિર સઘળું તો ગત થયું.
 હવે પાણી પાણી થઈ જઈ વહે હાડ સઘળાં ;
 નહીં તેનું કાંઈ તુજ જિગરને સ્વપ્ન સરખું,
 મને તો મીઠી શી નહિ કદિય દ્રષ્ટિ પણ મળી.
 સહેતાં સહેતાં એ કયમ સહી શકું એ કઠિનતા !
 અરે ! આવું આવું જીવિતભર શું કોઈ સહશે ?
 પશુ એ કો આવું કદિ સહી શકે આચરણ ના !
 દયા મારે માટે મુજ જિગરમાં આજ ઉપજે !
 ખુવારી બહારી મેં, મુજ હૃદય એ આજ સમજે !
 ખુવારી બહારી તે કદિ નહિ ફરી બહારીશ હવે !
 નથી મોટી કાંઈ સમજણ પડી એ જખમની,
 નહીં મોટી પામું મુજ જખમની ઔષધિ વળી.

હવે જોયા તારા સરપ રમનારા નયનમાં,
 હવે ચેત્યો ઝેરી તુજ જિગરના ખંજર થકી ;
 હવે લોળો પ્રેમી તુજ વદનથી દૂર વસશે,
 અને તેને ક્યાંએ જગત પર મીઠાશ મળશે.

અરે ! તારે માટે પ્રણયી મમ પામ્યાં પ્રણય ના,
 કદી ના લૂછાયાં મુજ કરથી એ આર્દ્ર નયનો ;
 રહ્યાં મારે માટે હૃદય કુમળાં એ સળગતાં,
 અને તારે માટે મમ હૃદય તો વ્યર્થ જળતું.

હવે તો ના ઈચ્છું તુજ હૃદય માટે સળગવા,
 હવે ધિક્કાર એ તુજ હૃદયને હું કયમ નહીં ?
 કૃતધ્નીને ચ્હાતાં મુજ હૃદય ના અન્ધ બનશે,
 અને એ ભૂલોની મમ હૃદય શિક્ષાય સહશે.

“ હવે ધિક્કાર, ” એ ઘટિત નહિ બોલો પ્રણયીને,
 અરે ! એ બોલો તો જરૂર ઇનસાફી પણ દિસે ;
 તને ચ્હાવામાં એ હૃદયઝરણું છૂટ જ હતું,
 હવે ધિક્કાર ત્યાં કયમ હૃદયને બન્ધ કરવું ?

પ્રભુ પાસે માગું મુજ હૃદયને ન્યાય મળવા,
 કૃતધ્નીને શિક્ષા દઇ શિખવવા કર ન થવા ;
 નહીં ત્યાં તું કાવે, કુદરત ન અન્યાય કરશે.
 તહીં મૂંઝે મ્હોંએ જગત સઘળું દંડ લરશે.

હવે હું ઢંઢેરો નગર નગરે ફેરવીશ, કે
 “ કૃતધ્ની હૈયાના જખમ નિરખો આ મુજ ઉરે ;

“ અરે ! સૌન્દર્યોનાં હૃદય નવ સૌન્દર્ય ધરતાં,
 “ અને સૌન્દર્યોને સરણ પડનારાં દુઃખી થતાં. ”

અરે મારું કહેવું જગત સુણનારું પણ નહીં,
 સદા ઘેલું ઘેલું જગ નીરખી સૌન્દર્ય બનશે ;
 અરે ! કેણે આદ્યો હૃદયઘણકારો હજી સુધી
 વહે છે તે જ્યારે અખડખિત સૌન્દર્ય પરથી ?

લવું છું હું એ આ જુજ નયન નીચાં દબવીને,
 અહા ! ખેંચે કિન્તુ હૃદય મન નેત્રો ફરી તહીં ;
 અને ત્યાં જોતાં તો નરમ બનતો કે ગળી જતો,
 અરે ત્યાં જોતાં તો હૃદય સઘળું અપી જ જતો.

સ્મૃતિમાં એ જાગે તુજ વદનને હું મુજ નહીં;
 પછી મારો મારા ઉર પર કશોએ હક નહીં ;
 કહે, શું છે જાદુ ? કહીંથી તુજને એ જડી ગયું ?
 પ્રયોગોને માટે મુજ હૃદય ક્યાંથી મળી ગયું ?

અરે ? જોતાં તુંને જિગર ફરિયાદે નવ કરે,
 સહ્યું તે સૌ રહેવા ફરી જિગર તો તત્પર બને ;
 “ સહ્યું, ” એ કહેતાં એ જિગર શરમિન્દું થઈ જતું,
 દિસે ધા મોટા એ કુસુમકળીવર્ષાદ સરખા.

ચીરાવું, રેસાવું, તરફડી રીખાઈ સળગવું,
 શૂળીના કાંટાની અણી પર પરોવાઈ મરવું ;
 દિસે લહાણું એ તો અગર રસનાં પાત્ર મધુરાં,
 ચહું એ રહેરાની સુખથી કુરબાની થઈ જવા.

પછી ધિક્કારું શે મધુર સુજ એ દહાણુ ઉરની ?
 ખહુ તો યાચું કે તુજ પદ મહીં શીર્ષ અંકવી;
 જહાંગિરી આવી કયમ કદિ ગુલામી ગણીશ હું ?
 “ હવે ધિક્કારું; ” એ કયમ કદિય ખોલો કહી શકું ?
 નહીં સત્તા તારી પ્રણય મમ આયો ડગવવા,
 “ હવે ધિક્કારું. ” એ સુજ ઉરથી શબ્દો કઢવવા;
 કરી લે આહિ તે પણ નહિ કહું જે નવ કલું,
 કરી લે આહિ તે પણ નવ ખને જે નવ ખન્યું.
 વહન્ટો પ્રેમપૂરે તે ધિક્કારે અટકે નહીં,
 પ્રેમના શત્રુનો પ્રેમી ના ના આશ્રય લે કદી.

૪-૨-૯૭;

હમારી ગુનેહગારી.

અરે ! તે બાગમાં તું પર નગર મેં ફક્ત કીધી 'તી,
 નિગરમાં આહ દીધી મેં, ગુનેહગારી અમારી એ !
 કરે સૌ તે હમે કીધું, ન જોયેલું હમે જોયું !
 મગર એ આહને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !
 હતી ત્યાં ગુલછડી, દિલખર ! હતી તેની કળી ખીલી;
 ઝૂકી ઝૂંટી કહ્યું “ લેજે, ” ગુનેહગારી હમારી એ !
 કળી દેતાં નિગર દીધું ! ગમીતું જામ પી લીધું !
 તૂટી દિલની લગામો એ ! ગુનેહગારી હમારી એ !

“ ખુદાની બન્દગીમાં કર મને શામિલ તું દિલબર !”
કહ્યું મેં તે ન સુણ્યું તેં ! ગુનેહગારી હમારી એ !

લગ્યો બે ઇશકના બોલો ! અધૂરું કાંઈ તું બોલી !
ગણ્યો મેં ઇશક એ બોલે; ગુનેહગારી હમારી એ !

“ અયે દિલદાર ! તું દિલમાં ગુલોને રાખનારી છે !”
હમે એ સૌ કહ્યું જૂઠું ! ગુનેહગારી હમારી એ !

ખુદા જાણે ગઈ તું કયાં ! ખુદા જાણે લખ્યો હું કયાં !
જૂઠી આશા ધરી હૈયે, ગુનેહગારી હમારી એ !

કરી પેદા તમે આશા હમે તેની બન્યા કયામત !
અરે ! એ ખૂનને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હા લાખો મહીં છું હું ! મગર તુંને કર્યું છે શું ?
હવે એ પૂછવું તે એ ગુનેહગારી હમારી છે !

સજા હું ભોગવું છું હા ! સખખ વિણ રોઊં છું કો દી
સજા એ વેઠવામાં એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હામાં જે ગુનેહગારી સજામાં તે ગુનેહગારી !
સજાથી છૂટશે ક્યારે ગુનેહગારી હમારી એ !

હવે આ ગીત ગાઉં છું ! હવાને હું સુણાવું છું !
દિવાનાની દિવાનાઈ ગુનેહગારી હમારી છે !

દિવાનો તો કર્યો છે તેં ! કર્યો આ ગીત ગાતો તેં !
ગુનેહગારી તમારી એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ખુદા પાસે કહું છું, કે “ ગુન્હા તારા હમારા હો ! ”
 ગુનેહગારી સનમની એ ગુનેહગારી હમારી છે !
 હમારું સૌ તમારું છે ! તમારું સૌ તમારું હો !
 મગર તારી ગુનેહગારી ગુનેહગારી હમારી હો !

૭-૨-૬૭,

કયમ પ્રેમ ગયો ?

કયમ પ્રેમ ગયો ? કયમ પ્રેમ ગયો ?

કયમ પ્રેમ ગયો પ્રિયનો સમજો ?

વદને ન કશોય વિકાર થયો !

હસતાં ત્યમ તે હસતાં નયનો !

મળતાં ન કશોય વિરાગ જડ્યો !

હૃદયે ધબકાર ન મન્દ પડ્યો !

મુજને મળવા પગલું ઉપડ્યું,

તવ ત્યાંય નવીન કશુંય દીકું !

મમ છાતી મહીં દિલ એ ધડક્યું !

સહુ જેમ હતું જસ તેમ હતું !

ઉરમાં મુજ સંશય કેં કરવા !

અહ ! કાલ કશોય મને ન મળ્યો !

ગઈ કાલ હતો ! નથી આજ હવે !

પ્રિયનો જસ એમ જ પ્રેમ જાન્યો !

અહુ ! દારુણ આ અવધિ વચમાં.

પડતાં પ્રણયે ન વિરામ લીધો !

સુખ મંગલનું ઝરણું વરસી

ગઈ આ દિલ કેમ જ કાંઈ ચીરી !

કયમ પ્રેમ ગયો ? સમજ્યો ન “ ગયો ! ”

ત્યમ પ્રેમ ગયો ! ત્યમ પ્રેમ ગયો !

૮-૨-૯૭.

एक प्रश्न.

કહ્યું છે મેં બહાલી ! બહુ વખત આ એક જ તને.

“ તને ચાહે તેથી અધિક મુજ ત્યાં આ દિલ હશે; ”

કહેશે તું “ રેરે ? પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના, ”

અરે ! કિન્તુ શાને પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના ?

ન શું તેં જોયેલી શશી પછી રવિની ઝળક તે ?

ન શું આપ્માન્તે એ અનિલલહરી શીતલ બને ?

ન શું તું જાણે કે કુદરત બધી એ પલટતી ?

પછી આ હૈયાને કદિ પલટવા કાં હક નહીં ?

મળાયું ત્યાં સુધી તુજ જિગર સાથે મળી રહ્યો,

સદા રહાવાનું તો વચન નવ કોઈ દઈ શક્યો ;

હવે તારા એટા મુજ હૃદય ના નાં સહી શકે,

હવે ભાન્તે એથી અરર ! મુજ ધિક્કાર મળશે.

“ ન ચાહે તે તુંને” કહીશ નહિ એવું કદિ મને,
અરે ! ભોળી વહાલી ! પ્રણય નકી જાણે પ્રણયને;
ભલા કેવી પ્રીતિ તુંજ હૃદયના છે સુજ પરે ?
દયા તારી શું છે સુજ જિગરના આ દુઃખ પરે ?

લઉં છું હું નિદ્રા સ્મરણ કરતાં એ વદનનું,
અને સ્વપ્ને જોઉં સ્થિતભર સદા એજ સુખડું ;
પ્રભાતે ચુસ્ખીને “પ્રિયતમ ઉઠો !” એમ વદતાં
થયેલું કેં કો દી તુંજ હૃદયને છે દુઃખ ભલા ?

૯-૨-૯૭.

પાણીનું પ્યાલું.

વહાલી ! પાણીનું પ્યાલું !

ભરી તું દેજે છેલ્લું, વહાલી ! પાણીનું પ્યાલું !

કોણ નશો કરશે હવે ? શું મસ્તીથી થાય ?
તું મસ્તી સુજ દૂર તો શું છે મસ્ત ઉપાય ?

પાને પાણીનું પ્યાલું !

પાણી પા સુજને પ્રિયે ! પછી સુખે જા દૂર !

પાણીના જ નશા મહીં રહું સદા ચકચૂર !

એક જ પાણીનું પ્યાલું !

પાણી જે તું પાય તે નશાદાર દિન લાખ !

એજ ધૂનમાં ગાઈશું ગીત લાખ દશ લાખ !

દે દે પાણીનું પ્યાલું !

તોડી દે સુખથી સીસો ને મદિરાનું જામ !
તોડું છું ઉર આજ હું ! તને હજી આરામ !
તોચે પાણીનું ખ્યાલું !

મળ્યાં હોત ના આપણે, થઈ હોત ના પ્રીત,
પડ્યાં હોત જૂઠાં ન તો દિલે હોત ના ચીર !
પણ આ પાણીનું ખ્યાલું !

કોણે પાચું હોત ખ્યાલું ? આવું પાણીનું ખ્યાલું ?
મીઠું આજે આ ખ્યાલું !

૧૦-૨-૬૭.

હવે આરામ આ આવ્યો.

કહીં છે એ જિગર મારું ? કહીં છે આંસુની ધારા ?
કહીં આનન્દ છે મારો ? સહુ મિજમાન એ ખ્યારાં !
સહુ મિજમાન એ દીનાં હવે ઘર આખરે સૂનું !
ઉપાડું ભાર હું મારો ! મદદ કોની કહીં માગું ?

દયાના શબ્દનો કાને પડે ભણકાર ના કો દી !
સદાની પાયમાલીના ભર્યા ભણકાર છે આંહીં !

અહાહા ઇશક ! તુંમાં હા ! જહુ આનન્દ રેલો 'તો !
હતો હું આહતો ત્યારે ભરી દિલ ખૂબ મહાદયો 'તો

અરેરે ઈશક ! તુંમાં રે ભર્યા ખ્યાલાં ગમીનાં એ !

હવે તે જાત મારીથી કહું સાળીત છું આજે !

મગર છાલાં 'ડેલું' આ જિગર જ્યાં ખૂન ચાલે છે,

“ હવે આરામ આ આવ્યો ! ” કહે ધબકારમાં આજે !

૧૦-૨-૬૭.

જન્મદિવસ.

ત્રેવીશ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીત્યાં,

વીતી અનેક દુઃખનીય પરમ્પરા ત્યાં ;

શું તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?

શું દહાણ કાલની મળી બસ એટલી જ ?

યોગો બધા મુજ બહુ પણ જીર્ણ ભાસે,

ને આ હવે હૃદય વૃદ્ધ થતું દિસે છે ;

બે ચાર જન્મદિવસો વહી કાલ જાશે,

ને મૃત્યુની જલદ પાંખ સમીપ થાશે.

મેં પ્રેમમાં તડકતાં મમ શાન્તિ ખોઈ,

આનન્દની મધુર પાંખ ન ક્યાંય જોઈ ;

હૈયું કહે, ‘ જીવિત એમ જશે જ રોઈ, ’

શું દહાણ કાલ ધરશે બસ એટલી જ ?

ક્યાંએ ન શું અનુભવો મુજ સંકળાશે ?

શું મૃત્યુ પાછળ નહીં ગતિ કાંઈ થાશે ?

તોડી દે સુખથી સીસો ને મદિરાનું જામ !
તોડું છું ઉર આજ હું ! તને હજી આરામ !
તોયે પાણીનું પ્યાલું !

મળ્યાં હોત ના આપણે, થઈ હોત ના પ્રીત,
પડ્યાં હોત જૂઠાં ન તો દિલે હોત ના ચીર !
પણ આ પાણીનું પ્યાલું !

કોણે પાયું હત પ્યાલું ? આવું પાણીનું પ્યાલું ?
મીઠું આજે આ પ્યાલું !

૧૦-૨-૬૭.

હવે આરામ આ આવ્યો.

કહીં છે એ જિગર મારું ? કહીં છે આંસુની ધારા ?
કહીં આનન્દ છે મારો ? સહુ મિજમાન એ પ્યારાં !
સહુ મિજમાન એ દીનાં હવે ઘર આખરે સૂતું !
ઉપાડું ભાર હું મારો ! મદદ કોની કહીં માગું ?
દયાના શબ્દનો કાને પડે ભણકાર ના કો દી !
સદાની પાયમાલીના ભર્યા ભણકાર છે આંહીં !
અહાહા ઇશક ! તુંમાં હા ! જહુ આનન્દ રેદયો 'તો !
હતો હું આહતો ત્યારે ભરી દિલ જૂળ મહાદયો 'તો

અરેરે ઇશિક ! તુંમાં રે ભર્યા ખ્યાલાં ગમીનાં એ !

હવે તે જાત મારીથી કરું સાળીત છું આજે !

મગર છાલાં 'હેલું' આ જિગર જ્યાં ખૂન ચાલે છે,

“ હવે આરામ આ આવ્યો ! ” કહે ધબકારમાં આજે !

૧૦-૨-૬૭.

જન્મદિવસ.

— ૦૦—

ત્રેવીશ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીત્યાં,

વીતી અનેક દુઃખનીય પરમ્પરા ત્યાં ;

શું તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?

શું દહાણ કાલની મળી ખસ એટલી જ ?

યોગો બધા સુજ બહુ પણ જીર્ણ ભાસે,

ને આ હવે હૃદય વૃદ્ધ થતું દિસે છે ;

બે ચાર જન્મદિવસો વહી કાલ જાશે,

ને મૃત્યુની જલદ પાંખ સમીપ થાશે.

મેં પ્રેમમાં તડકતાં મમ શાન્તિ ખોઈ,

આનન્દની મધુર પાંખ ન ક્યાંય ભોઈ ;

હૈયું કહે, ‘ જીવિત એમ જશે જ રોઈ, ’

શું દહાણ કાલ ધરશે ખસ એટલી જ ?

ક્યાંએ ન શું અનુભવો સુજ સંકળાશે ?

શું મૃત્યુ પાછળ નહીં ગતિ કાંઈ થાશે ?

મૃત્યુ જ કાજ ઉર શું દુઃખ આ સહિ છે ?

તો જિન્દગી ન જીવવા સરખી દિસે છે !

આજે જ ઝેર મધુરં કરી કાં ન પીવું ?

સાચું જ હો મરણ તો કયમ આમ રોવું ?

શું છે પછી અનુભવો કડવા સહીને ?

આ જિન્દગી ન જીવવા સરખી અરેરે ?

આ જિન્દગી દુઃખભરી સુજને મળી કાં ?

માગી હતી નવ અને નવ રાખવી છે ?

શ્રદ્ધા રહી રસ મહીંય કશી મને ના !

અન્ધાર મૃત્યુ મધુરં મધુરં દિસે છે !

અન્ધાર મૃત્યુ મધુ તો કડવો ઉજાસ,

ને સ્વપ્ન ના જીવિત તો નહી સ્વપ્ન મૃત્યુ;

છે રાત્રિનો દિવસ કે દિનની નિશા છે ?

શું હું હૃદય ધસ એક જ સ્વપ્ન સ્વપ્ન ?

કે હું અનન્ત યુગનો તરનાર યોગી,

જાનાર જે હજી અનન્ત યુગો તરીને,

તે આમ આજ દુઃખ ને દિનને ગણુતો,

આંહીં પડ્યો, અરર ! ચેતનહીન છેક ?

હું સ્વપ્નનો અનુભવી નથ જાણુતો કેં,

શંકા ખરન્તુ સુજને સુજ સ્વપ્નમાં કેં;

જીવી શકું ન સુખથી, મરી એ શકું ના,

જાણી શકું ન જગ છે અથવા નહીં આ !

(૩૫૩)

યોગ્ય જે નિરખવું નિરખે છે,
યોગ્ય ના નિરખવું નિરખે શે ?
જિન્દગી સમજ તો જીવંજે, ને
મૃત્યુનો અનુભવે સુખથી દે !

૧૧-૨-૯૭.

હું તારો હું.

અરે ! બન્ને વચ્ચે પ્રણય વસતો એક દિવસે,
નિશાની તેની એ તુજ હૃદયને શું નવ રુચે ?

મને ખેંચે છે તે તુજ જિગરને શું નવ અડે ?
ન શું મારે માટે તુજ જિગરમાં સ્થાન જ મળે ?
અરે ! હું તો તોયે જરૂર વસનારો તુજ ઉરે !
અરે ! તોયે તુંને હબ્બુ લઈ જનારો નલ પરે !

૧૪-૨-૬૭.

નૂતન સખા પ્રતિ.

મુજ જિગર આ ક્યાંથી ક્યાંથી તને નજરે પડ્યું ?
મુજ જિગર આ રે રે ! શાને સખે ! દિલથી જડ્યું ?
રુદનમયને ઢાળાયેલું વળી રસહીન છે !
તુજ તરસ આ મારાં આંસુ સખે ક્યમ છીપશે ?

અહહ ! રણમાં છાયા શોધી ફરી રણમાં પડ્યો !
અરરર ! દિશા જૂઠીમાં તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો !
વિખરી પડતી હોડી આ તો તને ક્યમ તારશે ?
ઉદધિ તરવા આવું ખોખું ! ન સાધન યોગ્ય છે !

દરદ દિલની મારી પાસે નહીં જ દવા, અરે !
મુજ દરદની તારી પાસે નહીં જ દવા હશે !
રુદન કરશું ત્યાંએ અશ્રુ નહીં મળશે, સખે !
સ્મિત કરીશ તું ! મારે માટે નથી હસવું હવે !

મુજ રુદનની વાતોથી તું રડીશ કદી કદી,
તુજ રુદનથી મારી આંખો હવે પલળે નહીં;
મુજ નયનને રોવાનો તો સુકાલ વહ્યો ગયો,
મુજ જિગરની રેતીમાં તો ઢુકાળ પડી રહ્યો.

અતિ અતિ સખે ! મોડું મોડું તને ઉર આ મળ્યું,
મુજ હૃદયનું લૂટાવાનું લૂટાઈ સહુ ગયું ;
રસિક ભ્રમરા ! આ વાડીમાં નથી હસતું કુલે,
મુજ અમનના ક્યારા સર્વે સુકાઈ લૂખા દિસે,

હૃદયવનના મીઠાબોલા મુસાફર હંસલા !

વિપુલ જલના વાસી ભોળા ! ન માનસ હોય આ !
અમિત દિસતો તોયે જા જા જહીં તુજ સ્થાન છે !
ઉજડ વનમાં શાનો, બાપુ ! કશોય વિરામ છે ?

ખડુ ત્યજી ગયાં ! છે તે જાતાં ! નિવાસ ન ત્યાં ઘટે,
તુજ હૃદયની જ્ઞાતિ આંહીં વળી નવ લાઘશે ;
સહુ ત્યજી ગયા ઘોખો તેનો મને ન મળે કશો,
પછી કયમ કહું રોકાવાનું તને ઘડીએ ? અહો !

મુજ જિગરના કાંટાં તુંને શું આદર આપશે ?
કમનસીબની છાયાથી એ ન કૈં સુખ સાંપડે !
મુજ જિગર જ્યાં પમ્પાળે ત્યાં પડે વ્રણ છે ! સખે !
દરદમય આ શાને આવી ઝિછાત મહીં પડે ?

સહુ મધુરતા જેને માટે પ્રભુ ધરતો રહે,
અરર ! કટુતા પીવા તેને શું શોખ થતો હશે ?

અરે ! બન્ને વચ્ચે પ્રાણુય વસતો એક દિવસે,
નિશાની તેની એ તુજ હૃદયને શું નવ રુચે ?

મને ખેંચે છે તે તુજ જિગરને શું નવ અડે ?
ન શું મારે માટે તુજ જિગરમાં સ્થાન જ મળે ?
અરે ! હું તો તોયે જરૂર વસનારો તુજ ઉરે !
અરે ! તોયે તુંને હબ્બુ લઈ જનારો નલ પરે !

૧૪-૨-૯૭.

નૂતન સખા પ્રતિ.

મુજ જિગર આ ક્યાંથી ક્યાંથી તને નજરે પડ્યું ?
મુજ જિગર આ રે રે ! શાને સખે ! દિલથી જડ્યું ?
રુદનમયને ઢાળાયેલું વળી રસહીન છે !
તુજ તરસ આ મારાં આંસુ સખે ક્યમ છીપશે ?

અહહ ! રણમાં છાયા શોધી ફરી રણમાં પડ્યો !
અરરર ! દિશા જૂઠીમાં તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો !
વિખરી પડતી હોડી આ તો તને ક્યમ તારશે ?
ઉદધિ તરવા આવું ખોખું ! ન સાધન યોગ્ય છે !

દરદ દિલની મારી પાસે નહીં જ દવા, અરે !
મુજ દરદની તારી પાસે નહીં જ દવા હશે !
રુદન કરશું ત્યાંએ અશ્રુ નહીં મળશે, સખે !
સ્મિત કરીશ તું ! મારે માટે નથી હસવું હવે !

મુજ રુદનની વાતોથી તું રડીશ કદી કદી,
તુજ રુદનથી મારી આંખો હવે પલળે નહીં;
મુજ નયનને રોવાનો તો સુકાલ વહ્યો ગયો,
મુજ જિગરની રેતીમાં તો ઢુકાળ પડી રહ્યો.

અતિ અતિ સખે ! મોડું મોડું તને ઉર આ મળ્યું,
મુજ હૃદયનું લૂટાવાનું લૂટાઈ સહુ ગયું ;
રસિક ભ્રમરા ! આ વાડીમાં નથી હસતું કુલે,
મુજ અમનના ક્યારા સર્વે સુકાઈ લૂખા દિસે.

હૃદયવનના મીઠાબોલા મુસાફર હંસલા !

વિપુલ જલના વાસી લોખા ! ન માનસ હોય આ !
અમિત દિસતો તોયે જા જા જહીં તુજ સ્થાન છે !
ઉજડ વનમાં શાનો, બાપુ ! કશોય વિરામ છે ?

બહુ લ્યજી ગયાં ! છે તે જાતાં ! નિવાસ ન ત્યાં ઘટે
તુજ હૃદયની જ્ઞાતિ આંહીં વળી નવ લાધશે ;
સહુ લ્યજી ગયા ઘોખો તેનો મને ન મળે કશો,
પછી કયમ કહું રોકાવાનું તને ઘડીએ ? અહો !

મુજ જિગરના કાંટાં તુંને શું આદર આપશે ?
કમનસીબની છાયાથી એ ન કેં સુખ સાંપડે !
મુજ જિગર જ્યાં પમ્પાળે ત્યાં પડે વ્રણ છે ! સખે
દરદમય આ શાને આવી ણિછાત મહીં પડે ?

સહુ મધુરતા જેને માટે પ્રભુ ધરતો રહે,
અરર ! કટુતા પીવા તેને શું શોખ થતો હશે ?

મુજ નિગરથી બાંઝી, લોખા ! ખુવાર થઈશ ના,
મૃદુ હૃદયની પીડા હુંથી સહાઈ શકાય ના.

મૃદુ હૃદયની પીડા ભેઈ જળી જ ગયેલ છું !
મૃદુ હૃદયની પીડા ભેવી હનુય રહેલ શું ?
મુજ હૃદયમાં કાંઈ ખેંહોળો દયારસ ના વહે,
પણ જખમીને કોઈ દીએ ન ઘાયલ પીડશે.

મૃદુ હૃદય શું તારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું ?
મુજ નિગરની સાથે તેં શું નકી મરવું કર્યું ?
નહિ નહિ સખે ! જાવા દેને ! ન સાહસ આ ઘટે !
હઠ કરીશ ના ! તારૂં હૈયું સલામત ના દિસે !

પણ હૃદય ભે તારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું,
મુજ નિગરની સાથે તેં ભે નકી મરવું કર્યું ;
તુજ નિગરની જવાલા તો હું ગળીશ સુખે સખે !
તુજ નિગરને જે મીઠું તે ધરીશ સુખે સખે !

પણ હૃદયના દહાણામાં ભે હલાહલ સાંપડે,
તુજ હૃદયનું હુંમાં ઇચ્છ્યું તૂટી જ પડ્યું દિસે ;
તુજ અમી તણું મીઠું ટીપું ન રેડીશ ભાઈ ! ત્યાં,
કહુ ઝરણ એ એ બિન્દુથી અમી ન બને કદા !

મુજ નિગરના કાંટા તુંથી નહીં ખરશે સખે !
મુજ નિગરના કાંટા જાતાં ન જીવીશ હું સખે !
પ્રતિ હૃદયને પોતાનાં છે નકી મધુ આંસુડાં,
પ્રતિ હૃદયનું છપું અન્યે ઉકેલી શકાય ના.

મુજ હૃદયનું ખેંચાતાં છે ગયું નમી કામહું,
બહુ યુગ જતાં કોઈથી એ થશે ન હવે ઉભું;
કંઈ કરીશ તો તારા સર્વે પ્રયાશ વૃથા જશે,
રહીશ નહિ તું ! છોડી દેજે ! મને રહવું ગમે !

૧૬-૨-૯૭.

एक सवाल.

નયનો મૃદુ વત્સલનાં રહશે,
ધરણી પર સૌજ સખા ઢળશે,
મુનકાર મહીં પડનાર પડી મુજ
મૃત્યુ પછી મુજને સ્મરશે.

પણ માલિક આ દિલનાં વમલો !
નલતારકયુગ્મ સમાં તરતાં મૃગ
બહુભયીં રસસાગર શાં દગ
શું નવ આર્દ્ર થશે કમલો ?

૧૬-૨-૯૭.

हरकनो बन्दो.

જો ધરક ના તો શું ખુદા ? આલમ કરી તોયે લલે !
જો ધરક ના તો શું જહાં ? એને ખુદા એ શું કરે ?

મુજ નિગરથી બાઝી, લોખા ! ખુવાર થઈશ ના,
મૃદુ હૃદયની પીડા હુંથી સહાઈ શકાય ના.

મૃદુ હૃદયની પીડા જોઈ જળી જ ગયેલ છું !

મૃદુ હૃદયની પીડા જોવી હજીય રહેલ શું ?

મુજ હૃદયમાં કાંઈ ખડોળો દયારસ ના વહે,

પણ જખમીને કોઈ દીઝે ન ઘાયલ પીડશે.

મૃદુ હૃદય શું તારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું ?

મુજ નિગરની સાથે તેં શું નકી મરવું કર્યું ?

નહિ નહિ સખે ! જાવા દેને ! ન સાહસ આ ઘટે !

હઠ કરીશ ના ! તારૂં હૈયું સલામત ના દિસે !

પણ હૃદય જો તારૂં આંહીં નકી ધરવું કર્યું,

મુજ નિગરની સાથે તેં જો નકી મરવું કર્યું ;

તુજ નિગરની જવાલા તો હું ગળીશ સુખે સખે !

તુજ નિગરને જે મીઠું તે ધરીશ સુખે સખે !

પણ હૃદયના દહાણામાં જો હલાહલ સાંપડે,

તુજ હૃદયનું હુંમાં ઇચ્છ્યું તૂટી જ પડ્યું દિસે ;

તુજ અમી તણું મીઠું ટીપું ન રેડીશ ભાઈ ! ત્યાં,

કદુ ઝરણુ એ એ બિન્દુથી અમી ન બને કદા !

મુજ નિગરના કાંટા તુંથી નહીં ખરશે સખે !

મુજ નિગરના કાંટા જાતાં ન જીવીશ હું સખે !

મતિ હૃદયને પોતાનાં છે નકી મધુ આંસુડાં,

મતિ હૃદયનું છૂપું અન્યે ઉઠેલી શકાય ના.

મુજ હૃદયનું ખેંચાતાં છે ગયું નમી કામહું,
ખહુ યુગ જતાં કોઈથી એ થશે ન હવે ઉભું;
કંઈ કરીશ તો તારા સર્વે પ્રયાશ વૃથા જશે,
રહીશ નહિ તું ! છોડી દેજે ! મને રહવું ગમે !

૧૬-૨-૯૭.

एक सवाल.

નયનો મૃદુ વત્સલનાં રહશે,
ધરણી પર સૌજ સખા ઢળશે,
સુનકાર મહીં પડનાર પડી મુજ
મૃત્યુ પછી મુજને સ્મરશે.

પણ માલિક આ દિલનાં વમલો !
નભતારકયુગ્મ સમાં તરતાં મૃગ
જાહુલયાં રસસાગર શાં દગ
શું નવ આર્દ્ર થશે કમલો ?

૧૬-૨-૯૭.

हरकनो बन्दो.

જો ઈશક ના તો શું ખુદા ? આલમ કરી તોયે ભલે !
જો ઈશક ના તો શું જહાં ? એને ખુદા એ શું કરે ?

આ કારખાનું ઇશકનું જો જો તપાસી ખૂબ ખૂબ !
આ ખેલને આ ખેલનારો એક નૂરે ઇશક છે !

એથી ઠરું તો ક્યાં ઠરું ? કોને ખુદા મારો કરું ?
જ્યાં લાઇલાજી સર્વની ત્યાં કોણ કોને હાથ દે ?

રે ! ઇશકનું છોડી કદમ માગું ખુદા, માગું સનમ !
શું છે ખુદા ? શું છે સનમ ? એને બિમારી એજ છે !

ક્યાંએ હશે જો કો ખુદા તો ઇશકનો બન્દો હશે !
જો ઇશકથી જૂદો થશે તો ઇશકથી હારી જશે !

જો હો ખુદા તો હો લલે ! તેની હમોને શી તમા ?
છે ઇશકથી તો ના વડો જે ઇશક માફ તોજ છે !

છે ખાક ચોળી છાપ મારી ઇશકની જેને દિલે
દાખલ થતાં તેને બેહિશ્તે રોકનાર કોણ છે ?

જો કો હમોને વારશે, કોઈ હમોને પૂછશે,
તો ઇશકની રૂંકે હમારી લાખ કિલ્લા તૂટશે !

હું સખ્ત જખમી મસ્ત દારૂ પી બન્યો બિમાર હું !
પણ ઇશકથી બીજો હમોને જીતનારો કોણ છે ?

હા ! નાસ્તિકો સૌ આવજો ! બંજર તમારું લાવજો !
આ ખૂન-કાઠી તો બુવો ! કાતિલ એ પાણી થશે !

જે ઇશકનો બન્દો ઠર્યો તે છે ખુદાઇનો ખુદા !
આહો ખુદા શું ? લોક શું ? કે કોઈ શું તેને કરે ?

સૌ ઇશ્કના ખેદાદ દિલના દર્દને ધિક્કારતાં !
આંજી જીવો પણ આંખમાં એ એક દી સુરમો તમે !

જે પાયમાલીમાં હમારાં છે ભરેલાં આંસુડાં,
તે એક ટીપું લાખ દુનિયાં વેચતાં ના ના મળે !

કીમત હમારી પૂછશો, તો એક દિલનું ઝિન્દુકું !
વેચાઈએ આનન્દથી લેજો સુખે જેને ખપે !

છે તો હરરાજી તોય મોંઘો ઇશ્કનો આ માલ છે !
જે ઝિન્દગી રોનાર હો તે આવજો લેવા ભલે !

ખૂન નિચોવી અહીં છે જાપ જપવો ઇશ્કનો !
ગરદન કપાવી શીર્ષની માળા ખનાવો તો ભલે !

એ મન્ત્ર જપતાં જાગશે ભૂતાવળો લાખો અહીં !
એ દેખતાં ડરશો નહીં તો ખેલશું આવો ભલે !

ગુલામ થઈ રહેશું સદા પણ બાદશાહી મહાલશું !
માલીકના દિલનું કરીને તખ્ત સૂનારા હમે !

હા ! લાખરંગી ઇશ્કનું કે એકરંગી જામ છે !
મસ્તાનના મસ્તાન એવું જામ પીનારા હમે !

આવો, ભરી પીજો અને એ જીરવી લેજો નશો !
નહિતો સદા માટે શરાબો સોંપજો પીનારને !

એ તો હમારી માદરે પાયું હમોને જન્મતાં,
ને મોતની મીઠી પથારીમાં ભયું એ એજ છે !

આ કારખાનું ઇશકનું જો જો તપાસી ખૂબ ખૂબ !
આ ખેલને આ ખેલનારો એક નૂરે ઇશક છે !

એથી ઠરું તો ક્યાં ઠરું ? કોને ખુદા મારો કરું ?
જ્યાં લાઇલાલ સર્વની ત્યાં કોણ કોને હાથ દે ?

રે ! ઇશકનું છોડી કદમ માગું ખુદા, માગું સનમ !
શું છે ખુદા ? શું છે સનમ ? એને બિમારી એજ છે !

ક્યાંએ હશે જો કો ખુદા તો ઇશકનો બન્દો હશે !
જો ઇશકથી જૂદો થશે તો ઇશકથી હારી જશે !

જો હો ખુદા તો હો લલે ! તેની હમોને શી તમા ?
છે ઇશકથી તો ના વડો જે ઇશક માફ તોજ છે !

છે ખાક ચોળી છાપ મારી ઇશકની જેને દિલે
દાખલ થતાં તેને બેહિશ્તે રોકનાર કોણ છે ?

જો કો હમોને વારશે, કોઈ હમોને પૂછશે,
તો ઇશકની રૂંકે હમારી લાખ કિલ્લા તૂટશે !

છું સખ્ત જખમી મસ્ત દારૂ પી બન્યો બિમાર છું !
પણ ઇશકથી બીજો હમોને જીતનારો કોણ છે ?

હા ! નાસ્તિકો સૌ આવજો ! બંજર તમારું લાવજો !
આ પૂનઃકાલી તો જીવો ! કાતિલ એ પાણી થશે !

જે ઇશકનો બન્દો ઠર્યો તે છે ખુદાઇનો ખુદા !
ઓહો ખુદા શું ? લોક શું ? કે કોઈ શું તેને કરે ?

સૌ ઇશકના બેઠાદ દિલના દર્દને ધિક્કારતાં !

આંજી જીવો પણ આંખમાં એ એક દી સુરમો તમે !

જે પાયમાલીમાં હમારાં છે ભરેલાં આંખડાં,

તે એક ટીપું લાજ દુનિયાં વેચતાં ના ના મળે !

કીમત હમારી પૂછશો, તો એક દિલનું બિન્દુકું !

વેચાઈએ આનન્દથી લેજો સુખે જેને ખપે !

છે તો હરરાજી તોય મોંઘો ઇશકનો આ માલ છે !

જે બિન્દગી રોનાર હો તે આવજો લેવા ભલે !

જૂન નિચોવી અહીં છે જાપ જપવો ઇશકનો !

ગરદન કપાવી શીર્ષની માળા બનાવો તો ભલે !

એ મન્ત્ર જપતાં જાગશે ભૂતાવળો લાખો અહીં !

એ દેખતાં ડરશો નહીં તો બેલશું આવો ભલે !

ગુલામ થઈ રહેશું સદા પણ બાદશાહી મહાલશું !

માલીકના દિલનું કરીને તખ્ત સૂનારા હમે !

હા ! લાખરંગી ઇશકનું કેા એકરંગી જામ છે !

મસ્તાનના મસ્તાન એવું જામ પીનારા હમે !

આવો, ભરી પીજો અને એ જીરવી લેજો નશો !

નહિતો સદા આટે શરાબો સોંપજો પીનારને !

એ તો હમારી માદરે પાયું હમોને જન્મતાં,

ને મોતની મીઠી પથારીમાં ભયું એ એજ છે !

એ ઇશકની લાલી મહીં લાંખો ખુદા ઘેલા બન્યા !
એ લાખસાંના એક પણ જૂદા જ કેં ઘેલા હમે !

સ્નેહરૌચિલ્ય.

તને ચાહું કેવું ? કયમ કહી શકું તે પ્રિય તને ?
શશીને ના કહેતી નિજ પ્રણય કો દી કુમુદિની !
અરે ! પૂંચે તોયે તુજ હૃદયની આ શિથિલતા !
નહીં દોષો તારા પણ નસીબની વાત સઘળી !

કદી વેળા જાતાં તુજ હૃદય કેં માર્દ બનશે,
કદી ત્યારે તો આ મુજ હૃદય રૌચિલ્ય ધરશે;
વિરાગી ના લૂંછે પ્રણયી રસીલાં સિંગધ નયનો,
પછી શું એ અશ્રુ મુજ ઉર પરે કાર કરશે ?

અરે ! આ પ્રીતિમાં મુજ હૃદય રોકી નવ શકું,
ન પ્રીતિમાં પાછું હૃદય મમ વાળી શકીશ વા,
વહી જાતી પ્રીતિ અરર ! કદિ એ ના અટકતી,
નહીં ભીની થાતી, અરર ! રડવાથી શિથિલતા.

રડે મારી પ્રીતિ તુજ હૃદયની આ શિથિલતા,
કદી તું એ રોશે મુજ હૃદયનું એવું જ કંઈ;
દિસે નિર્માયેલો પ્રણય રડવાને શિથિલને,
છતાં તું માટે એ કમ વધુ જરી કોમલ થજો.

ए मूर्ति.

— ૦૦—

કંઈક દિવસો સુધી નયન અન્ધ રાખ્યાં અરે !
 ન એ મૃદુ છળી છતાં હૃદય પાસ આવે હવે !
 ન યાદ મુખડું રહે ! ન વિસરાઈ જાતું વળી !
 રહી હૃદયમાં ન તે નયન પાસ આવે છળી !

અહો જિગરનાય આ જિગરમાંજ પાળી હતી,
 જરાય પ્રતિમાં ન તે જિગરને હવે ધીરતી ;
 હજાર રમતો કરી વદન છે ઉડી ગયું ;
 સ્મૃતિ ન સ્ફુટતા ધરે, નિરખતાંય જે દાઝવું. !

અનેક વદનો અહીં જગતમાં સદા આથડે,
 અનેક વદને સ્મિતે અમી તણા ઝરા એ વહે ;
 સમાન મુખનાં વળી જગતમાં દિસે જોડલાં,
 ન કાં વદન એ તણી જરીય છાય કેા ધારતાં ?

અહો ! વદન એ કંઈ વદનમાં કંઈ દેખતાં,
 છતાંય સમતા જરી નયન આ ન જોઈ શક્યાં ;
 હજાર મુખડે કરી નયન અન્ધ આજે બને,
 હજાર મુખડે કરી નયન તો નિરાશા ધરે.

થયાં પ્રથમથીજ આમ વદનો કંઈ વેગળાં,
 ગયાં પણ ગયાં દઈ વદન અન્ય આ નેત્રમાં ;
 ગયાં વદન તે ગયાં ન સુનકાર હૈયે ભરી ;
 ગયાં મૃદુ મુખો વધુ મૃદુ મુખોજ નેત્રે ધરી.

એ ઇશકની લાલી મહીં લાંખો ખુદા ઘેલા બન્યા !
 એ લાખમાંના એક પણ જૂદા જ કેં ઘેલા હમે !

૧-૩-૬૭.

સ્નેહરૌચિલ્ય.

તને આહું કેવું ? ક્યમ કહી શકું તે પ્રિય તને ?
 શશીને ના કહેતી નિજ પ્રણય કો દી કુમુદિની !
 અરે ! પૂંચે તોયે તુજ હૃદયની આ શિથિલતા !
 નહીં દોષો તારા પણ નસીબની વાત સઘળી !

કદી વેળા જાતાં તુજ હૃદય કેં માર્દ્ર બનશે,
 કદી ત્યારે તો આ મુજ હૃદય રૌચિલ્ય ધરશે;
 વિરાગી ના લૂંછે પ્રણયી રસીલાં સ્નિગ્ધ નયનો,
 પછી શું એ અશ્રુ મુજ ઉર પરે કાર કરશે ?

અરે ! આ પ્રીતિમાં મુજ હૃદય રોકી નવ શકું,
 ન પ્રીતિમાં પાછું હૃદય મમ વાળી શકીશ વા,
 વહી જાતી પ્રીતિ અરર ! કદિ એ ના અટકતી,
 નહીં લીની થાતી, અરર ! રડવાથી શિથિલતા.

રડે મારી પ્રીતિ તુજ હૃદયની આ શિથિલતા,
 કદી તું એ રોશે મુજ હૃદયનું એવું જ કંઈ;
 દિસે નિર્મયિલો પ્રણય રડવાને શિથિલને,
 છતાં તું માટે એ કમ વધુ જરી કોમલ થજો.

૩-૩-૬૭.

૧ મૂર્તિ.

— ૦૦══૦૦ —

કંઈક દિવસો સુધી નયન અન્ધ રાખ્યાં અરે !
 ન એ મૃદુ છળી છતાં હૃદય પાસ આવે હવે !
 ન યાદ મુખડું રહે ! ન વિસરાઈ જાતું વળી !
 રહી હૃદયમાં ન તે નયન પાસ આવે છળી !

અહો જિગરનાય આ જિગરમાંજ પાળી હતી,
 જરાય પ્રતિમાં ન તે જિગરને હવે ધીરતી ;
 હજાર રમતો કરી વદન છેઃ ઉડી ગયું ;
 સ્મૃતિ ન સ્ફુટતા ધરે, નિરખતાંય જે દાઝવું. !

અનેક વદનો અહીં જગતમાં સદા આથડે,
 અનેક વદને સ્મિતે અમી તણા ઝરા એ વહે ;
 સમાન મુખનાં વળી જગતમાં દિસે જોડલાં,
 ન કાં વદન એ તણી જરીય છાય કેા ધારતાં ?

અહો ! વદન એ કંઈ વદનમાં કંઈ દેખતાં,
 છતાંય સમતા જરી નયન આ ન જોઈ શક્યાં ;
 હજાર મુખડે ફરી નયન અન્ધ આજે બને,
 હજાર મુખડે ફરી નયન તો નિરાશા ધરે.

થયાં પ્રથમથીજ આમ વદનો કંઈ વેગળાં,
 ગયાં પણ ગયાં દઈ વદન અન્ય આ નેત્રમાં ;
 ગયાં વદન તે ગયાં ન સુનકાર હૈયે ભરી ;
 ગયાં મૃદુ મુખો વધુ મૃદુ મુખોજ નેત્રે ધરી.

અરે ! પણ હવે ન અન્ય પ્રતિમા ખડી થાય છે,
 ન દાહ સળગે અને જિગર ખાક ના થાય છે ;
 ન અન્ય વદને ન અન્ય નયને ઠરે નેત્ર આ,
 ન બન્ધ પડતો અને ધુંધવતોજ હૈયે ધુંવા.

ધ્વનિ મધુર કેા છતાં નભ થકી સુણતા દિસે,
 મને શશી, રવી, ગ્રહો, ઝરણુ, વૃક્ષ, સૌ નોતરે ;
 અહા ! હૃદય કાજ આ જરૂર વિશ્વ મૂર્તિ બને,
 છતાં ક્યમ હજી ન એ નવીન મૂર્તિ ચાંપુ ઉરે.

પ્રવાસ હૃદયે કર્યો પ્રણય શ્રેષ્ઠનો વાંછતાં,
 ચડયું ગિરિવરો, તર્યું ઉદ્ધિઓ ઉમંગે સદા ;
 નવીન વદને નવીન નયને ફર્યું મહાલતું,
 નવિન જિગરે નવાં મધુર આંસુડાં ઢાળતું.

હવે હૃદય આ ન લે હૃદય કેમ પ્રહ્લાંડતું ?
 હવે કુદરતે બને હૃદય કેમ શ્રદ્ધાહીણું ?
 ન ફાંસ નડતી તહીં ક્યમ ભલા શુભી પેખતું ?
 ગયા મુખ ભાણી હજી ક્યમ ઢળી ફરી આંખતું ?

નવીન મુખ ચુમ્બતાં જિગરમાં ન દાગે થશે,
 પ્રભુમય થતાં ન શોચ ડર ભીતિ કૈંએ ઘટે ;
 ન કેમ કરવી હવે રમત વિશ્વવ્યક્તિ થકી ?
 ન કેમ ભળવું હવે ગહન ચારની બાથથી ?

અનન્ત મુખડાં અનન્ત મુખડાં જહીં સાંપડે,
 ત્યજી વદન એ ગયા મુખની કેમ કાંક્ષા ધરે ?

અનન્ત યુગનું અહીં વચન પ્રેમનું લાધતું,
અનન્ત યુગમાં લાગી નિજથી કેમ ના ખેલ તું ?

અનન્ત યુગ તો જતાં નવ કરીય વેળા જશે,
ન ખેલ કરવા પછી જગત એય પુરૂં થશે ;
ન સાથ કરશે પછી શરી, રવી, અહો સામટા,
ન કાંઈ રસ પામશે હૃદય એકલું ચાલતાં.

ન લાગ યુગમાં લાગી નિજથી ખેલ હુંથી બને,
વિના વદન એ સદા હૃદયગ્રહ લૂપું અરે !
ન મોક્ષ મધુતા ધરે, પ્રણય શુષ્ક ખારો અહીં,
વિના વદન એ નિજત્વ નિજતુય પૂરૂં નહીં.

વિના વદન એ પછી હૃદય આ ન જીવી શકે,
અહો ! વદન એક આ જગતથી વિશાળું દિસે ;
અરે ! વદન એ વિના જગત શૂન્ય સૂનું નકી,
અને વદન એ ગયું નયન ખડાર ક્યાંએ લૂટી.

ન સાદ ઝરણાં તણા, ગીરિ તણા, શરીના ગમે,
ન હૈં કુદરતે મને હળુય ચેન લાધ્યું દિસે ;
કદાપિ હળુ યોગ્યતા હૃદયની થઈ ના હશે,
હો જ જયમ હો છતાં વદન એ વિના ના રહે.

મને વદન એ દઈ જગત આ લઈ લે સુખે,
નહીં કરગરૂં, નહીં ટળવળું, પ્રભુ ! હું દુખે;
ન અન્ય મુખની હવે કરીશ નાથ ! હું પ્રાર્થના,
મને વદન એજ દે જિગર સાથ આ ચાલવા.

૬ સ્થલ.

—૦૦—

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું :
ત્યાંનું ત્યાં જોટાયું જોટયું :
દોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
મુખડું ત્યાંનું ત્યાં.

ત્યાં તો હાવાં નહીં જાવાનું :
પ્રેમપૂરમાં ના નહાવાનું :
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું :
“ એ સો ત્યાંનું ત્યાં ! ”

૧૮-૩-૯૭.

—૦——૦—

મારું માવી.

—૦૦—

ભાવી કાંઈ એ ના મારે :
કાંઈ એ રોવું ના ઠારે :
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાબું શું છે કૈં ?
ભાવી ભૂત તણા ભણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુખડાંના વારા :
શું છે તાબું કૈં ?

૨૩-૩-૯૭

—૦——૦—

હૃદયસ્વલન.

—૦૦—

જરા કૈં જાગ્યું ' તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આવ્યું જરીજ નયને એકજ હૃદય;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં;
રહી છાતી કમ્પી મધુર કવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આવ્યું વદન નવ પૂરું રમતમાં;
હતા ભાવો પીધા રસમય હજુ ના હૃદયના ;
નહીં દહાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઈ શક્યો,
તહીં હૈયું ફૂટી મધુર રસ એતો ઢળી પડ્યો.

અરે ! રોકી કોઈ સખલન ઉરનું આ નવ શક્યું ;
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ ખન્યું;
ભરાયું તેવું આ મુજ જિગર ખાલી થઈ ગયું,
સખી મીત્રે કાળે મધુર રસ ના કૈં ધરી શક્યું,

અતિ પ્રીતીની આ મુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીક મુજ આ આંખ ઠરવી ;
જરા રોવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેને મુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૯૭

સ્વલિતહૃદય.

—૦૦—

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અર્પશે :

૬ સ્થલ.

—૦૦—

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું :
ત્યાંનું ત્યાં જોટાયું જોટયું :
લોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
મુખડું ત્યાંનું ત્યાં.

ત્યાં તો હાવાં નહીં જાવાનું :
પ્રેમપૂરમાં ના નહાવાનું :
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું :
“ એ સૌ ત્યાંનું ત્યાં ! ”

૧૮-૩-૬૭.

—૦—

મારું માવી.

—૦૦—

ભાવી કાંઈ એ ના મારે :
કાંઈ એ રોવું ના ઠારે :
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાબું શું છે કૈં ?
ભાવી ભૂત તણા ભણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુખડાંના વારા :
શું છે તાબું કૈં ?

૨૩-૩-૬૭

—૦—

હૃદયસ્વલન.

—૦૦—

જરા કૈં જાગ્યું ' તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આવ્યું જરીજ નયને એકજ હજી;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં;
રહી છાતી કમ્પી મધુર ઠવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આવ્યું વદન નવ પૂરું રમતમાં;
હતા ભાવો પીધા રસમય હજી ના હૃદયના ;
નહીં દહાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઈ શક્યો,
તહીં હૈયું ફૂટી મધુર રસ એતો ઢળી પડ્યો.

અરે ! રોકી કોઈ સ્ખલન ઉરનું આ નવ શક્યું ;
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ બન્યું ;
ભરાયું તેવું આ મુજ જિગર ખાલી થઈ ગયું,
સખી મીત્રે કાળ્યે મધુર રસ ના કૈં ધરી શક્યું,

અતિ પ્રીતીની આ મુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીકે મુજ આ આંખ ઠરવી ;
જરા રોવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેજે મુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૯૭

સ્વલિતહૃદય.

—૦૦—

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અર્પાશે :

૧ સ્થલ.

—૦૦—

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું :
ત્યાંનું ત્યાં જોટાયું જોટયું :
લોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
મુખડું ત્યાંનું ત્યાં.

ત્યાં તો હાવાં નહીં જાવાનું :
પ્રેમપૂરમાં ના નહાવાનું :
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું :
“ એ સો ત્યાંનું ત્યાં ! ”

૧૮-૩-૬૭.

મારું ભાવી.

—૦૦—

ભાવી કાંઈ એ ના મારે :
કાંઈ એ રોવું ના ઠારે :
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાબું શું છે કૈં ?
ભાવી ભૂત તણા ભણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુખડાંના વારા :
શું છે તાબું કૈં ?

૨૩-૩-૬૭

હૃદયસ્વલન.

—૦૦—

જરા કૈં જાગ્યું ' તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આવ્યું જરીજ નયને એકજ હૃદય;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં;
રહી છાતી કમ્પી મધુર કવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આવ્યું વદન નવ પૂરું રમતમાં;
હતા ભાવો પીધા રસમય હજુ ના હૃદયના ;
નહીં દહાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઈ શક્યો,
તહીં હૈયું ફૂટી મધુર રસ એતો ઢળી પડ્યો.

અરે ! રોકી કોઈ સખલન ઉરનું આ નવ શક્યું ;
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ બન્યું;
ભરાયું તેવું આ મુજ જિગર ખાલી થઈ ગયું,
સખી મીત્રે કાળ્યે મધુર રસ ના કૈં ધરી શક્યું,

અતિ પ્રીતીની આ મુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીક મુજ આ આંખ ઠરવી ;
જરા રોવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેજે મુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૯૭

સ્વલિતહૃદય.

—૦૦—

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અપશિશે ;

૧ સ્થલ.

—૦૦—

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું :
ત્યાંનું ત્યાં જોટાયું જોટયું :
લોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
મુખડું ત્યાંનું ત્યાં.

ત્યાં તો હાવાં નહીં જાવાનું :
પ્રેમપૂરમાં ના નહાવાનું :
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું :
“ એ સૌ ત્યાંનું ત્યાં ! ”

૧૮-૩-૬૭.

—૦૦—

મારું માવી.

—૦૦—

ભાવી કાંઈ એ ના મારે :
કાંઈ એ રોવું ના ઠારે :
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાબું શું છે કૈં ?
ભાવી ભૂત તણા ભણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુખડાંના વારા :
શું છે તાબું કૈં ?

૨૩-૩-૬૭

—૦૦—

હૃદયસ્વલન.

—૦૦—

જરા કૈં જાગ્યું ' તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આંચું જરીજ નયને એકજ હૃદય;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં;
રહી છાતી કમ્પી મધુર કવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આંચું વદન નવ પૂરું રમતમાં;
હતા ભાવો પીધા રસમય હજુ ના હૃદયના ;
નહીં દહાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઈ શક્યો,
તહીં હૈયું ફૂટી મધુર રસ એતો ઢળી પડ્યો.

અરે ! રોડી દોઈ સખલન ઉરનું આ નવ શક્યું ;
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ બન્યું ;
ભરાયું તેવું આ સુજ જિગર ખાલી થઈ ગયું,
સખી મીત્રે કાળે મધુર રસ ના કૈં ધરી શક્યું,

અતિ પ્રીતીની આ સુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીક સુજ આ આંખ ઠરવી ;
જરા રોવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેજે સુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૯૭

સ્વલિતહૃદય.

—૦૦—

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અપશો ;

નિચોવાશે સ્પર્શ પહેલાં
દ્રવતું હૈયું આ !

રોયા પહેલાં રોધ જાતું :
આંસુકું સૂકાયું થાતું :
ઢાળાધને આલ્યું જાતું
કુણું હૈયું આ !

૨૪-૩-૯૭.

કોને કહેવું ?

ઉંડા દુઃખડાં કોને દેવાં ?
પૂરાં ઘાયલ ક્યાં છે એવાં ?
લાખ મળે છે જેવાં તેવાં :
કહેવાં કોને રે ?

હૈયાના તો તારો તૂટયા ,
ગાવાના સૂરો એ ખૂટયા :
આંખલડીના તારા ફૂટયા :
કહેવું કોને રે ?

૨૫-૩-૯૭.

નિઃશ્વાસો.

હૈયું આજ નિસાસા લેશે:
આંસુમાંને પૂરે નહીંશે!

ઊંડાં હુંઝ નિચોવી દેશે :
આળ કોણ એ ઓલે છે ?

વાયુ ફર નિસાસા લે છે,
એનાં હુંઝાં કોણ સહે છે ?
એનું છે તે એનું એ છે :
નિસાસા એકલડું લેશે !

૨૫—૩—૬૭

एकलो हुं.

જ્યોત્સ્ના ચોપાસે રેલે છે :
ચોપાસે તારા ખેલે છે :
શાન્ત નિશા ગાતી ચોપાસે :
કો ભારી પાસે ?

જે આ આંખમાં નહાનાઈ,
જ્યોત્સ્નામાંથી રસ પાનાઈ,
તે તો ફર થયું થાનાઈ :
શું ભારી પાસે ?

૨૫—૩—૬૭

रजा.

હાવાં જ્યાં ફાવે ત્યાં જાતું :
જ્યાં ફાવે ત્યાં રો વા ગાતું :

ઢાળી દે હૈયું ફાવે ત્યાં :
શું આંહીં કે ત્યાં ?

રાતું રો તું દી ને રાતે :
ડૂબી જા તું એજ અખાતે :
એ રાત્રીને નહાય પ્રભાતે :
જા જ્યાં ફાવે ત્યાં !

૨૫-૩-૬૬

ધા,

વાંસ ભરી ક્યાંની ક્યાં મારી :
ક્યાંની ક્યાં ભોંકાઈ કટારી :
રક્તનીક ચાલી ક્યાંની ક્યાં :
ગૂમ થઈ તું ક્યાં ?

કોની પાસે ઘા ખોલાવું ?
કોને સાદ કરી ખોલાવું ?
ખોલે છે પડઘા દૂરે ત્યાં,
“રેરે ક્યાંની ક્યાં !”

૨૬-૩-૬૭

દેરાવટો.

ઝરમર અધરે વરસે મોતી,
કુલડાં આંખડીને જૂલેથી,

એ સુખડાનું વાસી દિલડું
દેશવટે ઉઢાસી રે !

પાળેલું પોષેલું પંખી,
રણવગડામાં મરતું ઝંખી,
નાગ ગયો હૈયામાં ડંખી,
તલકે પ્રેમપ્રવાસી રે !

૨૬-૩-૬૭.

અમર.

આંખલડી તારી કાં રોતી ?
ભમરા ! કુલડું લેને ગોતી !
કળી નાનુકડી તુંને જોતી,
તોયે કાં રોતી ?

પ્રેમપુષ્પ રોધ જોવાનું,
લાઠ્યું ત્યારે એ રોવાનું,
ગૂંથાતાં હૈયું ખોવાનું,
રહેશે આંખલડી રોતી !

૨૬-૩-૬૭.

પ્રેમાધીન.

કાચે તાંતણુલે ટાંગ્યું છે,
ભાંગે તો હૈયું ભાંગ્યું છે.

એ તો કાચ તણી જ કટોરી
તોડી દેશે એક ટકોરી !

એ તારૂં તેથી તુંને શું ?
એને મન તો ના છે શું શું ?
વેચે તો વેચાયા થાશું,
આંસુડે પગ ધોતા જાશું !

૨૬-૩-૬૭.

હસવા કહેતીને.

રોવાનું કહે તો રોવાશે :
હૈયું કાંઈ હલકું થાશે !
શાને ખાલી હસવા કહેવું ?
ક્યાંથી હસશે ભારે હૈયું !

ખ્યાલા કાં ભરતી મદિરાના !
એથી આ મુખડું ફરશે ના !
હૈયાના ચીરા ટળશે ના !
રોનારૂં હસશે ના હૈયું !

૨૭-૩-૬૭.

રુરુદિષા.

ઉભરાઈ જરા નયનો પલળે,
ઉરના શયને પણ દાહ બળે ;

નવ ખાકુ ઝરે, ઝરતો ન ઠરે હજી
દદ્દ મહીં દિલદાગ કળે.

નવ પૂર વહે મનને ગમતું ,
જિગરે જળતો વિષનો વશમો દવ :
ખાક મહીં ધગતું મુજ આ શખ :
આ ઉર આ ઉરને દમતું !

૨૭-૩-૬૭.

તારાં આંસુ.

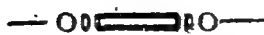
રડી શાને વેરે તુજ નયન મોતી આંસુમૂલાં ?
ન દે મીઠા ભાવો જલકણ મહીં આમ વહવા !
તને જે ભાસે છે તુજ હૃદયના ભાર કડવા,
અરે ! એ તો મીઠા મુજ હૃદયના દહાવ સઘળા !

પ્રિયે ! તોયે તું જો તુજ હૃદય આવું ઠલવશે,
પ્રતિ ખિન્દુ એવું ગણીશ નિરખી એક નજરે !
અકેકે ખિન્દુકે દયશ નવી હું આલમ તને !
નકી એ ખિન્દુકાં ટપકી ટપકી વ્યર્થ ન જશે !

૨૮-૩-૬૭.

તે મુખ.

લજ્જાળુ નયનો ઢળતાં કે,
અંખલડી ભીની ખનતાં કે,

પ્રેમી તણી વાતો સુણતાં કે,
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

એ મુખડું તો કાળજ માફ,
સૌ ભાવોનું ખ્યાલું ખ્યાફ,
એ વિણ કોને ક્યાં સંભાડ ?
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

૨૯-૩-૬૭.

ए चहेरो.

પ્રેમી આંખો કુદરત બધી શીદ જોવાય નતશે ?
જેને લાધ્યું મધુર મુખડું આંખ કાં ખોલશે તે ?
જેને ખોળે જગત સઘળું ખેલવા ખેલ આવે,
દેશે દેશો વન વન થઈ શીદને આથડે તે ?

તારા, ભાનુ, મધુર કુલકાં, વેલડી, ને અરા, વા
સોન્દર્યોનાં જગતફલકે ચિત્રની સાં સુરેખા,
એ સૌ ભાસે મૃદુ વહનના શેષના રંગ મીઠા,
એ સૌ કોઈ મદુ વહનના આશરામાં પડેલા.

આ હૈયાનું મધુર મુખડું વિશ્વનું મધ્ય બિન્દુ,
સૌન્દર્યોનું વહન જગતે એજ મહોથી વહનતું ;
એ મહોનું હું સ્મરણ કરતાં બિન્દગી ગાળતો છો,
ચાલ્યા જાતા શરી, રવિ, ગ્રહો આથમી કે ઉગી છો.

આ સંસારે કંઈ મૃદુ મુખે હાસ્ય મેં કૈંક જોયાં,
જોયાં નેત્રો ટમટમ થઈ અશ્રુનાં પૂર વહેતાં ;
લજ્જાળુ મ્હોં નમી સ્મિત કરે, એય ભાવો નિહાળ્યા,
એ ચ્હોરાની નકલ વિણ તો ક્યાંય સૌન્દર્ય છે ના.

૨૬-૩-૬૭.

રોનારાં.

રોનારાંને રોવા દેજો :
હસવાનું તેને ના કહેજો :
શીદ દયા ખાલી ખોવાની ?
રોતી આંખો રોવાની !

રોનારાંએ રોવું લીધું,
આંસુડાંને હૈડું લીધું,
આંખે ઘેલું અમૃત પીધું,
પી પી રોવાની !

૬-૪-૬૭.

વીત્યા ભાવો.

વીત્યા ભાવો હજી મારા છે :
આગ મહીં થંડા ક્યારા છે :
આંસુ તો સુખની ધારા છે :
આ હૈયાને બીજું શું ?

તું એ મીઠાં ભાવો સ્મરજો :
તેને સ્મરતાં સ્મરતાં મરજો :
હૈયાફાટ સદા વા રડજો :
રેરે ! બીજું શું ?

૧૫-૪-૯૭.

તલફું કાં.

જે દુઃખ હૈયે પાળી રાખ્યું,
જેને પીતાં અમૃત ચાખ્યું,
જે માટે સુખ ફેંકી નાખ્યું,
તેને રહેતાં તલફું કાં ?
જેમાં છે હૈયાને રહેવું,
તે તલપ્રી કાં લૂટી લેવું ?
દેતાં કાં પૂરું ના દેવું ?
રહેતાં તલફું કાં ?

૨૩-૪-૯૭.

વીત્યાંને રોવું.

રોતું અન્તરનું રોનારું :
રોતું ભીતરનું જોનારું :
દહોનારું હૈયું એ દહોતું :
પણ વીત્યાંને શું રોવું ?

(૩૭૫)

મળતાં પ્રેમજમાતી ખાખી,
હજી એ તા રોશું પડ રાખી,
ભર સમુદરિયે સાથે વહેશું,
વીત્યાંને રોશું :
તોયે વીત્યાંને રોશું !

૨૯-૪-૯૭.

ઝૂર માઝૂક.

કપાવી માશૂકે ગરદન હમારી કોઇને હાથે !
વળી છે રિશ્વતે દૂરે રખાવ્યો મોતનો હાથે !

ખુદાઈ મોત પણ તામે ઇશારે માશૂકે કીધું !
જખાં આંખો વગર આવું હમોને લોટવું કીધું !

ખુદાએ પાથરી આખું કુલોનું આ બિછાનું ત્યાં,
લઈને પાંખડી તોડી રખાવ્યા માશૂકે કાંટા !

જહાંને વખ્ખના જેવી કરે છે વખ્ખ બહેનારો !
 સહી જાશે મને એ આ સનમનો ખારનો ક્યારો !
 અરે ! છો કોઈને હાથે હજી ખવાડેશ ખર લાવે !
 સનમ રાજી, હમે રાજી, ખુદાની એજ છે મરજી !

૪-૫-૬૭.

જાગર્તિનું સ્વપ્ન.

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં !
 સહુ છુપા તારો ઝણઝણ થતા કસ્મિત બની !
 હજારો કોશોએ વદન પ્રિય જે દૂર વસતું,
 ઉન્હા તેના શ્વાસો મમ અધર પાસે ફરકતા !

દિસે છે એ મૂર્તિ તરવર થતી આ નયનમાં,
 ઉરે મારે સ્પર્શી ખળખળ એ અશ્રુ ઝરતાં ;
 પુકારી ઉઠે છે વ્યથિત ઉર તેના વદનમાં .
 અને એ ઝાળોથી સુજાવયવો આ પિંગળતા.

ન તેને કૈં આશા મુજ હૃદયમાં વા જગતમાં,
 ગરીબી ગાવાની મધુર કવિતા એ નવ મળે ;
 મૃદુ એ નિર્માયું હૃદય શરતું લક્ષ્ય બનવા,
 તૂટેલી આશામાં જખમ સહી દહે તડકવા.

પ્રભુ પાસે એ ના જિગર ફરિયાદી કરી શકે,
 ગુન્હેગારોથી તે મૃદુ હૃદયને મહોળત ઠરી ;

છુરી ખુદ્દોથી જે કતલ કરવા હસ્ત ઉપડે,
હવા તેની ગાવી, નિરમિત થયું એ જિગરને.

પ્રભુ પાસે ના તે જિગર ફરિયાદે કરી શકે,
રહી છે ના શ્રદ્ધા કુદરત તાણા આ કમ પરે;
સહી ઘા માથે ઘા હૃદય કુમળું નિર્ભય થયું,
ગણ્યા તેણે દેવો, અરર! સહુ તે રાક્ષસ હતા.

હતી ખેલાં આશા મુજ હૃદયમાં તે હૃદયને,
ન જાણી તૂટી તે પ્રથમ જ અરે ! જે ગઈ હતી;
હજી છેલ્લે એ તે મુજ હૃદયમાં કેં રસ જીવે,
હજી તેને પીવા જીવિત ધરવા ચત્ન કરતી.

હવે હું પાસે તે હૃદય નવ દાવો કરી શકે,
હવે છેલ્લે છેલ્લે મધુર કંઈ એ મહોં કરગરે ;
તરન્ટી મૂર્તિ એ મમ નયન પાસે ટળવળે,
હજી રેડે અશ્રુ ગરદન ધરી આ પદ પરે.

નિસાસા મારા એ પ્રિય વદનની ઉપર પડે,
હજારો અંગારા ગત સમયના ત્યાં ઢળી પડે ;
વિસામો લેવાની મુજ હૃદય આ આશ ધરતું,
નિરાશામાં કિન્તુ પ્રતિપલ રહે છે ટપકતું.

નકી પૂર્વે આવું અનુભવી ગયું છે હૃદય આ,
અજાણ્યે રોતાં એ બહુ દિવસ ખેલાં ગત થયા;
મને છે યાદે આ મધુતમ દેશાની મધુરતા,
નિરાશાના ખ્યાલા બહુય ભરી ખાલી પણ કર્યા.

ગયા જન્મોમાં એ પણ અનુભવ્યું આ નવ કદી,
 નથી આવી કે હી હૃદય પર કે વિદ્યુત પડી ;
 સરી જતાં મારાં જગત પરનાં કાર્ય સઘળાં,
 અહા ! હું ઓચિન્તો કળજ બનતો કે ઝડપમાં.

ગણાઇ સંસારે ફરજ સઘળી જે હૃદયથી,
 પ્રતિ પ્રાણીની જે જીવિત તણી ઈચ્છા કુદરતી,
 ઉડી તે સૌ જાતું, સમજણ નહીં શું થઇ જતું,
 પ્રિયાની મૂર્તિમાં મુજ હૃદય આ લીન બનતું.

લલે કાટી જાતા વિષધર મને આ હૃદયમાં,
 લલે લાખો વીંછી મુજ મગજમાં ડાંખ કરતા ;
 ન છે શક્તિ નેત્રે રમણી પ્રતિમાથી ઉપડવા,
 લલે તૂટી જાતા મુજ જિગરના સર્વ પડદા.

મને લાસે છે કેં રુદન કરતી આલમ બધી,
 પ્રતિ બિન્દુકે તે મુજ હૃદયમૂર્તિ પણ બડી ;
 ન કે એ મૂર્તિનું નહિ નહિજ કે આલમ તણું,
 ગરીબી હું જેવી જગત ઉપરે વ્યાપ્ત દિસતી.

મને કોઈ ખેંચી અવર દુનિયામાં લઈ જતું,
 બતાવી અશ્રુનો ઉદધિ રડતું તે ગરીબડું ;
 ન કે કોની પાસે કટુ ઉદધિને મિષ્ટ કરવા,
 ન કે કોની પાસે જ્વલિત ઉરને શાન્ત કરવા.

અરે ! રોવા માટે કુદરત તણી આલમ બની,
 અરે ! અશ્રુ આંહીં કટુતમ બધાં નિર્મિત બન્યાં ;

જનોનાં હૈયાને ‘ રુદન કરવું ’ ભેટ પ્રભુની,
ન કૈં કોની પાસે રુદન ઉરનું બન્ધ કરવા.

વિષે સૌ આંહીનાં મધુતર બન્યાં અમૃત થકી,
વિષે જન્મી જીવે હૃદય વિષને અમૃત ગણી;
અમી આંખે જોવું પણ વિષ તણું પાન કરવું,
પ્રભુએ નિમ્ન્યું આ જનાહૃદય માટે તલકવું.

પ્રતિ હૈયું આંહીં રુદન કરતું કેા હૃદયને,
પ્રવાસી ચાલે છે નયનજલચીલા ઉપર સૌ ;
દિસે તેમાં સૌમાં રુદન કરતી એ ભગવતી,
અરે ! આ જોખાને હૃદય ચીરી આધીન બનતી.

ઝીણા ઝીણા ઉઠે લલિત સ્વર તેના રુદનના,
પડે છાના તેના મધુર ભણકારા હૃદયમાં ;
કઈ કાલો વિત્યા ફરી નવ સુણ્યો એ સ્વર હતો,
હજારો કોશોથી મુજ શ્રવણમાં આજ પડતો.

અહો સંકેલાઈ ! હૃદયબલથી શું પૃથિવિ છે ?
અહો ! શું બાલાનું હૃદયબલ આવું કરી શકે ?
નિસાસા પ્રેમીના સહુય પડ ચીરી વહી જતા,
સખીનું હૈયું કૈં અતિ બલ કરે છે લપટવા.

“પિયુ ! બહાલા ! સાથી ! મુજ હૃદયની બહાર કરજે !

“ હવેના જન્મોમાં ગરીબ તણી સંભાળ કરજે !

“નિરાશા રોતા વા તુજ હૃદયને શાન્ત કરજે !

“ સખે મારા દોષો રુદન કરતાં માફ કરજે !”

ઉઠી ધૂમે છે આ મૃદુ રુદન મારા હૃદયમાં,
લવન્તું એનું એ મુજ હૃદય કૈં ઉત્તર ધરે;
ઝઝુમે છે નેત્રે રુદનજલનું ક્ષાર ઝરાણું,
મીઠી પાણીની ત્યાં તડફડ થતી માછલી રહી.

તહીં તેને થાતું, મુજ હૃદયમાં તે અહીં બને,
અમે સાથે રોતાં, સમય પ્રિય તે આ ફરી મળે ;
રડાવે રોઈને મુજ હૃદય કાં તે હૃદયને ?
અહીંના તારો કાં મદદ કરતા તે રુદનને ?

અહીં પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રણય, રતિ, એ ભાવ સઘળા,
અરેરે ! રોવાનું અરપણ કરી શાન્ત બનતા ;
અરે ! શું તેથી કૈં અધિક જનથી ના થઈ શકે ?
બને ના શું દેવ મધુર સુખ પ્રેમી હૃદયને ?

કહેવા સન્દેશા અનુપમે મળ્યો આ સમય છે,
ઉરોનાં લહાણાંની કુદરત બધી વાહક બને ;
દિલાસો દેવા કાં મુજ જિગર આ નાં ઉપડતું ?
ઉડી અશ્રુથી કાં ભભકમય પહાડે ન ચડતું ?

અહો ! અત્યારે તો હૃદય ઉડવા તત્પર દિસે,
જહીં હું ત્યાં તેજ્યે. ઉર ભટકવા તત્પર દિસે ;
ન કાં અર્પું પાંખો ? નવ કયમ અહું પાંખ મધુરી ?
ન કાં ભાનુ સાથે કિરણમય હાવાં થઈ જવું ?

અહો અત્યારે તો મુજ હૃદય આધીન તલકે,
સુધાના વંદોળા પ્રિય વદનના યોગમ ચડે ;

દળાઈ જતાં આ મુજ જિગર કૈલાસ ચડતું,
નહીં ભાનુ સાથે કિરણમય થાવા મન રહ્યું.

અરે ! જૂઠાં જૂઠાં કિરણ અગકે તે પ્રણયનાં,
જનો માટે ના તે, નવ જન ઉડી ત્યાં જઈ શક્યાં;
ઉડેલાં દાઝેલાં અગણિત અહીં આ તરફકે,
ફરી ઉડી જવા જિગર કદી હોંશે નવ કરે.

અમે એ પંખીડાં બહુ વખત ત્યાં દહેર કરતાં,
હવા આછી પીળી ઉપર કિરણોમાંય તરતાં ;
ઘડીનો ભાનુ તે, ક્ષણિક સહુ તે રંગ ગજબી,
અહીં હું બહાલી હ્યાં ગત થઈ ગઈ સર્વ સુરખી.

રહ્યું રોવાનું તે ચિર સમયનું ને અમર છે,
ભલે હું સાથે તે અમર ઉદ્ધિમાં ડૂબી રહે;
કરું શાને યત્નો અલિત દ્યુતિનાં દર્શન થવાં ?
તબાયે શે અશ્રુ ક્ષણિક સિમતથી બાથ ભરવા ?

સદા રોનારાનું સિમત વળી બલે ના કરી શકે,
હસું જેવું તેવું, કયમ પ્રિય ઉરે તે જઈ શકે ?
હબરો કેશોએ રુદન જ નકી બહાર કરશે,
પ્રતિ જિન્દુકે જ્યાં બલમય કઈ વિદ્યુત વસે.

અરે મીઠાં અશ્રુ મધુતર બને છે અનુભવે,
સદા તાજું તે જ રુદન કરતાં લજ્જત મળે;
હસે આંહી તેની ઉપર અનુકર્યા ઉર ધરે,
જિઆરાં કિન્તુ એ અનુભવ ભલે સર્વ લાઈ લે.

જશું ખીજ કોઇ સ્મિતમય નવી આલમ મહી,
જડી જશો જ્યારે સ્મિત મધુર કો આ રુદનથી,
તહીં ત્યારે ચારે નયન ટપકે છે સ્મિતભર્યાં,
નથી આ રોવું કેં રુદન મધુરું શાન્ત કરવા.

ધીમે ધીમે આ જે ઉર ઉરથી આલિંગન કરે,
ફરીથી એ જૂની ચકલી દિલડામાં ફડફડે;
ફરી અશ્રુ બહેતાં ચકચકિત એ ગાલ ઉપરે,
ધીમે ધીમે મારું દ્રવિત ઉર કાંઈ ગણુગણે.

“પ્રિયે ! બહાલી ! સાથી ! મધુર લહરી આ નિર મળે !
“સદા જન્મે જન્મે મુજ જિગરમાં આમ વસજે !
“નિરાશામાં આશા તુજ હૃદયની શાન્ત કરજે !
“સદાના તારા આ દૂષિત સહ પ્રેમે જ તરજે !”

લવન્ટાં આવું આ નયન નિરોપે સ્વર્ગ નવલાં,
લવિષ્યે ને ભૂતં નવીન કંઈ લાખો યુગ પડ્યા;
તહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રમી રહી !
અહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રડી રહી.

જહીં જે ત્યાં તે છે નિજ ગગનમાં મોજ કરતું,
અહીં ત્યાં સર્વેમાં સ્મિતરુદનજોડું રમી રહ્યું;
અમે ડૂબી જતાં લટપટુ અમારા ઉદ્ધિએ,
ગતિની ઇચ્છા કે જરૂર પણ કેં એ નવ મળે.

અહો ! એ મહોં એ મહોં મુજ નયન પાસે તરવરે !
અરે ઊંડું ઊંડું હજીય ઉર એ કેં કરગરે !

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં !
સહુ છુપા તારો ઝણઝણ થતા કમ્પિત બની.

૮-૫-૬૭.

છાના રોશું દર્દે.

— ૦૦—

ડસડસ કાં તારાં દગ જોતાં ?
આમ ગરીબી શાને રોતાં ?
શાને આમ નિસાસા લે છે ?
શી ખીડા હૈયે છે ?
રે ! માઈં શું એ હૈયે છે ?
મારા કાંટા ખુંચે મુજને,
ના રોશું જો એ દુઃખ તુજને,
ના મુખ તારાં દર્દે :
મુજને ના દુઃખ શું તુજ દર્દે ?
બહાલી ! છાના રોશું દર્દે !
નિસાસા લેવાથી શું છે ?
મારે વા રોવાથી શું છે ?
ગીતો કૈં ગાવાથી શું છે ?
એ તુજને જો દહતાં દર્દે,
છાના રોશું દર્દે !

૮-૫-૬૭.

સુકાની શબ્દ.

—૦૦—

“તને ચાહું છું,” એ કદિ નવ પડયા શબ્દ શ્રવણે,
હવે એ શબ્દોના હૃદય ભણકારા મુજ સુણે ;
કહેતી આંખો તે કયમ પ્રિય મુખે તેં નવ કહ્યું ?
અરે ! તેને માટે તૃપ્તિ ઉર આ છેવટ રહ્યું !

તને પૂછ્યું જહાલી ! જહુ વગત એ એકજ હતું,
“ન ચાહે કે ચાહે ?” ફરી ફરી રહ્યું એજ કથવું !
પ્રિયે ! આ નૌકાને નવ ગતિ તણી કોઈ જ દિશા,
સુકાની શબ્દો તે મુજ જિગરથી દૂર જ વસ્યા..

“ન ચાહે કે ચાહે ?” મુજ અધરનું એ ફરકવું,
સદા તારાં કુંજા પુલકિત કપોડે સરકતું ;
મુણી મીઠું લેવા ટમટમી રહેતું હૃદય આ,
કદી તો તેના મેં મધુર ભણકારાય કદાપ્યા.

છતાં એ સ્વાને તો અરર ! કદિ ના સત્ય નિવડ્યું,
હવે તો તે સાચું તુજ નયનનું એ કયમ ગાણું ?
હવે તો ના જૂઠું મુજ જીવિતને એ કયમ કહું ?
ગણી મીઠી આશા હજી પણ ઉરે હું કયમ ધરું ?

કહે “ચાહું છું,” ને જગત સઘળું સત્ય બનશે,
હજારો જન્મોની મુજ હૃદય આશાય ઘડશે ;
કહે “ના ચાહું છું,” કુદરત પછી જોઈશ નહીં,
ઉખેડી સૌ શ્રદ્ધા નયન મુજ હું ફોડીશ પછી.

તરે ના તે હોડી જલધિતબિયે છો ડૂબી જતી,
 ભલે જાતાં તેનાં તૂતક શઠ વારિમય બની ;
 પછી ક્યાં તું શોધે જગત પર જે ના કદિ મળે ?
 પછી એ શબ્દો છો મુજ જિગરથી દૂરજ રહે !

કણું આ આંખોનું કુદરત ન દેતું નિરખવા,
 છતાં કે સૃષ્ટિનાં મુજ નયન આડાં પડ રહ્યાં ;
 ત્યજીને એ “ આહું, ” તુજ અધર ના વ્યર્થ વદશે,
 કણું તો કાઢી લે, મુજ નયન જો કે ન ઠરશે.

પછી ડૂબતાંએ નહિ મરું સુકાની વગર હું ,
 બધાનું તે મારું, પછી નહિજ ઘોખો પણ ધરું ;
 ભલે આ નૌકાને ખડક પર મોટા મરડજે,
 અરે ! તે શબ્દોથી પણ હજી સુકાની થઈ જજે.

૩૦-૫-૬૭.

૧ રસીલું.

—૦૦—

એ મુજ ભવનો સાર રસીલું ! એ મુજ નેત્ર રસાલ !
 મોતીડે મોતીડે રસ રસ એ આ ઉરનો હાર !

રસીલું એ મુજ નેત્ર રસાલ !

ભાવ ભર્યો મુજ ચન્દ્ર પ્રકાશિત,
 સ્નેહસુધા મુજ ચેતનનું ચિત,
 ક્યાં દે તે દાતાર ?

અરેરે !

ક્યાં છે એ આકાર ?

જોવાનું આદ્યું ગયું ! આંખ રહી તે જાય !
કામ વિનાનું કોઈથી કેમ અહીં રહેવાય ?

આંખથી કેમ રાત રહેવાય ?
ગયેલું કેમ ગયેલ મનાય ?
હૃદયનું છેક લગાડયું તાન !
હૃદય આ આદ્યું છૂટી ભાન !
રસીલું કેમ હવે વિસરાય ?
તે વિણ કેમ હલાય ચલાય !

એ વિણ જગ અન્ધાર ! અરેરે ! એ વિણ જીવિત ભાર !
એ વિણ વિશ્વ તણું કટુ ગાયન, ગાયન સહુ ખેતાલ !
અરેરે ! એ વિણ શું સુજ હાલ !

હાલ વિના થઈ આ સુજ હાલત !
આ દુનિયાં મહીં ક્યાં સુજ દોલત ?
ખોયાં મૂડી માલ !
રહી છે
એજ ગરીબી ખાલ !

ખાલક ખેલ ઉડી ગયા ! વૃદ્ધા અન્ધ જણાય !
વયમાં કાંઈ મિષ્ટ તે આ અનુભવની બહાર !
હતું પણ ચટકું મધુર એક !
સ્પર્શતાં સળગી ઉઠ્યું છેક !
ગઈ તે આંચ ! ગયું તે નૂર !
રહ્યું ના એક બિન્દુ ! હતું પૂર !
રહી આખર આ એકજ હાય !
કાળજા મહીં રહી કોરાય !

ખેંચાતાંજ રહી શકે આ અલ્લાહ અપાર !

ખેંચાવાનું ના મને ! ના કર કે દેનાર !

જ્યાં હું ત્યાં મુંજ જ હાજ હૂં છું ! જ્યાં હું ત્યાં આ આજ !

નિત્ય હમારી એજ હકીકત ! એજ શુલામી તાજ !

હૂં ને એજ હૂં ફરી જ હાજ !

૨૭-૬-૬૭.

વે કઠ્ઠી.

પ્રિયે ! તે ગ્રીષ્મ તણી હતી દહાય,

આપણુ ફરતા કુંજની મહાંય ;

કુલો સહુ નિદ્રામાં પોઢેલ,

ઢળી ' તી શાન્ત શ્વાસમાં વેલ ;

નમ્યાં ' તાં વૃક્ષ વૃક્ષનાં અંગ,

હતી ના મહેક, હતો ના ગન્ધ.

ત્યાં કળી કે ખીલતી હતી રમતી વાયુ સાથ,

“ ચુંટી લે લોકતા ! મને ” એ લવતી ' તી વાત.

ભરેલો હજુય હતો મકરન્દ,

થયો ના હતો ભ્રમરનો સંગ ;

હતી તેમાં શી રસિક સુવાસ !

જવાનું મને ગમ્યું તે પાસ.

ચુંટી તે તેં દીધી અટ મને,

કર્યું મેં ચુમ્બન કેવું તને !

બિન્હી લૂ ઉડી ગઇ ! શીત થયાં સહુ અંગ !
આભારી મુજ નેત્રમાં નવો ભરાયો રંગ !

પ્રિયે ! તો મૃદુ મુખકળી એ આજ
ઠરે તું કેમ આપવા કાજ ?
દહે લૂ ગ્રીષ્મઝિન્દગી તણી,
ઔષધિ નહીં વિના એ કળી.

પ્રેમમાં સદા બધું અર્પાય :
અર્પતાં પ્રેમ કેમ વિલાય ?
શ્વાસ આ રસ એ લેતો ભલે,
શ્વાસ જે આખર અર્પું તને.

ભૂલું ક્યમ તુજને પ્રિયે ! કળીનો લઈ પરાગ ?
આભારી બનશે દગો ! ખૂંઝાશે ઉર આંગ !

ઉઠે છોને એ મીઠા ભાવ,
હૃદય છોને લે મીઠા લહાવ !
કળી તું જે નવ દેશે આજ,
મને પ્રભુ માળી દેશે કાલ ;
દિવસ જાતાં શી લાગે વાર ?
કરી કાં નવ લે તું ઉપકાર ?
જીવનની સાર્થક ક્ષણ પાણુ એક,
પ્રેમમાં ઘટે ન લૂટી છેક.

માળી દે કુલ તે લઈ ગાય ન દો ઉપકાર ?
મિત્ર કરી દાંઘ પામતાં બોલે ક્ષણની ધાર !

પ્રિયે ! તો અર્પ અર્પ તું તુંજ !
પડું છે પુષ્પપાંખમાં હુંય !

૨૯-૬-૯૭

દૂર છે સારું.

સુણું તેને સદા ગાતું ! પરોક્ષે દૂર કેં ગાતું !
સદા સ્વરતાનમાં રૂણું ! હજી પણ દૂર છે સારું !

પ્રભુના નાદની કરતું નકલ પ્રભુ પાસથી શીખી !
પ્રભુની જેમ એ ગાતું, ‘ હજીએ દૂર છે સારું ! ’

દિવસ ને રાત એ ગાતું ! નથી મેં સાંભળ્યું થાક્યું !
જહીં હું એકલો બેસું, સુણું ત્યાં ‘ દૂર છે સારું ! ’

ઢળે સન્ધ્યા ગળી જાવા, વહે લાલ્લી ઉપાની વા,
હૃદય તવ સાંભળે મારું, ‘ હજીએ દૂર છે સારું ! ’

જિગર મુજ ધૂમ પાડે કે નિસાસે અશ્રુ ચાલે છે,
ચિંતા મુજ ઉપરે ત્યારે લવે એ, ‘ દૂર છે સારું ! ’

અરે ! શું દૂર છે સારું ? હજી તો કેટલું દૂરે ?
નિરાશામાં પડું કે ના ? ફરી ગા ‘ દૂર છે સારું ! ’

ગાણું કેશો કહીં ? પંખી ! ગણિતની ખડાર એ સંજ્યા !
છતાં રાખું સદા શ્રદ્ધા ! ભલે ગા ‘ દૂર છે સારું ! ’

૨૦-૬-૯૭

પુનરુદ્ધાહ.

—૦૦—

કુલે એ ગાલોની ઉપર પડતી અંચ ધરતાં,
લગ્નતાં મન્યોમાં નયન સરખી છે અપલતા ;
જહીં લક્ષ્મી શોભા તહીં કંઈક એ મ્હોં વત દિસે,
પલ્લવોં સર્વેમાં કંઈક સમતા વ્યાપ્ત સઘળે.

મુગ્ધાન્તી વેલીમાં મુજ હૃદય કેં પ્રેમ ધરતું,
દિલે નારી રહેતું જલધિજલ એ વાળ સરખું ;
મને એ અંગોની કુદરત દિસે ભાવમયતા,
ગચ્છેલા ભાવોને ફરી ફરી ધરાવે સ્મરણમાં.

બધા બહાલા મોંના કુદરત દિસે ભાવ ધરતી,
બધેથી તો એવી મધુર કયસ લક્ષ્મી ન ગ્રહવી ?
ગચ્છેલાં બાલોને જનની કુલમાં છો નિરખતી,
લલે બહેનોંઓને રમત કરતા પાદ ગણતી.

જનોંથી કિન્તુ જે જનવદન સાદૃશ્ય ધરતાં,
કહીંથી પુણ્યે કે ઉદયિ મહીં તે હોય સમતા ?
રમન્તાં બાલોને જનની કુલ છોડી નિરખશે,
ગચ્છેલા ભાવોની અધિક નકી ત્યાં લહાણ મળશે.

રત છે અશ્રુને કુસુમ પર ઢોળાઈ પડવા,
મને ના બારે કે ઉદયિ કૂદતાને નિરખતાં ;
છળી તે બાલાની કંઈક ધરતી કોઈ લલના,
અરે ! તેને જોતાં મુજ નયન કાં બન્ધ કરવાં ?

જનો, પુષ્પો, વેલી, કુદરત તણાં સૌ રમકડાં,
ઘટાવો શી રીતે કુદરત મહીં લેદ ગણવા ?
જનોના આત્મામાં જીવન બસ કેા જાવમયતા,
અરે ! તે લૂટીને જીવન કયમ લૂટી લઈ જતા ?

લલે કેા બચ્ચાને અવર જનની સુમ્બન કરે,
લલે કેા બાલાથી રમત કરનારો રમી રહે ;
ગયેલાંના અંશો જહીં જહીં મળે છે કુદરતે,
તહીં સૌ અર્પાવા મૃદુ હૃદયનું તત્પર દિસે.

एकपतिपत्नीव्रत.

સુગન્ધી પુષ્પો જે નવીન મકરન્દે મહકતાં,
રુચે ત્યાં અર્પે છે નિજ રજ સુગન્ધી રસંભરી ;
સદા સ્વચ્છન્દી આ ખુલખુલ તણા હું સ્વર મુસું,
નવી પાંખો સાથે લયબથ થઈ જે ગહકતાં.

ન આ કેદી લાસે કુદરત તણાં સ્થૂલ હૃદયો,
બહુ ના દેવાનું પણ દઈ શકે જ્યાં મન ગમ્યું ;
મૃદુ મીઠા અંશો નિજ હૃદયના ઉત્તમ બધા
સદાએ રેડાતા અનુકૂલ અને ઉત્તમ મહીં.

તહીં દેવો નાચે ગગનપડદે સદૃશ હૃદયો,
અહો ! એ લહાણાં એ નહિ નહિ નહી પિંજર પડ્યાં ;

મળી જ્યાં જ્યાં જાવા નિજ હૃદય પ્રેરે કુદરતે
મળી ત્યાં જાવાની સહુ હૃદયને છૂટ સરખી .

રુચે છે પ્રીતિને ક્ષણ ક્ષણ કંઈ નુતન પાણું,
રુચે છે આત્માને અનુભવ નવામાં વિહરવું ;
નકી હૈયું ખ્યાલું હૃદયરસ કો એકજ વતી
ભરાતું ના પૂરું, નવ વળી અધૂરું રહી શકે.

જનોનાં હૈયાનાં રુદન કરતાં પાત્ર અધૂરાં,
ઉરો જ્યાં ખેંચે ત્યાં અરર ! નવ સ્થૂલો જઈ શકે ;
ઉરો ખેંચી લેવા જનઉરમહીં ના બલ કશું,
ઉરો તો ઉડે છે લથબથ થવા સામ્ય નિરખી.

અરે ! પ્રીતિ એ તો જગત પરનું જીવન ઠર્યું,
દઈ પ્રીતિ ફેંકી કયમ કરી બને પત્થર થવું ?
દિસે ખુદાડોમાં એ પ્રણયમય કોઈ રસિકતા,
નવું જોવા થાવા જગત સઘળું યત્ન કરતું.

નવું જો કે કાંઈ જન હૃદયમાં સૂક્ષ્મ સળગે,
જનોની પ્રીતિમાં કંઈક અમકે દેવ સરખું ;
છતાં કે કાલોથી જનઉર રમે સ્થૂલ રમતો,
જનોનાં અંગે ને અવયવ સહુ સ્થૂલમયતા.

રહી દૂરે ચાહી જનઉર ન સંતુષ્ટ બનતાં,
ચહાતાં સ્થૂલો સૌ નિકટ બનવા યત્ન કરતાં ;
ઉરો, વૃત્તિ, અંગો, શરીર પરનાં રોમ સઘળાં
ઉઠાડે કમ્પાવી લથબથ થવા પ્રેમચિનગી.

અરે ! જૂનો સાથી નવીન નવ જો કેં દઈ શકે,
 નવું વા કેં જૂદી દઈ લઈ શકે જો નવીનતા,
 ન કાં તો તે સાથે હૃદય સ્થૂલનું ઐક્ય કરવું ?
 અરે ! ખ્યાસા ખ્યાસા જલમય છતાં કેમ મરવું ?

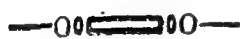
મથે સ્પૃહો સર્વે પ્રતિ પલ વધુ સૂક્ષ્મ બનવા,
 ચડાતાં તૃપ્તિથી અનુભવ લઈને પગથિયાં ;
 ન આડો બન્ધાવી કુદરતક્રમે કેં ઉચિત છે,
 પ્રભુની લીલા તો સરલ સહુ ખીલા વગરની.

દિવાલો કૂદીને નવીન બનવાનું થઈ જશે,
 ઘસારા મોટાથી તૂટી પડી દિવાલો પણ જશે ;
 પ્રવાસીને દેવો અઘટિત વૃથા કાં શ્રમ લલા ?
 પ્રવાસીનો આવો સમય લઈ લેવો કયમ લલા ?

૧૮-૭-૬૭.

સ્મૃતિચિત્ર.

હસી મારા બહાલા ! જીવિત કડવું મિષ્ટ કરજો,
 અનાયાસે આવ્યું વગર દુઃખ તે ત્યાગ કરજો ;
 પ્રકાશી જે આવે દિવસ સુખના આજ સરખા,
 બની ઘેલા ગાળો ભરપૂર સુખે શાન્ત વહતા.

અહો ! હું તો હીંચી મધુર રસીલા પ્રેમઝરણે,
 બને ત્યાં સુધી તો દુઃખી નવ કરું આ જીગરને ;

મૃદુ મીઠાં નાનાં સ્વજન મુજના મંડલ તણાં
ઘણાં આલેખું હું હૃદય પર ચિત્રો અવનવાં.

મુખારવિન્દો પ્યારાં સ્મરણ કરતાં ના દિલ વસે,
અતિ જો ખેંચો તો હૃદય થકી તે દૂર ખસશે ;
સ્વયં સ્ફુરેલાં તે ખચિત બહુ સાચાં નિવડશે,
અને સૌ એ ચિત્રો હૃદયપડછન્દો ગજવશે.

ઘણાં આવી રીતે પ્રિય મુખ, અહો અહો ! હું ભૂલી ગયો,
બની ચિત્રો ઝાંખાં સરકી સહુ ચાલ્યાં હૃદયથી !
ચિતારાની પીંછી નવ રજ હવે કાર કરતી,
હવે તો ચત્નોથી દિલ પર છબી કે ન વસતી.

થતાં જૂદી પ્યારી અગણિત દુઃખોમાં ફૂળી જઈ
રૂપાની ઘંટી શા મધુર સ્વરથી તે લવી હતી :—

“ ગયું તેવું જાશે મુખભર અહો વર્ષ વહતું,

“ મેળી પાછાં સાથે હૃદયદયના શ્વાસ ઝીલશું.”

અરે ! અસ્તુ ! અસ્તુ ! પણ નવ કદી કે કહી શકે,

થયાં જો જૂદાં તો દુઃખદ દઢ કયાં બન્ધ નડશે !

ભરેલો નેત્રે તે પ્રણયરસ નિસ્તેજ બનશે,

ચીરાશે બે હૈયાં, જગત હસતું તે નિરખશે !

અરણ્યે શોભિતું, અગણિત દુઃખોથી રુચિર, તે

ઉભું એકાન્તે છે શિવસ્થલ રૂડું શ્યામવરણું ;

ધ્વજ ફાટેલી છે, બળભળી ગયો ધુસ્મટ દિસે,

રે શૂઘાટા ત્યાં અ... ની આફળી વને.

તહીં નીચે નીચે રવિ નિજ કરે ફેરવી ઢળે,
પણે ધીમે ઊંચે ગગનપડદે ચન્દ્ર વિહરે;
ફરે એ ગોળા બે પણ પલ અહીં આજ વિરમે,
અહા ! એકી કાલે રમણીય પ્રભા પાથરી રહે !

અહો ! શાન્તિ શાન્તિ હૃદય મમ ને આ જગ પીએ,
ભર્યાં તિર્યંચો એ ભભકભર આનન્દઉભરે ;
જડાત્મા વૃક્ષો તો ખિલખિલ હસી હર્ષ સૂચવે,
અને પૃથ્વીમાતા ફરતી ફરતી ગાયન કરે !

અહીં આ મન્દિરે, સુખદ સમયે બહાલી રહી આ,
દિસે કે યોગિની, શિવવિભૂતિ, સાક્ષાત રતિ વા !
ત્રિશાળાં રાતાં બે અનિમિષ રહ્યાં લોચન રૂડાં,
અને ભાસે સર્વે વીજળીમય અંગો સળગતાં !

કુમાસી સુવાસી લધુ દ્રવ્ય રહે ઓષ્ઠ ધ્રુજતા,
ભણે સ્તોત્રો મીઠાં પ્રભુપૂજનમાં લીન પ્રમદ્ધ;
ધ્વનિ તેનો ગાળ વનચર બધાંને વશ કરે,
પિગાળી દે પહાડો ! નવ નદીઝરાનાં નીર ઠરે !

કુસુમ્બી સાડીનો પટ સ્ફુલ્લ ગ્રહી ફરફર ઉડે,
મહાં કે રાજનો જયધ્વજ ફરેરે જયમ ઊંચે;
કિશોરીના કેશો શરીર પર શા આમર કરે !
સ્તવે એ શંભુને, સુલગ પ્રિયને આ દિલ સ્તવે !

તહીં બાંધેલો છે તરુવિટપમાં ઘાંટ શિવનો,
ધૂળે શાખા ત્યારે ઘણુઘણુ તે ઘોષ કરતો ;

મૃદુ મીઠાં નાનાં સ્વજન મુજના મંડલ તણાં
ઘણાં આલેખું હું હૃદય પર ચિત્રો અવનવાં.

મુખારવિન્દો ખ્યારાં સ્મરણ કરતાં ના દિલ વસે,
અતિ જો ખેંચો તો હૃદય થકી તે દૂર ખસશે ;
સ્વયં સ્ફુરેલાં તે ખચિત ખહુ સાચાં નિવડશે,
અને સૌ એ ચિત્રો હૃદય પડછન્દો ગજવશે.

ઘણાં આવી રીતે પ્રિય મુખ, અહો અહો ! હું ભૂલી ગયો,
ખની ચિત્રો ઝાંખાં સરકી સહુ ચાલ્યાં હૃદયથી !
ચિતારાની પીંછી નવ રજ હવે કાર કરતી,
હવે તો ચત્નોથી દિલ પર છળી કે ન વસતી.

થતાં જૂઠી ખ્યારી અગણિત દુઃખોમાં ડૂબી જઈ
રૂપાની ઘંટી શા મધુર સ્વરથી તે લવી હતી :—
“ ગયું તેવું જાશે સુખભર અહો વર્ષ વહતું,
“ મળી પાછાં સાથે હૃદયદ્રવના શ્વાસ ઝીલશું.”

અરે ! અસ્તુ ! અસ્તુ ! પણ નવ કદી કે કદી શકે,
થયાં જો જૂઠાં તો દુઃખદ દઢ કયાં બન્ધ નડશે !
ભરેલો નેત્રે તે પ્રણયરસ નિસ્તેજ બનશે,
ચીરાશે બે હૈયાં, જગત હસતું તે નિરખશે !

અરણ્યે શોભિતું, અગણિત દુઃખોથી રુચિર, તે
ઉભું એકાન્તે છે શિવસ્થલ રૂઢું શ્યામવરણું ;
ધ્વજ ફાટેલી છે, બળભળી ગયો ધુમ્મટ દિસે,
કરે શૂઘાટા ત્યાં અનિલ લહરી આફળી વને.

રહે છે જો મીઠું જનકર મહીં સૂક્ષ્મ સઘળું,
 બહુ રક્ષાથી તો હૃદય સહ રાખી સુખી થવું ;
 સ્મૃતિચિત્રો ખ્યારાં સ્ફુટ કદિ બને નષ્ટ સઘળાં,
 પ્રીતિ સંસ્કારો તો મરણ સુધી સૌ ઇષ્ટ ગણવા.

૨૬-૭-૯૭

સ્વાકલિલ.

આ ખાકલિલ અંગારમાં ભારી હવે તું શું કરે ?
 છેલ્લું થવું વીતી ગયું તેને હવે તું શું કરે ?

બાળે તપાવે ખાકને શું ખાકથી બીજું મળે ?
 આલમ થકી ખાતલ ઉડે તેને હવે તું શું કરે ?

બસ કર અચી બેગમ ! હવે અંગાર તારો ફૂંકવો !
 એ ખાકને બાળે નહીં ! એ ખાક થાશે ! શું કરે ?

છે ખાકથી એ કામ ? તો તો હાથ લે જોળી હવે !
 આરામની કફની વગર તેને મગર તું શું કરે ?

તારી પછાડી આંસુડાં ! તું માંગતી હસવું ફરે !
 એ આંસુડાં ના લૂછતી તો વ્યર્થ દૂંઢયા શું કરે ?

આ ઝિન્દગીનું પૂછવા મારો હવે હક ના રહ્યો !
 ફરિયાદ વિણ રોયા કરે તેને સનમ ! તું શું કરે ?

ખળવાને યત્નો વિકલ કરતી ખ્યારી સઘળાં,
ફણે ઉભી ઊંચા કર કરી મથે છે પ્રિયતમા.

છુપી, છાનો દોડી, કટી વતી પ્રિયા તો ગ્રહી, અને
'ખળવી લે ખ્યારી' કહી મુજ રસીલી ઉચકી મેં;
ગઈ ખાઝી ઝહાલી શરમભર છાતી સરસી તે,
અને ચુમ્ખી લેતાં મુજ હૃદયમાં હર્ષ ઉભરે.

અરે ! આવાં સ્વપ્નો વિરહી દિલ માફ રીઝવતાં,
હવે ના આવે એ મુજ હૃદયમાં સૌ ખળી ગયાં;
ગયાં વર્ષો વીતી, મુખ મુજ પ્રિયાનું ભૂલી ગયો !
સખા ! મીઠા ચહેરા દિલથી સરી ગાઢ્યા સહુ, અહો !

તમે, મિત્રો ઝહાલા ! પથર વત વા વજ સરખું
કહેશો આ હૈયું કઠિન અથવા ના રસભયું;
અરે ! આ વાક્યો શું શિથિલ પ્રીતિની સ્થિતિ સૂચવે,
કવિતા મારી શું હૃદયજડતા સાબિત કરે ?

બુઝ્યાને મેઠાં મોઢું વિભુ વશ કરે એ વખતનું,
ગળે તે પહાડોને, સુર, જન અને વિશ્વ સઘળું;
ઉડાડે તે તારા, રવિ ગ્રહ ખધાંને સમ આણુ,
તમારો રાજા એ મુજ પર કરે રાજ્ય સરખું.

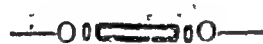
અતિ સાચું, યોહો ! વખતનદનો છે પ્રખળ ઝહો,
ખરું જે સાચું તે જનહૃદયથી તે લઈ જતો;
સુકાવી દે અશ્રુ, મધુર છળી ભૂંસી દઈ હસે,
અને રોનારાંને મરણશરણે તે ઘસડી લે.

રહે છે જો મીઠું જનકર મહીં સૂક્ષ્મ સઘળું,
 બહુ રક્ષાથી તો હૃદય સહ રાખી સુખી થવું ;
 સ્મૃતિચિત્રો ખ્યારાં સ્ફુટ કદિ બને નષ્ટ સઘળાં,
 પ્રીતિ સંસ્કારો તો મરણ સુધી સૌ ઇષ્ટ ગણવા.

૨૬-૭-૯૭

લાકદિલ.

આ બાકદિલ અંગારમાં ભારી હવે તું શું કરે ?
 છેલ્લું થવું વીતી ગયું તેને હવે તું શું કરે ?

બાળે તપાવે બાકને શું બાકથી બીજું મળે ?
 આલસ થકી બાતલ ઉઠે તેને હવે તું શું કરે ?

બસ કર અચી બેગમ ! હવે અંગાર તારો ફૂંકવો !
 એ બાકને બાળે નહીં ! એ બાક થાશે ! શું કરે ?

છે બાકથી એ કામ ? તો તો હાથ લે ઝોળી હવે !
 આરામની કફની વગર તેને મગર તું શું કરે ?

તારી પછાડી આંસુડાં ! તું માંગતી હસવું ફરે !
 એ આંસુડાં ના લૂછતી તો વ્યર્થ દૂંઢયા શું કરે ?

આ ઝિન્દગીનું પૂછવા મારો હવે હક ના રહ્યો !
 ફરિયાદ વિણ રોયા કરે તેને સનમ ! તું શું કરે ?

અવધૂતની માળા મહીં પારા ફરી લાખો ગયા !
આ એક પારો જિન્દગીનો ફેરવી તું શું કરે ?

અવધૂત હું તેને બળીલી એક પારામાં નહીં !
લાખો કહે, લાખો દઉં ! પણ મંત્ર વિણ તું શું કરે ?

આ બાકને પારા પરે કો ઇલમ સાધી જાણતું !
તે હસ્તથી આ લૂટ આવી તું કરીમે શું કરે ?

આ બાકને બાબી સહે ચારી હતી જૂની કંઈ !
તું તો નકામી બાકથી મેલી બનીને શું કરે ?

આ બાક રોતી એટલું ! બાબી રહે તે એજ છે !
બાજીગરે બાજી મગર એવી રચી ! તું શું કરે ?

રાખું સખૂરી ! રાખજે તું એ સખૂરી ! આ સનમ !
તોયે રહે ના આંસુડાં ! કેની સખૂરી શું કરે !

૩૧-૭-૬૭.

પરવાર્યો.

હુઃબી દિલદર્દને ગાતાં, જિગરની આહમાં દહાતાં,
ફેના ઇશકે સદા વાતાં હવે હું આજ પરવાર્યો !

ન લૂછું એક આંસુ વા કહું હું લૂછવાનું ના !
હવે છો ઘોઘ ચાલે આ ! રડી રોતાં હું પરવાર્યો !

હવે આ આંખમાં ના છે કંઈ દાવો, કંઈ ફરિયાદ !
ગમીના જામ એ પાતાં અને પીતાંય પરવાર્યો !

હવે આ ઝેરનું પ્યાલું છુપાવી શીદ પી જાવું ?

તું જો કે રો ! ગમે તે હો ! તમાથી છેક પરવાર્યો !

હતો મારો ચલાવ્યો તેં જિગરને મારતાં હસતાં !

મરે જોખું તહીં રો તો રહમથી હું પરવાર્યો !

હું પરવાર્યો ! ન છે પરવા ! સુખે તે ને સુખે તું જા !

ખુદાની બદનગી કરજે ! હું તો એથીય પરવાર્યો !

હતું તેને સદા રોવું ! નવું તો કેં ન છે દેવું !

જતાં જૂનું નવું રોશે ! પછી તેથીય પરવાર્યો !

હતું હૂલાવવું ખંજર દિલે એ હાથ મારાથી !

કરી ઉમેદ એ તારી હવે પૂરી હું પરવાર્યો !

હુકમ જદ્વાદ થાવાનો બળવ્યો આખરે, દિલખર !

હવે એ હુત્તરે કાગિલ થઈ તુંથીય પરવાર્યો !

ભણ્યો તારી તુફલે તે હવે અજમાવવું તું પર !

છુરી નીચે નમી તો જો ! કડં ઘા ને હું પરવાર્યો !

ખુદાની આંખ ત્યાં રાતી ! મને તેની ન છે દરકાર !

ખુદાથી, ઈશ્કથી, સૌથી, મગજ, દિલથીય પરવાર્યો !

સનમ ! તેનો અને તુજ તે બને જદ્વાદ છો મારો !

વહે ત્રણ ખુનની નીકો ! તહીં હું નહાઈ પરવાર્યો !

અરે ! આ હાથ મારાથી દિલે મારે છુરી વાતાં !

ન તડકું વા ડરું હું ના ના ! દરદરથી હું પરવાર્યો !

અદલ ઇનસાફની ગાદી ખુદાની ત્યાં ચડી જોઉં !

પછી આહા ! અહાહાહા ! અહોહોહો ! હું પરવાર્યો !

૮-૮-૬૭.

અતિ લીર્ઘ આજ્ઞા.

—૦૦—

હું તો માનવી “હું” ! વિશ્વ ના હું ! બ્રહ્મ ના ! જ્ઞાની નહીં !

હજી તો ઉછરતા પ્રેમમાં છે અજ તું એ હું સમી !

માયા અલકલટ તું તણી :

તુજ ગાલની આ સુરખી :

તુજ નેત્રની મીઠી ઝરી :

તુજ પાંખ ત્યાં બાંધી પડી !

કોકિલ તણે આજો રમી,

તિરછી નમાવી આંખડી,

મુજ કાળજે મીઠી છરી,

દેવી તને રુચી રહી !

કુંજે એકલાં બે ચાલવા,

કદિ સ્મિતકુવારે મહાલવા,

કદિ પાટમાં આજોટવા,

હજી આ ઉરે હોંશો ભરી !

આ છાતી પરે કે’ હાંફવું,

આ હાથ બાલી હીંચવું,

સુજ ખાગનું કુલકું થવું,
તેમાં ના તને તૃપ્તિ હજી ?

મનનું ખધું મનમાં ભર્યું,
આ વિશ્વ ત્યાં વચમાં નડ્યું ;
હાવાં ગીત એક જ આ રહ્યું,
ગાવું ગીત આંસુડાં ભરી !

‘ આંસુ ’ નામ જે અળખામણું,
તેમાં એ નિસાસે દાઝવું,
હઃખમાં સદા સુખ માનવું !
જો, એ દહાણુ શી છે આપણી ?

જીવ જાળવી પણ રાખવો,
તે એ એક કૈં આશા ભર્યો,
બહાલાંએ હુકમ એવો કર્યો ;
ઠરી મૈત્રી એવાં અન્ધની !

કહે છે, “ લાખ જન્મો પામશે !
“ સાથે લાખ જન્મો માણશે !
“ હાવાં દહાવ રોવાનો લીઓ !
“ પાણીનું પતાસું ઝિન્દગી !

પોતાની ન દૃષ્ટિ જ્યાં પડે,
જેને માનતાં પોતે ડરે,
એવી આશ આપણને ધરે ?
લેવી તેય આભારી જની !

ભૂલી આપવીતી સૌ જતાં !
 જ્યારે દહં જોવાં પારકાં !
 બહાલાં દૂરનાં તે દૂરનાં !
 જીવ્યું કોણ પર પોતે ગણી :

કહિ હોય સાચું તોય શું ?
 આ તો જીવવું એજે ગયું !
 ખારાં આંસુમાં ચાલ્યું જવું !
 એ સૌ કોણ લોગવશે પછી ?

નટવો ચડે દોરી પરે,
 ચૂકી આંખ તો નક્કી મરે,
 મળે મોજ કે ના એ મળે ;
 એવો દોર આશા આ, સખિ !

પહેલાં તો મરીને દાઝવું !
 ઉઠ્ઠી ખાક થઈને ઉડવું !
 કાંઈ તે પછી મીઠું ઠયું !
 તેમાં તું કહે શું ? જોલની !

તારાં ભૂ અને તુજ આંખ આ,
 તારું અંગસૌંદર્ય આજ આ,
 તારું સર્વ આનું આજ આ,
 તેમાં આ જિગરની ખીતડી !

ખાખ્યા પછી એ કોણ દે ?
 બહાલાં તો રંડી ભૂલી જશે !

ભૂતો આપણું રોતાં હશે !
એની અન્યને તે શી પડી ?

વર્ષા બધીય વહી જશે,
ત્યારે શું પછી જલદોદયે ?
ના ના ભાવડે જગ જીવશે !
તે એ કોણ જાણે ક્યાં વળી !

૧૨-૮-૯૭.

નિમન્ત્રણનું ઉત્તર.

મળેલાં પત્રોથી મુજ નયન આંસુ ટપકતાં,
ન હું આવું તો શું સુખી નવ થશો ? એ પ્રિય સખા !
મૃદુ પ્રેમી આજ્ઞા કમનસીબ પાળી નવ શકે,
અરે ! કેં રોવાનું મુજ જિગરનું તે ધરીશ હું !

અહો ! જ્યોત્સ્ના જોવા મુજ નયન આ ઉત્સુક હજી,
સુધાંશુની ધારા પ્રિય વદન શી ને રચી રહી;
છતાં હું ના જોઉં રજની ધવલા એ રમણી શી,
સખાઓ ! ભીતિ કેં મુજ હૃદયમાં છે ખટકતી.

સુધાંશુની લાલી મુજ નઝરથી પીત બનતી.
અમીની-થાળી એ નયન પડતાં ક્ષીણ દિસતી;
શશીથી આ દૃષ્ટિ પરિચય વધુ જો કદિ કરે,
નહીં ત્યાંથી એ તો જગ પર પછી અમૃત ઢળે.

હુઃખી મારી દૃષ્ટિ હુઃખકર બધે છે થઈ પડી,
દિવાલો એ રોતી પ્રતિ કણથી મારા ગૃહ તણી;
લતા, વૃક્ષો, પક્ષી, જલધિ, ઝરાણું, વાં રુચિર કૈં,
તહીં આ દૃષ્ટિને ઘટિત નવ હાવાં સરકવું.

વિસામો દેનારાં જગ પર જનોને ખડું નહીં,
અરે ! એવું સ્વદેપે મુજ નયન લૂટે કયમ ભલા ?
સુખો દેનારાંથી સુખ ન હીનભાગી લઈ શકે !
સુખો દેનારાને હુઃખ દઈ કંઈને દહી શકે !

સખાઓ ! બહાલાઓ ! તમ ગૃહ સદા જે હસમુખાં,
ઘવાએલાં લાખો અતિથિઉરને જે મલમ શાં,
હવે હું ત્યાં આવો પગ પણ ધરું તે ઉચિત ના,
હવે આ નિર્માયા મુજ પદ સદા રાન ફરવા.

તમારા બાગોમાં નહિ નહિ કરું હું રુદન તો,
છતાં નિઃશ્વાસો તો નહિ જ અટકાવ્યા અટકશે;
જળી જશે પુષ્પો, તરુ સહુ નિસાસામય થશે,
પછી એ રોનારા અતિથિ સઘળા ક્યાં વિરમશે ?

નિસાસો ના કોઈ મુજ હૃદય પૂરું ભરી શકે,
કમી કે નિઃશ્વાસે મુજ હુઃખ હવે ના થઈ શકે;
કુલોને નિઃશ્વાસો દઈ સુખી થનારા અતિથિઓ
ભલે એ કુળોમાં વિમલ ઝરાણે હું સ બનતા.

નિમન્ત્રો ના બહાલા ! અતિથિ નવ હાવાં થઈ શકું,
નિમન્ત્રો ના બહાલા ! અતિથિ નવ હાવાં કરી શકું;

તમારાં હાસ્યોનાં મધુર નવ દહાણાં લઈ શકું
ન મારા હૈયાનાં રેદનમય દહાણાં દઈ શકું.

તમારા બાંગોમાં મધુપ ફરતા હો. પ્રતિ કુલે,
તમારાં વીણામાં મધુર સ્વર હો. સા ગહકતા;
તમારા મહેલોની ઉપર કરુણા હો. પ્રભુ તણી,
સુખી દૂર એ છે, સમજી સુખી હું એ યર્ષશ હો !

૧૮-૮-૬૭.

હૃદયપ્યાલું.

હૃદયનું આ ભરી પાતાં તને પ્યાલું ઉડું કાંઈ !
ધરું છું તોય પાવાને ! ધરું કે ના ? ઉડું કાંઈ !

ખુમારીમાં સદા રેતાં મને તો સ્વાદ છે આબ્યોઃ
મગર એ આગને પીતાં બળે હૈયું, ઉડું કાંઈ !

પ્રિયે ! ફેરું જરી પીતાં બગીચા લાખ ખીલે છે;
મગર કાંટાભરી વાડો, તને લેતાં ઉડું કાંઈ !

હસાશે ના પછી ખાલે ! જરી પીધું સદા સાલે;
રહી રહેતાંય ના ખાલી થશે હૈયું, ઉડું કાંઈ !

હૃદયનું તોડતાં તાણું મળ તો ખૂબ ઊંડી છે,
મગર ઊંડાણમાં તું ને લઈ જાતાં ઉડું કાંઈ !

રહું છું હું, હસે છે તું, ઘટે ના ભેદ એ પ્રેમે;
 પરન્તુ તોડતાં એવી જૂદાઈ હું ડરું કાંઈ !
 બને તો તું હસાવીને સુખે દિલ ફેરવી આ લે;
 કહું છું તોય કે હસતાં હવે તો હું ડરું કાંઈ !
 તને રોતી કરું તે તો બનાવું તો બને તેવું;
 હસે તેને રડાવું કાં ? કરું સાશી ? ડરું કાંઈ !
 હસે તું તે વિસામો કેં હતો તે કાલ ક્યાં હાવાં !
 વિસામની નહીં આશા, કહેતાં એ ડરું કાંઈ !
 છતાં આશાલરી પ્રીતિ, ન કાં ખ્યાલું તને પાવું ?
 ઉરે આશા ધરું ના કાં ? ધરું કે ના ? ડરું કાંઈ ?

૩-૬-૬૭.

વાલક.

જે છે હજી રુધિર સ્વર્ગથી કાલ આવ્યું;
 જે બાલ છે રમતમાં હજી એજ રકતે,
 જેનાં સુખો પણ હજી કુટતાં દિસે છે,
 તે કેમ યૌવન તણાં સમજે હુઃખોને.

પૂછે છે એ મને, “ ક્યારે મોટો તાર ! થઈશ હું ? ”
 ઉત્તરે સાંભળ્યું ના ત્યાં મચે છે ફરી ખેલવું !

રમત કે રમવી નવ જ્યાં રહે,
 અણગમ્યા ઉર કંટક જ્યાં ખુંચે,

હૃદયદાહ જળ્યા જ જળ્યા કરે,
સફર ત્યાં પણ કાં કરવી ગમે ?

ગયું ને આવવાનું ત્યાં કલ્પના મૃદુતા ધરે,
કલ્પનાહીનતા સર્વે વર્તમાન સૂઝા કરે.

પણ મધુર આ વેળા તારી ગંઠ ન ફરી વળે,
સુખલર રૂડી આ વેળાની સ્મૃતિય નહીં મળે;
સ્મરણનયને ચારે પાસે અહીં દવ ભાસતો,
જીવન જીવતાં આવું ખાડું હવે જીવ ત્રાસતો.

ઈચ્છે છે તે નકી બાપુ ! આવી કાલ ઉભું થશે,
ઈચ્છા જ્યાં પૂર્ણ થાશે ત્યાં અતૃપ્તિ જ વધી જશે.

ન ઇચ્છવું આ મુજ અર્થનું કશું,
છતાંય આ છે ઉર આશિષે લયુઃ—

“ સદા રહે બાલક બાલખેલમાં !

“ સદા વહે એક જ હર્ષરેલમાં !”

દડાથી અંગુલી તારી કેવી આજ રમી રહે !
પછી એ ધારતાં મુદ્રા હૈયા સાથે જડી હશે !

વા આ હશે સૌ મુજ કલ્પના શું ?

તુનેય દર્દો તુજ કેં હશે શું !

રે ! બાલ, વૃદ્ધો અથવા સુવાનો

છે સૌ પડ્યાં એકજ છાયમાં શું !

સ્મૃતિ ના પહોંચતી ત્યાં ત્યાં આનન્દી ઉદ્ધિ દિસે !
પરન્તુ ઝાંઝવા જેવા શું એ સાગર સર્વ છે ?

છેલ્લી જફા.

—૦૦—

જફાથી ક્યાં સુધી આખર જિગર આ નહાસશે દૂરે ?
જફા કાળે જિગર છે આ ! જિગર કાળે જફા છે એ !

જફા આ એકમાં જતાં જફા લાખો ઉડી જશે !
મગર કે ખેજફા બિલકુલ જહાંમાં ના થયું થાશે !

મુસાફર જિન્દગાનીનો જફાના નાવમાં ચાલે !
પ્રતિ પગ સાહસે ભરવો, રડી બહે યા ભલે મહાલે !

જફા છેલ્લી, જવું ડુખી ! મગર દરિયાવ ખારો છે !
થવાને ખેજફા કિન્તુ મને એ દાવ ખ્યારો છે !

જફા દુનિયા ! જફા પ્રીતિ ! જફા આ મોતનું ખ્યાલું !
જફાની તો જફાના કાં હવે ના પન્થમાં ચાલું ?

જફા નહાની તણાં ઝુંડો સહેતાં શી ખડાઈ છે ?
મગર આ મોતની છેલ્લી જફા તો કે હવાઈ છે !

લઈ સમશેર ઉભું ? યા દઉં સમશેર સીનામાં ?
સમાઈ નાવ તૂટેલું ? અરે ! તેને ડુખાવું યા ?

સમાઈ તો નથી સાંધો ! નથી દરિયાવનો ખ્યારો !
ડુખી જાતાં તણું છે ક્યાં ? કહીં મીઠાશનો ક્યારો ?

સમાઈ ના ! ડુખાવું ના ! જહીં ખેંચાઉ ત્યાં જવું !
નહીં જ્યાં નાવ ચાલે ત્યાં જતાં ડુખી નથી ગાવું !

કુખાવાનોય કો કાલે જશે એ વખત આવી જો ;
બહુ એ વાત ટૂંકી છે સુખે દેશુ કુખાવી તો !

હશે બંદૂકના પડવા થયા ના શાન્ત આકાશે ;
જિગરના આ બધા ધડકા તહીં પૂરા થઈ જશે !

જફાને, ને સનમને, ને સનમની કરવાને, ને
જહાંને આપતા જાશું સલામી આંસુની છેલ્લે !

૨૮-૬-૬૭.

જેરી છુરી.

છુરી કટાઈ ગઈ તે ઉરમાં ધરીને
હૈયું નિહાલ કરનાર ગઈ વિભૂતિ;
તેને સંજી જિગરની મુજ આ સરાણે,
આશા ધરી અમર કો રસ પામવાની.

તે કાટ આ હૃદયરક્ત વતી ચડેલો,
તેમાં હલાહલ ભરૂં સ્મૃતિનું ઉમંગે ;
તેને જરી ખટક એક જ આવતામાં
તે કાલનાં કિતૂર સર્વ વિરામ પામે.

ક્યાં ક્યાં સુધી અદબથી શિર ઝૂકવીને
દોરાઈ કાલકદમે નમતો ગયો હું ;
કાઠ્યા અનેક નદ ખેડાડ અનેક ખોદી,
આવી શિરીન બસ ખંજર અર્પવાને.

મારી હતી ન તકલીફ મળ વિનાની,
આશામ તોયણ હવે દિલ યાચતું આ
કાલે કહું ભટકવા, ભટકયો બહુ હું,
મારા હવે કળતરે પગ ઉપડે ના.

‘ આ ભૂલ ’ એમ સુણતાં જ અનેક ભૂલ્યો,
કિન્તુ હવે હુકમ. એ ગણકારતો ના ;
આજે ઉરે મધુર ભાવ રમી રહ્યા છે,
તેને જ આ ઉર સદા રટતું રહેશે.

ખાલી થયું નવ હજી દિલ દર્દ રોતા,
ત્યાં કોઈ અશ્રુ નયનેથી સુકાવવાનો,
પ્રેમી મૃદુ હૃદય ઉપર ફાળ દેવા,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કશે એ.

ચૂંટી અપકવ ઉરપુષ્પ કદીય લેવા,
આશાભર્યાં જિગરને ઉચકી જવાનો,
મૃત્યુ અકાલ વતી કો સ્મૃતિ લૂટવાને,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કશે એ.

દાવા પ્રચંડ વત વિશ્વની આળ માંડી,
વાત્સલ્યની નજર કેં હરિએ કરીને
અશ્રુ અને સ્મિત તણા કુલડે ભરેલા
સૌ પ્રેમના ચમન તૃપ્ત થવા જ રાખ્યા
શું છે વળી વધુ કશુંય ઉડી જવાથી ?
ના લાધતા ઉપર તારકના પ્રદેશો !

શું છે નવીન કટુ સિન્ધુ બધાય ડોળ્યો ?
માશૂક યોગ્ય મળતાં નવ મોતી ક્યાંએ !

એ પ્રેમ ક્યાં હૃદય ઉત્તમ જે બતાવે ?
ક્યાં છે અહું વિસરનાર રતિ જહાંમાં ?
ક્યાં કોઈ છે પડ સહુય બતાવનાર ?
આનન્દથી હૃદયનું સહુ આપનાર ?

નિઃશ્વાસ આ હૃદયના સહુ આગ કૂંડી
એ ઐક્યને જ જપતા મળગી વિરામ્યા ;
આ અશ્રુનુંય સહુ તેજ તહીં ગુમાવ્યું,
એ તો મળ્યું નવ મળ્યું, નવ બાણુતો હું !

‘તો તે શિરીન કરની પ્રિય તેજ છુરી
બેઠો સજ્જશ મુજ આ ઉરની સરાણે !
જેથી સબું જરૂર તેજ કપાઈ જશે !
તે ઝેર આખર કદાચ ગળાઈ જશે !

૧૧-૧૦-૯૭.

તરછોડ નહીં.

મુજ ખાતર તેં બહુ નાથ ! સહું,
કટુ વેણ છતાં હજી તેં ન કહું;
તરછોડીશ કાં ? અપરાધી નહીં નફી !
આ જગમાં ક્યમ જાય રહું ?

ઉરનું તુજ પુખ્ત ન પોવી શકી;
રડતું નિરખ્યું તુજ આ મૃદુ અન્તર,
એ દવમાં ઉર આય નિરંતર,
ના મુજ આંખ થઇ હલકી.

રસ કેં મૃદુ આ ઉરથી ન ઝર્યો કદિ,
સુન્દર ભાવ હશે ન ધર્યો કદિ,
તુંય અતૃપ્ત અતૃપ્ત કર્યો કદિ,
તેં મુજ તોય નિભાવ કર્યો !

નવ રાવ તાણું સ્થલ તું વિણુ છે,
પરવારી રહી સહુ અન્ય, સખે !
જ્યમ રાખીશ તેમ હશે નયને,
તરછેડ નહીં ! જલ લૂછ, સખે .

૨૩-૧૦-૯

પહાડી સાધુ.

—૦૦—

- “ ભલા પહાડી સાધુ ! વિકટ સહુ આ પન્થ ગિરિના,
“ તહીં દૂરે દીવા ટપટપ થતા આદરભર્યા ;
“ મને દોરી જા વા જરીક કહી દે માર્ગ ચડવા,
“ તહીં આ પન્થીને શયન વળી કેં હૂંફ મળશે.
“ ભરી ધીમે ધીમે દિવસ સઘળો કલાન્ત પગલાં,
“ પ્રવાસી થાકેલો વિધુર ભટકે માર્ગ વિસર્યો ;

- “ અબ્બાણ્યાં સર્વે આ તુમુલ વન સીમા વગરનાં,
 “ અગાડી જતાં જે વધુ વધુ દિસે દીર્ઘ જનતાં.
 “ શિયાળાની રાત્રિ શરદ શરૂ થાતાં ચમચમે,
 “ ભરેલા તોફાને ગિરિ સહુ અને આ નલ દિસે ;
 “ હજી છેલ્લી છાયા રવિકિરણની પશ્ચિમ પરે,
 “ તહીં પેલા શૃંગે શ્રમિન પણ પહોંચી જઈશ હું.
 “ સરો આ ઊંચાં ના રજની સહુ ભેટી હજી પહોંચ્યાં,
 “ ગુફાઓ પેલીમાં ઉપર હજી ના વાદળ ચડ્યાં ;
 “ નથી એ ભૂંસાઈ સુરખી ગરફે પૂર્ણ હજી છે,
 “ તહીં પેલા સ્થાને શ્રમિત પણ પહોંચી જઈશ હું. ”
 કહે સાધુ, “ ખેટા ! ન કર શ્રમ ને સાહસ હવે,
 “ તહીં તો ભૂતોની ભયભર ગધી ઝાંચ સળગે ;
 “ મશાલો લોભાવા તુજ નયનને એ ચમકતી,
 “ સહુ એ તો જાણે ગિરિ પર રમે તે મરણની.
 “ હજી ખુદી મારી પથિક સહુને પર્ણકુટી આ,
 “ ગિછાનાં ઢૂંઢાળાં ઝૂંપડી મહીં છે ઘાસ પંરનાં ;
 “ અહીં જો કે હિસ્સો પ્રભુ તરફનો સ્વદય સઘળો,
 “ છતાં તે અપાતો સદય ઉરથી સૌ અતિથિને.
 “ સુખે ત્યારે ગાયુ ! રજનીભર આંહીં વિરમજે,
 “ અહીં જે ગદ્યાયુ સુખથી તહીં ભાંગી પણ થજે ;

“ તને આપું ચાલો શ્રમહર કંઈ લોજન, અને
 “ જિછાનું, વિશ્રાન્તિ, મુજ ઉર તણી આશિષ વળી.

“ અહીંનાં ફૂદન્તાં હરિણ સહુ સ્વચ્છન્દ રમતાં,
 “ જનોને ધીરીને બતક તરતી જેલમ મહીં ;
 “ સુખે પક્ષી આંહીં દિવસભર કદલોલ કરતાં,
 “ હથેળીમાં બેસી ચણ લઈ જતાં બુલબુલ કંઈ.

“ છુરી નીચે પ્રાણી કદિ પણ અહીં ના તડકતાં,
 “ બહુ વેળાથી છે મુજ હૃદયને ત્રાસ હણતાં ;
 “ કૃપાલુ શક્તિ જે મુજ પર દયાથી વરસતી,
 “ દયાલુ થાવાને તહીંથી મુજને શિક્ષણ મળ્યું.

“ નહીં પાળી એવું ગિરિ ઉપરનું લોજન ધરું,
 “ વિશાળું નીલું આ ફલકુલભર્યું છે વન બધું ;
 “ વહી જતી ગાતી શીતલ જલ દે જેલમ અહીં,
 “ અને આ ક્યારાનું ઝરણ સઘળાં પોષણ કરે.

“ પ્રવાસી ! ઠેરી જા, ફિકર કર તું દૂર સઘળી,
 “ બધી જૂઠી ચિન્તા જન હૃદયને આ જગતની ;
 “ અપેક્ષા લોકોને અતિ લઘુ તણી આ તલ પરે,
 “ અને તેએ ના ના ચિર સમયની ને મળી રહે. ”

હવે ધીમે ધીમે સધુર જયમ આ ઝાકળ ખરે,
 સુખેથી સાધુને નરમ ત્યમ એ સુસ્વર ઝરે ;
 પ્રવાસી સાધુની ઝુપડી બાણી ધીમે અનુસરે,
 અને એ લજ્જાળુ શ્રમિત મુણડું નમ્ર નમતું.

વિસામાની મૂર્તિ નિજ પથ ભૂલેલા પથિકને,
કનેના દીનોને સહુ સુખભર્યા કલ્પતરુ શું,
છુપાયેલું દૂરે વિજન સ્થલ નિદ્રસ્થ દિસતું,
તહીં કુંજેમાં આ દુમવર નીચે આશ્રમ રહ્યું.

નિશાની ભીતિની કશીય હતી ના દ્વાર ઉપરે,
ન સ્વામીચિન્તાની જરૂર હતી એ આશ્રમ મહી ;
જસે ઠેલ્યે દ્વારે સ્વર કરી નિમન્ત્રે અતિથિને,
અને દે આ જોડી ઝુંપડી મહી નિર્દોષ પગલાં.

હવે ઉઘોગી આ સહુ જન વળે છે નિજ ગૃહે,
કુટુંબો જ્યારે સૌ નિજ ઝુંપડીઓમાં મળી રહે
જગાવી ત્યારે એ શગડી નિજ સાધુ હસમુખો
ઉઠાસી પોતાના અતિથિઉરને સાન્ત્વન કરે.

ધરે છે તે પાસે ફલ ફલ સહુ શીતલ, અને
જરા કે લેવાને નિજ અતિથિને આગ્રહ કરે ;
કલાકો લાંબા એ વ્યતીત કરવા ગમ્મત મહી,
મજીરાંની સાથે સ્વર શરૂ કરે છે લજનના.

સૂતેલો જાગીને શુક મધુર આલાપ કરતો,
લવી થોડા બોલો ફરી સ્થિર થઈને સૂઈ જતો ;
દિવાલે છુપાઈ કંઈક તમરૂં ત્યાં તમતમે,
ઉડન્તા અંગારા શગડી પર પાસે તડતડે.

ન દઢો કિન્તુ કે નરમ બનતાં તે અતિથિનાં
કશું એ એ રહેરે સુખની ચિનગી ના પ્રકટતું

ગમી લાલે કોઈ તરુણ હૃદયે વાસ કરતી,
અને અશ્રુ મોટાં ટપટપ ખરે ગાલ પરથી.

ગમીને સાધુનું હૃદય દ્રવતું ઉત્તર ધરે,
અને ઢોળે થંડું નિજ ઉર જરી એ દવ પરે ;
કહે, “આપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉર મહી ?
“ વૃથા શાને આવા કટુ રુદનનું સેવન કરે ?

“ કહે ! તેં શું ખોયો જગત પરનો વૈભવ બધો ?
“ અરે ! શું કો આશા તુજ જિગરમાં વા તડકેડે ?
“ ન શું વા મૈત્રીમાં તુજ હૃદય પામેલ બદલો ?
“ મનોયોગી પ્રેમે અગર નવ શું આદર મળ્યો ?

“ અરે ! આનન્દો જે જગત પરની સમ્પદ ધરે,
“ લલા લાઈ ! એ તો ક્ષયમય અને તુચ્છ સઘળા ;
“ અને જે લોળા એ ચપલ લઘુતા ઈષ્ટ ગણતા,
“ અરે બેટા ! તે તો લઘુતર નકી પામર બધા.

“ જહીં આશાદીવો તહીં જરૂર અન્ધાર રજની,
“ વધુ જ્યાં એ ખીલે તિમિર વધુ ત્યાં ગાઢ જ નકી
“ નવાં દર્દો કાંઈ નવીન લડકાઓ જગવતાં,
“ અજાણ્યાંને અન્તે મરણશરણે છેક ધરતાં.

“ અને મૈત્રી એ તો જરૂર ઉરનો મુક્ત જ ધ્વનિ,
“ સુવાડી દેવાનું મધુર પણ એ છેક સ્વપનું ;
“ જહીં ક્રીસિં લક્ષ્મી તહીં જ નકીએ છાય ફરતી,
“ ત્યજી રોતાં બેઠાં રુધિરમય કંગાલ નયનો.

“ ગુંહા પ્રીતિની તો હજીય વધુ ખાલી રસિકતા,
 “ અરે ! ખાલાઓનાં કટુ અટકચાળાં મશકરી ;
 “ અહીં પૃથ્વી પાસે કદિય વસનારી ન દ્રુતિ એ,
 “ હશે તો માળામાં ચકવીચકવાના સ્વર મહીં.

અરે ! મુગ્ધ પ્રેમી ! જસ શરમની ખાતર હવે,
 “ અવસાથી ફેંકી દૂર જ કર સ્ત્રીના સ્મરણને ; ”
 પરન્તુ આવું એ અતિથિ સુણતાં કેં કમકમે,
 કપોલે ને ભાલે અરુણમયતા કેા રમી રહે.

ઉપાની લાલી શા ચપલ મૃદુ ને રંગ નવલા
 ધરે એ ચહેરાની ઉપર ચટકીદાર ખુરકો ;
 હળેલાં નેત્રો છે અધર અધમીઆં જલભર્યાં,
 અને એ ખૂણામાં પલપલ ચડે રક્ત ફરતું.

જરા નીચી ભીરુ શરમભર દષ્ટિ નયનની,
 નીચે ઊંચે મૂળ દરદમય છાતી ઉપડતી,
 ખતાવી દે ખુદ્દી અતિથિઉરની એ સ્થિતિ, અને
 કહી દે કન્યાનું મનહર મૃદુ મંજુલપણું.

અને ખાલા બોલે, “ જરૂર અપરાધી પથિક આ,
 “ પ્રભુ ને તું આંહીં નિશદિન સદા વાસ કરતાં,
 “ તહીં સ્ત્રીનાં આવાં મલિન પગલાં આમ ધરતા,
 “ અરે ! તારા આવા અપદુ અતિથિને કર દામા.

“ અરે ! આ કન્યા જે ભટકવું શીખી છે પ્રણયથી,
 “ ભલા સાધુ ! તેની ઉપર કરુણાનાં દગ ઘટે ;

“ સદા જે શોધે છે રખાંડી ફરતાં શાન્તિ ઉરની,

“ નિરાશાનો જેને પણ નિજ પથે સોળતી મળે

“ દૂરે ગંગાતીરે મુજ પ્રિય હતા તાત વસતા,

“ પ્રજામાં તેને હું કમનસીબ આ એક જ હતી

“ મને એ મહેલામાં મધુર ગણતાં સૌ રમકડું,

“ અરે ! બાલ્યાવસ્થા મધુર પણ થોડા દિવસની

“ પછી આકર્ષીને નિજ કર મહીં તાતકરથી,

“ મને લેવા કૈએ મુજ સહ યુવાનો ફરી રહ્યા ;

“ હતા સ્વાધાના કૈ સહુ દિશ ઉગેલા ચમન, ને

“ સુગન્ધી પુષ્પો એ તહીં કઈ હતાં મહેક ધરતાં.

“ હતા આ નેત્રોને શશીરવિ સહે કોઈ કથતા,

“ હતા મૂર્છાના એ કઈક વળી વેશો ભજવતા ;

“ બતાવી જાતા કે પ્રણયચિનગી કૃત્રિમ, અને

“ હશે ક્યાંક્યાં થોડો રસ પણ રસીલો ટપકતો.

“ હતો બીજા સાથે પણ રસિક કે ‘ કાન્ત ’ નમતોં,

“ રહેતો દૂરે ને પ્રણય તણી ના વાત વદતો ;

“ હતી તેની છાતી મુજ તરફ છાની ધડકતી,

“ છતાં એ નિઃશ્વાસો નયન કહી દેતાં ઘડી ઘડી.

“ હતા તેની પાસે નહિ નહિ કશાં દ્રવ્યનગરો,

“ હતાં હીરામોતી નહિ નહિ કશાં ભેટ ધરવા ;

“ હતાં તેની પાસે નરમ ઉર ને એક કુલડું,

“ છતાં એવું એવું મુજ જિગરને તો સહુ હતું.

“ પ્રભાતે પુષ્પો જે રવિકિરણને આકળ ધરે,
 “ તડાગે જે પેલાં કમલ રજ અર્પે ભ્રમરને ;
 “ નકી ત્યાંચે ક્યાંચે નહિ વિમલતા વા મધુરતા,
 “ અહો ! જે તેના એ મૃદુ ઉરની સ્પર્ધા કરી શકે.

“ હતી એ હૈયામાં ઝરણુ સઘળાંની સતતતા,
 “ હતી એ હૈયામાં પ્રભુહૃદયની આર્દ્ર પ્રભુતા ;
 “ હતું આ હૈયું એ ગળી જઈ જ આધીન બનતું,
 “ હતો પાપી કિન્તુ મુજ ઉર મહીં તોર દબ કૈં.

“ પરીક્ષાની મેં કૈં અતીવ અજમાવી તરલતા,
 “ અભિમાની કીધા નવીન સહુ દુરાચલ સદા ;
 “ અરે ! એનો જુસ્સો મુજ જિગરને સ્પર્શ કરતો
 “ ગણ્યો ત્યારે તેના દરદ મહીં મારો જય હતો.

“ વિષાદે થાકેલો મુજ પુરુષ નિન્દા ઉપરથી,
 “ ગયો એ તો અન્તે ત્યજી મુજ ગરૂરી મહીં મને ;
 “ અરે ! તેણે શોધ્યો નિરજન નકી વાસ વનમાં,
 “ જહીં એ એકાન્તે ભટકી હિજરાઈ મરી ગયો.

“ ગમી કિન્તુ એ તો મુજ હૃદયની, દોષ મુજ એ,
 “ પ્રભુ ને હું તેનો જરૂર લઈશું પૂર્ણ બદલો ;
 “ તણું પૃથ્વીનું એ રખડી રખડી ઢાંઢીશ, અને
 “ જહીં એ સૂતો ત્યાં અવયવોને ધરીશ હું.

“ તહીં સંતાડી આ વદન મુજ પાપી-ઝૂરી-ઝૂરી
 “ નિરાશામાં ડૂબી જિગર મુજ ચીરી મરીશ હું !

“ અરે ! હું કાજે તે હૃદય કરતું એ સહુ ગયું ;

“ અને તે કાજે તે કરીશ સઘળું હું પણ નહીં. ”

“ પ્રભુ વારે એ સૌ, ” ચમકી લવી સાધુ હૃદયથી

લપેટે કન્યાના ધડધડ થતા એ હૃદયને ;

ધગી કોધે વાંકાં નયન કરતી લાલ લલના,

પરન્તુ ભેટીને સુલગ નહીં આ કાન્ત જ લવે :—

“ અહો ! કાન્તે ! કાન્તે ! મુજ હૃદયની મોહની ! પ્રિયે !

“ તને ને પ્રીતિને તુજ ફરી અહીં કાન્ત મળતો !

“ અહો ! જે જોવાઈ નિજ ઉરની ધૂણી પર વસ્યો,

“ ફરી લે, લે, લે એ કર મહીં દિવાનો પ્રણયનો. ”

“ સદા રહેવા દેજે તુજ ઉર જડેલું મુજ ઉરે,

“ બધી ફેંકી દેજે ફિકર તુજ મીઠા હૃદયની ;

“ જૂદાઈ ના ના ના કદિ પણ હવે હો, રસિકડી !

“ હવે સ્વીકારી લે જીવન મુજ, માફ સહુ, પ્રિયે !

“ અરે ! જૂદાઈ એ સ્વર પણ હજી ના શ્રવણમાં,

“ હજી દૂરે દૂરે કહુ કહુ વિરાગે જિગરથી ;

“ હજી તારી છાતી અચલ ધ્રુવ શી સ્નિગ્ધ સરલે,

“ અહો ! મારા વેલા વિમલ નલ શા આ ઉર પરે. ”

“ નિસાસો મીઠો જે તુજ ઉર મહીં છેદ કરતો

“ હવે રેમી દેશે તુજ ઉર તણા કાન્ત ઉરને ;

“ હવે તારાં અશ્રુ વિમલ ઉરના જે ઉમળકા,

“ કૃપોલેથી ચૂસી અધર મુજ આ સાર્થક થશે. ”

ગયેલો છે છૂટી શરીર પરથી છેક કબળે,
 અને એ બન્નેનાં થડકી ઉપર ધૂળે અવયવો ;
 અહો ! તૃપ્તિ તૃપ્તિ સજલ નયને એ વરસતી,
 અને પ્રેમી સાધુ ઉરની નિજ હૃદયી ઠલવતો:—

“ પ્રિયે ! કાન્તે ! બાલે ! ઘડમથલ સૌ દૂર તજશું ;

“ અહીં આ કુંભેમાં પ્રણયરસનું સ્વર્ગ રચશું ;

“ હવે ના તે જૂદા જગત તણી વાતોય કરશું ;

“ અહીંની વસ્તીમાં તુજ મુખ અને હું બહુ હશું.

“ કુવારા હૈયાના પ્રણયઝરણે એક કરશું ;

“ વનોમાં આનન્દે કર કર મહીં લેઈ ફરશું ;

“ મને તુંને સાથે ઉર પર કંઈ એક રમતું ;

“ સદા પૂજશું તે હૃદયગરણીથી નિશદિને.

“ સૂતેલા આનન્દો મધુર સ્વરથી સૌ જગવશું ;

“ અહીં વીણા છે ને સ્વર પર ફૂટે તે મૃગલીઓ ;

“ વિયોગોના લીના કરુણ મૃદુ ગાઈ સ્વર બંધા ;

“ રસે ધૂજન્તાં આ ઉર લપટવા છૂટ કરશું.

“ પ્રભુ ખોવાયેલો મુજ હૃદયને જે મળી ગયો ;

“ સદા તેને મારાં નયન પર રાખીશ તરતો ;

“ વળ્યો આત્મા મીઠો મુજ જિગર ખોખા મહીં ફરી,

“ હવે તેને કંઠે કબજ કરી રાખીશ રમતો. ”

હમારી પિછાન.

—૦૦—

હમે જોગી બધા વરવા સ્મશાનો દૂંઠનારાઓ !
તહીંના ભૂતને ગાઈ જગાવી ખેલનારાઓ !

જહાં જેને કરી મુઠ્ઠી કબરમાં મોકલી દેતી,
હમે એ કાનમાં બહુ હમારું ફૂંકનારાઓ !

જહાંથી જે થયું ખાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !
હમે તો ખાકની મૂઠી ભરી રાજી થનારાઓ !

જહીં જખમો તહીં બોસા તણો મરહમ હમે દેતા,
બધાંનાં ઇશકનાં દર્દો બધાં એ બહોરનાંરાઓ !

હમે બહોરબખરો સૌ જિગરની છે લખી નાખી,
ન વાંચે કોય યા વાંચે : ન પરવા રાખનારાઓ !

ગરજ જો ઇશકબાજની, હમેને પૂછતા આવો,
બધાં ખાલી ફિતૂરથી તો સદા એ નહાસનારાઓ !

જહાં સ્પર્ધા તણી જગની દબલ ના બહોંચતી ત્યાં ત્યાં,
જમીને આસમાનોના દડા ઉડાવનારાઓ !

ગમે તે બેહયાઈને દઈ માથું ધરી જોળે
હમે આરામમાં ક્યાંએ સુખેથી ઊંઘનારાઓ !

સનમની બેવફાઈથી નથી સુખ કાંઈ એ ડરતાં,
હમે બાણ્યું, હમે માણ્યું, ફિકરને ફેંકનારાઓ !

જખમથી જે ડરી રહેતાં, વગર જખમે જખમ સહેતાં ;
હમે તો ખાઇને જખમો ખૂબી ત્યાં માનનારાઓ !

ખની ઉસ્તાદ આવો તો થશો આંહીં તમે ચેલા,
મગર મુરશિદ કરો તો તો હમે ચેલા થનારાઓ !

હમારાં આંસુથી આંસુ મિલાવો, આપશું આવી ;
પછી ખંજર લલે દેતાં : નહીં ગણુકારનારાઓ !

૧૪-૧૧-૯૭.

કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દરવિશ બધા બુઝરગ બુદ્ધાના ઇશકખાનામાં !
મગર એવી સફેદીથી બુવાની કોણ પરવાર્યું ?

અહીં બદલી બધું જાતું : જિગરનાં ચશ્મ ને ચશ્માં !
મગર છે વસ્લ એ, રેરે ! સનમથી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં માશૂક ના દેતી; કદી દે તે નહીં પૂરું !
મગર એ લીખ માગીને લિખારી કોણ પરવાર્યું !

અહીંના આશકો સુરમે કરે છે ગાલને કાળા !
મગર માશૂકની સુરખી રડીને કોણ પૂરવાર્યું ?

અહીં પ્રત્યેક દાણા પર છુબ્યાં ખાનારનાં નામો !
મગર પરબા પરાઇથી અરેરે ! કોણ પરવાર્યું ?

હમારી પિછાન.

— ૦૦ —

હમે જોગી બધા વરવા સ્મશાનો દૂંઢનારાઓ !
તહીંના ભૂતને ગાઈ જગાવી ખેલનારાઓ !

જહાં જેને કરી મુઠ્ઠી કબરમાં મોકલી દેતી,
હમે એ કબરમાં જાહ હમારૂં ફૂંકનારાઓ !

જહાંથી જે થયું ખાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !
હમે તો ખાકની મૂઠી ભરી રાજી થનારાઓ !

જહીં જખમો તહીં ખોસા તણો મરહમ હમે દેતા,
બધાંનાં ઇશકનાં દર્દો બધાં એ બહારનારાઓ !

હમે જાહેરખખરો સૌ જિગરની છે લખી નાખી,
ન વાંચે કોય ત્યા વાંચે : ન પરવા રાખનારાઓ !

ગરબ જે ઇશકખાજીની, હમેને પૂછતા આવો,
બધાં ખાલી ફિતૂરથી તો સદા એ નહાસનારાઓ !

જહાં સ્પર્ધા તણી જગની દખલ ના ખેંચીતી ત્યાં ત્યાં,
જમીને આસમાનોના દડા ઉડાવનારાઓ !

ગમે તે બેહયાઈને દર્દ માથું ધરી ખોળે
હમે આરામમાં ક્યાંએ સુખેથી ભાંધનારાઓ !

સનમની બેવફાઈથી નથી સુખ કાંઈ એ કરતાં,
હમે જાણ્યું, હમે માણ્યું, ફિકરને ફેંકનારાઓ !

જખમથી જે ડરી રહેતાં, વગર જખમે જખમ સહેતાં ;
હમે તો ખાધને જખમો પૂખી ત્યાં માનનારાઓ !

ખની ઉસ્તાદ આવો તો થશો આંહીં તમે ચેલા,
મગર મુરશિદ કરો તો તો હમે ચેલા થનારાઓ !

હમારાં આંસુથી આંસુ મિલાવો, આપશું આવી ;
પછી ખંજર ભલે દેતાં : નહીં ગણકારનારાઓ !

૧૪-૧૧-૯૭.

કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દરવિશ બધા ખુઝરગ ખુદાના ઇશકખાનામાં !
મગર એવી સફેદીથી બુવાની કોણ પરવાર્યું ?

અહીં બદલી બધું જાતું : જિગરનાં ચશ્મ ને ચશ્માં !
મગર છે વસ્લ એ, રેરે ! સનમથી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં માશૂક ના દેતી; કદી દે તે નહીં પૂરું !
મગર એ લીખ માગીને લિખારી કોણ પરવાર્યું !

અહીંના આશકો સુરમે કરે છે ગાલને કાળા !
મગર માશૂકની સુરખી રડીને કોણ પહ્લવાર્યું ?

અહીં પ્રત્યેક દાણા પર છુબ્યાં ખાનારનાં નામો !
મગર પરબા પરાઇથી અરેરે ! કોણ પરવાર્યું ?

હમારી પિછાન.

—૦૦—

હમે જોગી બધા વરવા સ્મશાનો દૂંઢનારાઓ !
તહીંના ભૂતને ગાઈ જગાવી ખેલનારાઓ !

જહાં જેને કરી મુઠ્ઠી કબરમાં મોકલી દેતી,
હમે એ કબરમાં જાઈ હમારું ફૂંકનારાઓ !

જહાંથી જે થયું ખાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !
હમે તો ખાકની મૂઠી ભરી રાજી થનારાઓ !

જહીં જખમો તહીં જોસા તણો મરહમ હમે દેતા,
બધાંનાં ઇશકનાં દર્દો બધાં એ જોરનારાઓ !

હમે જાહેરખખરો સૌ જિગરની છે લખી નાખી,
ન વાંચે કોય થા વાંચે : ન પરવા રાખનારાઓ !

ગરબ જો ઇશકખાજીની, હમેને પૂછતા આવે,
બધાં ખાલી ફિતૂરથી તો સદા એ જહાસનારાઓ !

જહાં સ્પર્ધા તણી જગની દખલ ના ખોંચતી ત્યાં ત્યાં,
જમીને આસમાનોનાં દડા ઉડાવનારાઓ !

ગમે તે બેહયાઈને દર્દ માથું ધરી જોળે
હમે આરામમાં ક્યાંએ સુખેથી ઊંઘનારાઓ !

સનમની બેવફાઈથી નથી સુખ કાંઈ એ ડરતાં,
હમે જાણ્યું, હમે માણ્યું, ફિકરને ફેંકનારાઓ !

જખમથી જે ડરી રહેતાં, વગર જખમે જખમ રહેતાં ;
હમે તો ખાઇને જખમો ખૂબી ત્યાં માનનારાઓ !

ખની ઉસ્તાદ આવો તો થશે આંહીં તમે ચેલા,
મગર મુરશિદ કરો તો તો હમે ચેલા થનારાઓ !

હમારાં આંસુથી આંસુ મિલાવો, આપશું આવી ;
પછી ખંજર ભલે દેતાં : નહીં ગણકારનારાઓ !

૧૪-૧૧-૯૭.

કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દરવિશ બધા બુઝરગ બુદાના ઇશકખાનામાં !
મગર એવી સફેદીથી બુવાની કોણ પરવાર્યું ?

અહીં બદલી બધું જાતું : જિગરનાં ચશ્મ ને ચશ્માં !
મગર છે વસ્લ એ, રેરે ! સનમથી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં માશૂક ના દેતી; કદી દે તે નહીં પૂરું !
મગર એ લીખ માગીને લિખારી કોણ પરવાર્યું !

અહીંના આશકો સુરમે કરે છે ગાલને કાળા !
મગર માશૂકની સુરખી રડીને કોણ પરવાર્યું ?

અહીં પ્રત્યેક દાણા પર છુબ્યાં ખાનારનાં નામો !
મગર પરબા પરાઇથી અરેરે ! કોણ પરવાર્યું ?

અહીં હરગિઝ છે દહેં પરેશાની પરેશાની !
મગર દહીં જિગર દહેં લઈ દમ કોણુ પરવાયું ?

અહીં ખવાઓ મળે રાતે : ખધાં અન્ધારમાં જતાં !
મગર અફસોસ હી આખો કરીને કોણુ પરવાયું ?

અહીં અડતું નહીં સીધું દિવે કો એક પાણુ ખંજર !
મગર નિચોવતાં લોહી તડકતાં કોણુ પરવાયું ?

અહીં સઘળાં ખતમ થાતા નશા જેથેનીમાં નાખી !
મગર એવા શરાબોને ભરી પી કોણુ પરવાયું ?

અહીં દાનાઈનું ખ્યાલું રહ્યું બસ મોતને હાથે !
મગર એ જિન્દગાનીની મુરાદે કોણુ પરવાયું ?

અહીંના આ ફકીરોની કદી ઝોળી નહીં થંડી !
મગર એ ખાકમાં દાઝો ફકીરી કોણુ પરવાયું ?

અહીં ફિટકાર છે લાજિમ બધી આ પાયમાલીને !
મગર લાનત સદા હિઝરાઈ લેતાં કોણુ પરવાયું ?

૧૭-૧૧-૬૭.

ચુમ્બનવિપ્લવ.

—૦૦—

ત્યારે હતી અલક સૌ સરતે રમન્તી,
તારાં મૃણાલ વત બાલક અંગ સાથે ;
તું તો હતી ઉર લાણી મુજ આ ચડન્તી,
ને એ લટો સરતી પાદસરોજ જેવા.

(૪૨૫)

એ મેઘમાળ સમ વાળ કઢી કઢી તો
રહેતા રચી સુરસ રમ્ય કમાન દેવી ;
એ મધ્યમાં સ્મિતભર્યું મુખડું રમન્તું
આવી જતું કુસુમડું મુજ પાસ ચાચી.

હેતો તને જરૂર ઇચ્છિત ને વધુ કે
એ કાર્ય તાત વત વતસલનું કરન્તાં ;
હેતો લલાટ પર ચુમ્મન એક મીઠું,
ભણે રહ્યો શીતલ ચન્દન અર્ચતો હું.

આહા ! લલાટ પર ચુમ્મન એક દેવું !
વાતસલ્યને અધિક તૃપ્તિ કહીય ના ના !
નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વધુ ક્ષિન્ન કશુંય પામી
સંસારમાં હજી કૃતાર્થ નથી થયેલો !

સ્પર્ધા તણાં નયન કોઈ હતાં ન ત્યારે,
ઇર્ષ્યા હતી ન મુજ આ સુખની જહાંને ;
કો ચાચનાર ઉરને મુજ દહાણુ એવી,
ત્યારે હતું હૃદય તત્પર અર્પવાને.

શીજ્યું હતું ન મુજ આ ઉર ‘ માગવું ’ કે,
શીજ્યું હતું ન તુજ એ ઉર ‘ આપવું ’ કે ;
વતસા હતી ! ગુરૂ હતો તુજ હું કુમારિ !
ત્યાંએ હતી પણ તું પૂજનની જ મૂર્તિ !

કેવાં નિખાલસ પવિત્ર દેવો હતાં આ,
નિર્દોષ બાલપટચુમ્મનનાં પૂજારી !

પુનઃ જ ! હા ! જરૂર એજ રસાલ ભાવો !
જે સ્વર્ગનાય જન કો નવ જાણુનારા !

સ્વર્ગે પરન્તુ જનવાસ ટકી શકે ના,
ના જ્ઞાતિબન્ધ તજતા કદિ કોઈને એ ;
વાયુ તણા પડ મહીંશુક ઉડનારા,
ધૂમે અમુક જ પ્રદેશ અનન્ત વ્યોમે.

એ શો થયો નયનમાં અમકાટ જૂદો ;
ભોળાં અજાણુ ઉર ત્યાં સરકી પડ્યાં શાં !
મીઠાં લલાટ થકી ચુમ્બન એ સચું, ને
મીઠા કપોલ ઉપરે સરકી પડ્યું, હા !

નહાના ગુલાબ પર નાબુક ટીલડી શું
ચોટી રહું થરથરી તહીં સિન્ધ એ તો ;
મૂર્છાઈ કોઈ ખુશબો ગ્રહતાં કુલે કો
ક્યાંએ ન બ્રંગ વધુ મત્ત હશે બનેલો.

કેવી બની અલક એ જયની પતાકા,
તારાં સહુય મૃદુ અંગ પરે છવાઈ !
ત્યાં કામ એજ અલકેથી શરૂ થઈને,
એવો જ શ્યામ પ્રમ આ ઉરને પટાવ્યું !

એ ક્ષીરસાગર સમી બુધની બિછાતે
હું તો બન્યો અલક ઉપર શેષશાયી ;
ઉદ્વાસઉર્મિ પર ઉર્મિ ફૂલી રહ્યા, ને
નાચી રહ્યાં કમલ એ સ્મિતનાં રૂપેરી.

ત્યાં એક ચુસ્ખન સહસ્ર સમું બનીને,
લોલલોલ એ અધર ઉપર ગૂંચવાયું !
ને અન્ય લાળ બસ એક મહીં સમાતાં,
એ તો હતો અકથ ચુસ્ખનનો પ્રવાહ !

એથી અધિક મગર નશાભરેલો
કો દ્રાક્ષથી ન મદિરા કદિ એ મખ્યો છે !
એથી અધિક પાણુ મૃત્યુ જ ખેંચનારું
પીધું હલાહલ નથી કદિ નીલકંઠે !

હું અર્પનાર ગ્રહનાર થઈ ગયો, ને
સ્વર્ગીય પુણ્ય ઉરનાં સહુએ સુકાયાં ;
એ સૌ બન્યુ અરર ! ચુસ્ખનના જ શ્વાસે,
રે ! સ્થૂલ સ્પર્શ કદિ એ કળીઓ સહે ના.

સંસારના ચમનના સહુ મર્ત્ય લાવો,
ઘર્ષાભરી નઝર મર્ત્ય તણી રમે જ્યાં ;
એ એજ આખર રહ્યા અમ પાસ દહાવા;
ને આજ તો સહુજ તેય બળેલ ક્યારા !

તોયે ભયું પુનિત કેં હજી આ ઉરે છે,
જે સ્વર્ગથી મધુર શબ્દ સુણી રહ્યું આ :

“ઓહો ! કરે ન પરવા પ્રણયી કશાની !

“ઉત્થાન, પાત, સઘળા ક્ષણના પ્રયોગો ! ”

હું તો છતાંય હજી એજ લલાટવાળું,
એ બાલભાવમય ચુસ્ખનને જ યાચું :

જે એ થકી હૃદય તૃપ્ત બને હજી તો,
જે એ ફરી હજી પ્રભુય ધરી શકે તો.

૧૫-૧૨-૬૭.

પ્રેમથી તું શું કરે ?

ચોગાનમાં આલમ તણા રે ! પ્રેમથી તું શું કરે ?
તારા ચમનનાં પુષ્પના કાંટા થકી તું શું કરે ?

લઈ લે મૃદુ આભાદ તો, તુંને ઉગરડો છો થતો
લેખ્ય તો લેખકાય છો, એ મામલાથી શું કરે ?

તારા હૃદયઆત્મા તણાં વારિ અહીં જાંડાં બર્યાં:
પ્રભુ પ્રેરતાં ઉછળ્યાં કર્યાં, એના જોશથી તું શું કરે ?

બસ છોડ તુજ પહાડી ઝરો, છો એ પ્રલયમાં ઉછળો ;
છો કેા સુરૂપે આફળો, છો તૂટતો ! તું શું કરે ?

બદલો મળે કે ના મળે, શુક એક પાંખે શે પળે !
એ તર્ક શા જૂઠા કરે, ઉડી ને ઉડી ! તું શું કરે ?

પાવાણના પદ ચુમ્બતો ને કેમ સિન્ધુ ફૂદતો,
જ્યાં સપ્ત ઉભી લેખડો, તો તું અરેરે ! શું કરે ?

તે ઉર્મિઓ પાછા પડે, મગરૂર ગિરિ તે ના ગણે;
તોયે સલિલ લેટયા કરે, ને પ્રેમનું તે શું કરે ?

જે ઘાસ ઝરણાં પાસનું ને પ્રેમ પી નીલું બન્યું,
તુજ પદ કને ને છે દળ્યું તે ના કરે ! તું-શું કરે ?

એ ના પુકારે કોઇ એ, “ અમ અંગ કચરાઇ મરે !
“ અમ ચત્ન સૌ ધૂળે મળે ” ! તો ઉઠ, ઉઠ તું શું ડરે ?

આ શુષ્ક લૂખી આલમે અપકારીઓના રાહ ને
થઇ ઘાસ કર રસભર, અને એવું થતાં તું શું ડરે ?

તુજ અંગતરણાં સૂકશે, ચારોય ના તેનો થશે;
તો શું પડ્યો છે દહેશતે ? ઉભી ચારુતા ત્યાં શું ડરે ?

જે ક્ષીરસાગરના સમું પ્રભુએ હૃદય નિજ પાથયું;
એ ખિન્દુ ના કેને મળ્યું ? તે પામતાં તું શું ડરે ?

એની કૃપાનાં પુષ્પ એ રગદોળનારા પાદને.
નિજ ગન્ધનો જે લેપ દે તે લેપ થાતાં શું ડરે ?

જે આંખ મીચી ચાલશે તો ઇષ્ટ સાથે મહાલશે,
મીઠી પ્રીતડી મીઠી થશે, દિલ જાય ત્યાં તું શું ડરે ?

૧૯-૧૨-૯૭.

ભાવના અને વિશ્વ.

ઉર ઠલવવા શોધી કાઢ્યાં સખા, લલના, અને
ઉર ઠલવવા શોધ્યાં પુષ્પો, ઝરાં, તરુઓ વને ;
ઉર ઠલવવાં પાળ્યાં પંખી, સુણ્યાં મૃદ ગાયનો,
ઉર ઠલવવું એ તો ક્યાંએ ગમ્યુંજ નહીં, અહો !
અહીં તહીં બધી લીલા લૂખી જહીં નવ એ ગમ્યું,
જગત સઘળું નીહું ના ના વસન્ત મહીં ગમ્યું;

પણ ત્રુટિત એ ! તોયે મીઠી અહીં રસધાર છે,
અમર રસનાં એવાં બિન્દુ અહીં ઉપકાર છે.

પણ અમરતા વિશ્વે સ્થૂલે કદી નવ સમ્ભવે,
અપલ પલમાં આત્માને ના કરીય મજા મળે ;
સ્મિત અહીં કરો તો તો જૂની સ્મૃતિ વિસરી જશો,
કમરણુ ધરતાં રોવું એમાં ન અન્ય ઇલાજ કો.

બ્રમર કમલે ખીડાતા છે અને ઉડતા ભલે,
અનિલલહરી પુષ્પોતું કૈં ભલે ગ્રહવા મથે ;
ક્ષણિક શમણુ લે સૌ દહેરો ભલે ઉપભોગની,
રસમય થવું શારીરીને બને જ બને નહીં.

ઉર ઠલવવા ખાલી હુંઠ્યાં સખા, લલના, અને,
ઉર ઠલવવાં ખાલી શોધ્યાં ઝરા, તરુઓ વને;
ઉર ઠલવવા પાળ્યાં પંખી બધાં જ વૃથા નકી,
ઉર ઠલવવું એતો ક્યાંએ મળે જ મળે નહીં !

૨૭-૧૨-૬૭.

નિદ્રાને.

તારા કૃપાંઝરણુમાં ગૃહ આ સૂતાં સૌ,
તારી કૃપા જ ગગને શશી રેડતો આ ;
જ્યાં ત્યાં રમ્યાં શયન છે પ્રભુએય હાવાં,
ડોલે સરો, ઉદ્ધિ કોઈ મહાન સ્વપ્ને.

તારી કૃપા મુજ પરેય હતી જ એવી,
ના આ હતાં નયન સ્વપ્નથી ઓળખીતાં ;
તાઠું કંચુ નવ કંચુ સ્મરણે હજી, ત્યાં
એ પાંખ શાન્ત મુજ ઉપર ફેલતી'તી !

ને એ મહાન વિરહી સમયો મહીં એ,
તું સ્વપ્ન દેઈ વધુ કેં મધુરી બની'તી ;
તું એ મીઠાશ સહ આ ઉર જોડનારી
સ્વપ્નો ગઈ લઈ અને ગઈ તુંય, રેરે !

રેતી ભરી ખરખરે મુજ નેત્ર માંહી,
એ તો કણ તું વીણ કોઈ ન કાઢનારું ;
આ અગ્નિથી ઉર હવે મુજ ખાક થાતું,
છેલ્લેય આવીશ ન શું જલ છાંટવાને ?

જ્યારે મને નયન ઉઘડતાં રૂચે ના,
જ્યારે હવે જગત ઢાહ સમું દિસે આ ;
તુંમાં જ આખર હવે મુજ આશ જ્યારે,
ત્યારે જ તું ત્યજી ગઈ તુજ યાચનારો !

તું એકથી જ જગ આ કંઈ ગોઠતું ' તું,
તું એકથી જ ઉર દઈ ન ગાંઠતું ' તું,
તું એકલીજ નયનો હતી લૂછનારી !
તે તું ગઈ મળુ સહુય સમારનારી !

ત્યારે પ્રભાત મુજને કવિતા ઘરીને,
કોઈ મૃદુ રૂઢનમાં ગવરાવતું ' તું ;

એ એકલો પ્રહર મિત્ર હતો ઉરે આ,
તેનેય તેં દિવસના વિષમાં મિલાવ્યો !

હાવાં શુકો; અનિલ, પુષ્પ ઝરા, કુવારા,
જે ગાય ગાન તુજ સોડથી નિકળીને ;
તારી કૃપા વગર તે સમજી શકું ના,
તારી કૃપા વગર તે ઝસુરું તમામ !

જ્યારે બધા જળમીઓ જળમો વિસારી
નેત્રો મીચી મલમની પરવા કરે ના ;
ત્યારે હું ઓષધ બધાં ઠલવીય દેતાં
આ એકલો અહીં તહીં તડક્યા કરું છું !

જે સૌ ગયાં પ્રણયી એકજ પાઠ આપી
તેને જ પૂર્ણ શિખવી ગઈ તુંય શું ? કે
“ દાવાન હોય જગમાં કરી એ કૃપાના,
“ પ્રીતિ, દયા, ક્ષણિક એ સહુ મેહેરબાની”

૨-૧-૯૮.

પ્રેમમાં ફૂર દોરો.

જગતમાં બહલો સમજ્યા વિના
પ્રણય ના ચિરકાલ ટકી શકે !
પ્રણયમાં બહલો સમજ્યા વિના,
હૃદય ફૂર જ ફૂર બની શકે !

અને આ પ્રીતિને તુજ નયન જોઈ નવ શક્યાં,
જરા સ્પર્શી હૈયે નયન મુજ આ દૂરજ પળ્યાં,
ન જાણે તું કેવું મુજ જિગર આ છે સળગતું,
કદાપિ તેં માન્યું મુજ હૃદયને વજ્ર સરખું.

અરેરે ! ક્યાં સુધી રૂઢન કરતી તું રહી શકે ?
અરેરે ! ક્યાં સુધી મુજ તરફ હૈયું ઢળી શકે ?
યુગો કે કષ્ટોના મદદ તુજને ત્યાં નવ મળી !
વૃથા તારી આંખો મુજ તરફ આશામય મળી !

હશે ઉંચા શ્વાસો તુજ ઉર મહીં દાહ ભરતા,
હશે તેની ઝાળે શરીરવિ તહીં એ થરરતા ,
હશે એવાં એવાં તુજ ઉર મહીં કેં થઈ ગયાં,
હશે અંગે અંગો મદદ મુજ માગી ઢળી રહ્યાં.

હશે ઉંચે નીચે સહુય દિશ તારું મુખ ફર્યું,
અરેરે ! કેા વાકયે મદદ કરનારું નવ સુણ્યું ;
છૂરી ઉપાડીને તુજ કર હશે ત્યાં વિરમતો,
હજી મારે માટે જીવિત ધરવા તું મથી હશે.

કેવો મને મધુર ત્યાં ઠપકો દઈને
છૂરી હશે મરણની દૂર ફેંકતી તું !
શ્રદ્ધા હશે અડગ ત્યાં ઉછળી રહી શી
એ દૂર દૂર દિસતા પ્રણયી મહીં આ !

કેવો તને જ મધુરો ઠપકો દઈ તું,
શ્રદ્ધા હશે અરર ! એ નખખાઈ માટે !

કેવું હશે અરર ! એ તલ્લી રહેવું !
ના જીવ જાય ! નવ જીવ રહી શકે વા !

વીણાસ્વરે રસ મહીં મૃગલી ચડેલી,
રૂ પારધીશર વતી જળમી બનેલી,
ચાટી જતાંય નિજ શોણિત કાળજાનું,
તારા સમી તૃપિત એ તલ્લી હશે ના !

ત્યારે ફરી ફરી વળી ઉર જૂમ પાડી,
ધાયું હશે શિથિલ આશ બધી ઉપાડી ;
ઉડી ઉડી કબૂતરી એક કદી પાંખે
રેરે ! પ્રભુ ! ઉજરડાં હશે પડેલી !

અરે ! અરેરે ! મુજ કલ્પનાઓ
એવી હતી ને જળતો હતો હું ;
અરે ! અરેરે મુજ પાસ કાંઈ
કિન્તુ હતું ના તુજ હાલ માટે.

તેં તો અરે ! વારિજ વારિ ચામ્યું,
સુધા હતું મેં તુજ કાજ શોધ્યું !
સુધા ઢળ્યું વારિ મળ્યું ન તુંને,
તું પોલ રૂનો થઈ ભસ્મ રેરે !

સુધા ઢળ્યું તે કર કોઈનાથી,
એ હસ્ત કો પામર માનવીનો ;
“ કોણે હરિ તું પર આપુ રાજી, ”
એવી બીજી પામરને કહું છું ?

એ હસ્તની વાત વા હવે કરું ના,
 એ ફરતાને પણ વિચરું ના;
 ભૂલું. ન ભૂલું, થઈ તો ગયું એ,
 શ્રીટી પડ્યા સુન્દર સૌ બગીચા !

હવે નવું કંઈ દિલ માનતું થયું,
 વિચારતાં શુંય છતાં થઈ જતું !
 અરે ! અરે ! ફૂર વધુ બનું રખે !
 તને હજી દાહ વધુ દઉં રખે !

હતી ન એ સૌ પણ માત્ર કલ્પના,
 સદાય જોઈ તુજ ઉર હું શક્યો;
 સદૈવ સાક્ષી મન પૂરતું મને,
 હજીય શ્રદ્ધા મુજને તડી રહે.

ધિક્કારન્તી મધુર લલના ! આજ છે શું મને તું ?
 ઓહો ! એથી ઘટિત અધિકું તોય શું વિશ્વમાં આ ?
 ધિક્કારોને પ્રણયથી વધુ યોગ્ય હૈયું નકી આ,
 ધિક્કારે તું ! નહિ નહિ કશું ન્યાયથી એ વિશેષ.

ધિક્કારે તું ! પ્રણયરસમાં ન્યાયની વાત કેવી ?
 ધિક્કારે તું ઉચિત સહુએ પ્રેમને એ નહીં કાં ?
 થાકી થાકી પ્રણય કટુથી શાન્ત કાંઈક થાવા
 ધિક્કારોમાં તુજ નિગરને યોગ્ય આરામ લેવો.

એ ધિક્કારો તુજ હૃદયનાં દર્દ કેવાં પવિત્ર ?
 એ ધિક્કારો મુજ હૃદયની ફરતાનું જ જ્ઞાન !

એ મહોં ! એ મહોં મધુર કુમળું આજ કેવું ફરેલું !
ઓહો ! એવો હૃદયપલટો દર્દ લાખો ચુકારે !

ઓહો ! એવો હૃદયપલટો સહેલ ના વાત કાંઈ,
ધીમે ધીમે મૃદુ કુસુમ જ્યાં વજાતું વજા થાતું ;
ધીમે ધીમે નયન કુમળાં આગ રોલા શીખે જ્યાં,
ધીમે ધીમે અસુર યનવું દેવને જ્યાં ગમે છે !

આ હૈયાને અનુભવ નહીં પ્રેમમાં એ નશાનો,
એ સીમાની ઉપર ઉર આ કોઈ કાલે ન ખોંચ્યું ;
વહાલી ! વહાલી ! તુજ દરદને કદપવા હું અશકત ;
તું છે ત્યાં આ ઉર ફેડફેડી ખોંચવાને અશકત.

તારા જેવી મુજ હૃદયની ઉઘ પ્રીતિ હશે ના,
તારા જેવું સહન કરવું તીવ્ર પામ્યો ન હું વા,
તારા જેવું જિગર કુમળું નહોય મારું, નહીં તો,
ધિક્કારોમાં મુજ હૃદયને ડૂબવું હોત મેં એ !

ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે પ્રેમ ધિક્કાર થાતાં !
ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે ત્યાગતાં સર્વ આશા !
પ્રીતિ અન્તે મરણ અથવા ફૂરતા કે નિરાશા :
એથી બીજી જગત ઉપરે હોય તે દહાણ કેવી !

એ ધિક્કારે તુજ હૃદયને લેઈ જનનાર પ્રાણી,
એ છુરીને ગર્દન ધરી શીર્ષ સોંપી દઈ હું ;
જાણું છું હું પણ નકી નકી કાલ એ આવતાં તો,
એ છુરી, એ હૃદય, કર એ ચાલશે નીર થાતાં !

કતલ જે કરવા કર ઉપડ્યો,
કુસુમ તે લઈનેજ સદા ઢળ્યો !
જગતમાં પ્રણયી પ્રણયી સદા,
પ્રણયમાં ટકતી નવ ફૂરતા.

-૧-૯૮.

યજ્ઞમાં આમન્ત્રણ.

અશ્વની સૈયારી ધારા :
સૈયારી.નિઃશ્વાસે જવાળા :
પ્રેમીની સૈયારી પીડા :
આ છે ખાકે સૈયારી !

સાથી ના મૂછીને જાશે:
સાથી સાથે રોશે, ગાશે:
દિલની ખાક દિલે ચોળાશે :
ચોળો હર્ષે સૈયારી !

શાનાં સૈયારી વિણ સુખડાં ?
સૈયારી ત્યાં શાનાં દુખડાં ?
તોફાને હસવીશું સુખડાં :
લાવો નૌકા સૈયારી !

સૈયારી સપનામાં આવ્યાં :
કંઈની આ લગવી ત્યાં લાવ્યાં;

ખેરાવી ને ના ખેરી કાં ?

આવો આવો સૈયારી !

બહાલાં ! આપું જે પામ્યો તે :

બહાલાં ! પામું જે આપ્યું છે :

સૈયારી જગવી ' તી હોળી :

લેવી સૈયારી ઝોળી !

૯-૧-૯૮.

રજાની માગણી.

ત્રોફયું જિગર ! તું છે ખુશી ! હાવાં રજા દેવી ઘટે !
બાકી રહ્યા ઘા હોય તો બેચાર દઈ દેવા ઘટે !

તેં શું કયું તેં આ બદન ખોલી બતાવાતું નથી ;
જંજીરથી છોડી મગર કે શ્વાસ તો દેવો મટે !

અરજી દઈ કેદી થનારો કેદખાને ઠીક છે !
તેનેય પણ મેદાનની કેા હી હવા દેવી ઘટે !

માશૂક કે જુદમી નહીં સુદાં મહીં પામે મજા !
લેવા મજા એ જુદમની આરામ તો દેવો ઘટે !

છે જીવવું કે જીવવા મથવુંય રોવા કાજ છે !
તો આંસુડાની લાયકી એ પામવા દેવી મટે !

રીખાય તેની લજ્જતો શું રીખનાઈં જાણતું ?
થાક્યો નથી તોયે સનમ ! તાજો થવા દેવો ઘટે !

આરામમાં આનન્દની આશા નથી રાખી અમે !

છે દર્દથી દર્દે જવું ! ત્યાં તો જવા દેવો ઘટે !

છે દર્દને બદલાવવું તે દર્દીઓની લહેર કે !

જ્યાં ત્યાં બધે છે એજ પણ પૂરી તલબ કીધી ઘટે !

ખંજર ચલાવી લાલ હાથેલી કરી તુજ હાથની !

મારી નહીં, તેની મગર કાંઈ દયા ખાવી ઘટે !

માથું રજા, જાઉં લલે, આખર કદમ તારેજ હું !

બે ચાર દિન, બે ચાર યુગ, હાવાં રજા દેવી ઘટે !

૨૨-૧-૯૮.

શિકારીને.

—00—00—

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું,
ઘટે ના ફરતા આવી : વિશ્વ આશ્રમ સન્તતું.

પંખિડાં, ફુલડાં રૂડાં, લતા આ, ઝરણાં તરુ,
ઘટેના ફૂર દષ્ટિ ત્યાં : વિશ્વ સૌન્દર્ય કુમળું,

તીરથી પામવા પક્ષી વ્યર્થ આ ફરતા મથે ;
તીરથી પક્ષી તો ના ના કિન્તુ સ્થૂલ મળી શકે.

પક્ષીને પામવાને તો છાનો તું સુણ ગીતને,
પક્ષી તેના પ્રભુ સાથે હૈયામાં મળશે તને.

સૌન્દર્યો વેડણી દેતાં ના ના સુન્દરતા મળે ;
સૌન્દર્યો પામતા પહેલાં સૌન્દર્ય બનવું પડે.

સૌન્દર્યે ખેલવું, એ તો પ્રભુનો ઉપયોગ છે ;
પાપવું, પૂજવું એને, એ એનો ઉપલોગ છે.

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું ;
ખધે છે આદ્રેતા છાઈ તેમાં કેં ભગવું ભલું.

૨૯-૧-૯૮.

સ્વર્ગનો સાદ.

—૦—

મરેલાંઓ સગાંઓને ભૂલી જાજો : હમે જાશું ;
મરેલાં ંહાલવાળાંને હવા ગાજો : અમે ગાશું.

સગાં દેનાર દુનિયાને સગાઈ ંહાલ સાથે ના ;
મરેલાં ંહાલ વિણ તે તો મરેલાં ંહાલ વિણ થાશું.

અમેને એ અમારાંને મિલાવ્યાં મોતને હાથે ;
હવે છોડી સગાંઓને ખરાં દિલદારને રહાશું.

સગાંઓ ! પિંડ ના દેશો : નહીં ખેંચે, નથી પ્રીતિ ;
હવા એ ંહાલવાળાં દે : ખની ઘેલાં તહીં રહાશું.

અરે ંહાલાં ! હવા દેતા સદા તેવી હજી દેજો ;
તમારી એ તૃષા એ તો અહીંથી ખુબ એ પાશું.

હવા દેવી ખુદાની છે અહીં ત્યાં રોશની એ એ ;
હવા એ જાગતાં સૂતાં સદા દેતાં નહીં કાશું.

સગાં ! તમ રક્તની અન્થિ હમે તોડી ખધી પૂરી ;
હવે તો સ્નેહમાં ડૂબી વૃથા ના આગમા લહાશું.

અહો વહાલાં ! સગાઓથી સુલેહ મેતને પામી,
અહીં વહેલાં ચડી આવો : બધાંએ સ્નેહમાં માથું.

૧૦-૨-૯૮.

સ્વાનગી.

કહીશ સઘળું, એમાં શંકા કરી ન કરી ઘટે :
કહીશ સઘળું, છુપું તુંથી કશું ન રહે, સખે !
કહીશ સઘળું, ક્યાંએ વિશ્વે હશે સુણનાર જો,
નવ કહી શકે એથી બીજો અભાગી અહીં કયો ?

મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં હશે ઉપયોગ, કે
મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં ઠર્યો ઉપલોગ છે,
દર્દશ કહીશ એ તુંને વહાલા ! રડી રડી સામટું,
મુજ હૃદયનું તાબું જેથી બને ફરી કામટું.

જગત ઉપરે દર્દો કહેવા અને સુણવા સમું,
પ્રભુનયનથી પુણ્યે બીજું મળેલ નથી કશું;
પ્રભુહૃદયનાં ખ્યારાં તેથી દુઃખી દુખિયાં રહે,
પછી દરદનાં ક્યાંથી આંહી નિવારણ સાંપડે ?

પણ દરદની વાતોમાં છે નિવારણથી વધુ,
દરદમયને દર્દી થાતાં ઘટે કંઈ આવડયું;
કમનસીબને દર્દોએ ના અહીં મળતાં નકી,
કમનસીબથી દર્દોની તો ન ગોઠડી એ સતી.

જગત સહુ તો તારે મારે ઘણા પડદા હશે,
પણ નવ બધું અર્પું શાને સબ્જતીયતા વિષે ?
જગત સહુ એ આ હૈયે તો બધા પડદા કહે,
પણ જગતને સુણી લેવા મળ્યું નવ લાન છે.

કહીશ સઘળું, બહાલા ! તુંને, ભલે રડતાં કહું :
કહીશ સઘળું, બહાલા ! તુંને, બંધુ મરતાંય હું :
સુજ જીવિત તો તારી હૂં ફે અહીં જીવવા સમું,
તુજ ચરણમાં ના તો ક્યાં હું પછી જઈને નમું ?

૧૨-૨-૬૮.

પ્યાલાને છેલ્લી સલામ.

ખુદાનું નૂર પાનારા ! સલામો છે તને પ્યાલા !
ન રો છોડી મને જાત : મજા જ્યાં હોય ત્યાં જા, જા !

સદા સાફી તણે હાથે ભરેલો તર ભર્યો રહેજે !
પહેલા આશકો ફિક્કા : જરા લાલી તહીં દેજે !

પ્રથમ દહીં જિગર પાસે જઈ દે દહે ભૂલાવી !
ઘડી ખેલાનની દેવી ખુદાઈ ત્યાંજ છે તારી !

પછી બાગો મહીં જાજે જહીં માશુક હો આશક !
જિગરને ખોલતી આંખે નવાઈ ખોલજે બેશક !

હમારું કોઈ પૂછે તો કહેજે આટલું, ખ્યારા :—

“ અરે ! એને ભરી પીતાં સખૂરી ના રહી, ખ્યારા ! ”

વતી તારી મજેદારી હસીને બોલજે આવું :—

“ ભરી દરિયાય નહાતાં એ જિગર ના ના નશે આવ્યું !

જરી દિલનું કહેતાં કેં જહાં-ઝિદી બધું ભાગે !

પછી તો રોધેને ગાજે, “ બહુ પીતાં નશા ભાગે ! ”

અરે ! રો ના ! તને છોડી નથી કેં સાધુ હું થાતો !

તને ધિક્કારનારી એ જળાંઓમાં નથી જતો !

પરી, ખ્યાલું બેહિશ્તે એ, ખુદાનો હાથ જ્યાં સાકી :

જહાંમાં તો પછી પીવા રજા, હક હોય કાં બાંકી ?

મને ને આ શરાબોને જહાં પાપી કહેતી હો !

ખુદા લોખાં ઉપર રાજ : જહાં ડાહી થનારી છે !

બરી તો મહેરબાની જે પહેલાં પાપને ભેટે;

બધી ચતુરાઈને તો આ દયા દેતાં બધાં એ છે !

હમારી તો ખૂરાઈમાં અધૂરું કાંઈ એ છે ના !

મગર મૌલા ખુદાઈમાં અધૂરો કાંઈ એ છે ના !

ભલા ખ્યાલા ! અરે ! રો ના ! સનમ તારી તને આપું !

તને માશૂકની ઝુલ્ફે સીસાની સાથ હું ટાંચું !

મગર તુંને, શરાબોને અહીં કાં રાખવાં હાવાં ?

હમારાં દર્દ તો ભૂલી જવાતાં ના, નથી જતવાં !

હમારા બાગની સડકે સનમ દેતી-કદમ ના ના !

રસીલા તું મજબોના મજબ જ્યાં હોય ત્યાં જા જા !

મગર છેલ્લે સનમને તું કહેતો આટલું બળે :—

“ અરે ભોળી ! પરહેઝીથી જરા છુટી હવે થાને !

“ અને દિલદાર તારાને દફન છેલ્લે નહીં કરજે !

“ મગર તેની કરી મિટ્ટી શરાબે ભેળવા દેજે !

“ કરીને ખૂબ એનાં તું સીસા પર રાખજે નિત્યે !

“ ભરી પીતાં પછી એને જરા સંભારજે નિત્યે ! ”

હવે કિસ્મત ભલું તારું હજી તારી સહે, બહાલા !

જિગરની આ હવે છેલ્લી સલામો છે તને, ખ્યાલા !

૨૮-૨-૯૮.

અમારી સ્થિતિ.

હમારે તો ચમનમાંથી ગુલોના ખાર છે આવ્યા !

હમારે તો જ હાંમાંથી બધે જલ્લાદ છે આવ્યા !

નથી પીનારને કોને હમારું ખૂન આ ભાવ્યું !

ઝુકેલી ડોક પર ખંજર ન દેવું કોણને કાવ્યું ?

હમારું ખૂન દિલખરને સીસી શરણત તણી ઠેરી !

હમેને તેગ એની એ દવાઓ દર્દની ઠેરી !

હમે જેને અમી માન્યું, હમેથી દૂર એ ચાલ્યું !

જિગરથી ઝેરનું ખ્યાલું તસુ એ દૂરના ચાલ્યું !

હમેને આ જ હાંઓનો બતાવ્યો માશૂકે-રસ્તો !

નકી એ એજ ખંજરથી હુમોને કોઈ દી ખોશે !
પછી તો રોધને અક્કલ બધી પોતાની એ ખોશે !

કબરમાં જ્યાં હુમેજશું કુલો ત્યાં આવશે દેવા !
મગર આ ઝિન્દગીમાં તો બની ભાલાં સદા દેવા !

અરેરે ! આશકોની તો વધારે મોત છે કીમત !
સનમને જીવનારાની નહીં કોડી તણી કીમત !

શરાબો પી હુમોએ એ સુખોમાં ભાન ના રાખ્યું !
સુખોતું દૂરતું નામે હવે તો છે દિલે રાખ્યું !

નહીં જે આપતા તેને હવે આ માગવું આવ્યું !
ખુરં એ માગવું આવ્યું, મગર માગ્યે ન કૈં આવ્યું !

મળેલું માગતાં જેને નકી તે માગતાં આપે !
ખુદાએ ના તને આપ્યું ! પછી તું શું મને આપે ?

ભિખારી સૌ ભિખારીથી જહાંમાં ભીખ માગે છે !
હમારું કિસ્મતે કાંઈ સદા એવુંજ માગે છે !

૨૨-૪-૯૮.

પ્રિયાને પ્રાર્થના.

—O—O—O—

લવાતું આવું કંઈ : ધરીશ નવ તેનું દુઃખ, પ્રિયે !
પ્રિયે મૃત્યુવેળા લવન કરતાં દગ્ધ સઘળાં !

પછી મૃત્યુમાં તો નથી નથી કશું કાંઈ વદવું,
નથી છેદું તેને, હુકમ કર : હું તત્પર, પ્રિયે !

કહેવાનું મીઠું હજી સુધી પ્રિયે ! છે બની શક્યું ;
 નથી ખૂંચાવ્યો મેં તુજ ઉર મહીં કંટક કદી ;
 તને ખૂંચ્યાં એ તો કુસુમ સહુ મારા હૃદયનાં,
 પ્રિયે ! કેવું ભાગ્ય ! પ્રસૂત તુજને કંટક દિશ્યાં !

અશાલો પ્રીતિની તુજ જિગરની તેં પશુ રચી,
 રુચ્યું તેની પાસે મુજ જિગરને નૃત્ય કરવું ;

પરંતુ સાચો તો પ્રણયભડકો જે સંગગતાં,
 ખતગોની પાંખો ઘસડી કરતો ભસ્મ સઘળી.

પ્રિયે ! એ વહ્નિમાં મુજ દિલ તણી પાંખ સંગળી,
 હવે તારી પાસે નવ થઈ શકે નૃત્ય કરવું ;

હવે તો ત્યાં છેલ્લે મુજ જીવનના શ્વાસ વહતાં,
 વસન્તોમાં જેથી મુજ જીવિતને પાનખર આ !

ઘણાંઓને લાવે પ્રણય મુખની માળ સઘળી ;
 વિનોદો જૂઠા એ મુખથી મુખ છે એ હસવતાં ;

અને તો હર્ષોની સરણી હુઃખમાંથીજ મળતી,
 સખી માટે રોતાં કંઈક હતી શાન્તિ હજી સુધી.

પ્રિયે ! એ રહેરાનું કવન કર સલાવા કરી કરી,
 જરા ગાજે ગાજે હજી પણ પ્રિયે ! સૌમ્ય સખીનું ;

અરે ! છેલ્લાં સ્વપ્નો અઘટિત કહી ભૂંસીશ નહીં,
 બધું તુ માને તે તુજ સહ રહ્યું છે, કહીશ ના.

બગાડી ના દેજે મુજ હૃદયની મૂર્તિ મધુરી,
 પુરાઈ તારે જો કથન કરવી તો દૂર જાજે ;

પ્રિયે ! ભક્તોની આ ઘટિત નવ કંઈ આળ કરવી,
નથી રહેવાતું તો મુજ હૃદયને દૂર કર તું.

ન ઈંટોની ગિદ્દા કદિ પણ સહી ભક્ત શક્તાં,
પ્રિયે ! શ્રદ્ધાલુ છે સુખથી નિજ શ્રદ્ધા સહ રહે;
પ્રભુને રહાણે તું, મુજ પ્રભુ નહીં કે અવર છે,
તને પાષાણો તે મુજ જિગરતું જીવન ઠર્યું.

સુણે તું તોયે શું ? સુણીશ નહિ તોયે નવ કશું,
ઠર્યું છે મારે તો તુજ પદ કને રોઈ મરવું;
પ્રભુ આ હૈયાનો તુજ ઘર મહીં વાસ કરતો,
પ્રિયે ! ભીખું તેને ગણીશ કદુ ના આ ગરજને.

રુચે તે રીતે તું મુજ પ્રભુ તણું દાન કરજે,
ખતાવે શી રીતિ ગરજ વળી જે યાચક ઠર્યો ?
હું તો ઘેલો એના અધરરસનો લોલુપ સદા,
અને ચાવીતાળું અમરરસનું એ તુજ કને.

તને એ મુશ્કેલી કંઈ કંઈ હશે તોય પણ શું ?
કદાપિ તે દાને તુજ કર ન લાંબા થઈ શકે ?
અરે ! દાતારોની સ્થિતિ ન નિરખે યાચક કદી,
પ્રિયે ! ખીજે ભૂખ્યાં હૃદય નવ ઘોખો ધરી શકે.

નહીં તું દે તો હું મુજ શિર ધરી દાદર પરે,
મરી ખાકે થાતાં રડીશ પદની ધૂળ ખનતાં;
ન આવો કેઈને હજી સુધી હશે યાચક મળ્યો,
વળી તુંથી અન્યે પ્રભુ તણી હશે લૂઠ ન કરી.

પ્રિયે ! હું બાણું છું, મુજ હૃદય ઇચ્છયું નહિ મળે,
છતાં તારી પાસે રુદન કરવા ટેવ જ પડી;
અરે ! કિન્તુ તારો કર ઉપડશે દાન કરવા,
પછી તો બાણું છું, મુજ ઉર નહીં ચાગ્યક રહે.

પ્રિયે ! હું બાણું છું, રુદન મુજ તું ને દુઃખ કરે,
છતાં એ રોવાનું કમનસીબ છુપું નવ રહે ;
ઘણાં સન્નિપાતે જળમી દિલ જેમાં બડમડે,
ગાણી તેવો જૂઠી પણ જરૂર ' હાહા ' જ કરજે.

૨૪-૪-૯૮.

દિલને દિલાસો.

વનેથી એ સીતા તુજ તરફ પાછી જ ફરશે,
અરે ! જેનો રહેશે ઘડીક છુપી ચાલ્યો ! રડીશ ના
હવે ના રોજે, હો, સહુ દુઃખ તણા વાસ મહીં એ
સૂકેલી ભૂમિથી હજી પણ કુલો એ નિકળશે.

અને છુપા દર્દે હૃદય પ્રણમાં જે ઢળી પડયું,
તૂટેલા હૈયા રે ! સુખ ફરી તને હાથ ધરશે !
પ્રભુ ! શાન્તિ હોજો ક્ષુભિત ઉરને ! તું રડીશ ના
રડે તો કેને હા ! તુજ સમ બહુ ના ગત થયું ?

હવે ના રોજે તું ! મધુ સમય તારા જીવિતનો,
હજી ફૂટી નીલો તુજ ગૃહ તણા બાગ રચશે !

અને પાળેલાં એ તુજ ચમનમાં પંખી સઘળાં,
 શિરે પુષ્પોનાં એ પડ પર પડો કૈક ધરશે !
 નહીં છુપી ચાવી પ્રભુકર તણી તું લઈ શકે,
 છતાં પ્રીતિથી છે ઝગમગ થતી એ જવનિકા !
 પ્રભુ રોજારાંને રુદન કરવાનું જ ધરતો !
 અરે ! રો ના ! આશા તુજ જિગરમાં છે પ્રકટતી !
 જશે એ દહાડો ને ગત પણ થશે કાલ, અથવા
 હશે તારો વારો હજી પણ જરા દૂર અધિકો !
 ફરન્ટાં ચક્રે આ તુજ નસીબની લહાણ મળશે !
 અરે ! રો ના, હૈયા ! તુજ સહુ અધીરાઈ અમથી !
 સુવર્ણી થાશે એ રવિ તુજ કદી કિસ્મત તણો,
 બધાં કાળાં પાનાં ઉપર નવ બાજી હરિ તણી ;
 ધરે ધીમે ધીમે ઝુલમગરના ઝુલમ સ્થિરતા,
 બધા નીલા કાંટા કુસુમ ધરતા ! તું રડીશ ના !
 અહો ! યાત્રાલુ ! તું ક્ષિતિજ પર તો દષ્ટિ કરજો !
 રડે છે શાને તું ? મૃગજલ બધે હોય નહિ, હા !
 સુનેરી રેતીની મધુર ખુશબો માનસરની,
 નથી શું તારૂં આ મગજ તર આખું ચ કરતી ?
 વૃથા કાંટા તારા ઉર પર કરે છે ઉઝરડા !
 અહા ! હાવાં તો આ કુટતી કલીને મોર ટહુકે !
 પ્રભુઠારે તારૂં ધગધગ થતું રક્ત સઘળું !
 બહુ છે ભેવાનું ! નયન નવ ફોડીશ રડતાં !

બધી વેળા જો કે તુજ જીવિતનો મહેલ ડગતો !

અને ચોપાસે આ મરણનંદ મોટો ધુધવતો !

રહે છાનું ! રો ના ! જલ ઉપર નૌકા તરી શકે !

કિનારે ઇચ્છેલે અનિલ શઠ તારો લઈ જશે !

ખરૂં છે, કે પાસે નહિ નહિ જ કે અન્દર દિસે,

ખરૂં છે, કે જંગી ગડગડ થતા લોઠ ઉછળે ;

બધી દહેરી કિન્તું ઘસડી વહતી એક જ સ્થળે,

જહીં બોલો ફેંકી થઈશ હલકું ! તું રડીશ ના !

ખરૂં ! તારાં મિત્રો તુજ જિગરની કાતર બન્યાં !

ખરૂં ! તારી સૂકી રસહીણ થઈ આ પીડી એ !

ખરૂં ! તું વાંટોળે ગગન ચડવા તરપર થયું !

પડ્યું વારે વારે ! શિથિલ સઘળા આ અવયવો !

રહે છાનું ! એ તો વિભુઉર તણું ઇચ્છિત બન્યું !

રહે છાનું ! ના ના ઘટિત નબળાઈ પ્રકટવી !

જનોને જૂઠું આ રુદન તુજ ભાસી હસવતું !

ખરૂં તો ના કાટે કયમ હજી સુધી ? તું રડીશ ના !

બધાં પ્રેમી અશ્રુ પ્રભુ ઉપર ખેડો ગણી રહ્યો !

ન રો ! એને દહીં સહુ જિગરની જાણ સઘળી !

સુણાઈ તારી એ કતલ દિલની માંદગી બધી !

દવા દેશે ! રો ના ! અકસીર તહીં ઔષધિ બને !

હવે દે ગીતાનું તુજ હૃદયને ગાન કરવા !

ઘડી લે એનાથી સહુય તુજ સંસાર સવળો !

ન રોજે ! મારું તું પણ કદિ મને પૂછીશ નહીં !
પરંતુ રોતાં તું મુજ મન તણી વાત કરતું !

“ સુવર્ણે આજે તો રુદન કરતાં પથ્થર જડું !
“ કયે દહાડે કિન્તુ જરૂર જડશે કોણુ હિરલા ?”
કહું છું હું એ તો સુખથી કયજે તું પણ ભલે !
છતાં રોઈ શાને કવન કરવું ? તું રહીશ ના.

૨૬-૪-૬૮

પ્રથમ નિરાશા.

આશાની ખીડા વીતી છે !
અશ્રુધારા ના વીતી છે !
કાલસુખે જાવા પ્રીતિ છે !
વીતી છે તે વીતી છે !

આશાના મળુ હાવાં ભાવે !
કોણુ ફરી કયાંથી એ ભાવે !
આશા કોણે કયાં લૂટી 'તી ?
કોણુ જાણતું, શું વીતી 'તી ?

આશા તો આ ઉરને નડતી !
કોઈ અન્યને એ તો રડતી !
કોઈ કોઈ હી તમ પદમાં-તો
●હાલાં યુષ્મ બની પડતી ' તી !

ખીડા, તો ખીડા એ મારી !
કાંઈ નથી, તેથી તો સારી !
વીતી છે ! વીતી છે એ તો
મીઠી લાચારી !

હાવાં આંસુ એ ના ઊન્હાં !
દેવાનાં ગીતો એ સૂનાં !
ઉખા જીવનની વીતી છે !
મોત તણી થંડી જીતી છે !

હૈયે શ્વાસો તોય ફરે આ !
કંઠ મહીં નિઃશ્વાસ તરે આ !
બહાલાં ! કાષ્ટ બળ્યું જીવે આ !
શું વીતી ? શું ના વીતી છે ?

૧-૫-૬૮

જીવનહાનિ.

ફૂટી ગયેલ ઘટની ઘટમાલ જેવાં
મારાં ક્યાં વરસ : જીવનબાગ સૂકયો ;
એકેમ બિન્દુ નવ ચોવીશ ચક્રમાંથી,
વા કોઈ એ ન ઘટમાલ સમારનાર.

સેવા બજી ન પ્રભુની કશી કોઈ દી એ,
બાહી રહી સહુય ચેતનહીન આશા ;

તેમાં પરન્તુ ઉરને ફરિયાદ ના કૈં,
જાયે ગુલાબ કહીં કંટકને રડીને !

માફં સદાય સહવું સહુ છે સહું મેં,
માળી તણો કર સુખે જ્યમ પુષ્પ સહેતાં ;
મારી ગરીબ કવિતા બસ કાંઈ રોતી,
તેવી પ્રભુ પણ ક્ષમા સહનારને દે.

હું વિશ્વનો નહિ જ કૈં ઉપયોગ જાણું,
કે ખેદમાં ગતિ તણું ઉર સૌન ધારે ;
મારો હિસાબ વિધિ પાસ કશેા ન લાંબો,
જીવ્યો, મરીશ : જ્યમ તારક ત્યાં ખરે છે.

સેવા તણી ગરજ છે વિભુને ન મારી
નોકા તણી ગરજ ના જ્યમ સિન્ધુ રાખે ;
સૂઝ ઉભા રહી પ્રકાશની રાહ જોવી,
તેમાંય એજ હરિની બજતી જ સેવા.

આ શુષ્ક પાનખર શી સુજ દગ્ધ આશા,
તેને પરન્તુ હજી છે ફરિયાદ કાંઈ ;
ફિજ્જાશ આ રુધિરની રડવી નથી કૈં;
એ પ્રેમનો તડફડાટ બધો ગયો છે.

જે સર્વદા સહજપ્રાપ્ય તણ દહને
જે લાઘવું કઠિન ત્યાં નિજ તીર તાકે ;
તે પ્રેમને ઘટિત અશ્રુ બધાંય આ છે :
તેમાં કશીય ફરિયાદ કરી ન છાજે.

કિન્તુ વસન્તસમયે સહુ પુષ્પ ખીલે,
 તોફાન સિન્ધુજલમાં શરદે શમે છે ;
 જ્યાં શાન્તિનો સમય માનવીઓ ગણે સૌ;
 ત્યાં દર્શને ન હજી શાન્તિ તાણું હું પામ્યો !

ખાલ્યા ગઈ જ, ગત યૌવન છે થયું, ને
 મૃત્યુ તણા ય પડઘા શ્રવણે સુણાતા ;
 તોયે રહે તરસમાં મરતો ખપેયો,
 ને પિંજરા હૃદયને ફરિયાદ રેવી.

૯-૫-૯૮

મારો રાજાનો

જેણે ખજાનો જ્યાં કર્યો તેનું જિગર ત્યાં ત્યાં નંકી !
 જેનું જિગર જ્યાં જ્યાં ઠર્યું તેની ઠરી ત્યાં ઝિન્દગી !

હાવાં મોતની એ મહફિલે,
 ચાવી ખજાનાની રહે !
 મહેતલ ન કાં પૂરી બને ?
 શું એજ માગે આંખડી !

આ ચરમની દૂરબીનને
 શું રૂપ તે મોતે હશે !
 ક્યાં એ સનમ ! ક્યાં મોત એ !
 પલટયો ખજાનો શું બની !

ના ના કુલોવાળી સનમ !
 ના ઇશકના હાથે દફન !
 આકાશનું હોળે કફન !
 મુજ ત્યાં જિગર ! ત્યાં ઝિન્દગી !

માશૂક ખ્યારી સર્વને !
 આ મોત તો કૈં ના ગમે !
 મારા જિગરને જે દમે,
 તે મોત માશૂક છે ઠરી !

એથી સનમ ખડીતી હતી !
 એ દૂર : હું રાજી નકી !
 પાસે હવે લાવ્યે ખુશી !
 આશા એ હમારી ઇદની !

મારી સનમના ઝુલ્ફની
 શાહી હમે જોઈ નહીં !
 જોવી સફેદી એ નથી !
 લાલી, સફેદી મોતની !

મૂડી હવે જો મોતમાં,
 તો ઝેરના ખ્યાલા ઘણા
 જોલાન જો પીને ખન્યા,
 તો દહેરમાં જાવું પતી !

જે મેઘલીની વાહળી,
 માશૂકની સાડી ખની,

(૪૫૮)

હ્યાં એ છબી એ ચોતની,
આજે નજર આગળ ખડી !

જ્યાં જ્યાં દિદારે માશૂકી :
જ્યાં એજ ગાલોની સ્મૃતિ :
તે તે ગુલોની એ કલી
ચીંધે ચોત સારી આંગળી !

મારો ખજનો જોઈ હું !
છે પાસ કાં ના લેઈ હું !
માશૂક વરવી કાં ગણું !
લાગી નજર તો એ ભણી !

એ રીઝતી કે ખીજતી
તોયે સનમ રૂડી હતી !
શું ચોત છે એની છબી !
કેવી શિકલ, રે રે ! ફરી !

ચેલી ઝઘપી આવતાં
શું એ મુખે આવાં થતાં !
શું ચોતનાં તે ચોતમાં !
તેનાં યુઠાપા એ વળી !

“ રે ! ઓ ! સનમ ! રે ! ઓ !
“ તારા જભાઓ કર ખતમ !
“ દેખાડી તારું દે બદન !
“ તું તું સનમ ! ભૂલું નહીં ! ”

એ બોલતાં એ શી કરે !
એ લાલ રંગો શા તરે !
સુન્દર ઝંખી તો કરે !
તોયે ન કાં ભેટું હજી !

જે મત્ત તરુઓ મદ ઝરે :
જે કેકમાં વેલી ચડે :
તે આંસુડા ખારાં બને,
સુરભે ગઈ ! વેલી કહીં ?

જડ વૃક્ષ થઈ એ ઝૂરવું !
શશીહીન વા કુમહું થવું !
દૃઢ શીઘ્રને બનવું કશું !
નકી મોત કોમલ પ્રીતડી !

કે કોઈને શું ના ગમી
આવે સનમ જે આપથી ?
તું ભીખતો તે આ ઉભી !
જા, પુણ્યશાલી ! ભેટની !

દેતો બળનો એ ખુદા,
એ પામતાં તે પાપ શાં !
તું કાલનો થઈ આજ જા !
જા, પુણ્યશાલી ! ભેટની !

ઘાલાં.

—૦૦—

ંહાલાંને ંહાલાંની પીડા !
 દૂધાતાં અશ્રુ એ કીડા !
 મારાં તારાં : તારાં મારાં :
 એ હુખડાં સુખડાં સુખડાં !
 મારાં તો દુઃખ સૌ મારાં છે !
 ંહાલાં ને સુખ સૌ ંહાલાં છે !
 દેવાયાં જીવાને એ તો
 મારાં હુખડાં છે !
 દેવાયાંને ના લાગે કૈં !
 દેવાતાં હસવું જાગે કૈં !
 મારે તો રોવું ને રોવું,
 જીવું તાજું કૈં !
 ંહાલાં ! દેવ મને એ ખાઝી !
 ઘોખાની પીડા સૌ દાઝી !
 તોયે આ દાવા ખીજે તે
 ખોટી છે ખાજી !

—X—

સોવાતું ચિત્ત.

—૦૦—

નયને જલ એ વહતાં રડતો !
 સુખમાં પછી હું ન મને ગમતો !

મુજથી પાણુ આ મુજ ચિત્ત બને શુભ
 એ સહુવું કયમ ? ના સમજ્યો !
 ઉર ખહાર વહી જ ઉરત્વ જતું !
 જલદી જયમ દૂર જલત્વ બને, અહીં !
 મીન ગરીબ રહે : ન મરે, અહીં !
 એ સહતાંય સહું ન થતું !

૨૫-૫-૯૮

જેને વીતી ગઈ.

‘ જેને વીતી તે તો જાણે, ’
 જખમી એવું માની માણે ;
 ખોળામાં સ્થિર ધરવા આણે,
 ત્યાં આ ખંજર શું !
 જેને વીતી તે જાણે છે :—
 “ હાં ! કેં વીતે તો તુંને છે !
 “ વીતે તો છોને વીતે છે !
 “ વીતે એમાં શું ? ”
 જેને વીતી ગઈ સંસારે,
 તે તો બેપરવાઈ ધારે !
 વીતે છે તેને તો,
 જેને વીતી તે લાધ્યે શું !
 જેને વીતી તે સાથે શું !

વીજ વાદળી સાથે જાતી,
કાલે ગધઃ આજે ભૂલાતી !
સૂકાઈ કેરી છાતી થઈ,
જેને વીતી ગઈ !

૧-૬-૯૮.

દાંકારીલ.

ચીરો પડ્યો હૃદયની મુજ આરસીમાં,
જેમાં સખીવદનનું પ્રતિગિમ્બ ઠેચું;
હે ! એ છખીય વિરહે કટકા બની બે,
બે ભાગમાં ત્રુટિત ચમ્પકની કલી શી !
શું સત્ય એ પ્રણયદર્શન સ્વપ્નનું, કે
આ આરસી તૂટી ગયેલ તૂટયું જ દેખે ?
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકુ,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે ?
અન્ધાર છે વિકટ : જ્ઞાન રહ્યું નથી કે,
જે પ્રેમથી ઉદય પ્રેમથી અસ્ત પામ્યું !
જેવી ઉઠે વીજળી વાદળી સાથ કિન્તુ
એ મેઘનો જ અતિયોગ થતાં છુપાતી !
છાતી તણું શયન પાથરતો હતો, ને
જે હાજ અંગ મુજનું કરતો અશીશું,

તે એ ન આજ મુજ સાદ સુણી ઉઠે આ,
કે નાદનું ગગન વાહક ના બને છે !

ઉન્માદથી નયન અન્ધ નથી થયાં આ,
ફાટી પડ્યા ન હૃદયે અથવા વિકારો;
છે દર્દ તો સમય કૈં નહિ શૂન્યતાનો,
તોયે વિચાર ગતિ કેમ કરી શકે ના ?

છે લોભ કીર્તિ, સુખ વા યશનો ન કાંઈ,
છે લેશ એ વિષયની રજ ના અગ્રીસે ;
છે કાંઈ કોઈ મુખનું, પણ તે ન હાવાં,
છે લોભ તો દઈ ચૂક્યો સઘળી સલામી.

રે ક્રોધ ! એ ઝનૂન રાક્ષસનું બિચારું;
ક્યારે હતું ? ક્યમ ગયું ? નવ તેય જાણું !
ખેડેલી ટકોર ઉરમા અડતાં ખર્ચું એ,
ધારા પડી જલ તણી જ્યમ ચુર્ણ થાય !

કંગાલને ન મદ તો ઘટતો કશો એ,
ભિખારીને કદિય સમ્ભવતોય ના ના ;
એના સદા સહુય તીર બની જ બૂઠા
આ આરસી ઉપર કાર કરી શક્યા ના.

હા કામ ! એ કુસુમતીર સ્મૃતિ મહીં છે,
એના ગુલાબમય કંટકના વ્રણો આ ;
હા દેવ કામ ! મૃદુ યૌવનની પતાકા,
તે કૈં હશે, નવ હશે, ઉંરફાટ માંહીં.

એ લાગણી ઉપર રહેમ જરા ઘટે છે,
 જે છાયમાં વિષય અન્ય ઉડી જતા સૌ;
 જે એક ખ્યારશરણે જ સદૈવ ખેલે,
 ક્વાભાવિકી શી ઉપભોગની યોગ્યતા ત્યાં !

એ કામનીય પણ ભસ્મ તાણીય મૂર્તિ
 ના છે રહી હૃદયમાં રતિ કાજ હાવાં ;
 એ દંશનું વિષ બધું ઉતર્યું દિસે છે,
 ઘેરાય આ નયન તોપણ કેમ આવાં !

સૌન્દર્યપૂજન ઉરે અધિકાર પામ્યું,
 તે ભાવદષ્ટિ પણ છેક સરી પડે છે !
 છે કાલની કરવતી સઘળે ઘસાઈ,
 તૂટી ગયેલ પણ નિર્મલ આરસી આ !

માશૂકની પ્રતિકૃતિ પણ કેમ આવી !
 જેવી દિસે ફૂદી રહેલ ઝરે તૂટેલી !
 શું ઝાંઝવાં જલ અને જલ ઝાંઝવાં છે,
 કે આ કુરંગ તરસ્યું ફફડે મિચ્યાં ?
 કે ‘સ્વચ્છતા તાણી કાણી પણ સ્વચ્છ નેતી,’
 એ વેણ શું પ્રભુ તણું લલચાવવાને ?
 કે આરસી ઉપર અશ્રુ હજી પડ્યાં તે
 લૂછી સૂકી કરી ભૂકી કરવી પડે શું ?
 કે સત્ત્વ માનવી તણું વિષયો જ સર્વે,
 જે તોડતાં સહુય જીવન સાથ તૂટે !

કે શુ અપકવ ફલ મેં ઉચકી લીધું છે,
જેથી ન બીજ બન્યું છાલ થકી નિરાળું ?

કે શું અનન્ત યુગની મુજ આરસી આ
બાણી શકી ન હજી વિશ્વ તણી ગતિ કેં !
હું આ અહીં પવનવેગ વતી ઉડું તે
છે પાત કે પ્રિય ભાણી ચડવું હશે આ !

મારું હજી રણ વધુ વધુ શુષ્ક થાતું,
બાણે ફરી જીવિત પથરમાં વહે આ !
છે વિશ્વમાં સહુય એક ભાણી ગતિમાં,
તો મોક્ષ, જ્ઞાન, સહુ પથરમૂર્તિઓ શું !

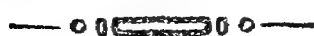
માશૂક ધૂળ ! પછી આશક ધૂળ ખેલો !
શું પ્રેમપક્ષી બસ એક જ પાંખવાળું ?
શું ધૂળ ધૂળ મહીં ધૂળ થકી ઉડે આ ?
શું સ્વાર્પણો, પ્રણય, ધૂળ તણાં જ નામો ?

મારી સખી હજીય અક્ષર ઉચ્ચરે ના !
શંકા તણી કસૂર માફ કરી શકે ના !
હાવાં ન સાદ પણ કંઠથી નિકળે આ !
એ ક્યાં હશે સમય માશૂક જ્યાં પુકારે !

ગ્રીષ્મે મયૂર ટહુકયે નવ મેઘ આવે !
માશૂકને નહિ જ આશકનું કશું એ !
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકું,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે !

एक आशा.

ઠહાણાં ! જૂદાઈ તો આવે !
આંખો આંસુ મિથ્યા લાવે !
યાદી એકલડી રહેવાની,
એ એ રોવાને !

ફર દાઝવું જે ના થાયે,
જે ના દહાડાથી ઓલાયે,
જે યાદી ના કેં લાવે તો,
ભૂલી જવા આશાઓ !

૪-૬-૯૮.

एकलो बोल.

“ ચાહું છું, ” બાલે ! તું કહે છે :
તો કાં આંખ મહીં ના એ છે ?
ના કાં એ બાલે છે રમતું
ખેલાડી પેલું ? આનન્દી પેલું ?
ભારામાં એકજમાં તારો
હેયે હોત ઠલાવ્યો ભારો,
તો તો ઠહાલી બાલે ! આવી
કંગાલી શાને ?
શાને દેવાતે ભાલે !

જ્યાં જ્યાં ભેટો થાતો, ખાલે !
 ત્યાં આ રક્ત ઉછાળે ચાલે !
 થંડું ત્યાં તારૂં તો ભાલે !
 પ્રેમે ઉત્તર શું ?

ખોલ એકલા તુજ દિલ ખોલે !
 મારૂં નામ મૃદુ શી ખોલે !
 તોયે આ ઉરના જુસ્સા ના
 તવ હૈયું ફેલે !
 ખાલે ! તવ હૈયું ફેલે !

જેને, પરવાળાં તારાં એ
 આ ઓળે કે દી શાં આવે !
 તોયે હિમભર્યા સિન્ધુની
 શરદી કાં લાવે ?
 ખાલે ! શરદી કાં લાવે ?

શબ્દ માત્ર શું હું જેવાને ?
 ખોલતાં તું જેવીના એ !
 પ્રીતિ શી ? જે ના છે ખાલે,
 ભાલે કે ચાલે ?

રાતે સપને તું આવે છે :
 ત્યાં તો કે જૂઠું લાવે છે !
 કમ્પે કમ્પ, સ્મિતે સ્મિત, ખાલે !
 સપનાં તો મ્હાલે !

સપનાં તો સપનાં સપનાં છે !

જાગી જોતાં શા અપનાં છે ?

લેટન્ટાં અહિંયાં તો બાથે

પ્રતિમા આરસની !

બાલે ! આ હૈયે ચમ્પાતાં,

જો તુંને સુખલાન કશું ના,

તો તું ડાહી હોશે !

તો તું સુન્દર હોશે !

નિત્યે નિર્મળ હોશે !

કિન્તુ પ્રીતિ ક્યાં !

૪-૬-૯૮.

નહાસી જતી મૃગીને ઘવાયેલો મૃગ.

જરા પાસે ! જરા પાસે ! પારાધિ હબ્બુ દૂર છે ;
ચોટેલો કાળજે ઝેરી તાલો ધા અતિ દૂર છે.

ન તીર સાથે હણુનાર પહોંચે,
ધા સાથ ના જીવ જતો રહે છે ;
ઠર્યો નથી ધા : હબ્બુ રક્ત બિન્દુ,
હજી રહું સ્નેહનું લાન જૂનું.

સૌન્દર્ય આ વિશ્વ તાણું ન જોવા
છે કાલ છેલ્લો ઉપલોગનો આ ;

તારી પ્રિયે ! એક જ દષ્ટિ લેવા
હજીય ઈચ્છા હૃદયે ભરેલ છે.

હવે ટોણું બધું માફ નહાસી દૂર જતું ભલે
વેદના ઠારવા કિન્તુ ઠેરવું તુજને ઘટે.

બધેય પહેલી નિજ ઝિન્દગી શું !
હજી શું એ ત્રાસથી કરપતી તું !
છે તીર કેા અન્ય ન છૂટવાનો !
દીર્ઘાયુ તું સાથ કુરંગ આ હો !

નથી અહીં વરીનું વૈર લેવું,
નથી અહીં શોણિતગિન્દ દેવું;
અહીં રૂઢું સ્નેહનું દર્દ સહેવું,
તહીંય સ્વસ્નેહની આ શી ભીરૂતા !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! મારો આ વ્રણ ચાટવા !
અરે બહાલી ! હવે તો આ લાગે છે સ્વર ફાટવા !

ભીરુ બન્યાં અંગ બધાંય જેનાં,
કેવાં મૃદુ બહાલ સદૈવ તેનાં !
બહાલી ! છતાં એ સહુ સ્નેહ કાચા,
સૌન્દર્ય જે લબ્ય બની શકે ના !

એ શું બધી દેહ તણી જ માયા !
આત્મા પરે પ્રેમની શું ન છાયા !
માની હતી પ્રીતિ વિશાલકાયા,
તહીંય આવી લક્ષ્મતા ભરેલ શી !

સ્નેહને તોડવા જાણે મારું આ મન થાય છે,
અપાટે શ્વાસ આ કિન્તુ ચાલ્યો દૂર જ જાય છે.

અરે ! અહીં છેવટ સર્વ ભાસે,
ફલંગ દેવા ન ઇલાજ પાસે ;
પ્રિયે ! પડી પ્રેમની અન્થિ તેને
કેં જોઈએ કાલજ તોડવાને.

બીજા પ્રણયીય બચાવવાને,
જે સાનતો તેજ મનાવવાને,
ફલંગ દે એકજ આવવાને !
પ્રિયે ! પ્રિયે ! આ તુજ સાથી જાય છે !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! બહુ ના, ક્ષણ બેજ છે !
પ્રિયે ! તું ચાહતી જેને આ બહાલો તુજ એજ છે !

તને સ્મૃતિ હો અથવા નહીં હો,
ભૂલી બધું તું ક્ષણમાં જ, ઓહો !
જે રેડતી જીવન મૃત્યુમાં એ,
મીઠી સ્મૃતિ આ ઉરમાં તરે તે.

ન ચાહવું, પુરુષથી બને ના !
સ્ત્રીજાતિથી સ્નેહ કરો મળે ના !
જૂદી જ કેં પ્રેમ પિછાન દે આ !
છતાંય આ જિન્દગી તુંજ તું મથી !

અરે ! એ તો સ્મૃતિથી એ જાણે જીવ ફરી વળે !
હજી તું ફેંકતાં તો ઘા રૂઝાઈ કયમ ના મળે !

રહવારથી સાંજ સુધી શીકારી
થતો હતો પાછળ બાણધારી ;
જૂદાં થઈ આપણ ભેટતાં તે
તને ન શું થાદ જરીય રહે છે !

હુર્પાશ્રુ દેનાર શિકારીનો એ
કેવો થતો 'તો ઉપકાર ત્યારે !
અંગૂર શી નૂતન શીંગડી તે
શી થાકને સર્વ હરી જતી હતી !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! હુર્પાશ્રુ હજી આપવા !
મૃત્યુમાં ચાલનારાની છેલ્લી દહાણુજ આપવા !

હુર્પાશ્રુ બહાલાં તુજને સદાએ,
તને મળું ત્યાં હજી એજ એ એ ;
જે રનેહસિન્ધુ મહીં ઉપરિ છે,
તે ઉર્મિનો વાસ તને રૂએ છે.

જે જિન્દુનો સિન્ધુ મનાવવાને,
જે સાગરે સ્નાનથી મહાલવાને,
વિયોગ તું ઇચ્છતી પામવાને,
પ્રિયે ! અહીં તે તુજ કાજ નાચતું !

પ્રિયે ! તું ઇચ્છતી તોયે જૂદાઈ ગમતી નહીં !
હવે શું અન્તની આવી તને કેં દમતી નહીં ?

કે શું વિલાસી સહુ અશ્રુઓ તે
વિલાસની ઝાકળમાં ગળીને,

અર્થા ક્યાં 'તાં' તુજ નેત્રમાંથી
લોભાવવા આ તુજ મૂર્ખ સાથી !

વિલાસ જે સ્નેહ તણું જ અંગ,
તે આ કરે સ્નેહ તણો જ ભંગ !

વિલાસ તો છેક પતંગરંગ :
પ્રિયે તહીં સ્નેહ ઘટે સિદ્ધાવવો !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! વિલાસી મૃગલી અહીં !
વિના એ નેત્રની છાયા છેલ્લે ચેન પડે નહીં !

કંગાલ છે સ્નેહ વિલાસના એ,
તેમાં જ વીતી મુજ ઝિન્દગી છે ;
એ આંખ, એ આંખ, એ આંખ તારી :
પ્રીતિ નહીં, ફૂર, છતાંય ખ્યારી !

કંગાલ જેની ગઈ ઝિન્દગી છે,
કંગાલ તેનું નકી મૃત્યુ એ છે ;
કંગાલ આ રક્ત બધું વહે તે
પુકારતું એક જ વ્યર્થ અંબવે !

હવે તું આવતાં પાસે કંગાલી જ વધી જશે !
છતાં આ મર્મના ઘાને કાંઈ થંડક તો થશે !

અરે ! અરે ! છેવટ સત્ય જોવું !
તેથી સદા બહિતર અન્ધ રહેવું !
હતી પ્રિયે ! એકજ દૃષ્ટિ દેવી !
છેલી વધી થાત અજાણ કેવી !

નવું ભણી પૂલ મહીં ભળું છું !
 પ્રિયે ! છતાં ચોહ મહીં તરું છું !
 વિકરાલ દાવા દરદે જળું છું !
 ફરે વળી મૃત્યુની ધૂજ સામટી !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! અરે શાન્તિ નહીં મને !
 વિલાસી તું સુખી થાને ! પ્રભુ શાન્તિ ધરે તને !

દિલની વાત.

દિલે કે વાત છુપેલી સખી, તુંથી કહેવી !
 હૃદય અર્પ્યું, જુદાઈ ત્યાં સખી રાખે કેવી !

વ્યથા સહેતાં હજી ખોયું નથી કે સ્નેહીતાન,
 છૂટે ના એ પ્રિયે, હૈયા તણી ખુશખો એવી !

જહીં ચૂસી જખમ ઉપલોગ લેતો મીઠો સ્નેહ
 તહીં ખાવિન્દને સ્થાપી ઉરે ગાદી દેવી !

અમર ઉડી જતાં લોગી નિરાશે ગાઈ ગાન
 અરેરે ! ચકળે શાને પછી રજને લેવી !

કહું કાંઈ કહું મીઠું કહેવું કીધું પૂર્ણ ;
 કહેવા દે મને વાતો રહી જેવી તેવી !

નહીં તું કાન દે : રે ! રે ! થશે આ હૈયું ચૂર્ણ ;
 ખડેતર છે પછી મારે જુદાઈ એ સહેવી !

દિલોની તો જહાં વાતો સદા આગી રહેનાર,
તને તો યાચતાં સુણવાં નિગર આરં, દેવિ !

કહું જો અન્યને તો છે સુણી લેનારાં લાખ,
મગર તારા વિના જાણું ન દિલ ધીબું સેવી !

દિલે છે વાત કેં ધીબી રહેલી : ઠાર આવ,
હૃદય અપુ : જૂદાઈ ત્યા સખી, આવી કેવી !

ઉત્સુક હૃદય.

અહો ! ક્યારે પેલો કનકમય ભાનુ નીકળશે ?
પ્રિયાને લેટો જે કિરણકરથી કાલ ધરશે ?
હશે ત્યારે શું શું ? મુજ હૃદય ધારી નવ શકે,
તહીનું અત્યારે અનુભવી થવા વ્યર્થ જ મથે.

ઉડું ? ના ઉડાતું ! ઝડપું ફાણુ તે ? તે નવ ખને !
અને હાવાં હૈયું પલપલ અધીરું ટમટમે !
નિશાં ગાળી : એતો રૂઢન કરતાં એ ગઈ વહી,
ઉપાની આ વેળા ચક્રવીચક્રવાને વધી પડી.

ગઈ છે સૌ ચિન્તા અનુકૂળ વિધિએ થઈ ગયો,
અમારાં ભાવીને વણકર વિધાતા વણી રહ્યો ;
પ્રભુએ; બહાલાંએ, જગત પરનાં લોક સઘળે,
દીવો નિર્મી તેનો મધુર કર મારા કર સહે.

હવે તો જાણે એ કુસુમપદને ચુમ્બન કરે,
ભરાઈને ખ્યાલે અધરપરવાળે જઈ ઠરે;
હવે તો એ પાસે મુજ જિગર કે તાંડવ રચી,
રહ્યું નાચી રાચી ઊંઘિ રસનામાં રહ્યું મચી.

સુધાની ખ્યાલી આ સહુ તરફ જાણે છલકતી,
હવામાં હીરાની ઝગમગ થતી આ રજ ભરી,
દિસે તાજું તાજું જગત સહુ રોમાંચમય આ,
બુદ્ધાઈના કિલ્લા હૃદય થડકે શું ઢળી જતા !

છુપી કીડા પેલી રવિકર અને વાદળી તણી,
છુપી કીડા પેલી ગ્રીહપગ્રહોની રસિકડી ;
ન રાખે કેા છુપું મુજ હૃદયથી આજ જરી એ
જહીં દ્રષ્ટિ નાખુ અનહદ તહીં આદર મળે.

છતાં 'લે! લે!' એવો મધુર ધ્વનિ જાણે ગણગણી
મને દેતાં દેતાં પવનલહરી કેં ખસી જતી ;
નકી પી દારૂ ને કુદરત વિનોદે ચડી દિસે.
પ્રભુને જોવાને અગર મદમાતી થઈ ચડે.

સદા હું પૂજું તે મુજ તરફ છે જેટલી વળી,
અહો ! મારી પાસે કુદરત દિસે તેટલી ઢળી,
પ્રિયાને પામતા કુદરત અધી પામીશ નકી,
જહીં ઇષ્ટપ્રાપ્તિ તહીં સહુ તહીં મહેર હરિની.

છતાં હાવા હૈયું પળપળ અધીરું ટમટમે,
સ્મૃતિનું પ્રિયે આ હૃદય પર કેા ના સ્થિર રહે

હવે જોવા આદ્યું જિગર સુજ સાક્ષાત હરિને,
તહીં તેની કોઈ પ્રતિકૃતિ કરો શો રસ પૂરે !

વહે હૈયું મારું; અધિક નદ કોઈ નવ વહ્યો,
અને આ દા'ડા તો ગતિ નિજ તણ સ્થિર જ થયો !
ઉડી જાણે જશે સુજ રૂધિર આ એક સડકે,
ઉડું ? ના ઉડાતું ! સડપુ ક્ષણ તે ? તે નવ બને.

અનાલાપી ગાન.

પ્રભુ શું તે આંહી જગત પર છે કોણ કથવા ?
કહીં છે જે લેનું. સમજી સ્પુટ નામે દર્ષ શકે ?
'મને તેમાં શ્રદ્ધા', સમજી નિજ એ બોલ વહવા
કહીંના જ્ઞાનીએ કહિં પણ હશે હિમ્મત કરી ?

પરંતુ પોતાના ઉર પર જલાતકાર કરતો,
દબાવી મારીને કચરી નિજ અન્તઃકરણને,
કુહાડીથી હૈયું રૂધિર સઘળું પત્થર કરી,
હશે ક્યાં કહેનારો જગત પર 'શ્રદ્ધા નહિ મને' ?

સદા ધાતા, દાતા. સહુમય અને એકજ સદા;
કહે તે શું તુને સુજ ગરીબને ના ધરી રહ્યા ?
કહે તે શું તુંમાં, સુજ ગરીબમાં ના રમી રહ્યો
અને સીમે તેવો નિજ પણ ન-શુંએ બની રહ્યો

અહો ! પેલું ભૂરું ગગન નથી શું ગોળ સરખું !
 ન શું હું ઉભો તે સહનશીલ અશુભ્ય ધરતી !
 સ્મિતવાળા તે કેવા ચક્રમક થતા આપણ પર
 નિશાની કીડાના ચક્ર ફરતા રક્ષક રમે !

ન શું હું તારાં આ નયનચારવિન્દે નયનને,
 મિલાવી ઉભો ને નહિ શું રસનો દોર વણતો !
 ન શું મારું હૈયું કબૂલ કરતું આ પ્રતિ પદે :—
 'મને હું જેવામાં દરશન થતું કેા અહનનું' ?

અને દૃશ્યાદૃશ્ય પ્રતિ અણુ નિગૂઢાર્થ સઘળું,
 બધું પાસે તુંમાં શ્રમરહિત કેા કારણ સમું,
 નથી શું એ તુને, તુજ હૃદય આત્મા જીવિતને,
 અડાવી વટોળે અગર દબવી કાંઈ કરતું ?

સુખાલિસામાં કેા અવર સઘળું જ્ઞાન વિસરી
 ભરી તેથી લેને તુજ જિગર પૂરું છલકતું :
 પછી તેને કહેજે 'પ્રણય' ! 'પ્રણુ' 'હૈયું' 'સુખ' ! અને
 કહેજે ઇચ્છે તે અગર મુખમાં જે ચડી ગયું.

નથી તેને માટે મુજ મગજમાં નામ વદવા
 અનાલાપી ગાણું, જગત ! પ્રણુ ! એ લાગણી બધુ !
 જ્વનિ, નામેા, ગાણાં, અવર સઘણાં મૂઝ સરખાં
 દ્યુતિ તેનીને સૌ મલિત તિમિરે ઝાંખપ ધરે.

અભિવ્યાપ્તિમાં આ પ્રતિ ઉર અને તે પ્રતિ સ્થળે
 રૂચે તે ઉક્તિમાં પલ જ પલ તેને કથી રહ્યાં ;

કહે મારી ભાષા પછી ક્યમ કવે ના નિજ રૂપું ?
વિતા કહેતાં કહેવાં અંગર નવ કાં મૌનજ રહું ?

સ્વર્ગ ગીત.

ખોવાયેલાંને ખોલાવો :

સ્વામીનો સંદેશો કહાવો :

પગ ધોવાને પાણી લાવો :

ખોવાયેલાંને માટે !

આવો, મહેલ ઉઘાડો, આવો :

દોરી દોરી દોરી લાવો :

આવોને ગાતાં સ્વામીને

ખોવાયાં સાથે !

ભૂખ્યાંને લોજનમાં લાવો :

તરસ્યાને દ્રાક્ષાસ્રવ પાઓ :

પાથરજો હૈયાં થાક્યાને :

લાવો ખોવાયાં સાને

ન ખોવાયાં ના તરસ્યાં છે :

ખોવાયાં ભૂખ્યા તરસ્યાં છે :

સાથ તણ એવામાં જઓ :

ખોવાયાં લાવો !

બહાલાંને

બહાલાં ! ઉર આજાને પાળે :
થોડાને ગાળે ને રહાળે :
ગાતાંને રહાતાંને રહાળે :
રહાળે બહાલાં બહાલાંને.

બહાલાંમાંથી બહાલાં આવે :
બહાલું તે દેવાને લાવે :
બહાલું લઈ બહાલું સૌ દેજે :
બહાલાં ! બહાલાંને.

આજાં તોયે જાશે છોડી :
મેમાની કરજોના થોડી :
હુંડાનું દેજો સૌ છોડી :
એ તો બહાલાં બહાલાંને.

જેમાંથી જે તે પોતે તે :
બહાલાંનાં બહાલાંઓ જે છે :
એવાંને હૈયામાં લેજો :
બહાલાંને બહાલાંને.

જ્ઞાને રોવાનું ?

જે અપનું વા તે જોવાનું

ખોવાતાં શાને રેવાનું ?
 દેનારાંને જો જોવાનું,
 બહાલાં ? શાને રેવાનું ?
 માગો ને માગો તે લેતાં
 તોયે કાં આંસુમાં રહેતાં
 દેનારાંને જોવા કહેતાં,
 બહાલાં ! કાં રાતાં ?

સાકીને ઠપકો.

સાકી, જે શરાબ મને દીધો દિલદારને દીધો નહીં;
 સાકી, જે નશો મુજને ચડ્યો દિલદારનેય ચડ્યો નહીં !

મુજ ચક્ષુમાં ચરખો ફરે,
 કદમે બદન લથડી પડે,
 દિલદાર તો મલકયા ફરે,
 નહીં યાદને પાયો નહીં !

આશક અને માથૂકને,
 પાવો એક જામે ને ચીસે,
 પાવો એક હાથે સાકીએ,
 ઇનસાફ તેં કીધો નહીં !
 મારી ગઈ શરમે બધી,
 દિલદાર હુંજ મહીં હજી !

તારી બની ખાલી સીસી,
પાવાય તેં રાખ્યો નહીં !

સરખાં બને બન્ને જરા,
ત્યાં તો શરાબીની મંઝા ;
ઉલટી કરી તેં તો સઝા,
નયને સન્નમ ખેલી નહીં !

મુજ ખૂન આ ફૂદી રહે,
હિલદારનું થંડું બને ;
મુજને ચડે ત્યાં ઉતરે,
કાંઈ મંઝા આવી નહીં !

આ રાત પડેલી વસ્લની,
માશૂકના ઇનકારની ;
ત્યાં બેવફૂરી તેં કરી,
તુજ જામ કાં ફૂટ્યું નહીં ?

ના રોશની ગાલે ચડી,
જરી ના લખે સુરખી પડી ;
ઘેરી બની ના આંખડી,
હિલ ચારનું જામ્યું નહીં !

આ ખેહાર ચારજ રાતના,
કઈ વાયદા વીત્યે મળ્યા ;

કઈ હોંશથી જિગરે જડ્યા,
તેની કદર તુંને નહીં !

ના જોઈ આશડ તો કરે,
માશૂકને પાવો પડે ;
ના સાકીએ પીવો ઘટે,
તેં કાયદો પાળ્યો નહીં !

જોઈ સનમને રૂખરૂ,
ઘેલો હતો પૂરો જ હું ;
પાયો ફરી, પીતોય તું,
પણ ચારને પાયો નહીં !

આ વાય ફજ તણી હવા,
મુજ રાત વીતી મુક્તમાં ;
હિલદાર આ ઊઠે જવા,
એ બે શુકન જોડી નહીં !

જો આવશે કેા દી સનમ,
તો લાવશે આંહી કદમ ;
તું રાખશે ભાઈ રહમ,
ગફલત ઘટે આવી નહીં !

સ્વતા નહીં જાતી.

પેદા થયો ખતા મહીં : ખતા નહીં જાતી ;
પેદા કરી તકદીર ના તદખીરથી જાતી !

મગર ખતા તકલીરથી સનમ, સદા તું દૂર ;
આશક તણી તુંથી ન ખતા શું ખસી જતી ?

હિના કરે તુજ કદમની સનમ, ચમનમાં રોજ ;
હુંથી શુલે ન ખારની હારો મગર જતી !

તું કુલથી કાંટા સનમ, ચાહે તો કર દૂર ;
તુંને મગર તકલીફ એ આપી નહીં જતી !

કાફર દિલ આ તો કરે સનમ, લાખ તકસીર ;
તારી મગર યાદી વગર ઘડી નહીં જતી !

એ યાદી પર તું સનમ, કરી રહી છે મ્હેર ;
તું આવતી પણ ખુલખુલે ગલરાઈને જતી !

તું ચાહે તો શોર એ કરે ઇશારે ચુપ ;
તુંથી મગર રહમ અને શરમ નહીં જતી !

મારી નાદાની અને તારી લિયાકત ચાર ;
તેમાં દિદારની ઘડી લૂટાઈને જતી !

ખાર અને આ શોર ત્યાં તું ખુરકામાં આવ ;
ત્યાંથી મગર એ શિકલે શુલ જોઈ નહીં જતી !

આશક આલમમાં લયુ સનમ, બધે તેં ઝેર ;
ચુમે ન તું ત્યાં ઝેરની તાસીર ના જતી !

લાખો સનમ, તુજ ફરકતા પલ પલ બોસા કાજ ;
આં બેવુઝ પણ શિકલ ના ધરી તને જતી !

ખતા કરી ભૂલું ખતા સનમ, હજારો વાર ;
લેટતાં તુંને મગર ના એ ખટક જાતી !

તું તો ચારીનો સદા સનમ, ધરી રહી હાથ ;
આ સાથની રેખા મગર યુરી નહીં જાતી !

કેમ કહું તુજને ખતા કરવાને મુજ સાક્ષ ;
આ હાથની એ હાથથી ઘોષ નહીં જાતી !

કિસ્મત જામે શરાબનું ભરી શાહી ત્યાં મેંજ ;
કે ચિલ્લનો માશૂકની ચીરી નહીં જાતી !

ના તાકાત મળે સનમ, ના કિસ્મત પલટાય ;
કમળખત આ જૂદાઇ તો ન કયામતે જાતી !

નવો સૈફો.

લક્ષ્મી તણા અમર પદ્મની આસપાસ
ફૂટી ખીલી ખરી જતી કઇ પાંખડીઓ ;
વર્ષો તણાં શતક તેમ અનન્તતામાં,
ફૂટી ખીલી ખરી જવા વહતાં હજારો.

ફૂટે, ખીલે, ખરી પડે કઇ પાંખડીઓ,
ક્ષીરાબિધનું કુસુમ એકજ લહેર મહાણે ;
ત્યાં ભૂંગં જ્યંચકચૂર સુધા મહીં તે
આ પાંખડી ફૂટી ખરી ન ગણે ન જાણે.

આત્મા અધિપતિ મધુપ અનન્તતાનો,
આત્મા અમીઝરણના રસનો વિહારી ;
આત્મા ગણે નહિજ તે યુગને ક્ષણોને,
ક્યાં દેશકાલ ? સઘળેજ વસન્ત જામી.

ક્યાં શીતઉષ્ણ ? સઘળેજ વસન્ત છાઈ,
ફેલે પરાગ સહુ એકજ ભૂંગ કાળે ;
તેને કયું નવલ છે કુલ અર્પવાનું ?
આશિષ આ ઉછળતી પણ કોણ માટે ?

એ ભૂંગનાજ સહુ વારસ છે અહીંઆં,
એ પદ્મની મધુરતા બધી વારસો છે;
શુંજે ઉઠે સુખથી સૌ પ્રવાસમાં આ,
યાત્રા પવિત્ર રમણીય સ્થલે સ્થલે છે.

બહાલાં : સખાં, સખિ, સહોદર બાલ ભોળાં,
લક્ષ્મી તણા કુસુમના મધુનાં વિહારી !
ઈચ્છું કયું નવીન હું સુખ સૌ તમોને
આ ખેસતું શતક વર્ષ તણું બતાવી ?

જાણું નહીં અશુભ શું શુભ શું હશે તે,
જાણું નહીં અહિત શું હિત શું હશે વા.
જાણું નહીં સુખ-સુખે અથવા દુઃખે તે,
શું ઈચ્છવું : નહિજ એ પણ જાણતો વા.

જાણું પરન્તુ રસનાં સહુ છે વિહારી,
જાણું વળી કુસુમ એકજ છે રસાળું ;

છો જે તમે કુસુમનાં કુસુમે રહો એ :
એ લાગ્ય, એજ હિત, એ શુભ ઇચ્છવાનું.

સેવા ધરું નવીન શી ચરણારવિન્દે ?
ગૂંથી કયાં કુસુમનો લઈ હાર આપું ?
લક્ષ્મી તણા સુમન પાસ કુલો લજ્જતાં,
સ્વામી ધરે સહુજ ત્યાં કંઈ ભેટ લાવું ?

લાવી ધરું હૃદય તોપણ આ તમોને,
લાવી ધરું હૃદય તે નિજ સાથ લેજો ;
પીજો પીવાડી મધુ અમૃત પુષ્પનું સૌ,
ખીજું ધરે પ્રભુજ તે લઈ મન રહેજો !

સનમની શોધ.

પેદા થયો છું દૂંઢવા તુંને, સનમ !
ઉમ્મર ગુઝારી દૂંઢતાં તુંને, સનમ !
જે હૃશ્મનો લાખો ભુલાવા રાહને,
હૃશ્મન બનાવી ચાર અંજલયો, સનમ !

ગફલત મહીં હું ઝાલિમો કામિલ એ,
જૂદાઈ ચારોની મઝા એને સનમ !

જે રાહદારીમાં અમોને લૂટતું,
ઉમેદ બર આવો નહીં એની, સનમ !

તારી મદદ કેને હશે, માલુમ નહીં;
શું ચારના હૃદયન સહે ચારી ? સનમ
પાંચે નમાજે ઝૂકતાં તારે કદમ,
આડા ફરે છે બેખુદાઓ એ, સનમ !

છો દમખદમ ખંજર રમે તારૂં દિલે,
કાફર તણું કાતિલ ખેંચી લે, સનમ !
તું માફ કર દિલદાર દેવાદાર છું ;
છે માફ દેવાદારનો મારા, સનમ !

કાંઈ નઝરબક્ષી થવી લાઝિમ તને,
ગુઝરાનનો ટૂકડો ઘટે દેવો, સનમ !
પેદા થઈને ના ચૂમી તારી હિના,
પેદા થયો છું મોતમાં જાણે, સનમ !

શાને કસે છે મુક્ત આ લાચારને ?
દાવો સુનાનો છે હમારો ના, સનમ !
પત્થર બની પેદા થયો છું પહાડમાં,
છું ચાહનારો એય તુંથી છું, સનમ !

સનમને.

ચારી ગુલામી શું કરૂં તારી ? સનમ !
ગાલે ચૂમું કે પહાનીએ તુંને, સનમ !
તું આવતાં ચશમે જિગર માફ ભરે,
જાતાં મગર શું શું કરી રોકું ? સનમ !

તું ઇશક છે આ મહેરબાની આ રહમ ?

હસતાં ઝરે મોતી લખે તે શું સનમ ?

મેંદી કદમની જોઈ ના પૂરી કદી !

આવી ન આવી એમ શું થાતી ? સનમ !

તારી સવારી કુલની ક્યાં ક્યાં ફરે ?

તેનો ખતું લમરો ખની શું શું ? સનમ !

જાણે વિંટાઈ ઝુલકમાં છુપી રહું !

તાકાત ના દીદારમાં રહેતી ! સનમ !

છેદિલ્લગીનો શોખ કે તું ને નહીં ?

તો આવ કાં ? ખોલ નાં આવી ? સનમ !

જોઈ તને આંખો નકામી આ બધે,

ફાડી દઉં પૂરી તને આંખે ? સનમ !

આ ચશમની તું ને ચદર ખુંચે નકી,

કોને બિછાને તું સદા પોઢે ? સનમ !

આપું જિગર તોયે ન તું ત્યાં શું તને ?

માલેક આલમના જિગરની તું, સનમ !

તું ને કહું હું ચાર તો ગુસ્સે નહીં :

તોયે હસે છે દૂરની દૂરે ! સનમ !

તું ને કહું ખાવિન્દ તો રીઝે નહીં !

ત્યાં એ હસે તું દૂરની દૂરે ! સનમ !

ચારી કંઈ તારી ? કંઈ આ ના ? સનમ !

કોઈ ખુવારીથી ડરં આ ના ? સનમ !

છે સૌધ તુને કે નહીં દિલદારની ?
તુને નઝર આ દિલ કરું યા ના ? સનમ !

કોઈ દિવાનો મસ્ત હો; લાચાર હો,
તેને રજત દરબારમાં યા ના ? સનમ !

મારે ટકોરે દાર ખુલ્લે કે નહીં,
તુને પુકારું શેરિયે યા ના ? સનમ !

છે શોખ મિજમાનો ફકીરોનો ન યા ?
કેં ઝિદ કરું દરવાનથી યા ના ? સનમ !
તકલીફની પરવા ન ખીવા આવતાં,
હાથે મગર તું પાય છે યા ના ? સનમ !

લાખો જવાહિરો જહાં તુને ધરે,
રાની કરું ત્યાં શુલ રજુ યા ના ? સનમ !
જ્યાં લાખ અશમે ગૂમતાં તારા કદમ,
ત્યાં ભેટવા દોડું તને યા ના ? સનમ !

નાંલાયકી ને બેવકુફી ચારની,
ત્યાં તું શરાબીમાં ભળે યા ના ? સનમ !
શાહી ફકીરીથી ભળી બાણી નહીં,
દિલ તોય ચાહે ચાહવું યા ના ? સનમ !

જોઈ તને અશમે ઝરે છે ખુન તે,
તારી હિનામાં રેડવું યા ના ? સનમ !
તું છે બધું, હું કાંઈ એ છું ના ? મગર !
ચારી કરું તારી ? કરું યા ના ? સનમ !

તું ઇશક છે આ મહેરબાની આ રહમ ?
હસતાં ઝરે ચોલી લણે તે શું સનમ ?

ચેંદી કદમની જોઈ ના પૂરી કદી !

આવી ન આવી એમ શું થાતી ? સનમ !

તારી સવારી કુલની ક્યાં ક્યાં ફરે ?

તેનો ખનું લમરો ખની શું શું ? સનમ !

જાણે વિંટાઈ ઝુલ્ફમાં છૂપી રહું !

તાકાત ના દીદારમાં રહેતી ! સનમ !

છેદિલગીનો શોખ કે તુંને નહીં ?

તો આવ કાં ? ખોલ નાં આવી ? સનમ !

જોઈ તને આંખો નકામી આ બધે,

ફાડી દઉં પૂરી તને આંખે ? સનમ !

આ ચશમની તુંને ચદર ખુંચે નહીં,

કેને ખિછાને તું સદા પોઢે ? સનમ !

આપું જિગર તોયે ન તું ત્યાં શું તને ?

માલેક આલમના જિગરની તું, સનમ !

તુંને કહું હું ચાર તો ગુસ્સે નહીં :

તોયે હસે છે દૂરની દૂરે ! સનમ !

તુંને કહું ખાવિન્દ તો રીઝે નહીં !

ત્યાં એ હસે તું દૂરની દૂરે ! સનમ !

ચારી કંઈ તારી ? કંઈ ચા ના ? સનમ !

કોઈ ખુવારીથી કંઈ ચા ના ? સનમ !

છે સૌઈ તુને કે નહીં દિલદારની ?
તુને નઝર આ દિલ કરૂં યા ના ? સનમ !

કોઈ દિવાનો મસ્ત હો; લાચાર હો,
તેને રબ દરબારમાં યા ના ? સનમ !

મારે ટકોરે દાર ખુલે કે નહીં,
તુને પુકારૂં શેરિયે યા ના ? સનમ !

છે શોખ મિજમાનો ફકીરોનો ન યા ?
કેં ઝિદ કરૂં દરવાનથી યા ના ? સનમ !
તકલીફની પરવા ન પીવા આવતાં,
હાથે મગર તું પાય છે યા ના ? સનમ !

લાખો જવાહિરો જહાં તુને ધરે,
રાની કરૂં ત્યાં ગુલ રજુ યા ના ? સનમ !
જ્યાં લાખ ચશ્મે ચૂમતાં તારા કદમ,
ત્યાં ભેટવા દોડું તને યા ના ? સનમ !

નાલાયકી ને બેવકુફી ચારની,
ત્યાં તું શરાબીમાં ભળે યા ના ? સનમ !
શાહી ફકીરીથી ભળી જાણી નહીં,
દિલ તોય ચાહે ચાહવું યા ના ? સનમ !

બેઈ તને ચશ્મે ઝરે છે ખુન તે,
તારી હિનામાં રેડવું યા ના ? સનમ !
તું છે બધું, હું કાંઈ એ છું ના ? મગર !
ચારી કરૂં તારી ? કરૂં યા ના ? સનમ !

આપની યાદી.

જ્યાં જ્યાં નઝર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની
આંસુ મહીએ આંખથી યાદી ઝરે છે આપની !

માશુકોના ગાલની લાલી મહીં લાલી અને
જ્યાં જ્યાં ચમન જ્યાં જ્યાં શુદ્ધો ત્યાં ત્યાં નિશાની

જેઈ અહીં ત્યાં આવતી દરિયાવની મીઠી લહર,
તેની ઉપર ચાલી રહી નાબુક સવારી આપની !

તારા ઉપર તારા તણાં ઝુમી રહ્યાં જે ઝુમખાં,
તે યાદ આપે આંખને ગેળી કચેરી આપની !

આ ખુનને ચરખે અને રાતે હુમારી ગોદમાં,
આ દમખદમ યોદી રહી લીણી સિતારી આપની !

આકાશથી વર્ષાવતા છે ખંજરો દુશ્મન બંધા ;
યાદી બનીને લાલ ખેંચાઈ રહી છે આપની !

દેખી ખુરાઈ ના ડરું હું, શી પીકર છે પાપની ?
ધોવા ખુરાઈને બધે ગંગા વહે છે આપની !

ચાકું સિતમથી હોય જ્યાં ના કોઈ ક્યાંએ આશના :
તાજી બની ત્યાં ત્યાં ચડે પેલી શરાબી આપની !

જ્યાં જ્યાં મિલાવે હાથ ચારો ત્યાં મિલાવી હાથને,
અહેશાનમાં દિલ ઝુકતું, રહેમત બડી ત્યાં આપની !

ખ્યાડું તજીને ખ્યાર કોઈ આદરે છેદલી સફર :
ઘોવાઈ યાદી ત્યાં રહાવે છે જૂદાઈ આપની !

રોઈ ન કાંચે રાહમાં બાકી રહીને એકલો ?
આશકોના રાહની જે રાહદારી આપની !

જૂનું નવું જાણું અને રોઈ હજું તે તે બધું
જૂની નવી ના કાંઈ, તાજ એક યાદી આપની !

ભૂલી જવાતી છે બધી લાખો કિતાબો સામટી ;
જોયું ન જોયું છે અને જો એક યાદી આપની !

કિસ્મત ફરાવે ભૂલ તે ભૂલો કરી નાખું બધી ;
છે આખરે તો એકલી ને એજ યાદી આપની !

❧❧❧❧❧❧❧❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

❧

—° સમાપ્ત.

❧❧❧❧❧❧❧❧

અનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ.	વિષય	પૃષ્ઠ.
અતિ દિર્ઘ આશા....	....૪૦૦	એક પતિ પત્ની વ્રત	....૩૯૧
અતિ મોડું....	....૨૧૩	એક પ્રશ્ન	....૩૫૮
અધીનતા	....૨૨૭	એક પ્રેમ	.... ૬
અનાલાપી જ્ઞાન	....૪૭૬	એક દેશદાર	....૨૭૭
અમારી સ્થિતિ	....૪૪૬	એક લલામણુ	....૨૮૩
અસ્થાન	....૪૪૬	એક વેલીને	....૨૬૪
અમારા મનુ	....૨૨૮	એક સવાલ	....૩૫૭
અસ્થાન ગૃહી....	....૨૨૮	એક સ્વપ્ન	....૧૦૭
અનાજને	....૧૬૮	એકલો બોલ	....૪૬૬
આપની યાત્રી	....૪૬૦	એકલો હું	....૩૬૭
હફકબિમારી	....૩૩૮	એ રહેશે	....૩૭૨
હફકનો બન્દો	....૩૫૭	એ મૂર્તિ	....૩૬૧
ઉત્સુક હૃદય	....૪૭૪	એ રસીલું	....૩૮૫
નળુ....	....૨૫૦	એક સ્થલ....	....૩૬૪
એક આગિયાને	....૨૫૭	કટુ પ્રેમ	.... ૧૫
એક આશા	....૪૪૬	કન્યા અને કોચ	.... ૮૦
એક ઇચ્છા....	....૨૫૫	કમલિની	.... ૨૪
એક ઉદાસ દિવસ....	....૨૫૬	કુદરત અને મનુષ્ય	.... ૪૯
એક કળીને	....૨૧૨	કુમુદિનીનો પ્રેમોપાલમ્ભ....	.... ૧૧
એક વા	....૨૩૦	કુસુમ માટે પ્રાર્થના	....૩૨૬
એક ગંડાલને	....૨૬૬	કૃતજ્ઞતા	....૧૬૬
એક ચિન્તા	....૩૨૮	કેલિસ્મરણ	.... ૨૮

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
કોણ પરવાયું	...૪૩૨	ઝેરી છુરી	...૪૦૬
કોને કહેવું	...૩૬૬	ઠગારો સ્નેહ ...	... ૯
કયમ પ્રેમ ગયો	...૩૪૭	ડોલરની કળીને	...૨૦૬
ફર માથુક	...૩૭૫	તરછોડ નહીં	...૪૧૧
ફક્ષમા ...	...૧૧૩	તલકું કાં	...૩૭૪
ખતા નહીં જાતી ...	...૪૮૨	તારા મૈત્રિક મુગ્ધ પ્રેમ	૫
ખાકદિલ	...૩૬૭	તુષાર	... ૩૦
ખાનગી	...૪૪૩	તું મારી હતી	... ૬૬
ખોવાતું ચિત્ત	...૪૬૦	તે મુખ	...૩૭૧
ગુનેહગાર	...૨૦૫	ત્યંજએલીને	...૨૬૮
આમ્ય માતા	... ૬૮	ત્યાગ	...૨૩૬
ધા ...	...૩૬૮	ત્યાગમાં કંટક ...	...૨૩૯
ચંચલ પ્રેમમુખ ...	... ૧૮	તારી બેહુયાઈ	...૨૭૬
ચાહીશ બેચને હું	...૨૩૭	તારો બોલ	...૩૧૯
ચુમ્બનવિષલવ	...૪૨૪	તારાં આંસુ	...૩૭૧
છાના રોશું દહે	...૩૮૩	દગો ...	... ૬૫
છેલ્લી જક્ષા ...	...૪૦૮	દિલની વાત	...૪૭૩
જન્મદિવસ	...૩૫૧	દિલને દિલાસો ...	...૪૫૦
જરી મોહું ...	...૨૬૦	દિલને રજા ...	... ૭
જાતિનું સ્વપ્ન ...	...૩૭૬	દૂર છે સારું ...	...૩૮૬
જીવનહાનિ ...	...૪૫૪	દેશવટો ...	...૩૬૮
જેને વીતી ગઈ	...૪૨૧	નદીને સિંધુનું નિમન્ત્રણ ૧૭૫	
જ્યાં તું ત્યાં હું ...	... ૪૩	નવો સૈપ્રો ...	...૪૮૪
જવરમાં પ્રિયાને	...૧૬૭	નાં ચાહે એ ...	...૨૨

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
નિદાને	....૪૩૨	પ્રેમ અને ઘિસ્કાર....	....૩૪૨
નિમન્ત્રણનું ઉત્તર	....૪૦૩	પ્રેમ અને મૃત્યુ ...	.... ૧૬
નિઃશ્વાસને....	....૨૨૬	પ્રેમ અને શ્રદ્ધા	.... ૧૭
નિઃશ્વાસો ...	....૩૬૬	પ્રેમથી તું શું ડરે....	....૪૨૮
નૂતન સખા પ્રતિ.....	....૩૫૪	પ્રેમની ઘોટ	....૧૧૨
નહાસી જતી મૃગીને ઘવાયેલો		પ્રેમનું પૃથક્કરણ ...	.... ૨૨
મૃગ....૪૬૮		પ્રેમમાં કુરદોરો	....૪૩૪
પકવતા	....૨૪૬	પ્રેમાધીન	....૩૬૬
પરવારો	....૩૬૮	પ્રેમીની આશિષ....	.... ૨૧
પરિતાપ	.... ૪	પ્રેમીની પ્રતિમા ...	....૨૬૩
પશ્ચાત્તાપ	....૨૩૨	પ્રેમીની મૂર્તિ પૂજા	....૨૬૫
પાણીનું ખ્યાલુ	....૩૪૬	ખડાડી સાધુ	....૪૧૨
પાન્ય પંખીડુ	.... ૫૨	ફકીરી હાલ	.... ૧
પુત્રી મરણથી હસતો પિતા ૬૭		ફરિયાદ શાની છે	....૨૭૮
પુનરુદ્ધાહ	....૩૬૦	કુલ વીણ સખે	....૨૬૭
પુષ્પ	.... ૩૫	ખાલક	....૪૦૬
ખ્યાલાને છેલ્લી સલામ	....૪૪૪	ખાલક કવિ....	....૧૭૨
પ્રથમ નિરાશા	....૪૫૩	ખિલ્લમંગળ	.... ૭૦
પ્રપાત	....૩૦૫	ખેકદરદાની	....૧૦૩
પ્રવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને ૩૪૧		ખે કળી ...	....૩૮૭
પ્રિયતમાની એંધાણી	.... ૬૩	ખે પરવાઈ ...	....૩૦૭
પ્રિયા કવિતાને	....૨૦૮	ખડોખો રસ ...	....૩૨૨
પ્રિયાકવિતાને છેલ્લું આલિંગન ૩૩૬		ભરત... ..	....૨૪૧
પ્રિયાને પ્રાર્થના ...	....૪૪૭	ભાવના અને વિશ્વ....	....૪૨૬

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
ભોળાં પ્રેમી ૩		રસેચ્છા ૨૬	
બ્રમર... .. ૩૬૬		રૂરુદિષા ૩૭૦	
મતભેદ ૩૧૭		રોનારાં ૩૭૩	
મધુકરની વિજ્ઞાપિત... .. ૨		વનમાં એક પ્રભાત... .. ૧૨	
મધ્યમ દશા ૨૬૧		વિદાય ૨૮૦	
મનુષ્ય અને કુદરત... .. ૨૬૦		વિધવા ખેત ખાખાને ... ૨૧૦	
મૃગ ૪૬૮		વિના કંડ પાપ પસ્તાણું... ૨૩૫	
મને જોધને ઉડી જતા પક્ષી- ઓને ૨૩૨		વિરહસ્મરણ... .. ૫૫	
મરણશીલ પ્રેમી ૨૩		વિષપાન ૫૬	
મસ્ત ઇશક... .. ૧૪		વીણાનો મૃગ ૩૧૧	
મહાત્મા મુળદાસ... .. ૨૨૧		વીત્યા ભાવો... .. ૩૭૩	
માર્ગી ૧૦૫		વીત્યાને રોવું... .. ૩૭૪	
મૂર્તિ પૂજક વિશ્વ ૨૬૬		વીંધાએલા હૃદયને... .. ૨૫૮	
મૃત પુત્રી લાલ્લાની છબી દૃષ્ટિથી ખેસવતાં ... ૨૩૪		વૃદ્ધ ટેલિયો ૧૭૬	
મૃત પુત્રી લાલ્લાની છબી દૃષ્ટિથી દૂર કરી ... ૨૫૨		વૃદ્ધ માતા ૨૧૬	
મૃત્યુ ૩૨		વૈરની કેમ ઉમેદ થઈ ... ૨૬૮	
મારું કબુતર ૩૭		વૈરાગ્ય... .. ૨૭૩	
મારું ભાવિ ૩૬૪		બહાલીને નિમન્ત્રણ ... ૨૮૫	
મારો ખજાનો ૪૫૬		બહાલીનું રૂઢન ૨૨૬	
યજ્ઞમાં આમન્ત્રણ... .. ૪૩૬		બહાલાં ૪૬૦	
રખોપીયાને... .. ૨૩૧		બહાલાંને ૪૭૬	
રજા ૩૬૭		શંકાશીલ ૪૬૨	
રજાની માગણી ૪૪૦		શાને રોવાનું... .. ૧૭૬	
		શાન્ત પ્રેમ ૧૬૬	
		શિકારીને ૪૪૧	

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
સનમની શોધ ...	...૪૮૬	હનુએ મળવું ...	...૨૬૧
સંનમ... ..	...૪૮૭	હદ	...૨૧૨
સમુદ્રથી છંટાતું બાળક ..	૩૬	હમારા રાહ... ..	... ૪૭
સાક્ષીને ઠપકો... ..	...૪૮૦	હમારી પીછાન ...	...૪૨૨
સારસી... ..	... ૫૬	હમારી ગુનેહગારી... ..	...૩૪૫
ગ્રીમા	...૨૨૫	હવે આરામ આ આંચો...૩૫૭	
મુકાની શબ્દ... ..	...૩૮૪	હસ્વા કહેતાને ...	...૩૭૦
સ્ખલિત હૃદય ...	...૩૬૫	હું તારો છું... ..	...૩૫૩
સ્નેહ શંકા... ..	... ૧૦	હું તહારો હતો ...	...૩૧૦
સ્નેહ શૈથિલ્ય ...	...૩૬૦	હું બાવરો	...૨૫૪
સ્મૃતિ	...૩૨૫	હૃદયકમળની જૂડી આશા ...	૩
સ્મૃતિ ચિત્ર ...	...૩૬૩	હૃદયત્રિપુટી	...૧૧૫
સ્પર્શને સાદ ...	...૩૪૦	હૃદય ચાલું	...૪૦૫
સ્વર્ગગીત	...૪૭૮	હૃદય સ્ખલન... ..	...૩૬૪
સ્વર્ગનો સાદ ...	...૪૪૨		